

yasmina khadra

BAGDADSKE
SIRENE

LJEVAK

THE INTERNATIONAL BESTSELLER

'One of the most important books to
be published in Europe this year'
Independent

YASMINA
KHADRA

The Sirens of
Baghdad

VINTAGE

Yasmina Khadra

**Bagdadske
sirene**

The Sirens of Baghdad 2006.

Bejrut pronalazi još jednu no kojom e zastrijeti lice. To što ga ju erašnji neredi nisu priveli svijesti dokaz je njegova somnambulizma. Prema tradiciji predaka, mjese ara se ne smije uznemiravati ak ni kad mu je život u opasnosti.

Zamišljao sam ga druga ijeg: arapskog i ponosnog na to. Prevario sam se. To je neodrediv grad, bliži svojim fantazmama nego svojoj povijesti, prevrtljiv i hirovit, varav poput farse. Možda su ga se upravo zbog njegove uporne težnje da nalikuje neprijateljskim gradovima njegovi sveci zaštitnici odrekli, prepuštaju i ga traumama ratova i neizvjesnostima sutrašnjice. Proživio je pravi košmar - i kakvu je korist izvukao iz toga...? Što ga više gledam, to mi ga je teže doku iti. U njegovu nehaju postoji neka drskost koja ne drži vodu. Taj grad laže kao što diše. Njegove usiljene manire nisu drugo doli podvale. Karizma koja mu se pripisuje ne pristaje njegovim unutarnjim stanjima. Kao kad bi se svilom prekrila nakazna ljaga.

Svakom je danu dosta njegove muke, naglašava on neuvjerljivo. Ju er je iskaljivao bijes po bulevarima s ogra enim izlozima. Ve eras e si, pak, priuštiti užitak. I opet, njegove e mu no i savršeno goditi. Svjetla i neonski znakovi ve vabe poglede. U slalomu farova, veliki motori izvode majstorske poteze. Subota je i no se sprema ukloniti njegove boljke. Ljudi e se zabavljati do sitnih sati, s tolikim žarom da ih nedjeljna zvona ne e izbaciti iz takta.

Prispio sam u Bejrut prije tri tjedna, više od godinu dana nakon ubojstva bivšeg premijera Rafika Haririja. Prozreo sam njegovu dvoli nost im sam iz taksija zakora io na plo nik. Njegova je bol samo fasada, njegovo pam enje istrunulo sito; smjesta sam ga zamrzio.

Ujutro, obuzima me potmulo ga enje kad za ujem njegovu hazarsku gungulu. Uve er, isti mi bijes navire u duši kad bekrije po nu paradirati u svojim ulaštenim bolidima, odvrnuvši do maksimuma volumen na stereoure ajima. Što time žele dokazati? Da se zabavljaju usprkos ubojstvima? Da se život nastavlja unato krizama?

Njihov cirkus izmi e mom shva anju.

Ja sam beduin, ro en u Kafr Karamu, zaba enu selu usred ira ke pustinje, toliko neprimjetnom te esto po iva rasplinit u prvi enjima prije nego što se pomoli iz njih u predve erje. Veliki su gradovi u meni uvijek pobu ivali duboko nepovjerenje. Ali nagli obrati Bejruta izazivaju mi vno glavicu. Ovdje, što ste sigurniji da ste nešto napipali, to ste manje sigurni o emu se ustvari radi. Bejrut je traljavo ura en posao; njegovo je mu enišтво lažno, njegove su suze krokodilske - mrzim ga iz dubine duše zbog njegovih busanja u prsa, kukavi kih koliko i nedosljednih, zbog njegova sjedenja na dvije stolice, as arapskoj kad su kase prazne, as zapadnoj kad su zavjere isplative. No u se odri e onoga što je ujutro obožavao kao svetinju. Na plaži se žaca onoga za što se borio na trgu, i srlja u propast poput ogor ene bjegunice koja misli na i drugdje ono što joj je nadohvat ruke...

— Trebao bi izi i, razgibati noge i duh.

Dr. Džalal mi stoji za le ima, nosa zarivena u moj vrat. Koliko me dugo promatra dok tako razgovaram sam sa sobom?

Nisam ga uo da se primi e i ljuti me što sam ga zatekao kako u i nad mojim mislima poput ptice grabljivice.

Uvi a da njegova prisutnost u meni izaziva nelagodu i bradom pokazuje prema aveniji.

— Prekrasna ve er. Vedro je, kafi i su dupkom puni, ulice su pune svijeta. Trebao bi to iskoristiti umjesto da ovdje mozgaš o svojim brigama.

— Nemam ja nikakvih briga.

— Pa što onda radiš ovdje?

— Ne volim svjetinu i mrzim ovaj grad.

Doktor zabacuje glavu, kao da je primio udarac šakom. Mršti se.

— Nalaziš neprijatelja tamo gdje ga nema, mladi u. Bejrut se ne može mrziti.

— Ja ga ipak mrzim.

— U krivu si. To je grad koji je mnogo propatio. Dotaknuo je dno. I udom preživio. Sada se, polako, oporavlja. Još je grozni av i omamljen, ali se ne da. Ja ga smatram divljenja vrijednim. Još nedavno nitko nije polagao nade u njega... Što mu se zapravo može prigovoriti? Što ti se ne dopada u njemu?

— Ništa.

- Nejasan odgovor.
- Meni nije. Ne volim ovaj grad i kraj pri e.

Doktor popušta:

- Ako te to veseli... Virdžiniju?

Pruž a mi kutiju cigareta.

- Ne pušim.

Nudi mi limenku:

- Pivo?

- Ne pijem.

Dr Džalal odlaže limenku na vrbov stoli i upire se o balustradu, tako da nam se ramena dodiruju. Njegov me zadah guši. Ne sje am se da sam ga ikad vidio trijezna. U pedesetpetoj ve je ruina, modrikasta lica i upalih, u kutovima izbornih usta. Ve eras nosi trenirku s bojama libanonske nacionalne mom adi na žarkocrvenu vestu i nove tenisice s razvezanim vezicama. Izgleda kao da je ustao iz kreveta nakon podužeg po inka. Kre e se uspavano, a njegove o i, obi no živahne i blistave, jedva se naziru ispod nabreklih vje a.

Bezvoljnom kretnjom gladi kosu na tjemenu kako bi prikrio elavost.

- Smetam?

— ...

— Po eo sam se dosa ivati u sobi. U hotelu se nikad ništa ne doga a, nema nikakvih slavlja ni svadbi. Kao da sam u stara kom domu.

Primi e limenku ustima i ispija dug gutljaj. Istaknuta Adamova jabu ica poskakuje mu u grlu. Prvi put zapažam veliki ožiljak koji mu seže od jedne do druge strane vrata.

Ne promi e mu moje mrštenje. Prestaje piti, briše usta nadlanicom; zatim, mašu i glavom, okre e se k bulevaru koji nestaje pod histeri nim svjetlima.

— Pokušao sam se objesiti, davno — kaže naslanjaju i se na rampu. — S užetom od konoplje. Nisam imao ni osamnaest godina...

Ispija još jedan gutljaj i nastavlja:

- Zatekao sam majku s nekim tipom.

Uznemiruje me to što govori, ali njegov me pogled zakiva za mjesto. Priznajem da me je dr Džalal više puta iznenadio. Njegova me otvorenost zbunjuje; nisam navikao na tu vrstu povjeravanja. U Kafr Karamu takve bi ispovijesti bile smrtonosne. Nikad nisam uo nikoga da govori o svojoj majci na taj na in, a banalnost kojom doktor iznosi svoje prljavo rublje me zgražava.

- Doga a se — dome e.

- Slažem se — kažem kako bismo promijenili temu.

- Slažeš se s kim?

Smeten sam. Ne znam što mu se vrti po glavi i ljuti me što sam ostao bez argumenata.

Dr. Džalal odustaje. Nismo od iste ilova e, i ponekad dok razgovara s ljudima poput mene ima dojam da se obra a zidu. Ipak, samo a ga tišti i ašica razgovora, ma kako ispraznog, u najmanju ga ruku spre ava da upadne u alkoholnu komu. Kad ne pri a, dr Džalal se opija. Iako uglavnom dobro podnosi pi e, zazire od ambijenta u kojem se obreo. Ma koliko uporno sebi ponavlja da se nalazi u dobrim rukama, ne uspijeva se uvjeriti u to. Nisu li to one iste ruke što vuku u mrak, režu vrat i dave, što postavljaju eksplozivne naprave pod stolice nepoželjnih? injenica je da otkako je stigao u Bejrut nije bilo kažnjeni kih ekspedicija, no osobe koje ga zbrinjavaju na glasu su po smaknu ima. Ono što ita u njihovim o ima ne ostavlja mogu nost za sumnju: one su hodaju a smrt. Bila bi dovoljna omaška, puka nesmotrenost, i ne bi ni imao vremena shvatiti što ga je zadesilo. Prije dva tjedna, Imad, momak nadležan da se brine za mene, na en je kako pliva u vlastitu izmetu usred parka. Za policiju, Imad se predozirao. Bolje je tako. Njegovi drugovi, koji su ga ubili pomo u zaražene šprice, nisu došli na njegov pogreb; pretvarali su se da ga ne poznaju. Otad, doktor dvaput gleda pod krevet prije nego što se uvu e pod plahu.

- Malo as si govorio sam sa sobom — kaže.

- Doga a mi se.

- O emu to?

— ... Ne sje am se više.

Odmahuje glavom i staje promatrati grad. Nalazimo se na terasi hotela, na zadnjem katu, u nekoj vrsti staklenog doksata što gleda na glavnu arteriju grada. Njegov jedini namještaj ini nekoliko vrbovih stolica, dva niska stola i kanape u kutu natkriljenom policama punim knjiga i brošura.

— Nemoj si postavljati suvišna pitanja — kaže mi.

— Prestao sam si postavljati bilo kakva pitanja.

— ovjek si ih esto postavlja kad je osamljen.

— Ja ne.

Dr. Džalal dugo je predavao na europskim sveu ilištima. Redovno ga se dalo vidjeti u televizijskom studiju kako grmi protiv »zlo ina kog skretanja« svojih istovjernika. Ni fetve izdane protiv njega ni pokušaji otmice nisu uspjeli obuzdati njegovu žu lživost. Postojali su svi izgledi da poslane vode im kriti arom oružanog džihada. A onda se, iznenada, našao u prvim redovima fundamentalisti kog imamata. Duboko razo aran u svoje zapadne kolege, uvi aju i da njegov položaj dežurnog balije sablažnjivo potire njegovu erudiciju, napisao je žestok tekst protiv intelektualnog rasizma kojim se obrušio na politi ki korektne zapadne klike i po eo izvoditi nevjerojatne piruete kako bi se približio islamisti kim krugovima, iako se isprva sumnjalo da je dvostruki agent, imamat ga je rehabilitirao i potom opunomo io kao svog predstavnika. Danas obilazi arapske i muslimanske zemlje stavljaju i svoj govorni ki talent i svoju zastrašuju u inteligenciju u službu džihadisti kih direktiva.

— Nedaleko odavde ima jedan bordel — predlaže mi. — Ako bi htio poševiti nešto.

Zgranut sam.

— To u stvari nije bordel, barem ne poput drugih. Posjetioce možeš nabrojati na prste, sve fini ljudi... Kod madame Rašak navra a samo otmjeni svijet. To i se pi e, džointovi kruže, a možeš biti siguran da se stvar ne e oteti kontroli, ako shva aš što želim re i. Zatim se svi pozdrave, i kao da ništa nije bilo. A cure su zgodne i maštovite, profesionalke. Ako si zbog ne ega uko en, vratit e te u formu dok trepneš.

— Nije to za mene.

— Kako to možeš re i? Ja u tvojoj dobi nisam puštao nijednu riticu da se ohladi.

Njegovo me prostaštvo zaprepaš uje.

Jedva mogu povjerovati da erudit njegova kalibra može biti sposoban za tako gnjusnu vulgarnost.

Dr. Džalal je tridesetak godina stariji od mene. U mome selu, dokle pam enje seže, takav razgovor sa starijim od sebe posve je nezamisliv. Jednom zgodom dok sam s mladim stricem šetao Bagdadom, netko je opsovao pred nama - da se zemlja u tom trenu otvorila preda mnom, bez razmišljanja bih se zauvijek sakrio u nju.

— Jesi za...?

— Ne.

Dr. Džalal me duboko žali. Naginje se nad rampu od kovanog željeza i munjevitim pokretom prstiju baca opušak u prazno. Obojica promatramo crvenu to ku kako se vrti padaju i s kata na kat sve dok ne nestane u mnoštvu plami aka na tlu.

— Misliš li da e nam se jednog dana pridružiti? — pitam ga da promijenim temu.

— Tko?

— Naši intelektualci.

Dr Džalal me iskosa promatra:

— Nevin si, je li u tome stvar...? Govorim ti o bordelu nedaleko odavde...

— A ja ti govorim o našim intelektualcima, doktore — odvra am s dostatnom vrstinom u glasu da ga dovedem u red.

Uvi a da me njegov nepristojni prijedlog ozloje uje.

— Ho e li se pridružiti našim redovima? — ustrajavam.

— Zar je to toliko važno?

— Za mene je... Intelektualci svemu daju smisao. Pisat e o nama. Naša e se borba urezati u pam enje.

— Nije ti dovoljno sve što si propatio?

— Meni nije potrebno gledati iza da bih išao naprijed. Ju erašnje strahote me baš tjeraju naprijed. Ali rat se ne svodi na to.

Pokušavam pro itati u njegovim o ima da li me prati. Doktor spušta pogled i usredoto uje ga na prodavaonicu u podnožju, samo kimaju i bradom u znak odobravanja.

— U Bagdadu sam prisustvovao mnogim govorima i propovijedima. Kad sam ih uo, pomahnitao sam poput bijesne deve. Poželio sam samo jedno: di i u zrak cijeli planet, od Sjevernog do Južnog pola... A svaki put kad ti izraziš moju mržnju prema Zapadu, ti, u en ovjek, moj se bijes pretvara u ponos. Prestajem si postavljati pitanja. Ti mi daješ odgovore na sva.

— Kakva pitanja? — pita on podižu i glavu.

— Bezbrojna ti se pitanja vrte po glavi kad pucaš nasumce. Ne padaju uvijek izdajice. Ponekad stvar zakaže i meci odu ukrivo.

— To je rat, stari moj.

— Znam. Ali rat ne objašnjava sve.

— Nema se tu što objasniti. Ubijaš i onda umreš. Tako je to od kamenog doba.

Zašutjeli smo. Svatko promatra grad sa svoje strane.

— Bilo bi dobro kad bi se naši intelektualci uklju ili u borbu. Misliš da ima šanse za to?

— Masovno, bojim se, ne — kaže uzdahnuvši. — Ali u manjem broju, svakako. Od Zapada više nemamo što o ekivati. Naši e intelektualci naposljetku toga postati svjesni. Zapad voli samo sebe. Misli samo na sebe. Kad nam pruža pojas za spašavanje, to je samo kako bi od nas na inio mamac. Manipulira nama, huška nas jedne protiv drugih, a kad prestane zbijati šalu s nama, zatvara nas u svoje tajne ladice i zaboravlja.

Doktorovo disanje se prekomjerno ubrzava. Pali novu cigaretu. Njegova ruka drhti a njegovo se lice, na trenutak obasjano plamenom upalja a, gužva poput krpe.

— A ipak, nastupio si u svim televizijskim studijima...

— Da, ali na koliko podija? — mrmlja. — Zapad nikad ne e priznati naše zasluge. Za njega, Arapi valjaju samo za udaranje lopte ili deranje u mikrofon. Što mu više dokazujemo suprotno, manje je spreman to priznati. A dogodi li se slu ajno da nemaju druge mogu nosti nego pokazati se velikodušnima prema arap i ima iz vlastita uzgoja, te e arijske klike uvijek uzvisiti manje dobre kako bi zagor ale život najboljima. Vidio sam to iz neposredne blizine. Znam o emu govorim.

Žar njegova opuška obasjava balkon. Kao da želi popušiti cijelu cigaretu u jednom udisaju.

Gr evito se hvatam za njegove rije i. Njegove dijatribe sli e mojim opsesijama, potkrepljuju moje fiks-ideje, ulijevaju mi nevjerojatnu duševnu snagu.

— I drugi su, prije nas, shvatili to na vlastitu štetu. Odlaze i u Europu, mislili su prona i domovinu za svoje znanje i plodnu zemlju za svoje ambicije. Me utim, iako su jasno vidjeli da nisu dobrodošli, neka ih je naivnost navela da podnesu udarac što bolje mogu. Budu i da su prihvatili zapadne vrijednosti, uzeli su zdravo za gotovo sve što im se šaputalo u uho: sloboda izražavanja, ljudska prava, jednakost, pravda... rije i velike i isprazne poput izgubljenih horizonata. Ali nije zlato sve što sja. Koliko je naših uspjelo? Ve ina ih je umrla srca punog gor ine. Siguran sam da si sada zamjeraju iz groba. A ipak, bilo je posve jasno da je bitka uzaludna. Njihovi zapadni kolege nikad im ne bi dopustili da steknu priznanje. Pravi rasizam je uvijek bio intelektualan. Segregacija po inje im netko otvori neku od naših knjiga. Našim ju erašnjim velikanima trebala je cijela vje nost da to uvide; a za vrijeme koje im je trebalo da promijene taktiku, ve su bili ispali iz dnevnog reda... Nama se to ne e dogoditi. Mi smo cijepljeni. Tko nema ne daje, tvrdi naša poslovice. Zapad nije drugo doli pikantna laž, znala ki dozirana perverzija, pjev sirena za identitetske brodolomce. Proglašava se zemljom doma inom, dok je ustvari samo usputna stanica od koje se nikad u potpunosti ne možeš oporaviti...

— Smatraš da više nemamo izbora.

— Upravo tako. Suživot više nije mogu . Oni nas ne vole, a mi više ne podnosimo njihovu aroganciju. Svatko se mora povu i u svoj tabor, definitivno okrenuti le a drugome. Samo što emo im, prije nego što podignemo veliki zid, dobro isprašiti tur za sve zlo koje su

nam nanijeli. Mora im se dati do znanja da kukavi luk nikad nije poivao u našem strpljenju, nego u njihovoj podlosti.

— I tko e pobijediti?

— Onaj tko nema mnogo toga za izgubiti.

Baca opušak na pod i gazi ga kao da gnje i zmijsku glavu.

Opet me pritješnjuje svojim iskri avim pogledom:

— Nadam se da ne eš štedjeti tu gamad.

Šutim. Doktoru po svoj prilici nije poznat razlog mojeg dolaska u Bejrut. Nikome ne bi trebao biti poznat. Ni sam ne znam zašto sam ovdje. Znam samo da se radi o *najve oj operaciji ikad izvršenoj na neprijateljskom tlu, tisu u puta šokantnijoj od napada 11. rujna...*

Postaje svjestan da me vodi na teren koji je podjednako sklizak za obojicu, gnje i limenku i baca je u kantu za sme e.

— Planut e to naširoko — mrmlja. — Nizašto to ne bih propustio.

Pozdravlja me i odlazi.

Ostavši sam, okre em le a gradu i prisje am se Kafr Karama... Kafr Karam je siromašno i ružno seoce koje ne bih mijenjao za tisu u raskošnih slavlja. Bio je to zaklonjen kutak usred pustinje. Nikakav vijenac nije nagr ivao njegovu prirodnost, nikakva graja nije narušavala njegov drijemež. Od pamtivijeka smo živjeli zatvoreni iza svojih bedema od sušene opeke, daleko od svijeta i njegovih ne istih zvijeri, zadovoljni onim što nam je Bog stavio u tanjur i upu uju i mu hvale kako za novoro eni život koji nam je dao, tako i za bližnjeg kojeg bi pozvao k Sebi. Bili smo siromašni, skromni, ali i spokojni. Sve do asa kad su nam narušili intimnost, oskvrnuli svetinje, okaljali dostojanstvo u blatu i krvi... Sve do asa kad su, u babilonskim vrtovima, grubijani nakin ureni granatama i lisi inama došli nau iti pjesnike kako da postanu slobodni ljudi...

Kafr Karam

1.

Svakog jutra moja sestra blizanka Bahia donosila mi je doru ak u sobu. » Ustaj « - uzviknula bi otvaraju i vrata - » uskisnut eš ovdje poput tijesta.« Odložila bi pladanj na niski stol pokraj kreveta, otvorila prozor te se vratila do kreveta i uštinula me za nožne prste. Njezine su kretnje bile pune autoriteta, odudaraju i od njezina blagog glasa. Kako je bila nekoliko minuta starija od mene, odnosila se prema meni kao prema svojoj bebi i nije opažala da sam narastao.

Bila je nježna djevojka, pomalo fanati na u pitanju reda i higijene. U dje joj dobi, ona me obla ila i vodila u školu. Budu i da nismo išli u isti razred, susretali smo se u školskom dvorištu za odmorom tijekom kojeg bi me izdaleka pratila pogledom, i jao meni ako bih ime »nanio sramotu obitelji«. Kasnije, kad su malje po ele naglašavati moje crte slabunjavog i bubulji avog mladi a, ona se osobno brinula za obuzdavanje moje adolescentske krize, prekoraavaju i me svaki put kad bih povicio glas pred drugim sestrama ili pokazao nezadovoljstvo obrokom koji bih smatrao nedostatnim za svoj uzrast. Iako nisam bio teško dijete, na in na koji sam se nosio sa svojim pubertetom ona je smatrala neprihvatljivom neotesanoš u. Ponekad, kad bi prevršila mjeru, majka bi je ukorila; Bahia bi se primirila na tjedan-dva, a onda, im bi mi se potkrala kakva omaška, po ela bi iznova.

Nikad se nisam bunio protiv njenih pretjeranih šefovanja. Naprotiv, ona su me uglavnom zabavljala.

— Obu i eš bijele hla e i kariranu košulju — naredila mi je pokazuju i odje u naslaganu na stolu od ultrapasa koji mi je služio kao pisa i stol. — Ju er sam ih nave er oprala i ispeglala. Trebao bi razmisliti o tome da si kupiš drugi par cipela — dodala je odguruju i vrškom noge moje upljesnivjele cipele. — Ove gotovo da više nemaju ona, a i smrde.

Iz bluze je izvukla nekoliko nov anica.

— Tu ima dovoljno novca da se ne zadovoljiš obi nim sandalama. Razmisli o parfemu. Jer, nastaviš li ovako zaudarati, više ne emo morati kupovati insekticid protiv žohara.

Prije nego što sam imao vremena podbo iti se o lakat, odložila je novac na moj jastuk i zbrisala.

Sestra nije radila. Prisiljena u šesnaestoj ostaviti gimnaziju kako bi se udala za jednog ro aka - koji je na kraju umro od tuberkuloze šest mjeseci prije ženidbe - venula je u ku i iš ekuju i drugog pretendenta. Ni moje preostale sestre, starije od nas, nisu imale mnogo sre e. Najstarija, Ajša, udala se za bogatog uzgajiva a pili a. Živjela je u susjednom selu, u velikoj ku i koju je dijelila s muževljevom obitelji. Njihov se suživot pogoršavao iz godine u godinu, sve do trenutka kad se, ne mogavši više podnijeti poniženja jednih i zlostavljanja drugih, vratila ku i. Mislili smo da e njezin suprug do i po nju; ali on se više uop e nije pojavljivao, ak ni za blagdane da posjeti djecu. Mla a, Afaf, imala je trideset tri godine i bila je potpuno elava. Zbog boiesti iz djetinjstva izgubila je svu kosu. Boje i se da ne postane predmetom sprdnje svojih kolega, otac je odlu io ne poslali je u školu. Afaf je živjela zatvorena u sobi, poput bolesnice, popravljaju i staru odje u, a kasnije izra uju i haljine koje je majka prodavala gdje god bi stigla. Kad je otac izgubio posao nakon jedne nesre e, Afaf je preuzela brigu za obitelj; tih dana ulo se samo zvrndanje njezina šiva eg stroja kilometrima uokolo. Što se ti e Fare, koja je tada imala trideset i jednu, ona je jedina od sestara studirala na sveu ilištu, usprkos negodovanju klana koji je krivo gledao k er što živi daleko od roditelja, što e re i blizu napasti. Fara je ustrajala i bez muke je stekla diplome. O ev ju je stric htio udati za jednog od svojih potomaka, pobožnog i susretljivog seljaka, no Fara je kategori ki odbila ponudu i zauzvrat se zaposlila u bolnici. Njezin stav zgranuo je klan, a poniženi sin odbio je ikad više imati posla s bilo kim od nas, u emu su ga slijedili i njegovi otac i majka. Danas Fara radi u privatnoj klinici u Bagdadu i pristojno zara uje. Bio je to njezin novac što mi ga je moja sestra blizanka gdjekad odlagala na jastuk.

U Kafr Karamu, mladi i moje dobi prestajali su izigravati plašljivce kad bi im sestra ili majka diskretno tutnule novce u ruku. U po etku bi se osje ali mal ice nelagodno i, da spase obraz, obe avali su da e vratiti dug što je prije mogu e. Svi su sanjali o tome da dobiju posao koji bi im omogu io podignuti glavu. Ali vremena su bila teška; ratovi i embargo bacili su zemlju na koljena, a naši mladi i bili su odviše pobožni a da bi se usu ivali oti i u velike gradove u kojima blagoslov predaka nije na snazi, gdje avo kvari duše brže od opsjenara... Stanovnici Kafr Karama bili su posve druk ijeg kova. Radije bi skapali nego se odali poroku ili kra i. Pjev sirena uzalud se ori, poziv starješina uvijek ga nadglasava - mi smo estiti po vokaciji.

Upisao sam se na Sveu ilište u Bagdadu nekoliko mjeseci prije ameri ke okupacije. Pucao sam od sre e. Moj položaj studenta vra ao je ocu njegov ponos. On, nepismen, stari odrpani kopa bunara, otac lije nice i budu eg doktora književnosti! Ne bi li to bila lijepa nadoknada za sve pretrpljene neda e? Obe ao sam sebi da ga ne u razo arati. Jesam li ga ikad u životu razo arao? Želio sam uspjeti za njega, vidjeti ga punog pouzdanja, pro itati u njegovim prašinom opustošenim o ima ono što je skrivalo njegovo lice: sre u žetve onoga što je posijao, tjelesno i duševno zdravo zrno koje ne traži drugo doli da klija. Dok su drugi o evi nastojali brže-bolje upregnuti svoje potomstvo u nezahvalne poslove kojima su se zlopatili oni i njihovi preci, moj je pritegnuo remen te se skoro prelomio da bih ja mogao studirati. Iako ni on ni ja nismo bili sigurni da me na kraju tunela eka društveni uspjeh, bio je uvjeren da je u eni siromah manje žaljenja vrijedan od siromašnog tupana. Umjeti sam itati pisma i ispunjavati formulare, to ve zna i uvelike sa uvati dostojanstvo, smatrao je on.

Kad sam prvi put zakora io u predvorje sveu ilišta, bez ustru avanja sam - premda me je priroda obdarila orlovskim vidom - stavio nao ale na nos.

To je vjerojatno razlog zbog kojeg sam zapeo za oko Neval, koja se kad bih je mimoišao na izlasku iz predavaonice crvenjela poput paprike. Iako joj se nikad nisam usudio pri i, i najmanji njezin osmijeh bio je dovoljan da me u ini sretnim. Upravo sam snovao veli anstvene perspektive za nju, kad se bagdadsko nebo ozvjezdalo neobi nim vatrometom. Sirene su se zaorile u noj tišini; ku e su po ele odlaziti u dim i, preko no i, najlu e ljubavne avanture rastvorile su se u suze i krv. Moji fascikli i moje romance izgorjeli su u

paklu, sveu ilište je bilo prepušteno na milost i nemilost vandalima, a snovi grobarima; vratio sam se u Kafr Karam, bunovan, dezorijentiran, i otad nisam nogom kročio u Bagdad.

Ni na što se nisam imao požaliti žive i u roditeljskoj kući. Nisam bio zahtjevan, zadovoljavao sam se malim. Stanovao sam u potkrovlju, u preurenoj praonici. Moj su namještaj tvorili stari sanduci, a moj je krevet bio izrađen od dasaka prikupljenih odasvud. Bio sam zadovoljan malenim univerzumom koji sam izgradio oko svoje privatnosti. Još nisam imao televizor, ali zato mi je jedan unjkavi radioaparatus grijao samo u.

Na dvorišnoj strani prvoga kata stanovali su roditelji, u sobi s balkonom; na strani što je gledala na vrt, na dnu predvorja, sestre su dijelile dvije velike prostorije natrpane starudijom i vjerskim slikama donesenim s putujućih sukova, od kojih su neke bile labirintske kaligrafije a druge su prikazivale Sidnu Alija kako rastjeruje zloduhe i satire neprijateljske ete, vitlaju i svojom legendarnom dvosjeklom sabljom poput tornada iznad njihovih bezbožnih glava. Slike ne su slike bile povještane i u sobama, u predvorju, iznad vrata i prozora. One nisu bile tu zbog dekorativnih razloga, već zbog svojih talismanskih moći — štitele su od uroka. Jednoga dana, dok sam šutirao loptu slučajno sam srušio jednu sa zida. Bila je to lijepa slika s kuranskim stihovima izvezenim žutim koncem na crnoj pozadini. Razbila se poput zrcala. Majku umalo nije pogodila kap. Još je se sjeam, ruku položenih na grudima i iskola enih oči, blijede poput vapna. Ni proročanstvo od sedam godina neotklonjive nesreće ne bi joj iscrpio toliko krvi iz lica.

U prizemlju se nalazila kuhinja, preko puta šupe koja je Afaf služila kao radionica, dvije prostorije za goste, jedna tik do druge, i prostrana dnevna soba s francuski prozorom gledao na povrtnjak.

Ja sam odložio stvari i išao sam pozdraviti majku, jedru staricu iskrena lica koju nikad kućanski poslovi ni protok godina nisu uspjeli u inili malodušnom. Poljubac u obraz prenio mi je znatan dio njezine snage. Nisu nam bile potrebne riječi i da se razumijemo.

Otac je sjedio prekrivenih nogu u dvorištu, u sjeni nekog neodređenog stabla. Nakon sabaha, koji je obavezno obavljao u džamiji, vraćao se prebirati krunicu u dvorište, dok mu je osakaćena ruka poivala pod naborima haljine - više se nije mogao koristiti njome otkako je nastradala uslijed urušavanja bunara koji je strugao... Otac je naglo ostario. Njegova je aura starješine splasnula, njegov zapovjednički pogled više nije imao gotovo nikakvu moć. Prije, s vremena na vrijeme bi se pridružio skupini bliskih rođaka kako bi s njima prokomentirao kakav fenomen ili događaj. Zatim, kad je ogovaranje nadvladalo korektnost, povukao se. Ujutro, nakon izlaska iz džamije i prije nego što bi se ulica posve razbudila, sjedio bi pod svoje stablo, sa šalicom kave nadohvat ruke, i stao osluškiivati okolne šumove kao u nadi da će odgonetnuti njihov smisao. Stari je bio poštenjak, beduin skromna porijekla koji nije svakoga dana jeo dosita, ali pritom je bio *moj otac* i za mene je ostao predmetom najvećeg poštovanja. A ipak, uvijek kad bih ga spazio kako sjedi pod stablom, i nehotice bi me obuzelo duboko sažaljenje prema njemu. Nesumnjivo, bio je on dostojanstven i odvažan, ali bijeda je podrivala dojam koji se trsio ostaviti. Mislim da se nikad nije oporavio od gubitka ruke, a osjećaj da živi o trošku svojih kćeri neprestano je prijetio da ga dotuče.

Ne sjeam se da sam ikad bio blizak s njime ili mu ikad pao u naručje; a ipak, bio sam uvjeren kako me, da sam uinio prvi korak, ne bi odbio. Pitanje je, me utim, bilo kako se odvažiti na to. Nepokretan poput totema, stari nikad nije odavao osjećaje... Kad sam bio dijete, mislio sam da je fantom; u zoru sam ga čuo kako zamata svoj zavežljaj i prije nego što bih ga stigao pozdraviti on bi se već bio uputio na gradilište, odakle se vraćao tek kasno noću. Ne znam je li bio dobar otac. Bilo zbog suzdržanosti ili prevelikog siromaštva, nije nam znao poklanjati igre i naizgled nije mario ni za našu djecu dreku ni za naša iznenadna zatišja. Pitao sam se je li sposoban za ljubav, hoće li ga njegov položaj roditelja naposljetku pretvoriti u kip od soli. U Kafr Karamu, o čemu su smatrah dužnost u održavati distancu između sebe i svojih potomaka, uvjereni da bi familijarnost škodila njihovom autoritetu. Koliko sam samo puta bio uvjeren da u njegovu strogom pogledu nazirem neko daleko blistanje? On bi se smjesta pribrao i otjerao me iste i si grlo.

Tog jutra, sjedio i pod svojim stablom, otac je dakle proistio grlo kad sam ga sveano poljubio u tjeme, i nije povukao ruku kad sam je uzeo u svoju kako bih i nju poljubio. Shvatio

sam da ne bi imao ništa protiv da mu pravim društvo. Da bismo si rekli što? Nije nam pošlo za rukom ak ni da se pogledamo u lice. Dva sata nijedan od nas nije uspio prozboriti ni rije . On je samo vrtio krunicu, ja sam neprestano gnje io rub hasure. Da me majka nije došla zamoliti da nešto obavim, ostali bismo tako sjediti do mraka.

— Idem napraviti krug. Trebaš li štogod?

Nije no je odmahnuo glavom.

Iskoristio sam to da se oprostim od njega.

Za mnoge, naše je selo bila samo selendra što se isprije ila poprijeko ceste poput krepane životinje - tek što se nazrelo, ve bi iš eznulo. Ali mi smo se ponosili njime. Uvijek smo bili nepovjerljivi prema strancima. Dokle god su nas zaobilazili u velikom luku bili smo na sigurnom, a u slu ajevima kad bi ih pustinjski vjetar prisilio da potraže uto ište kod nas, pobrinuli bismo se za njih sukladno Prorokovim zapovijedima, ne pokušavaju i ih zadržati kad bi po eli pakirati kov ege. Uostalom, ono što nam je dolazilo budilo nam je suviše ružnih uspomena...

Ve ina stanovnika Kafr Karama bila je u srodstvu. Ostali su u njemu živjeli ve generacijama. Dakako, imali smo i mi svoje mušice, ali naše sva e nikad nisu izmicale kontroli. Kad bi stvari pošle po zlu, starješine bi intervenirale i utišale strasti. Ako bi uvrije ene strane smatrale uvredu neoprostivom, prekinuli bi kontakte i slu aj je bio nješen. S druge strane, voljeli smo se okupljati na trgu ili u džamiji, smucati se prašnjavim ulicama ili leškariti na suncu pod zidovima od sušene opeke, ovdje - ondje izobli ene okrnjenim i golim blokovima cementa. To nije bio nikakav raj, no - budu i da je uskost po ivala u umovima, a ne u srcima - umjeli smo iskoristiti svaku priliku da se grohotom nasmijemo i iz razmijenjenih pogleda crpimo snagu potrebnu da se odoli podvalama života.

Od svih ro aka, Kadem mi je bio najbolji prijatelj. Kad bih ujutro izišao iz ku e, prvo bih se uputio k njemu. Uvijek je sjedio na uglu Mesarove ulice, iza zidi a na velikom kamenu, brade položene u dlan, nepomi an i kanda stopljen sa svojim improviziranim sjedištem. Nikad nisam vidio blaziranije bi e. im bi me ugledao, izvadio bi kutiju cigareta i pružio je prema meni. Znao je da ne pušim, ali ipak se nije mogao suzdržati da me ne do eka tom gestom. Naposljetku sam iz kurtoazije prihvatio i stavio cigaretu u usta. Odmah mi je ponudio i upalja i po eo se tiho smijati kad me je prvih nekoliko dimova natjeralo u kašalj. Zatim se vratio u svoju školjku, mutna pogleda i neproni na lica. Sve ga je zamaralo: ve ernja druženja s prijateljima jednako kao i karmine. Razgovori s njim bili su kratkotrajni, a katkad su se završavali apsurdnim izljevima bijesa iju je tajnu znao samo on.

— Trebam si kupiti novi par cipela.

Uputio je kratak pogled prema mojim iznošenim cipelama i onda se ponovo zagledao u horizont.

Pokušao sam na i neki zajedni ki teren, ideju koja bi se dala razraditi. Od njega se nije mogla o ekivali nikakva inicijativa.

Kadem je bio virtuoz na lutnji. Neko je zara ivao za život sviraju i na vjen anjima. Upravo je bio planirao osnovati orkestar kad je sudbina satrla u prah njegove projekte. Njegova prva žena, djevojka iz sela, umrla je u bolnici uslijed obi ne upale plu a. U to doba, UN-ov program »Hrana za naftu« pao je u vodu i zavlada je nestašica i najpotrebnijih lijekova, na crnom tržištu tako er. Kadem je teško podnio preranu smrt supruge. Otac ga je natjerao da uzme drugu ženu, nadaju i se da e to ublažiti njegovu bol. Osamnaest mjeseci nakon vjen anja, iznenadni meningitis u inio ga je dvostrukim udovcem. Kadem je izgubio vjeru.

Ja sam bio jedna od rijetkih osoba koja mu se mogla približiti a da ga odmah ne ozlovolji.

u nuo sam kraj njega.

Pred nama se uzdizala stara antena Stranke, spektakularno postavljena prije trideset godina, prije nego što se pretvorila u otpad zbog pomanjkanja ideološkog uvjerenja. Iza zape a ene zgrade, dvije rekonvalescentske palme trudile su se ostaviti dobar dojam. inilo mi se da tu stoje od po etka svijeta, uvijenih, malne groteskних obrisa, klimavih i usahljih grana. Osim pasa koji bi ih dolazili obilježiti i malobrojnih ptica selica u potrazi za slobodnim

lijegalima, nitko nije obrao pažnju na njih. Kad sam bio dijete pobuivale su moju znatiželju. Nisam shvaao zašto ne iskoriste smrkavanje da zauvijek pobjegnu. Neki putuju i šarlatan pripovijedao je kako su te dvije palme ustvari plod pradavne kolektivne halucinacije koji je prvi enje zaboravilo ponijeti sa sobom kad je išeznulo.

— Jesi li jutros slušao radio? inise da e Talijani pokupiti prnje.

— Velike li koristi od toga — promrmljao je.

— Po mojem mišljenju...

— Nisi li krenuo kupiti cipele?

Podigao sam ruku u visinu grudi u znak predaje.

— Imaš pravo. Idem malo razgibati noge.

Napokon se odluo okrenuti prema meni:

— Nemoj se ljutiti. Zlo mi je od tih pri a.

— Shvaam.

— Nemoj mi zamjeriti. Dane provodim nasmrt se dosa uju i, a no i umiru i od dosade.

Ustao sam.

Kad sam dospio do kraja zidi a, kazao mi je:

— Mislim da doma imam jedan par cipela. Svrati malo kasnije. Ako ti budu dobre, uzmi ih.

— U redu... Vidimo se.

Ve se prestao obazirati na mene.

2.

Na trgu pretvorenom u nogometno igralište mnoštvo je fakina vriskaju i naganjalo istrošenu loptu, predmet njihovih kaotinih napada i zapanjuju ih nepravilnosti. inilo se kao da se jato upavih vrabaca sva a oko zrna kukuruza. Odjednom, neki se deran i uspio iskobeljati iz meteža i juna ki je pohitao prema protivni kom голу. Predriblao je jednog protivnika, prešao drugog, zastao kraj aut-linije i odatle dodao loptu suigra u u pozadini koji je, pojurivši poput strijele, na veliko razo aranje svoje ekipe promašio udarac i stražnjicom zaorao po šljunku. A onda, iznenada, abnormalno debeo dje ak koji je dotad mirno u ao pod zidom nasrnuo je na loptu, uzeo je i poletio koliko ga noge nose. U prvi as zate eni, igra i su ubrzo postali svjesni da im je uljez oteo loptu; svi su odjednom potr ali za njim, aste i ga kojekakvim imenima.

— Nijedna ga ekipa nije htjela primiti — objasnio mi je bravar koji je sa svojim u enikom sjedio pred radionicom. — Ne može si pomo i, nužno im kvari veselje.

Sva trojica gledali smo debelog dje aka kako nestaje iza bloka ku a, umi u i svojim progoniteljima - bravar raznježeno se smiješe i, njegov u enik odsutna izraza lica.

— uo si posljednje vijesti? — upitao me je bravar. — Talijani se kupe.

— Nisu rekli kada.

— Glavno je da odlaze.

Zatim se upustio u dugu analizu što se ubrzo razgranala u teorijska naga anja o preporodu zemlje, slobodi i sli nim pitanjima. Njegov u enik, crnopus, poput avla ispijen kržljavac, slušao ga je s dirljivom krotkoš u ošamu enog boksa a koji, izme u dvije paprene runde, potvrdno kima na preporuke svog trenera dok mu pogled išezava u magli.

Bravar je bio susretljiv ovjek. Uvijek je svima stajao na raspolaganju, pa i kad bi ga u sitne sate zvali zbog majušne rupe na rezervoaru ili obi ne pukotine na skeli. Bila je to koš ata ljudina, ruku punih modrica i oštrog izraza lica. Njegove su o i blistale metalnim sjajem nalik iskrama što su vrcale iz njegove letlampe. Šaljiv ine su se pretvarale da nose masku za zavarivanje kako bi ga mogle gledati u o i. Zapravo su mu o i bile ošte ene i neprestano su suzile, i vid mu se ve neko vrijeme maglio. Otac šestoro-sedmero djece, svra ao je u radionicu daleko više da pobjegne od nereda koji mu je vladao u ku i nego zbog posla. Njegov najstariji sin, Sulejman, više-manje moj vršnjak, bio je mentalno zaostao. Danima je nepomi no sjedio u kutu sobe, a onda bi ga iznenada uhvatila žuta minuta i po eo bi tr ati; i tr ao bi dok se ne bi srušio. Nitko nije znao uzrok tim napadajima. Sulejman nije

govorio, nije se žalio, nije napadao; živio je povučen u svoj svijet i potpuno je ignorirao naš. Samo bi odjedanput ispustio krik, uvijek isti, i srnuo u pustinju ne osvrćući se. Isprva smo gledali kako kida pod pripekoma, s očima za petama. Ali s vremenom smo postali svjesni da te lutalke utrke suviše umaraju njegovo srce i da bi sirotan naposljetku mogao pasti i više se ne dignuti, pogođen infarktoma. U selu smo se organizirali tako da ga presretnemo čim je dan znak za uzbunu. Jednom uhvaćen, Sulejman se nije opirao; dao se obujmiti oko struka i odvesti kući bez ikakvog znaka otpora, usta razvučena u beživotan osmijeh, iskola enih oči u tiju.

— Kako je sin tvoj?

— Ko violina — kazao je, — već tjednima se izvrsno drži. — uvijek bi povjerovao da je posve izliječen... A tvoj otac?

— I dalje pod svojim stablom... Trebao bih si kupiti nove cipele. Silazi li tko god u grad danas?

Bravar se počeo šepkati po tjemenu.

— Mislim da sam prije sat vremena vidio neka kola, ali ne bih znao reći jesu li išla prema gradu. Bolje sačekaj poslije molitve. Postaje sve teže kretati se zbog tih nadzornih točaka i gnjavaža koje su prouzročile... Bio si kod postolara?

— Nepopravljive su. Trebam nove.

— Postolar ima i više toga osim potplata i ljepila.

— Njegova je roba zastarjela. Hoću nešto što se nosi, lagane, šik cipele.

— Misliš da će to podnijeti naš pod?

— Nije bitno... Bilo bi dobro kad bi me netko mogao odbaciti do grada. Trebam i jednu lijepu košulju.

— Mislim da ćeš predugo čekati. Halidov taksijer je u kvaru, autobus više ne prolazi ovuda otkako ga je helikopter prije mjesec dana zamalo zalijepio za cestu.

Mališani su se dokopali lopte. Vraćajući su se vojni kim korakom.

— Kvaritelj veselja nije daleko dospio — primijetio je bravar.

— Predebeo je da bi im zbrisao.

Dvije su se ekipe ponovo postrojile na terenu, svaka u svome taboru, i utakmica je nastavljena gdje je bila prekinuta. Odmah su se zaorili krici, tjerajući i na uzmak starog psa koji se ondje bio zatekao.

Budući da nisam imao nikakva naročita posla, sjeo sam na komad cementa i sa zanimanjem stao pratiti utakmicu.

Kad je završila, primijetio sam da su bravar i njegov sin otišli, da je radionica zatvorena. Sunce je već nemilice tuklo. Ustao sam i vratio se ulicom u smjeru džamije.

Kod brice je bilo puno svijeta. Kao i obično petkom nakon džume, ondje su se sastajali stari Kafr Karama. Dolazili bi vidjeti nekog od svojih kako se prepušta šišu u rukama osobe slonovskog lika, zaogrnut u mesarsku pregaču. Prije su rasprave uvijek bile okolišne. Saddamovi žbiri imali su ih i posvuda. Zbog jedne neprikladne riječi i deportirali bi cijelu obitelj; masovne grobnice i vješala nicali su poput gljiva. No, nakon što je tiranin ukeban u jednoj štakorskoj rupi i zatočen u drugu, jezici su se razvezali i dokoličari Kafr Karama počeli su se pokazivati iznenađujuće blagoljubivima... Toga su se jutro kod brice okupili mjesni mudraci; ako se u blizini zatekla i nekolicina mladih, to je bilo zato što su rasprave obećavale. Prepoznao sam Džabira, zvanog Docu, gunava sedamdesetogodišnjaka koji je prije dva desetljeća predavao filozofiju u gimnaziji u Basri, da bi potom tri godine proamio u Baasovim tamnicama zbog nekog nejasnog etimološkog prijepora. Po izlasku iz zarobljeništva, Stranka mu je dala do znanja da mu je zabranjeno poučavati na cijelomu iračkom teritoriju i da je pod nadzorom Muhabarata. Docu je shvatio da mu život visi o niti i spašavajući živu glavu vratio se u rodno selo gdje se pretvarao da je mrtav sve dok nisu počeli uklanjati reiseve kipove s javnih mjesta. Bio je on krupan uvijek, gotovo otmjen u bespriječnoj istoj modroj dželabi koja mu je davala neki hijeratski izgled. Pokraj njega, sklupčan na klupi, pompozno je raspredao Bešir zvani Sokol, stari drumski razbojnik koji je harao okolicom kao predvodnik jedne neuhvatljive horde prije nego što se sklonio u Kafr Karam, služeći se svojim plijenom kao pristupnicom. Iako nije bio pripadnik klana, starješine

su mu radije pružile dobrodošlicu nego da budu žrtvom njegovih pljački. Nasuprot njemu, usred svoga tihog klana, braća Isam, dva slabunjara ali zastrašuju a starca, pokušavala su pobiti argumente obiju strana; praksa osporavanja bila im je u krvi, i bili su u stanju odreći se ideje koju su produbljivali dan prije ako bi je usvojio neki nepoželjni saveznik. Zatim, nepomično u svome kutu, po strani kako bi se to više isticao, Doajen je stolovao na vrbovoj stolici koju su njegovi privrženici prenosili kamo god se kretao, s ogromnom krunicom u jednoj i cijevi nargile u drugoj ruci. On se nikad nije uplitao u rasprave i svoj je govor uvao za kraj; nije podnosio da mu itko uzme zadnju riječ.

— Barem su nas oslobodili Saddama — usprotivio se Isam 2 pozivajući i neposredno okruženje kao svjedoka.

— Nitko ništa nije tražio od njih — progutao je Sokol.

— A tko je drugi to mogao učiniti? — kazao je Isam 1.

— To no — nadovezao se njegov brat. — Tko je mogao ma i pljunuti na tlo a da se ne izloži munjama nebeskim, da ne bude smjesta uhapšen jer je uvrijedio reisa i obješen na dizalicu?

— Saddam je bio tako gadan samo zbog naših sitnih i velikih kukavština — otpovrnuo je Sokol prijezirnim tonom. — Narodi imaju vladare kakve zaslužuju.

— Ne slažem se s tobom — promeketao je drhtavi starac što mu je sjedio zdesna.

— Pa ti se ne možeš složiti ni sam sa sobom.

— Zašto to kažeš?

— Jer je istina. Ti si uvijek danas na jednoj, sutra na drugoj strani. Nikad te nisam čuo da braniš neko mišljenje dva dana zaredom. Istina glasi da nemaš vlastito mišljenje. Ukrcavaš se na vlak koji trenutno prolazi, a onda, kad ti se ukaže neki drugi, uskačeš u njega bez obzira na njegovu destinaciju.

Drhtavi se starac zagradio iza srdite grimase, natmurena izraza lica.

— Ne kažem ti to da bih te uvrijedio, prijatelju — kazao mu je Sokol pomirljivim tonom. — Niti moj prigovor proizlazi iz manjka poštovanja. Ali ne učini dopustiti da svališ sve naše krivnje na Saddamove leđa. On je bio udovište, da, ali doma je udovište, naše krvi, i svi smo pothranjivali njegovu megalomaniju. Ne treba sada pretjerivati i dati prednost bezbožnicima koji su došli s druge strane svijeta da nas pregaze. Američki vojnici su obično grubijani, divlje zvijeri koje se šepure pred našim udovicama i siročadi i ne ustručavaju se sipati bombe na naše bolnice. Pogledaj u što su pretvorili našu zemlju: u pakao.

— A Saddam ju je pretvorio u masovnu grobnicu — podsjetio ga je Isam 2.

— Ne Saddam, nego naš strah. Da smo pokazali minimum hrabrosti i solidarnosti, taj si pas nikada ne bi dopustio oti i tako daleko u tiraniziranje.

— Imaš pravo — kazao je uvijek pod bricnim šišom obračunajući se Sokolu u ogledalu. — Dali smo se voditi i on je to zloupotrijebio. Ali ne možeš me navesti da promijenim mišljenje: Amerikanci su nas oslobodili krvoloka koji je prijetio da nas žive proždre, sve, jednog po jednog.

— A što misliš, zašto su Amerikanci ovdje? — uzjogunio se Sokol. — Zbog kršćanskog milosrđa? To su poslovni ljudi, koji pregovaraju o nama kao o tržištu. Jučer, to je bila hrana za naftu. Danas, nafta za Saddama. A što smo mi u svemu tome? Siromašni. Da imaju i zrnce dobrote, Amerikanci ne bi tretirali svoje crnce i Latinose kao troglodite. Umjesto da prelaze doba i mora kako bi pritekli u pomoć bijednim zakrčljanim muslimanima, bilo bi im bolje da pometu ispred vlastitog praga i pobrinu se za svoje Indijance koji žive u rezervatima, zaštiti ih od radoznalih pogleda, poput sramotnih bolesti.

— Pravo kažeš — odsje no je priklopio drhtavi starac.

— Zamisli samo: američki vojnici otiskuju se tisućama kilometara daleko od kuće iz kršćanskog milosrđa. To im nimalo ne smeta.

— Smijem li ja reći koju riječ? — upitao je naposljetku Džabir.

Salonom je zavladao tišina puna poštovanja. Bio je to svečan trenutak kad bi Doco Džabir uzimao riječ. Nekadašnji profesor filozofije kojeg su Saddamove tamnice uzdignule na rang junaka govorio je malo, ali njegovi su istupi štošta stavljali na svoje mjesto. Govorio je visoka, njegove su primjedbe bile osnovane a njegovi argumenti neopovrgljivi.

— Smijem li nešto upitali? — nastavio je ozbiljnim tonom. — Zašto je Bush tako zagrizao u našu zemlju?

Pitanje je obišlo slušateljstvo ne nalaze i odgovora. Svi su mislili da sadrži klopku i nitko se nije htio izložiti podsmijehu.

Doco Džabir zakašljao je u šaku, siguran da je zadobio sva iju pažnju, Njegove lukave o i zvjeralo su u potrazi za pogledom koji bi odavao rezerviranosi ili negodovanje, ali budu i da ga nije našao stao je izlagati srž svoje misli:

— Da nas oslobodi despota, svojeg ju erašnjeg sluge a danas opasnog neprijatelja? ...Jer je naše stradalništvo napokon smekšalo srca ajkula u Washingtonu? ...Povjerujete li i na tren tim bajkama, izgubljen ste slu aj. SAD znaju dvije iznimno zabrinjavaju e stvari za svoje hegemonijske planove: 1) Naša je zemlja bila nadomak tome da raspolaže punom suverenom: nuklearnim oružjem. S novim svjetskim poretom, samo su nacije koje raspolažu nuklearnim arsenalom suverene; ostale su samo potencijalna žarišta napetosti, Bogom poslane žitnice za velike sile. Svijetom upravlja me unarodni financijski lobi, za koji je mir samo stanje tehni ke nezaposlenosti. Pitanje životnog prostora... 2) Irak je bio jedina vojna sila sposobna suprotstaviti se Izraelu. Bacaju i ga na koljena. Izraelu se omogu uje da stavi šapu na regiju. To su dva prava razloga koja su dovela do okupacije naše zemlje. Saddam je samo bacanje prašine u oci. To što opravdava ameri ku agresiju u o ima javnog mnijenja ne ini ga manje dijaboli nom varkom koja se sastoji u skretanju pažnje ljudi od onoga bitnog: namjere da se jednu arapsku zemlju sprije i da smogne strateška sredstva za obranu, dakle i za integritet, i na taj na in pomogne Izraelu da definitivno uspostavi vlast nad Bliskim Istokom.

Kako nitko nije o ekivao udarac, slušateljstvo je ostalo bez rije i.

Zadovoljan, Doco je na as uživao u efektu što ga je proizvela umjesnost njegova istupa, arogantno je pro istio grlo te je, uvjeren da ih je zadivio, ustao.

— Gospodo — autoritativno je ustvrdio — ostavljam vas da razmislite o mojim rije ima u nadi da u vas sutradan vidjeti prosvijetljene i oplemenjene.

Izdeklamiravši to, uzvišenom je kretnjom zagladio prednji dio dželabe i napustio salon zajapuren od nadmenosti.

Brico, koji nije obra ao pažnju ni na ije rije i, naposljetku je postao svjestan tišine koja je nastala oko njega; podignuo je obrvu i zatim, ne postavljaju i sebi previše pitanja, nastavio šišati mušteriju s nehajnoš u debelokošca što brsti busen trave.

Sada kad se Doco Džabir udaljio, svi su se pogledi usmjerili prema Doajenu. Potonji se promeškoltio u stolcu, pucnuo jezikom i kazao:

— Mogu e je gledati stvari i pod tim uglom.

Na duži je trenutak zašutio i onda dodao:

— Doista, upravo žanjemo ono što smo posijali: plodove svojih vjerolomstava... Zakazali smo. Neko smo bili svoji, odvažni i vrli Arapi, tašti to no onoliko koliko nam je trebalo da budemo odvažni. Umjesto da smo se s vremenom poboljšali, pokvarili smo se.

— A što smo to zgriješili? — sumnji avo je upitao Sokol.

— Vjera... Izgubili smo vjeru, i s njome obraz.

— Koliko vidim, naše su džamije još uvijek pune.

— Da, ah u što su se pretvorili vjernici? U ljude koji mehanski obavljaju molitve i vra aju se svojim iluzijama im je služba završena. Vjera je nešto drugo.

Jedan mu je privrženik pružio ašu vode.

Doajen je ispio nekoliko gutljaja; njegovo glogotanje odzvanjalo je u salonu poput kamenja što pada u bunar.

— Zbilo se to prije pedesetak godina, dok sam predvodio stri evu karavanu od stotinjak deva u Jordan. Stali smo u jednom selu blizu Ammana, Bilo je vrijeme molitve. Nekolicina mojih ljudi i ja ušli smo u džamiju i po eli se prati u malome poplo anom dvorištu. U tom trenutku prišao nam je imam, impozantan lik odjeven u blistavu tuniku. »Što radite ovdje, momci?« upitao nas je. »Peremo se za molitvu«, odgovorio sam mu. »Mislite da su vaši mjevovi dostatni da vas o iste?« bilo je njegovo sljede e pitanje. »Uvijek treba uzeti abdest prije ulaska u molitvenu dvoranu«, napomenuo sam. Tada je iz džepa izvukao krasnu svježu

smokvu i pažljivo je oprao u šalici vode. Zatim ju je otvorio pred nama. Krasna smokva bila je puna crva. Imam je zaključio: »Nije važno oprati tijelo, momci, nego dušu. Ako ste truli iznutra, ni rijeke ni oceani ne će vas moći i raskužiti.«

Pridobiveni, svi su okupljeni po elijimati u znak odobravanja.

— Nemojmo prebacivati vlastitu krivnju na druge. Sami smo krivi što su Amerikanci ovdje. Izgubivši vjeru, izgubili smo orijentaciju i osjećaj vlasti. Ako...

— Gotovo! — uzviknuo je brico mašu i etkom iznad mušterijina zarumenjenog vrata.

Prisutni su se ukočili ili od zgražanja.

Ni ne slutite i da je upao u riječnu asnomu Doajenu i sablaznio one koji su se napajali riječi ima iz njegovih usta, brico je nastavio nehajno mahati etkom.

Mušterija le uzela svoje stare naočale pokrpene samolepljivom vrpcom i žicom, stavila ih na nabrekli nos i pogledala se u ogledalo. Uvijekov osmijeh u njoj se pretvorio u grimasu.

— Pa što je ovo? — prostenjao je. — Oštrigao si me kao ovcu.

— Nisi imao mnogo kose ni kad si došao — dobacio mu je hladnokrvno brijač.

— Možda, ali sivarno si pretjerao. Dobro da mi nisi skinuo kožu s lubanje.

— Mogao si me upozoriti.

— Kako? Bez naočala ne vidim ništa.

Brico je pokušao navući i zabrinut izraz lica.

— Žao mi je. Dao sam sve od sebe.

U tom trenutku dva su objeka postala svjesna da nešto nije u redu. Okrenuli su se i izravno suočeni s ogorčenim pogledima okupljenih u salonu.

— Što je bilo? — upitao je brico tihim glasom.

— Doajen nas je nečemu poučavao — upozorio ga je netko pokudnim tonom — a vi ne samo da niste slušali, nego ste se prepirali oko običnog neuspjelog šišanja. To je neoprostivo.

Uviđajući i svoju neotesanost, brico i njegova mušterija prinijeli su ruku ustima poput djeteta zatečenog kako psuje i postali manji od makova zrna.

Mladež što je slušala pred ulazom razišla se na vrčima prstiju. U Kafr Karamu, kad se mudraci i odrasli ponu svi vratili, adolescenti i neženje moraju napustiti poprište. Zbog srama. Iskoristio sam priliku da, u nedostatku boljeg, svratim k postolaru gdje se radionica nalazila stotinjak metara dalje, u krilu jedne grozne zgrade zakamuflirane iza toliko ružnih fasada te su izgledale kao da su ih podignuli džinovci.

Sunčeva svjetlost odbijeskivala se od tla i bola me u oči. Između dva umeza spazio sam brata Kadema na istome mjestu na kojem sam ga ostavio, ščucurena na svome golemom kamenu; mahnuo sam mu, ali on me nije primijetio pa sam krenuo dalje.

Postolarova radionica bila je zatvorena. Ionako mi je mogao ponuditi samo neke staračke cipele, a ako su neke od njih godinama trunule u kartonskim kutijama, to zacijelo nije bilo zbog nedostatka novca.

Ispred velikih željeznih ulaznih vrata zgrade, premazanih odbojno smeđom bojom, Omar zvani Desetar zabavljao se s nekim psom. Kad me je ugledao, uputio je udarac nogom u četveronoževu stražnjicu i dao mi znak da se primaknem:

— Kladam se da se tjeraš — dobacio mi je. — Došao si vidjeti povlači li se po kvartu kakva izgubljena ovčica, ha?

Omar je bio hodajuća blamaža. Mjesna mladež zazirala je od njegova neuglednog jezika kao i od njegovih morbidnih aluzija; svi su bježali od njega kao od kuge. Boravak u vojsci ga je iskvario.

Nakon što se kao kuhar pridružio jednom bataljunu, pet godina poslije, kad su američke trupe zauzele Bagdad, vratio se u selo nesposoban objasniti što se dogodilo. Jedne noći i njegova je jedinica čekala u stanju potpune pripravnosti, napunjenih topova i podignutih bajuneta; ujutro više nikoga nije bilo na poziciji, svi su pobjegli, na čelu s asnicima. Omar se potajice vratio kući. Vrlo mu je teško palo dezerterstvo bataljuna, te je krenuo utapati stid i bol u denaturiranom alkoholu. To je vjerojatno bio uzrok njegova prostaštva. Izgubivši samopoštovanje, izvlačio je zlobno zadovoljstvo izazivajući ga enje u svojih bližnjih i prijatelja.

— U okolici žive i nestiti ljudi — podsjetio sam ga.

— Što, rekao sam nešto nesunitsko?

— Molim te...

Raširio je ruke.

— U redu, u redu. Kad se više ne smijemo ni zafrkavati.

Omar je bio jedanaest godina stariji od mene. Stupio je u vojsku nakon ljubavnog neuspjeha. Vladarica njegovih snova bila je obe ana drugom; on nije imao pojma o tome, kao, uostalom, ni ona. Kad je na jedvite jade smogao hrabrosti poslati svoju tetku da zatraži ruku njegove muze, srušio mu se cijeli svijet. Nikad se nije oporavio od toga.

— Crkavam u ovoj usranj rupi — procijedio je. — Pokucao sam na sva živa vrata, nitko ne želi si i u grad. Pitam se zašto im je draže truliti u njihovim smrdljivim kolibama umjesto da se proše u nekim finim bulevarom s klimatiziranim trgovinama i cvjetnim terasama. ega ovdje ima, molim te, osim džukela i guštera? U gradu barem s neke terase možeš vidjeti kako prolaze auti i djevojke njišu bokovima. Osje aš da si živ, dovraga! da postojiš... U Kafr Karamu to ne osje am. Kunem ti se, ovdje se osje am kao da malo-pomalo skapavam. Gušim se, umirem, za popizdit! ... ak se i Halidov taksi pokvario, a autobus ve tjednima ne prolazi ovuda.

Omar je bio nagraivan poput zamotuljka na svojim kratkim nogama. Nosio je izlisanu kariranu košulju, prekratku a da mu se mješina ne bi svako malo izlijevala do koljena. Ni njegove hla e, umrljane strojnim uljem, nisu mamile izgledom, Omarova je odje a neizostavno bila puna mrlja. Da se presvukao u operacijskoj sali, u odje u izvu enu ravno iz originalne ambalaže, našao bi na in da je sljede i tren zaprlja uljem; kao da ga je izlu ivalo njegovo tijelo.

— Kamo si se uputio? — upitao me je.

— U kafi .

— Promatrati ekipu kako se karta, kao ju er prekju er, i sutra, i za dvadeset godina? Pa to je da prolupaš... Jebote, što sam to zgriješio u prošlom životu da sam se morao roditi u ovakvoj vukojebini?

— To je naše selo, Omare, naša prvobitna domovina.

— Domovina, kažeš. ak se ni vrane ne zadržavaju ovdje.

Uvukao je svoj golemi trbuh kako bi ugurao rub košulje u hla e, žestoko frknuo te uzdahnuvši kazao:

— Bilo kako bilo, tu nema pomo i. Hajdemo u kafi .

Krenuli smo istim putem natrag prema trgu. Omar je kiptio od bijesa. Svaki put kad bismo prošli mimo neke stare krtije parkirane pred dvorištem, stao bi kleti:

— Što kupuju te aute samo da im trunu pred kolibama, majmuni jedni?

Na as je progutao gor inu, a onda ponovo zapo eo:

— A tvoj brati ? — rekao je bradom pokazuju i prema Kademu koji je sjedio pod zidi em na drugoj strani ulice.

— Kako li mu samo uspijeva ostati u svome kutku cijeli dan? Prošvikat e jedan od ovih dana, garantiram.

— Jednostavno voli biti sam.

— Imali smo jednog takvog u bataljunu, uvijek se povla io u kut sobe, nikad ni da primiriše kantini, nikad da sjedne za stol s drugarima. Jednog smo ga jutra našli kako visi u zahodu.

— To se ne e dogoditi Kademu — kazao sam osjeaju i kako mi žmarci prolaze niz le a.

— Da se okladimo?

Kafi *Safir* vodio je Madžid, boležljiv i tugaljiv ro ak koji je venuo pod svojim kombinezonom, toliko ružnim te je izgledalo kao da je na injen od cerade. Nepomi an iza elementarnog šanka, sa starom vojni kom kapom nabijenom do ušiju, bio je nalik kakvu neuspjelu kipu.

Njegove su mušterije dolazile samo kartati, i on se više nije ni trudio uklju ivan aparate ve je sa sobom donosio termosicu napunjenu crvenim ajem koju bi esto morao sam popiti. Njegov su lokal posje ivali dokoni mladi i bez prebite pare koji bi banuli ujutro i odlazili tek

u sumrak, a da u me uvremenu ne bi nijednom posegnuli u džep. Madžid je esto razmišljao o tome da dignu ruke od svega, ali što bi onda radio? U Kafr Karamu, osje aj napuštenosti doseže strahovite razmjere; svatko se gr evito drži svoga tobožnjeg posla kako ne bi skrenuo s uma.

Madžid je napravio kiselo lice kad je ugledao Omara.

— Eto nevolje! — progun ao je.

Omar je blazirano pogledao nekolicinu mladi a raštrkanih po prostoriji.

— Kao u kasarni kad je zabrana izlaska — primijetio je ešu i si stražnjicu.

Prepoznao je, na dnu prostorije, blizance Hasana i Huseina koji su, naslonjeni na prozor, promatrah partiju u kojoj su sudjelovali Jasin, unuk Doce Džabira, mra an i razdražljiv momak. Salih, bravarov zet, Adil, pomalo priglupa ljudina, i Bilal, bricin sin.

Omar se približio potonjoj dvojici, usput pozdravio blizance te se ukopao iza Adila.

Razdražen, Adil se pomaknuo:

— Bacaš mi sjenu, desetaru.

Omar je odstupio za korak:

— Sjena ti je u timari, pajdo.

— Pusti ga na miru — rekao je Jasin ne podižu i pogled s karata. — Nemoj nas ometati.

Omar se prezirno podsmjehnuo i zauzdao jezik.

etiri igra a napeto su promatrala svoje karte.

Nakon napora unutarnje kombinacije kojoj se inilo da nema kraja, Bilal se nakašljao i rekao:

— Ti si, Adilc.

Napu ivši usne, Adil se ponovo zadubio u karte. Neodlu an, uzeo si je vremena.

— Onda, ho eš li? — nestrpljivo je upitao Salih.

— Sa ekaj malo — prigovorio je Adil. — Moram razmisliti.

— Prestani se prenemagati — dobacio mu je Omar. — Ono malo mozga što ti je ostalo ispraznio si kad si ga jutros izdrkao.

Kafi em je zavladała neugodna šutnja...

Oni koji su se nalazili blizu vrata su šmugnuli; ostali nisu znali što bi sa sobom.

Omar je postao svjestan da je napravio tešku glupost; progutao je slinu i stao ekati da mu se nebo sru i na glavu.

Za stolom, igra i su povijena vrata ostali skamenjeno zuriti u karte. Samo je Jasin oprezno odložio kane na stranu i uperio od gnjeva usijani pogled u bivšega desetara:

— Ne znam što želiš posti i sa svojim prljavim jezikom, Omare, ali stvarno si prekardašio. U našem selu. izme u mladih kao i izme u starih vlada poštovanje. Odrastao si me u nama i razumiješ što ti govorim.

— Ništa nisam...

— Zaveži! ...Zatvori tu golemu gubicu i zaklju aj je lokotom — rekao je Jasin jednoli nim glasom koji je silno odudarao od bijesa što mu je vrcao iz o iju. — Nisi u oficirskoj menzi, nego u Kafr Karamu. Ovdje smo svi bra a, ro aci, susjedi i bližnji, i pazimo što inimo i govorimo... Ve sam te stoput zamolio, Omare, bez prostota. Tako ti Boga, nemoj nam kvariti rijetke trenutke predaha svojim odvratnim vojni kim žargonom...

— Pa hajde, samo sam se htio našalili.

— Pogledaj oko sebe, Omare. Da li se itko smije? Reci, vidiš li ikoga da se smije?

Adamova jabu ica poskakivala je u stegnutom grlu nekadašnjeg desetara.

Jasin je odsje no uperio prst u njega.

— Od današnjeg dana, Omare, sine mojeg strica Fadila i moje strine Amine, zabranjujem ti — dobro si uo, *zabranjujem* — da ikad više izgovoriš ma i jednu jedinu psovku, i jednu jedinu neumjesnu rije ...

— Hej, lakše malo! — prekinuo ga je Omar više kako bi spasio obraz nego ukorio Jasina — stariji sam od tebe šest godina i ne dopuštam ti da mi se obra aš tim tonom.

— Dokaži!

Dva su se ovjeka po ela odmjeravati, trepere i od jarosti.

Omar je prvi ustuknuo.

- U redu — procijedio je mrzovoljno uvla e i košulju u hla e.
- Okrenuo se i uputio k izlazu:
- Ho ete da vam kažem...? — zatutnjao je s praga.
- Prvo si dezinficiraj usta — presjekao ga je Jasin.
- Omar je odmahnuo glavom i nestao.

Nakon Omarova odlaska, nelagoda se u kafi u još više poja ala. Blizanci su otišli prvi, svaki svojim putem. Partija karata bila je prekinuta i nitko je nije bio voljan nastaviti. Jasin je tako er ustao i otišao, Adil za njim. Nije mi preostalo ništa drugo nego da se vratim ku i.

Zatvorivši se u sobu pokušao sam slušati radio kako bih odagnao tjeskobu koju je u meni pobudio prizor u *Safiru*. Bio sam žalostan ponajprije zbog Omara, a onda i zbog Jasina. Dakako, desetar je zaslužio da ga se pozove na red, no strogost njegova mla eg suparnika tako er me je ozlovoljila - što sam više sažalijevao dezertera, to sam nalazio manje opravdanja za njegovoga ro aka. Istina glasi da je, ako su se naši odnosi po eli pogoršavati, to bilo zbog vijesti što su nam stizale iz Faludže, Bagdada, Mosula, Basre, dok smo mi živjeli svjetlosnim godinama daleko od drame koja nam je pustošila zemlju. Otkako su izbila neprijateljstva, usprkos stotinama ubojstava i mnoštvu mrtvih, nijedan helikopter još nije preletio naš sektor, niti jedna patrola nije narušila mir našega sela. A taj osje aj da smo na neki na in ostali isklju eni iz Povijesti pretvorio se, od šutnje pune iš ekivanja, u pravu moralnu dilemu. Stariji kao da su se prilagodili situaciji, ali mla eži Kafr Karama to je mnogo teže padalo.

Kako me radio nije uspio razonoditi, ispružio sam se na krevetu i prekrrio lice jastukom. Nepodnošljiva vru ina pove avala je moj nemir. Nisam znao što da radim. Ulice su me rastuživale, moj me je brlog tištio; tonuo sam u svome nezadovoljstvu...

Uve er, zapah povjetarca blago je pomaknuo zavjese. Iznio sam metalni stolac i sjeo pred ulazom u sobu. Dva-tri kilometra dalje od sela, vo njaci Haitema prkosili su stijenama koje su ih okruživale; jedina oaza zelenila kilometrima uokolo, drsko su bljeskali u posljednjim odsjevima dana. Sunce je zalazilo, zamagljeno prašinom. Ubrzo, horizont se užario s jednog kraja na drugi, isti u i valovite obrise bregova u daljini. Na suhoj visoravni što se strmoglavce spuštala prema jugu, cesta je podsje ala na korito isušene rijeke. Skupina mangupa vra ala se iz vo njaka. praznih ruku i nesigurna koraka; pohod malih plja kaša o ito je završio neuspjehom.

— Došao je neki paket za tebe — obavijestila me je moja blizanka Bahia odlažu i plasti nu vre icu ispred mojih nogu... — Donijet u ti ve eru za pola sata. Ho eš izdržati dotad?

- Naravno.
- Rukom je otresla ovratnik moje košulje.
- Nisi sišao u grad?
- Nisam našao nikog da me odveze.
- Sutra probaj biti malo uvjerljiviji.
- Obe avam... Kakav je to paket?
- Upravo ga je donio brati Kadem.

Ušla je u sobu da provjeri je li sve u redu pa se vratila svome štednjaku.

Razvezao sam plasti nu vre icu i iz nje izvadio kanonsku kutiju omotanu flasterom. U njoj sam našao par izvrsnih novih crnih cipela i papiri na kojemu je pisalo: *Obuo sam ih dvaput, za prvu i drugu svadbenu no . Sada su tvoje. Bez uvrede, Kadem.*

3.

Talac svoje praznine, Kafr Karam se iz dana u dan sve više osipao.

Kod brice, u kafi u, pod zidi ima, svi su prežvakavali iste pri e. Previše se pri alo, a inilo se nije ništa. Izrazi nezadovoljstva vrtjeli su se ukруг, sve manje spektakularni; argumenti su gubili oštricu razmjerno promjenama raspoloženja a sastanci su završavali ubita no dosadnim peroracijama. Malo-pomalo ljudi su se prestali slušati. A ipak, doga alo se nešto

neuobi ajeno. Dok je kod starješina hijerarhija ostala nepromijenjena, kod mladih je u tom pogledu došlo do zanimljiva obrata. Otkako je Jasin ukorio Omara Desetara, pravo prvorodstva po elo se klimati. Naravno, ve ina je osu ivala incident u *Safiru*, ali manjina, sa injena od usijanih glava i buntovnika u zametku, nadahnjivala se njime u potrazi za samopotvrdom.

Osim toga manjeg ispada za koji su se starci pravili da ne znaju - jer, premda je vijest o doga aju odmah obišla selo, nije se javno razglasila - sve je teklo uobi ajenim tokom, u dirljivoj letargiji. Sunce je i dalje izlazilo kad bi mu se ushtjelo i zalazilo na isti na in. Bili smo ogrezli u svojoj maloj autisti noj sre i, prodaju i zjake ili vrte i palcima. Kao da smo vegetirali na nekom drugom planetu, odsje eni od drama što su potresale zemlju. Naša su se jutra raspoznavala po svojim bezna ajnim zvukovima, naše no i po bezbojnim po incima, i nitko ne bi umio re i emu služe snovi kad su horizonti pusti. Zidine naših ulica ve su nas odavna bile pretvorile u sužnjeve našeg polumraka. Iskusili smo najgore strahovlade i preživjeli smo ih jednako kao što je naša stoka preživjela epidemije. Ponekad, nakon što bi jedan tiranin istisnuo drugog, novi su žbiri dolazili k nama podignuti lovinu. Nadali su se da e se na taj na in do epati šugavih ovaca koje mogu zaklati na licu mjesta i tako nas privesti redu. Vrlo su se brzo razo arali i vratili u svoje ku ice, podvijena repa ali sretni što više ne moraju stupiti nogom u ovu rup agu u kojoj se živi jedva mogu razlikovati od sablasti koje im prave društvo.

No, kako veli stara poslovice, zatvoriš li susjedu vrata, u i e ti kroz prozor. Nitko, naime, nije na sigurnom kad se nesre a otkine s lanca. Uzalud nastojimo ne izazvati je, uzalud mislimo da snalazi samo druge i da je možemo izbje i ako se držimo podalje, pretjerana suzdržljivost naposljetku e joj staviti bubu u uho i jednog e jutra banuti kako bi provjerila što je na stvari... Dogodilo se ono što se moralo dogoditi. Nesre a nam se prikrala takore i na vršcima prstiju, skrivaju i svoje namjere. Upravo sam pio aj u bravarovoj radionici, kadli je njegova unuka upala deru i se:

— Sulejman... Sulejman...

— Opet je pobjegao? — uskliknuo je bravar.

— Posjekao je ruku na ulaznim vratima... ostao je bez prstiju — zajecala je djevoj ica.

Bravar je prekora io niski stol što je stajao izme u nas, pritom srušio ajnik i otr ao prema ku i. Njegov u enik pojurio je za njim daju i mi znak da po em za njim. Ženski jauci dopirali su s dna ulice. Skupina mališana ve se okupila ispred širom otvorenih dvorišnih vrata. Sulejman je držao krvavu ruku privijenu uz prsa i tiho se smješkao, o aran krvi.

Bravar je naredio supruzi da zašuti i ode potražiti ist komad tkanine. Jauci su odmah prestali.

— Prsti su tamo — kazao je u enik pokazuju i dva komadi a mesa pred vratima.

Sa za udnom prisebnoš u, bravar je pokupio odsje ene lanke, obrisao ih i zamotao u rubac koji je turio u džep. Zatim se nadvio nad sinovu ranu.

— Treba ga odvesti u bolnicu — kazao je. — Ina e e iskrvariti.

Okrenuo se prema meni;

— Treba mi auto.

Kimnuo sam i potr ao prema ku i Halida Taksija. Zatekao sam ga kako u dvorištu popravlja igra ku nekog od svojih potomaka.

— Trebamo te — rekao sam mu. — Sulejman si je odrezao dva prsta, mora u bolnicu.

— Žalim, ali o ekujem goste u podne.

— Hitno je. Mali jako krvari.

— Ja vas ne mogu odvesti. Ako ho eš, uzmi kola. U garaži su. Ne mogu s vama; ljudi tek što nisu došli zatražiti ruku moje k eri.

— U redu, daj mi klju eve.

Odložio je igra ku i dao mi znak da ga slijedim u garažu u kojoj je stari izlupani Ford s nestrpljenjem ekao da ga se poveze.

— Znaš voziti?

— Naravno... — Pomogni mi izvesti ovu krtiju na ulicu.

Otvorio je krila garaže i zviždukom pozvao klince koji su se izležavali na suncu da nam pomognu.

— Zeza me starter — objasnio je. — Sjedni za volan, pogurat ćemo te.

Dje arci su nahrupili u garažu, razono eni i sretni što su od njih zatražih pomo . Otpustio sam ko nicu, stavio u drugu i prepustio auto dje jem oduševljenju. Nakon pedesetak metara Ford je postigao znatnu brzinu; otpustio sam kva ilo i motor je, žestoko se ritnuvši, riknuo iz dubine svojih ošte enih ventila. Iza mene, djeca su isпустиła radostan krik sli an onome kojim popra uju povratak svjetla nakon dugog prekida struje.

Kad sam parkirao auto pred bravarovim dvorištem, Sulejmanova je ruka ve bila povijena ru nikom i podvezana oko zapeš a. Njegovo lice nije odavalo nikakvu bol. To me je za udilo i inilo mi se nevjerojatnim da itko može pokazati takvoi neosjetljivost nakon što izgubi dva prsta.

Bravar je posjeo sina na stražnje sjedište i zauzeo mjesto kraj njega. Njegova je žena dotr ala do auta, raskuštrana i oznojena, nalik lu akinji; pružila je mužu svežanj izlizanih listova omotanih elasti nom vrpcom.

— Njegova zdravstvena knjižica. Sigurno e je tražiti.

— Odli no. A sada se vrati u ku u i potruđi se dovesti u red. Nije smak svijeta.

Napustili smo selo punom parom, pra eni povorkom djece; njihovi povici pratili su nas još kilometrima u pustinju.

Bilo je oko jedanaest sati i sunce je posipalo ravnicu nestvarnim oazama. Užarenim nebom lepetao je par ptica. Put je vodio ravno, bezbojan i vrtoglav, stvaraju i gotovo nastran dojam na stjenovitoj zaravni koju je brazdao uzduž i poprijeko. Rasklimani Ford poskakivao je po rupama, mjestimi no je zapinjao i kao da se povodio samo za vlastitom mahnitoš u. Na stražnjem sjedištu, bravar je privio sina uza se kako bi ga sprije io da udari glavom u vrata. Šutio je i pustio me da vozim kako znam i umijem.

Prošli smo mimo nekog zapuštenog polja, pa mimo zatvorene benzinske stanice, a onda smo se našli usred ni ega. Horizont je izlagao svoju pustoš u beskraj. Dokle je pogled dopirao, uokolo nismo spazili ni potleušice, ni vozila, ni žive duše. Bolnica se nalazila šezdesetak kilometara zapadno, u jednom novijem selu s asfaltiranim cestama. Ono je imalo i policijsku stanicu i gimnaziju koje su se naši klonili iz meni nepoznatih razloga.

— Ho emo li imati dosta benzina? — upitao me je bravar.

— Ne znam. Sve kazaljke na plo i su spuštene.

— Bilo mi je malo udno. Nismo mimoišh nijedan auto. Ako do e do kvara, izgubljeni smo.

— Bog nas ne e ostaviti na cjedilu — kazao sam mu.

Polu sata kasnije u daljini smo ugledah golem crni oblak dima. Bih smo na stotinjak metara od državne ceste i dim nam je privukao pažnju. Kona no nam se iza jednog brežuljka ukazala cesta. Nasred nje gorila je poluprikolica, s kabinom u jarku i izvrnutom cisternom; golemi plamenovi proždimali su je sa zastrašuju om lakomoš u.

— Stani — savjetovao mi je bravar. — Sigurno se radi o napadu fedajina, i vojnici e se svaki as pojaviti. Vrati se do spojnog puta i kreni starom cestom. Ne bih se htio zadesiti usred okršaja.

Okrenuo sam auto.

im sam se našao na staroj cesti, stao sam pažljivo motriti ne bih li spazio kakvo poja anje. Stotinjak metara niže, usporedo s našim putem, državna cesta blistala je pod suncem podsje aju i na kanal za navodnjavanje, pravocrtna i jezivo pusta. Oblak dima ubrzo je poprimio oblik sivkasta vlakna zgr ena od tjeskobe. Bravar bi s vremena na vrijeme provirio kroz prozor provjeravaju i ne progoni li nas helikopter. Bili smo jedini znak života u okolici i greška se mogla potkrasti u svakom trenutku. Bravar je bio zabrinut; njegovo se lice smrkavalo.

Za razliku od njega, ja sam bio prili no vedar: putovao sam u susjedno selo i prevezio sam bolesnika.

Put je naglo zaokrenuo zaobilaze i neko grotlo, uzašao uz brijeg, strmoglavio se i nakon nekoliko kilometara spusta nanovo se izravnao. Opet nam se ukazala državna cesta, i dalje

ravna i pusta, užasavaju e napuštena. Put je sada vodio ravno prema njoj i naposljetku joj se priklju io. Fordovi kota i promijenili su ton im su dotaknuli asfalt, a motor je prestao udnovato grgotati.

— Nalazimo se na manje od deset minuta od sela, a nijednog automobila na vidiku — konstatirao je bravar.

— udno.

Nisam mu imao vremena odgovoriti. Pred nama se isprije ila nadzorna to ka, s ježevima s obje strane ceste. Na bankini su stajala dva šarena vozila, a na njima mitraljezi upereni u cestu. Preko puta njih, na humku je po ivala improvizirana stražarska ku ica zaklonjena ba vama i vre ama pijeska.

— Ostani miran — kazao mi je bravar iji mi je vruci dah zapahnuo vrat.

— Miran sam — uvjerio sam ga. — Nismo u inili ništa krivo, a i prevozimo bolesnika. Ne e nam praviti probleme.

— Gdje su vojnici?

— Iza nasipa. Vidim dva šljema. Mislim da nas promatraju dalekozorom.

— U redu, vrati se malo i polako im se približi. ino to no ono što ti kažu.

— Ne brini, sve e biti dobro.

Prvi je iz skloništa izišao ira ki vojniki koji nam je dao znak da se parkiramo kraj prometnog znaka postavljenog nasred puta. Postupio sam prema uputama.

— Ugasi motor — naredio mi je na arapskom. — I stavi ruke na volan. Ne otvaraj vrata i ne izlazi dok ti ne kažem. Jasno?

Nalazio se na pristojnoj udaljenosti, s puškom uperenom u moj vjetroman.

— Jasno?

— Jasno. Moram držati ruke vrsto na volanu i ne initi ništa što mi se ne kaže.

— U redu... Koliko vas je?

— Trojica. Mi...

— Odgovaraj samo kad te nešto pitam. I ne ino nagle pokrete. Ne ino nikakve pokrete, dobro? ...Odakle dolazite, kamo idete i zašto?

— Dolazimo iz Kafr Karama i idemo u bolnicu. Prevozimo bolesnika koji sije odrezao prste. Radi se o mentalno zaostaloj osobi.

Ira ki vojniki odmjero me jurišnom puškom, s prstom na okida u i kundakom prislonjenim na obraz; zatim je nanišanio u bravara i njegova sina. U tom trenutku oprezno su nam se primaknula dvojica ameri kih vojnika, s puškama spremnim izrešetati nas i na najmanji pokret. Zadržao sam prisebnost, ne skidaju i ruke s volana. Bravar je po eo teško disati.

— Pazi na sina — rekao sam ispod glasa — Mora ostati miran.

— Umukni! — doviknuo mi je jedan Amerikanac isko ivši niotkuda meni slijeva, nišane i mi u sljepoo nicu. Što si to rekao svome kompanjonu?

— Da ostane...

— *Shut your gab!* Da nisi više pisnuo...

Bio je to gorostasan crnac, zaklonjen iza automatske puške, o iju usijanih od bijesa i kutova usta bijelih od sline. Dojmio me se njegov golemi stas. Njegove su opomene rešetale poput rafala, paraliziraju i me.

— Zašto se dere? — uspani io se bravar. — Prestrašit e Sulejmana.

— Umukni! — zagrmio je ira ki vojniki, koji se ondje vjerojatno našao u ulozi tuma a. — Na kontroli se ne govori, ne dovode se u pitanje zapovijedi, ne pruža se otpor — izdeklamirao je kao da ita amandman. — *Shva aš? Mafhum!* ...Ti, voza u, stavi desnu ruku na staklo i lijevom polako otvori vrata. Zatim stavi obje ruke iza glave i polako iza i.

Druga dvojica Amerikanaca pojavila su se iza auta, natovareni poput tegle ih konja, s debehm nao alama za pustinju na kacigi i isturenim neprobojnim prslukom. Približavali su se korak po korak drže i nas na nišanu. Crni vojniki urlao je iz sveg glasa. im sam stupio nogom na tlo, izvukao me je iz auta i prisilio da kleknem. Dao sam se maltretirati ne pružaju i nikakav otpor. Povukao se natrag i, s puškom upravljenom prema stražnjem sjedištu, naredio je bravaru da izide.

— Molim vas, nemojte vikati. Moj sin je zaostao, uplašit e te ga...

Crni vojnik nije razumio mnogo od onoga što mu je pokušao objasniti bravar; inilo se da ga iritira što mu se obra a na jeziku koji ne razumije, i to ga je samo još razjarilo. Njegovi povici ubadali su mi se u mozak, izazivaju i mnoštvo bolnih trnaca u mojim zglobovima. *Shut your gab! Za epi gubicu, ina e u te di i u zrak... Ruke na glavu...* Vojnici oko nas pomno su pratili i naše najneznatnije trzaje, neprom ni i šutljivi, neki skriveni iza sun anih nao ala koje su im davale zastrašuju e opasan izraz, neki izmjenjuju i poglede kodirane za održavanje pritiska. Izbezumile su me puš ane cijevi koje su nas okruživale; doimale su me se poput mnoštva prozora što gledaju ravno u pakao; njihova ždrijela inila su se ve a od ždrijela vulkana, spremna svaki as nas zasuti valom lave i krvi. Skamenio sam se, tako zakovan za tlo, s Adamovom jabu icom zaglavljenom nasred grla. Bravar je izišao s rukama na glavi. Kad se vojnik primaknuo kako bi se pobrinuo za tre eg putnika, spazio je krv na Sulejmanovoj ruci i košulji... *Za Boga miloga! Ovaj piša krv*, uzviknuo je odska u i unazad. *Gad je ranjen...* Sulejman je bio prestravijen. Tražio je oca... *Ruke na glavu, ruke na glavu*, bjesnio je vojnik sline i. *On je psihi ki bolesnik*, kriknuo je bravar obra aju i se ira kome vojniku. Sulejman je skliznuo sa sjedišta i izišao iz vozila, izgubljen u prostoru. Njegove opalne o i kolutale su na bljedunjavna licu. Vojnik je izvikivao naredbe kao da predvodi napad. Svaki njegov urlik me je prikivao za pedalj bliže k tlu. Nije se uo nitko drugi, a on je za sebe samog bio sva graja na svijetu. Odjednom, Sulejman je ispustio *svoj* krik, prodoran, neizmjeran, prepoznatljiv među tisu u apokalipti nih žamora. Bio je toliko neobi an te se vjnik sledio. Bravar nije imao vremena srnuti na sina i zadržati ga da ne pobjegne. Sulejman je jurnuo poput strijele, ravno naprijed, toliko brzo da su vojnici ostali kao ukopani. *Pustite ga da se udalji*, viknuo je jedan narednik. *Možda je natrpan eksplozivom...* Sve su puške sada bile uperene u bjegunca. *Ne pucajte*, preklinjao je bravar, *on je psihi ki bolesnik. Don't shoot. He is crazy...* Sulejman je tr ao sve dalje i dalje, uko ene ki me, opuštenih ruku, tijela groteskno nagnutog ulijevo. I po samom na inu na koji je tr ao moglo se vidjeti da nije normalan. No, u ratno doba, privilegij sumnje daje prednost i najkrupnijoj grešci pred samokontrolom. To se zove legitimna obrana... Prvi me je pucanj stresao od glave do pete, poput elektrošoka. Uslijedila je salva. Prazne glave, potpuno ošamu en, vidio sam obla i e prašine kako izbijaju iza Sulejmanovih le a, nazna uju i mjesta pogotka. Svaki metak koji ga je pogodio prostrujio mi je kroz tijelo. Snažni žmarci izjedali su mi listove, a onda su prešli u trbuh. Sulejman je tr ao i tr ao, jedva se trzaju i na dodir metaka koji su mu posipali le a. Pokraj mene, bravar je bjesomu no vikao, uplakana lica... *Mike! zaderao se narednik, gad nosi neprobojni prsluk. Ga aj u glavu...* U stražarskoj ku ici, Mike je prislonio oko na dalekozor na puški, nanišanio u metu, zadržao dah i blago pritisnuo okida . Pogodio je isprve. Sulejmanova glava rasprsnula se poput lubenice i njegov sumanuti trk bio je naprasno prekinut. Bravar se objema rukama uhvatio za glavu, izvan sebe, usta otvorenih u prekinutu krik; gledao je tijelo svojega sina kako se presavija u daljini poput zavjese, ruše i se po okomici, prvo bedrima na listove, zatim prsima na bedra, zatim ostacima glave na koljena. Ravnicom je zavladala grobna tišina. Želudac mi se podignuo pod silovitim udarcem; užarena lava otprla je moje ždrijelo i pokuljala kroz usta. Sve se zamra ilo... Zatim, ništavilo.

Malo-pomalo sam došao k sebi. Zujalo mi je u ušima. Ležao sam na tlu, licem u lokvi bljuvotina. Tijelo mi je prestalo reagirati. Š u urio sam se kraj jednog od Fordovih kota a, ruku svezanih iza leđa. Uspio sam samo vidjeti bravara kako maše Sulejmanovom zdravstvenom knjižicom pred ira kim vojnikom koji se doimao uznemirenim. Drugi vojnici su ga šutke gledali, odloživši puške. Zatim sam se opet onesvijestio.

Kad sam djelomice povratio snagu, sunce je bilo u zenitu. Šljunak je cvr ao od silne žege. Uklonili su plasti ni zavoj kojim su me ulisi ili i smjestili su me u sjenu stražarske ku ice. Na mjestu na kojem sam ga ostavio, Ford je podsje ao na raš upanu kokoš, sa svim etvorim vratima širom otvorenima i podignutim prtljažnikom; pomo ni kota i raznorazni alat bili su nagomilani sa strane. Premeta ina nije polu ila nikakve rezultate; nije na eno nikakvo vatreno ni hladno oružje, pa ak ni kutija prve pomo i.

Ambulantna kola ekala su kraj ku ice, s crvenim križem na otvorenim vratima kroz koja su se mogla vidjeti nosila sa Sulejmanovim ostacima. Truplo su pokrili plahtom iz koje su

virile dvije kukavne noge; s desne je bila skinuta cipela i vidjeli su se nokti puni posjekotina, umrljani krvlju i prašinom.

Pod asnik ira ke policije razgovarao je s bravarom, malko postrance, dok je ameri ki asnik koji je stigao džipom slušao narednikovo izvješ e. Bilo je o ito da svi uvi aju grešku, ali da nisu voljni dizati prašinu oko nje. Takvi incidenti bili su uobi ajeni u Iraku. U op ojoj pomutnji, svatko je gledao samo svoj džep. Griješiri je ljudski, a na le a sudbine može se svaliti koješta.

Crni vojnik mi je pružio uturu, nisam shvatio da li nude i me da pijem ili da se umijem. Grozni avim pokretom odbio sam ponudu. Uzalud se trudio poprimiti oja eni izraz, njegov potpuni preokret kosio se s njegovim temperamentom. Grubijan ostaje grubijan, pa i sa smiješkom na licu. O i su mjesto gdje duša o ituje svoju pravu prirodu.

Dva arapska bolni ara došla su me utješiti; u nuli su kraj mene i potapšali me po ramenima. Njihovi dodiri odzvanjali su mojim bi em poput udaraca maljem. Želio sam da me ostave na miru; svaki izraz su uti samo me vra ao izvoru moje traume. S vremena na vrijeme grlo bi mi stegnuo jecaj; ulagao sam sve napore da ga obuzdam. Bio sam razdiran izme u želje da odagnam svoje demone i da im pružim uto ište. Obuzeo me nepojmljiv umor; uo sam samo kako se ispuhujem kroz vlastiti dah i, u sljepoo nicama, pulsiranje krvi u taktu s odjecima detonacija.

Bravar je zahtijevao da mu vrate njegova pokojnika. Šef policije objasnio mu je da postoji administrativna procedura koja se mora poštivati. Kako se radilo o nesretnom slu aju, nametalo se mnoštvo formalnosti. Sulejmanovo tijelo moralo se pohraniti u mrtva nicu, i bit e vra eno obitelji tek nakon što istraga slu aja bude zape a ena.

Odvezli su nas nazad u selo policijskim autom. Bio sam tek napola svjestan što se doga a. Nalazio sam se u nekoj vrsti nepostojanog mjehura, koji je as visio u zraku, as me otpuhivao poput koluta dima. Sje am se samo jeziva krika majke kad se bravar vratio ku i. Istog trena okupilo se mnoštvo, užasnuto i sumnji avo. Starci su udarali dlanom o dlan, utu eni; mladi su bili sablažnjeni. Došao sam ku i u žalosnu stanju. im sam zakora io u dvorište, otac se prenuo iz drijemeža pod svojim neodredivim stablom i sko io na noge. Odmah je shvatio da se dogodilo neko zlo. Majka nije imala hrabrosti upitati me što se zbilo. Samo je prinijela ruke obrazima. Dotr ale su sestre, s mališanima pod suknjama. Vani, po ele su se oriti prve jadicovke, sjetne, pune bijesa i drame. Moja sestra blizanka Bahia primila me pod ruku i pomogla mi da se popnem u svoju sobu u potkrovlju. Polegla me na ležaj, donijela mi zdjelu s vodom, skinula s mene bljuvotinama zaprljanu košulju i krenula me prati iznad pasa. U me uvremenu, vijest se pro ula selom i moji su pohrlili bravaru pružiti utjehu njegovoj obitelji. Bahia se pobrinula da me smjesti u krevet, a onda je i ona otišla.

Zadrijemao sam...

Sutradan, Bahia je došla otvoriti prozore i donijeti mi istu odje u. Ispri ala mi je kako je ju er nave er jedan ameri ki pukovnik došao, u pratnji irakih vojnih vlasti, izraziti su ut ožaloš enim roditeljima. Primio ga je Doajen, ali u dvorištu, daju i mu do znanja da nije dobrodošao. Nije prihvatio službenu verziju pri e i k tome je odbio povjerovati da je mogu e pucati u slaboumnika, to jest u isto i nevino bi e, bliže Bogu i od samih svetaca. Više televizijskih ekipa htjelo je pokriti doga aj, predlažu i posvetiti reportažu bravaru i na taj mu na in omogu iti da ispri a svoju pri u. Ali Doajen se opet pokazao nepokolebljivim i kategori ki je odbio da stranci naruše žalovanje njegova sela.

4.

Tri dana poslije, na kolima doma e izrade koja je u tu svrhu poslao Doajen glavom, iz mrtva nice je dovezeno Sulejmanovo tijelo. Bio je to užasan trenutak. Stanovnici Kafr Karama nikad nisu doživjeli sli nu atmosferu. Doajen je zahtijevao da se pogreb odvije u dostojanstvu i strogoj intimnosti. Na groblje je pripuštena samo jedna delegacija starješina iz susjednog savezni kog sela. Nakon sprovođa, svatko se povukao u ku u ne bi li razmislio o svetogr u koje je Kafr Karamu oduzelo njegovo naj iš e bi e, koje je bilo njegova maskota i njegov magi ni simbol. Uve er, i stari i mladi okupili su se kod bravara i recitirah stihove do

kasno u noć. No, otvoreno izrazivši negodovanje, Jasin i njegova banda odbili su se pojaviti i okupili su se kod Sajida, sina Bešira Sokola, šutljiva i tajnovita mladića a za kojeg se tvrdilo da je blizak fundamentalisti kom pokretu i sumnjalo da je pohodio medresu u Peshawaru za vrijeme talibana. Bio je to krupan momak u dobi od tridesetak godina, asketska i ošava lica, ukrašena samo majušnim uperkom malja ispod donje usnice i madežom na obrazu. Živio je u Bagdadu i u Kafr Karam navraćao je samo pod pritiskom dogaćaja. Stigao je jučer navečer, kako bi prisustvovao Sulejmanovu pogrebu... Oko ponoći, pridružila mu se još nekolicina besanih mladića. Sajid ih je dočeka raširenih ruku i primio ih u velikoj sobi opremljenoj hasurama i jastucima za sjedenje. Svi su grabili u košarice pune kikirikija i pijuckali čaj, samo Jasinu vrug nije dao mira. Kao da ga je opsjeo zloduh. Jarosnim pogledom šibao je povijene vratove i pokušavao zapodjenuti kavgu. Kako se nitko nije obazirao na njega, odlučio se ustremio na svoga najvjernijeg druga, bravarova zeta Saliha:

- Vidio sam te kako plačeš na groblju.
- Istina — priznao je Salih, nesvjestan sugovomikovih namjera.
- Zašto?
- Kako zašto?
- Zašto si plakao?

Salah se namrštitio:

— A što misliš, zašto ljudi plaču?... Bilo mi je teško, eto. Plakao sam jer me je Sulejmanova smrt pogodila. Što imaš udno u tome da netko oplakuje smrt nekoga koga je volio?

— To mi je jasno — nije popuštao Jasin. — Ali čemu suze?

Salih je osjetio da mu izmiče tlo pod nogama.

— Ne razumijem tvoje pitanje.

— Sulejmanova smrt mi je rasparala srce — kazao je Jasin. — Ali nisam ispustio nijednu suzu. Teško mi je povjerovati da si se išao tako producirati. Plakao si kao žena, to je nedopustivo.

Salih se stresao na riječ »žena«. Vilice su mu se zavrtjele u licu poput kolotura.

— I muškarci plaču — napomenuo je šefu svoje bande. — čak je i Prorok patio od te slabosti.

— Fućka mi se za to! — prasnuo je Jasin. — Nisi se morao ponijeti kao žena — dodao je naglašavajući i potonju riječ.

Salih je naglo ustao, sablažnjen. Dugo je fiksirao Jasina povrijećenim pogledom, a onda je pokupio sandale i izišao u noć.

U velikoj sobi, u kojoj se okupilo dvadesetak osoba, pogledi su šarali na sve strane. Nikome nije bio jasno što je spopalo Jasina, zašto se tako ružno ponio prema bravarovu zetu. Sobom je zavladala nelagoda. Nakon duge šutnje, Sajid, kućegazda, zakašljao je u dlan. On je bio domaćin, i na njemu je bilo da poduzme nešto.

Ošinuo je pogledom Jasina i počeo;

— Otac mi je ispričao jednu priču koju kao dijete nisam shvaćao. U to doba nisam znao da priče imaju poantu. Pripovijedala je ona o jednoj egipatskoj muškarici koji je tiranizirao sirotinjske četvrti Kaira, gorostasom proizašlom ravno iz ljevaonica Starine, bespoštednom prema drugima jednako kao i prema samome sebi, s ogromnim brkovima nalik ovnujskim rogovima. Zaboravio sam mu ime, ali slika što sam je stvorio o njemu ostala mi je svježija u sjećanju. Bio je on neka vrsta Robina Hooda predgrađa, uvijek spreman kako zasukati rukave, tako i prošepiriti se po trgu pred nosačima i mazgarima. Kad bi izbio spor me u susjedima, obraćao bi se njemu da ga riješi. Njegove odluke bile su konačne. Ali muškarica nije znala držati jezik za zubima. Bio je tašt, razdražljiv koliko i zahtjevan; kako nitko nije dovodio u pitanje njegov autoritet, proglasio se kraljem odbaćenih i iz sveg glasa obznanio kako na svijetu ne postoji uvijek kadar pogledati ga ravno u oči. Njegove riječi nisu otišle u vjetar. Jedne večeri dobio je poziv od šefa policije. Nitko ne zna što se dogodilo te noći. Sutradan, muškarica se vratila kući u neprepoznatljivu stanju, povijena vrata i plaha pogleda. Nije imao nikakvih ozljeda ni tragova udaraca, ali neka vidljiva ljaga pritiskala mu je odjednom pogrbljena ramena. Zatvorio se u svoj ćumez, sve dok se jednoga dana njegovi susjedi nisu

po eli žaliti na snažan smrad raspadanja. Kad su provalili, našli su muškarinu ispruženu na slamnja i, mrtvu već više dana. Kasnije je neki policajac natuknuo kako se, našavši se pred šefom policije, koji mu ništa nije prigovorio, uvijek bacio na koljena pred njim i zamolio ga za oprost. Nikad se nije oporavio od toga.

— Da, i? — upitao je Jasin, vrebajuć i insinacije.

Sajid se podrugljivo osmjehnuo:

— Otac je tu stao s prikom.

— Koješta — progundao je Jasin, svjestan svojih granica kad se radilo o odgonetanju insinucija.

— To sam i ja na početku mislio. S vremenom sam pokušao otkriti pouku.

— I kakvu si pouku otkrio?

— Nije bitno. Ta pouka je samo moja. Ti trebaš naći i pouku koja će tebi odgovarati.

Sajid je nato ustao i povukao se u svoju sobu na katu.

Uzvanici su shvatili da je soareja završena. Pokućili su sandale i napustili kuću. U sobi je ostao samo Jasin i njegova »pretorijanska garda«.

Jasin je bio izvan sebe; smatrao se izigranim, omalovaženim pred svojim ljudima. Nije dolazilo u obzir da se povuče dok ne izvede na istac taj slučaj. Glavom je dao znak svojim kompanjonima da se razidu, uspeo se i pokućao na Sajidova vrata.

— Nisam shvatio — kazao mu je.

— Ni Salih nije shvatio na što ciljaš — odgovorio je Sajid s podesta.

— Doveo si me u neugodnu situaciju sa svojom glupom prikom. Kladim se da si je izmislio i da njena pouka, ako je ima, nije ništa manje glupa.

— Ti si onaj koji gomila gluposti, Jasine. I ponašaš se upravo kao ta kairska muškarina...

— Hajde onda, prosvijetli me kad već ne trpiš da podgrijavam atmosferu u tvojoj kolibi. Ne podnosim da mi se obraćas visoka, i neću dopustiti nikome, dobro si čuo, *nikome*, da me vuče za nos. Možda nemam dovoljno obrazovanja, ali zato ponosa imam u izobilju.

Sajid se nije prepao. Naprotiv, njegova su se usta razvlačila u to širi osmijeh što se Jasin više žestio.

Kazao mu je, jednoličnim tonom:

— Tko se hrani kukavičlukom drugih, bremenit je svojim; prije ili kasnije proždrijet će mu utrobu, a onda i dušu. Već neko vrijeme tiraniziraš sve oko sebe, Jasine. Narušavaš prirodni red stvari, više ne poštuješ klansku hijerarhiju; buniš se protiv starijih, vrijeđajući svoje najbliže, uživaš ih javno ponižavati; podižeš glas zbog svake sitnice, tako da se u selu više ne može čuti nikog osim tebe.

— Zašto misliš da bih trebao imati obzira prema tim protuhama?

— Ponašaš se upravo poput njih. Oni zure u svoj pupak, ti u svoje bicepse. Dođe na isto. U Kafr Karamu nitko nema nikome ništa za zavidjeti i ništa za prigovoriti.

— Ne dopuštam ti da me stavljaš u isti koš s tim kretenima. Ja nisam kukavica.

— Dokaži... Hajde, što te sprečava da se baciš u akciju? Već godinama Ira ani krste maćeve s neprijateljem. Naši gradovi iz dana u dan nestaju pod eksplozijama auto-bombi, zasjedama i bombardiranjima. Zatvori vrve našom braćom, naša su groblja prenatrpana. A ti se kostriješiš u svome zabaćenom selu; iz sveg glasa obznanjuješ svoju mržnju i negodovanje, a im izbaciš gorčinu iz sebe vraćajući se kući i gasiš. Jeftino rješenje... Ako zaista misliš ono što govoriš, poprati riječ i gestom i navalni na američke gadove. Ako ne, ohladi malo i otpusti gas.

Prema svjedočenju moje sestre Bahije - koja je ćula pričuvio iz usta Sajidove sestre što je prisluškivala razgovor na vratima - Jasin se povukao pognute glave, ne prozborivši više ni riječi.

S lešom na rukama, Kafr Karam se zapleo u svojim ševrdanjima. Sulejmanova smrt ga je dezorijentirala. Nije znao što ćiniti s njome. Njegov posljednji voćni pothvat datirao je iz doba rata s Iranom, ćitavu generaciju prije; osam njegovih sinova vratili su se s bojišta u hermetiziranim zatvorenim ljesovima koje čak nije bilo dopušteno ni otvoriti. Što smo onda pokopali? Daske,

domoljube ih dio svoga dostojanstva? Ali Sulejman je bio drugi par rukava. Radilo se o užasnoj i običnoj nesreći, i nitko nije bio kadar odlučiti: je li Sulejman mu enik ih jadni ak koji se našao u krivo vrijeme na krivome mjestu?... Starješine su pozivale na smirenje situacije. Nitko nije nepogrešiv tvrdile su. Ameri kom pukovniku bilo je iskreno žao. Jedina greška koju je učinio sastojala se u tome što je bravaru ponudio novac. U Kafr Karamu, novac se nikad ne spominje osobi u koroti. Nikakva nadoknada ne može ublažiti bol koju osjeća otac nad grobom svojeg djeteta - da se nije upleo Doco Džabir, ta priča i oko odštete zacijelo bi dovela do sukoba.

Tjedni su prolazili i malo-pomalo selo je obnovilo svoju dušu zajednice i svoje rutine. Što se zbilježilo, zbilježilo se. Dakako, nasilna smrt slaboumnika pobuđuje više bijesa nego bol. Žalibože, nitko ne može promijeniti tok događaja. Iz poštovanja prema jednakopravnosti, Bog ne pomaže Svojim svecima. Samo se otac brine za svoje poslušnike.

Kao dobar vjernik, bravar se priklonio sudbini. Jednog jutra vidjeli su ga kako skida lokot s vrata radionice i uzima u ruke svoju letlampu.

Rasprave kod brice su se nastavile a mladi su opet počeli odlaziti u *Safir* da ubiju vrijeme partijama domina kad bi kartanje posustalo. Sajid, sin Bešira Sokola, nije ostao dugo među nama. Zbog hitnih poslova morao se vratiti u grad. Kakvih poslova? To nitko nije znao. Usprkos tome, njegov je kratki boravak u Kafr Karamu ostavio dubok dojam na sve; njegova iskrenost otkrivala je mlade, a njegova karizma pobudila je poštovanje velikih i malih. Naši se putovi još sresti. Upravo mi je on vratio samopoštovanje; uputio me je u osnove gerile i širom mi otvorio vrata najviše Žrtve.

Nakon Sajidova odlaska, Jasin i njegova banda ponovo su preuzeli komandu, mrki i agresivni, zbog čega se Omara Desetara više nije moglo sresti na ulici. Pretvorivši se u sjenu samoga sebe od incidenta u kafiću, dezertjer je provodio većinu vremena zatvoren u svojoj kolibi. Kad je bio prisiljen promoliti nos izvan kuće, brže je bolje protrčao selom tražeći i mjesto gdje može prevariti stid daleko od provokacija i vraćao se tek u sumrak, najkasnije četveronoške. Fakini su ga nerijetko zaticali kako se opija na dnu groblja ili utonula u alkoholnu komu, razdrljene košulje, ruku prekrivenih na kitovskoj trbušini... Zatim je, neopazice, nestao iz optjecaja.

Nakon Sulejmanova pogreba, kojemu nisam prisustvovao, ostao sam kod kuće. Sjećanja na nesreću u nisu mi davala mira. U jednom bih utonuo u san, na mene bi nasrnuo poklici crnoga vojnika. U snu sam vidio Sulejmana kako trči, ukočen i meću opuštenih ruku, nagnjući i sećajući se na jednu, i na drugu stranu. Mnoštvo sitnih mlazova pljuštalo mu je po leđima. U snu kad mu se rasprsnula glava, urlao u snu i bih se probudio. Bahija je bdjela nada mnogom, s loncem punim obloga namoćenih vodom. »U redu je« rekla bi mi. »Ja sam tu. Bio je to samo ružan san...«

Jednog poslijepodneva posjetio me je brat Kadem. Konačno je odlučio odlijepiti se od svojega zida. Donio mi je audiokasete. Prvi put sam ga vidio uznemirena. Imao je osjećaj da zlorabi situaciju. Kako bi opustio atmosferu, upitao me odgovaraju li mi cipele koje mi je poslao. Odgovorio sam mu da još poživaju u kutiji.

— Skroz su nove, znaš?

— Znam — odgovorio sam. — A osobito znam što ti znae. Tvoja me je gesta duboko dirnula, hvala ti.

Kazao mi je da se moram kloniti samotnije svoje sobe ako se želim izvući. Bahija je bila istog mišljenja. Moram prevladati šok i nanovo započeti normalan život. Ali ja nisam imao ni najmanje želje izaći na ulicu; bojao sam se da će od mene tražiti da potanko opišem što se dogodilo na nadzornoj točki, a sama pomisao na to stavljanje soli na ranu me je užasavala. Kadem je mislio drukčije. »Reci im neka se prošee«, savjetovao mi je.

Nastavio me je posjećivati, i provodili smo sate razgovora o kojejmu. Zahvaljujući i njemu jedna sam večer prikupio hrabrosti da izmigoljim iz svojeg brloga. Kadem mi je predložio da se prošee daleko od sela. Na pola puta izmeću u Kafr Karama i Haitema, zaravan se iznenada urušavala i prostrani usjek kilometrima je rasijecao dolinu, obrubljen brdašcima pješčenjaka i trnovitim žbunjem. Na tom mjestu vjetar je otkrivao talent baritona.

Bilo je vedro i, unato velu prašine što je lebdio na horizontu, svjedo ili smo prekrasnom zalasku sunca.

Kadem mi je pružio slušalice svog *walkmana*. Prepoznao sam libanonsku divu Fajruz.

— Znaš da sam se ponovo uhvatio lutnje? — priopio mi je.

— To je izvrsna vijest.

— Trenuta no skladam pjesmu. Dat u ti je da uješ kad bude gotova.

— Ljubavnu?

— Sve arapske pjesme su ljubavne — kazao mi je. — Kad bi Zapad mogao shvatiti našu glazbu, kad bi nas samo mogao uti kako pjevamo, osjetiti naš puls preko pulsa naših kitara, našu dušu preko duše naših violina; kad bi se mogao, pa makar i u trajanju preludija, približiti glasu Sabaha Fahrija ili Wadija El Safija, Abdelwahebovu vje nom dahu, Asmahaninu eznušnjivom zazivu, višoj oktavi Oum Kalsoum; kad bi mogao stupiti u vezu s našim svijetom, mislim da bi se odrekao svoje vrhunske tehnologije, svojih satelita i armada i shjedio nas nakraj naše umjetnosti...

Dobro sam se osjeao u Kademovu društvu. On je umio na i umiruje e rije i, a njegov nadahnuti glas pomogao mi je da ponovo stanem na noge. Bilo mi je drago što ga vidim preporena. Bio je to briljantan momak, koji nije zaslužio protratiti život pod zidom.

— Zamalo nisam otišao k vragu — priznao mi je. — Mjesecima, glava mi je bila kao pogrebna urna; pepeo mi je mutio vid, izlazio mi na nos i uši. Nisam vidio kraj tunela. A onda me Sulejmanova smrt uskrsnula. Ovako — dodao je pucketaju i prstom. — Otvorila mi je o i. Ne želim umrijeti a da nisam živio. Dosad sam samo trpio. Poput Sulejmana, jedva sam išta shvaao od onoga što mi se zbiva. Ali ne dolazi u obzir da završim kao on. Prvo pitanje koje mi je palo na pamet kad sam uo vijest, bilo je: Što? Sulejman je mrtav? Zašto? Je li on zapravo ikad živio? ..A to je istina, roae. Jadnik je bio tvoj vršnjak. Svakog dana susretali smo ga na ulici kako luta izgubljen u svome svijetu. Ili tr i za svojim vizijama. A ipak, sada kad ga više nema, pitam se je li on uistinu postojao... Vraaju i se s groblja, premda sam se u prvi as makinalno uputio prema zidu, zatekao sam se kako se vraam ku i. Ušao sam u svoju sobu, otvorio bakrom opto eni kov eg, što je po ivao tamo nalik sarkofagu usred ropotarnice, izvadio lutnju iz futrole... Vjeruj mi, odmah sam, a da je nisam ni ugodio, po eo improvizirati. Bio sam kao opsjednut, zaaran.

— Umirem od želje da te ujem.

— Još samo nekoliko završnih poteza i gotovo je.

— Kako si nazvao skladbu?

Gledao me ravno u o i.

— Praznovjeran sam, roae. Nerado govorim o onome što još nisam dovršio. Ali s tobom u u initi izuzetak, pod uvjetom da nikome ne kažeš.

— Obeavam.

Njegove o i zasjale su u tami kad mi je priopio;

— Nazvao sam je *Bagdadske sirene*.

— Misliš na one koje pjevaju ili one na ambulatnim kolima?

— O tome neka svatko odlu i sam.

5.

U Kafr Karamu život je nastavio i i svojim tokom, praznim poput posta.

Kad se nema ništa, svatko se snalazi kako zna. To je pitanje mentaliteta.

Ljudi nisu drugo doli prolazna junaštva, strpljive patnje, Sizifi po naravi, dirljivi i ograni eni; njihova misija je trpe i ekati da do e smrt.

Dani su pratili svoju putanju, poput sablasne karavane. Pomaljali su se niotkud, u zoru, bezbojni i neprivlačni, i nestajali uveer, krišom, ugrabljeni od sjena. U me uvremenu, djeca su se nastavljala raati, a smrt bdjeti nad op im ravnovjesjem. U sedamdeset treoj, naš je susjed po sedamnaesti put postao otac, a djedov brat ugasio se na stara koj postelji. Takav je sunet života. Ono što pustinjiski vjetar odnese, sjeanje obnavlja; ono što pješane oluje izbrišu, mi ponovo crtamo svojim rukama.

Haħd Taksı dao je ruku svoje k eri Haitemima, iji su se vo njaci nalazih stotinjak metara od sela. Bilo je to nešto nevi eno. Neki su ak tvrdih da se radi o neslanjoj šali. Imu ni i šutljivi, Haitemi su obi no birali svoje snahe u gradu, me u emancipiranim obiteljima, i znali su se vladati za stolom i ugoš avati otmjen svijet. injenica da su se iznenada okrenuli k nama za udila je mnoge... Taj povratak izvorima slutio je na dobro. S obzirom na to koliko su nas dugo tretirali svısoka, nismo namjeravali di i nos sada kad se jedan od njihovih potomaka zagledao u našu djevicu. U svakom slu aju, udaja na vidiku, bilo siromašna ili ne, vrijedila je truda. Kona no sretan doga aj koji je obe avao pružiti nadoknadu za našu otužnu, jednoli nu, nasmrt ništavnu svakodnevicu!...

I u *Safiru* se poja ala novost. Kafi je dobio televizor i satelitsku antenu, dar Sajida, sina Bešira Sokola, »kako mladež Kafr Karama ne bi izgubila iz vida tragi nu stvarnost svoje zemlje«. Opskurni se kafi preko no i pretvorio u pravu blagovaonicu za putuju e regrute. Gazda Madžid upao je kosu. Posao mu je i bez toga zapinjao, a budu li mu mušterije po ele dolaziti sa svojim divovskim sendvi ima i punom opremom, propast je zajam ena. Mušterije nisu imale ni najmanje zadržske. Od ranog jutra, ne potrudivši se ni umiti, hrupile su na vrata kafi a; moglo se pomisliti da se tabore na ulici. im se upalilo televizor, okupljeni bi po eli vrtjeti kanale da provjere kako diše ovje anstvo, a onda bi okrenuli na Al Jazeera i više se ne bi micali. U podne, lokal je vrvio uzbu enom mla eži. Komentari i grdnje tada su dosizali vrhunac. Svaki put kad bi kamera otkrila koji aspekt nacionalne drame, protesti i prijetnje ubojstvom zaorili bi se diljem etvrti. Psovalo se pristalice preventivnog rata, pljeskalo se protivnicima Amerikanaca, zviždalo pla enim izaslanicima koje se smatralo oportunistima i Bushovom služin adi... U prvim redovima, Jasin i njegova banda uživali su status uglednih gostiju. ak i kad bi zakasnili, njihova bi ih mjesta ekala prazna, iza njih nizalo se nekoliko redova simpatizera. Stražnji dio bio je namijenjen sitnoj ribi. Gostioni ar više nije znao što bi sa sobom. Dlanovima podbo ivši obraze i s termosicom što je zapušteno po ivala na dnu šanka, tužno je promatrao kako mu dokono mnoštvo uništava namještaj u zastrašuju em metežu.

Prvih dana brati Kadem i ja navra ah smo u *Safir*. To nam je pružalo odre enu razonodu. Ponekad anegdotalna primjedba izazvala bi salve smijeha od kojih se tresao itav lokal, a luckasta zapažanja bila su najbolji na in da se vratimo u formu. Gledati sve te prokletnike prazna pogleda kako pucaju od smijeha jer je jedan od njihovih izvalio kakvu glupost bila je nepogrešivo u inkovita terapija. Ali lakrdije naposljetku samo u vrš uju ustaljene navike, i esto se doga a da šaljivac to uvidi na vlastitu štetu. Pametnjakovi i koji su hvatali svaku priliku ne bi li zabavili društvo po eli su i i na živce. Kao što se moglo o ekivali, Jasin je morao dovesti stvari u red.

Mrak je ve odavno bio pao, a još smo pratih vijesti na Al Jazeera. Spiker je izvješ ivao nedaleko od Faludže, gdje su se vodili okršaji izme u ira ke vojske, poja ane ameri kim trupama, i narodnog otpora. Opsjednuti grad zakleo se da e se boriti do smrti. Iznakažen, zadimljen, borio se s potresnom borbenoš u. Govorilo se o stotinama mrtvih, ve inom žena i djece. U kafı u, grobna tišina razdirala je srca. Svjedo ili smo, bespomo ni, pravom pokolju; s jedne strane dobro opremljeni vojnici, potpomognuti tenkovima, avionima bez pilota i helikopterima, i s druge strane svjetina prepuštena samoj sebi, talac skupine odrpanih i izgladnjelih »pobunjenika« što su se rastr ali u svim smjerovima, naoružani puškama i prljavim minobaca ima... Tada je jedan bradati mladi uskliknuo:

— Ti e bezbožni Amerikanci požalili zbog ovoga. Bog e im svaliti nebo na glavu. Nijedan ameri ki vojnık ne e izi iz Iraka itav Mogu se prsiti koliko ih je volja, svršit e kao što su svršile nevjerni ke vojske u prošlosti, pretvorene u mljeveno meso od ptica Ababila. Bog e im poslati ptice Ababila.

— Gluposti!

Bradonja se uko io, s Adamovom jabu icom nasred grla.

Okrenuo se prema »bogohulniku«.

— Što si rekao?

— Dobro si uo.

Bradonja je ostao osupnut. Njegovo zajapureno lice trzalo se od srdžbe.

— Rekao si gluposti?
— Da, gluposti! Upravo sam to rekao: gluposti. Ni slog više, ni manje: glu-po-sti. To ti predstavlja problem?

Cijeli kafi okrenuo je leđa televiziji da vidi kamo smjeraju dvojica mladića.

— Jesi li svjestan što si upravo rekao, Maliki? — zagrcnuo se bradonja.

— O čemu je da valjaš bljezgarije, Harune.

Prostorijom je zavladao nemir.

Jasin i njegova banda sa zanimanjem su pratili što se zbiva u stražnjem dijelu kafića. Bradonja Harun izgledao je kao da bi ga svakog časa mogla udariti kap, toliko je Malikova bogohulna drskost prelazila granice.

— Hajde, pa govorio sam o pticama Ababila — istisnuo je bradonja. — Radi se o važnom kuranskom poglavlju.

— Ne vidim nikakve veze između toga i onoga što se događa u Faludži — kazao je Malik nepopustljivo. — Ono što vidim na ovome ekranu je opsjednuti grad, s muslimanima pod ruševinama, bjeguncima prepuštenima na milost i nemilost raketi ili granati i, posvuda oko njih, nasilnike koji se ne boje ni Boga ni vruga i gaze po nama u našoj vlastitoj zemlji. A ti govoriš o pticama Ababila. Ne čini ti se to pomalo apsurdno?

— Šuti — zamolio ga je Harun. — Čak i ako je ušao u tebe.

— Eto ti ga na — prezirivo se podsmjehnuo Malik. — Čak i ako izgubiš tlo pod nogama, svaljuješ krivnju na Boga. Trgni se, Harune. Ptice Ababila su umrle s dinosaurima. Nalazimo se na početku trećeg milenija, a kopilad iz tvojine svakog nas Božjeg dana sramoti. Irak je okupiran, gospodine. Gledaj malo televiziju. I što vidiš? Što vidiš na ekranu dok tako ustrajavaš gladiš bradu? Nevjernici podjarmljuju muslimane, ponižavaju njihove uglednike i bacaju njihove junake u zatvore za homoseksualce u kojima ih kurve u uniformi vuku za uši i testise i pritom se daju fotografirati za potomstvo... Što On, Bog, otkriva kad ih je pustio unutra? Već se odavno sprdaju s Njime u njegovoj vlastitoj kuhinji, u Njegovim svetim hramovima i u srcu Njegovih vjernika. Zašto ni prstom ne makne dok ti gadovi bombardiraju naše tržnice i naša slavlja, umlaćuju nas kao pse na svakom uglu svake ulice? Gdje su dakle nestale Njegove ptice Ababila koje su satrle u prah neprijateljske vojske što su nekoć nasrtale na naša sveta tla na kojima ima slonova? Došao sam iz Bagdada, dragi moj Harune. Poštedjeti u te detalja. Sami smo na svijetu. Ne možemo računati ni na koga osim na sebe. Nikakvo nam pojačanje ne može doći s neba, nikakvo nas pomoćništvo ne može upati iz nevolje... Bog ima važnijeg posla. Noću, kad u krevetu zadržim dah, ne mogu ni čuti kako diše. Noću, cijela noć, pripada njima. A danju, kad podignem oči u nebo kako bih ga zazvao, vidim samo helikoptere — njihove ptice Ababila, koje nas zasipaju svojim zapaljivim izmetom.

— Nema sumnje: prodao si dušu đavlu.

— I kad bih mu je na zlatnom pladnju ponudio, on bi je odbio.

— *Estagfirula.*

— Eto... Ovoga trena Ameri oskvrnjuju naše džamije, zlostavljaju naše svece i skupljaju naše molitve u boćice poput muha. Što više treba da bi ga se isprovociralo, tog tvog Boga?

— A što si otkrivao, budalo? — zagrmio je Jasin.

Svi su se pogledi upravili u Jasina.

Ruku obješenih uz bokove, prezirno je odmjeravao bogohulnika.

— Što si otkrivao, ha, lajavče?... Da Gospod doleti na bijelome konju, zaogrnut plaštem i isukane sablje kako bi je ukrstio s tim degenericima?... *Mi smo Njegov bijes* — zatutnjao je.

Njegov krik proizveo je u inak eksplozije u kafiću. Za ulu se samo nekoliko grla kako gutaju slinu.

Malik je pokušao podnijeti Jasinov pogled, ali nije mogao spriječiti da mu ne podrhtavaju jagodice.

Jasin se dlanom udario u prsa:

— Mi smo bijes Božji — kazao je potmulim glasom. — Mi smo Njegove ptice Ababila... Njegove munje i njegova proklinjanja. I rasturiti ćemo te ameri ke svinje; skakati ćemo po njima sve dok im govna ne počnu izlaziti na uši, sve dok im njihove rane ne počnu štrcati iz mara... Je li ti jasno? Jesi shvatio? Jesi li shvatio gdje se nalazi gnjev Božju kreten i u?

On je tu, on je u nama. Odvest ćemo demone nazad u pakao, jednog po jednog, sve do posljednjeg. To je izvjesno kao što je izvjesno da Sunce izlazi na istoku...

Jasin je prolazio prostorijom dok su mu se užurbano sklanjali s puta. O ima je proždirao bogohulnika. Njegov je dah sličio dahu pitona koji se neumoljivo približava plijenu.

Zaustavio se pred Malikom, licem uz hce, i stisnuo oči kako bi zgusnuo vatru svog pogleda:

— Ako te ikad više ujem da i na djeli sekunde posumnjaš u našu pobjedu nad tim bijesnim psima, zaklinjem se pred Bogom i prisutnim drugovima da u ti golim rukama iš upati srce.

Kadem me je povukao za košulju i glavom mi dao znak da izađemo.

— Sluti na oluju — rekao mi je.

— Jasin je šenuo. Ni deset ljudi akih košulja ne bi ga moglo obuzdati.

Kadem mi je pružio kutiju cigareta.

— Ne, hvala.

— Ma hajde — bio je uporan. — Razbistrit će ti glavu.

Popustivši, primijetio sam da mi ruka drhti.

— Utjerao mi je strah u kosti — priznao sam.

Kadem mi je pružio upaljač prije nego što je zapalio svoju cigaretu. Zabacio je glavu i ispuhnuo dim u vjetar

— Jasin je ništarija. Koliko znam, ništa ga ne sprečava da uskoči u bus i ode ratovati u Bagdad. Njegovo ponašanje na kraju će po etički zamarati, ako mu već ne navuče na vrat ozbiljne nevolje... Idemo k meni?

— Zašto ne?

Kadem je stanovao u maloj kamenoj kući tik iza džamije, s roditeljima, parom boležljivih staraca. Popeli smo se u njegovu sobu na katu. Bila je velika i svijetla. Njezin namještaj tvorili su krevet za dvoje okružen prekrivačima, stereo uređaj *made in Taiwan* koji se činio minijaturnim izmeću dvaju golemih zvučnika, komoda s ovalnim zrcalom i tapecirana stolica.

U kutu kraj vrata, podignuta na komadu snježnobijele ovojne vune, stajala je lutnja... Lutnja, ta kraljica istonjkih orkestara, najplemenitije i legendama najvećma prožeto glazbalo, koje je svoje virtuoze uzdizalo na rang božanstava i pretvarao sumnjive pajzle u olimpe. Bio sam upućen u nevjerojatnu povijest te lutnje, koju je izradio osobno Kademov djed: muzičar bez premca koji je 1940-ih usrećivao Kairce, a onda osvojio i Bejrut, Damask, Amman te postao živom legendom od Mašreka do Magreba. Kademov je djed svirao za prinčeve i sultane, reise i tirane, otkaravao žene i djecu, ljubavnice i ljubavnike. Pričalo se da je bio uzrokom mnogih braćnih sukoba u otmjenim arapskim sredinama. Uostalom, upravo mu je jedan ljubomorni kapetan stjerao pet metaka u trbuh, u Aleksandriji, dok je nastupao pod prigušenim svjetlima *Kleopatre*, najluksuznijega ondašnjeg kluba, koncem 1950-ih...

Nasuprot lutnji, kao da je s njom u velikoj neprestanoj razmjeni, na noćnom ormari u stajao je klesani okvir s fotografijom Faten, prve bratice žene.

— Bila je lijepa, jel' da? — upitao je Kadem vješajući jaknu otkaravao.

— Jako lijepa — potvrdio sam.

— Ta se slika nikad nije pomaknula odavde. Čak ju je i moja druga žena ostavila da poiva na svome mjestu. Sigurno joj je smetala, ali pokazala je razumijevanje. Samo je jedanput, nedugo nakon vjenčanja, posegnula da je skloni. Nije se usudivala svući pred tim neizmjenim pogledom. Zatim se malo-pomalo naviknula na nju... Čaj ili kavu?

— Čaj.

— Idem ga pristaviti.

Jurnuo je niz stube.

Približio sam se slici. Mlada se nevjesta osmjehivala, očiju velikih poput slavlja iza svojih leđa. Njezino blistavo lice sjajilo se jače od svih svjetiljaka što su je okruživale. Sjećam se kad je kao tinejdžerka izlazila s majkom u nabavku, hitali smo van iz kuće da je vidimo kako prolazi. Bila je uzvišena.

Kadem se vratio s pladnjem. Odložio je čajnik na komodu i natočio nam dvije šaše vrućeg čaja.

— Zaljubio sam se u nju im sam je prvi put ugledao — iznenadio me je. (U Kafr Karamu nikad se nije govorilo o tim stvarima.) — Nisam još imao ni sedam godina. Ve u toj dobi, dok još nisam mogao ništa slutiti, znao sam da smo stvoreni jedno za drugo.

Pružio mi je ašu, o iju punih blistavih prisje anja. Bio je daleko, usta razvu enih u široki osmijeh i razvedrena ela.

— Uvijek kad bih uo da netko svira lutnju, pomislio bih na nju. Zapravo mi se ini da sam htio postati muzi ar samo kako bih je opjevao. Bila je tako veli anstvena djevojka, vehkodušna i ponizna!... S njome uza se bio sam savršeno sretan, ništa mi više nije trebalo. Bila je ona više od svega emu sam se mogao nadati.

Suza tek što mu nije potekla iz oka; brzo se okrenuo, tobože kako bi namjestio poklopac na ajniku.

— Nego, što kažeš da pustimo malo muzike?

— Odli na ideja — kazao sam, s olakšanjem.

Prekopao je ladicu, iz nje izvukao kasetu i ubacio je u aparat.

— Slušaj ovo...

Bila je to opet Fajruz, diva arapskoga svijeta, koja je izvodila besmrtnu *Dodaj mi flautu*.

Kadem se ispružio na krevetu, prekrižio noge i, s ašom aja u ruci, uskliknuo:

— ovje e!... Nema an ela koji bi joj bio do koljena. To nije pjev sirene, to je kozmi ki dah što se nasla uje vlastitom vje noš u...

Oslonio se na lakat i prostrijelio me pogledom. Njegov pogled prodro je kroz mene kao da sam proziran.

Nastavio je slušati, i dalje u ekstazi.

— uješ ti to?... Kad bih morao dati glas Iskupljenju, to bi bio Fajruzin... A kad ga uješ kao što ga ja sada ujem, upijaju i i njegove najmanje drhtaje, obuzme te želja da poživiš tisu u godina i, u isto vrijeme, da ovog asa umireš...

Odslušali smo kasetu do kraja, uronjeni svaki u svoj mali svijet, poput dje araca izgubljenih u svojim snovima. Zvukovi s ulice i dje ja dreka nisu dopirali do nas. Lebdjeli smo u spiralama violina, daleko, jako daleko od Kafr Karama, Jasina i njegovih ispada. Sunce nas je preplavljivalo svojim dobro instvima, prekrivalo zlatom. Pokojnica nam se smiješila iz svojega okvira. U jednom trenutku u inilo mi se da se pomaknula u svome *lijesu*.

Kadem je smotao džoint i s uživanjem povukao dim. Tiho se osmjehivao, katkada malaksalim pokretom ruke prate i postojani ritam pjeva i ina daha. Na jedan refren i sam je po eo pjevati, uzdrhtalih grudiju. Imao je fantasti an glas.

— Kad u uti *Bagdadske sirene*?

Podignuo je obrvu i uperio prst u mene.

— Stvarno si zapeo.

— Obe ao si mi.

Okrenuo se na lakat i rekao mi:

— Kad za to do e vrijeme.

Kad je kasetu završila, pustio je drugu, pa onda još jednu; repertoar se kretao od starih pjesama Abdela Halima Hafeza do Abdeluahebovih, preko Ajem Junis, Nadžat i drugih vje nih zvijezda *tarab el arabia*.

No nas je zatekla potpuno opijene džointovima i pjesmama.

Televizor koji je Sajid poklonio dokoli arima Kafr Karama pokazao se otrovnim darom. Unio je samo strku i razdor u selo! Mnoge su obitelji imale televizor No, kod ku e, s ocem na prijestolu i kraj starijeg brata, svi su uvali komentare za sebe. U kafi u je bilo druk ije. Tu se moglo pljuvati po svemu, raspravljati o koje emu i mijenjati mišljenje prema promjenama raspoloženja. Sajid je pogodio u cilj. Budu i da je mržnja jednako zarazna kao smijeh, razmirice su izmaknule kontroli, produbljuju i jaz izme u onih koji su odlazili u *Safir* kako bi se zabavili i onih koji su se u njemu »instruirali«, a potonji su naposljetku nametnuli svoj pogled na stvari. Malo-pomalo, svi su zajedno po eli pratiti nacionalnu nesre u. Opsade Faludže, Basre i krvavi pohodi na druge gradove zadobih su strahovite razmjere u svijesti gledalaca. Napadi su na as izazivali užas, a onda oduševljenje. Pljeskalo se uspjelim

zasjedama, oplakivalo neuspjele okršaje. Uhi enje Saddama prvo je ushitilo, a odmah potom razo aralo publiku: reis ukeban kao štakor, neprepoznatljiv s onom klošarskom bradom i tupim pogledom, trijumfalno i bestidno izložen svjetskim kamerama za Jasina je predstavljao najgoru uvredu ikad naneseu Ira anima. To je udovište, podsje ali su ga. Da, ali naše udovište, odvrtao bi Jasin; ponizivši ga na ovaj način, bacili su ljagu na Arape cijeloga svijeta.

Više nitko nije znao s koje strane pristupiti događajima, odlučiti koji je napad junaštvo a koji proizlazi iz kukavičluk. Ono što se ujutro klevetalu sutradan se uzdizalo do neba. Sukobi mišljenja nevjerojatno su se zaoštrili i sve su se stvari završavali tu i tamo.

Stanje se pogoršavalo, a starješine su odbijale javno intervenirati, odlučivši umjesto toga otkrivati bukvice vlastitim mangupima kod kuće. Kafr Karam proživljavao je najteže nesporazume u svojoj povijesti. Šutnje i podložnosti koje su se gomilale tijekom vremena i despotskih režima isplivale su na površinu, nalik leševima zakopanima u mulju što, kad im dojadi trunuti na dnu mutne vode, isplivavaju na površinu da užasnu žive...

Jasin i njegova banda - blizanci Hasan i Husein, bravarov zet Salih, Adil i brat sin Bilal - nestali su, te je selom zavladao relativan mir.

Tri tjedna kasnije, napuštenu benzinsku stanicu koja je trunula dvadesetak kilometara od Kafr Karama zapalili su nepoznati po imenu. Izvijesteno je da je napadnuta patrola iračke policije i da je bilo mrtvih među redarstvenim snagama te da su agresori uništili dva vozila i zaplijenili puške. Glasine su zasjedu ubrzo pretvorile u vojni pothvat, a na ulicama se počelo govoriti o tajnim grupama opaženim ovdje-ondje u zaklonu no i, nikad na dovoljnoj udaljenosti da bi ih se identificiralo ili uhvatilo. Svaki dan pristizale su vijesti s tog »fronta« koji se, kako se vjerovalo, uspostavio u okolici.

Jedne večeri, prvi put od okupacije zemlje od američkih trupa i njihovih saveznika, vojni helikopter u tri navrata preletio iznad sektora. Sada više nije bilo sumnje; nešto se zbivalo u regiji.

U selu smo se pripremali za najgore.

Deset, dvadeset dana... Jedan mjesec... A na obzoru upravo ništa, ni konvoja ni sumnjivih kretanja.

Kako selo otkriveno nije bilo na nišanu nikakva brutalnog napada, napetost je počela popuštati; starješine su se vratile svojim priateljima kod brice, mladi svojoj galami u *Safiru*, a pustinja je ponovo postala ubita noćna i beskrajno banalna.

Kao da se sve vratilo u red.

6.

Halid Taksi svojski se uparadio. S jeftinim sunčanim naočalima na licu i unatrag za ešljanom nauljenom kosom, šepurio se ulicom nestrpljivo pogledavajući i na sat. Usprkos pripeci, tiskao se u trodijelnom odijelu koje je proživjele svoje u prošlom životu. Komu na kravata jarkožute boje sa smeđim prugama upadljivo mu se isticala na truhu. S vremena na vrijeme iz sakoa bi vadio majušni ešalj i prelazio njime preko brkova.

— Dolaze? — viknuo je u smjeru terase na kojoj je stražario njegov etnaestogodišnji sin.

— Ne još — odgovorio mu je dječak, zaklanjajući oči rukom iako mu je sunce bilo za leđima.

— Koji ih je vrag zadržao? Nadam se da nisu promijenili mišljenje.

Dječak se podignuo na vrhove prstiju i stao pažljivo motriti daljinu kako bi pokazao ocu s kolikom pozornošću obavlja svoj posao.

Haitemi nisu dolazili. Nakon sat vremena kašnjenja nije se mogao nazrijeti nikakav trag prašine na njihovim vozilima. Povorka je bila spremna krenuti iz Katr Karama. Pet ulaštenih i vrcama oki enih automobila ekalo je ispred nevjestina dvorišta, otvorenih vrata zbog nesnosne žege. Jedna je osoba pazila na njih, razdraženom kretnjom tjerajući ih i muhe koje su se okupljale oko nje.

Po stoti put Halid Taksi pogledao je na sat. Na kraju se pridružio sinu na terasi.

Haitemi nisu pozvali mnogo svijeta iz Kafr Karama. Njihov popis uzvanika bio je dosta kratak i uključio je samo odabrane: Doajena i njegove žene, Docu Džabira i njegovu obitelj, Bešira Sokola i njegove keri te još petoricu ili šestoricu uglednika. Mome se ocu nije pružila ta čast. Iako redovno upošljavao od Haitema tijekom trideset godina - iskopao je sve bunare u svoja polja, ugradio motorne pumpe i prskalice za zalijevanje te izrovaio mnoštvo kanala za navodnjavanje - za svoje nekadašnje poslodavce ostao je on obični stranac. Majku je povrijedio taj izraz nezahvalnosti, ali stari, sjedeći pod svojim stablom, nije mario. Ionako vjerojatno ne bi imao ništa dolino za odjenuti.

Večer je upuzala u selo. Svod se optočio bezbrojnim zvijezdama. Vrućina nije davala znaka da namjerava uskoro popustiti. Kadem i ja sjedili smo na terasi moje kuće, na dvije škripave stolice i sjajnikom među sobom. Gledali smo u istome smjeru kao naši susjedi: prema svoja polja Haitema.

Nikakvo se vozilo nije upućivalo blijedom stazom, na prekide zasipanom zapusima prašine.

Bahia je redovito dolazila provjeriti trebamo li njezine usluge. Činila mi se pomalo nervoznom i primijetio sam da se sve češće penje k nama, bilo da nam donese kekse ili natočena pića. To mi je pobudilo znatiželju i krišom sam pokušao pratiti njezin pogled; zatekao sam ga kako pokušava na bratiću. Silno se zacrvjenjela kad me opazila kako je gledam kroz prozor, smiješe se i se.

Povorka je napokon stigla i selo je upalo u trans usred graje truba i poklika. Ulica je vrvjela nemirnom djecom; trebalo je odvratiti okupljene slijeva i zdesna kako bi si cvijeće i nakit eni Mercedes probio put kroz gužvu. Haitemi nisu žalili novca; deset luksuznih automobila bilo je toliko nakiteno te su izgledali poput božićnih stabalaca, puni raznobojnih šljokica, balona i ukrasnih vrpca. Vozači su nosili jednaka crna odijela na bijelu košulju s leptir-mašnom. Snimatelj doveden iz grada ovjekovječio je događaj, s kamerom na ramenu i okružen gomilom djece; bljeskalice su bljeskale na sve strane.

Karabinka je plotunom oglasila izlazak mladoženje, u veličanstvenu bijelom odijelu. Silno komešanje zahvatilo je svjetinu okupljenu na trgu kad je povorka na čelu malen krug oko džamije prije nego što se vratila na cestu. Mališani su trčali za autima derujući se iz sveg grla, i sav taj svijet pratio je svoju djevicu sve do izlaska iz sela, šutirajući u prolazu pšest litalice.

Kadem i ja stajali smo oslonjeni na balustradu terase. Gledali smo kako se povorka udaljava, on zato en u svojim sjeanjima, ja zabavljen i istodobno zanesen. U daljini, u nadolazejoj tami mogle su se nazrijeti, u crnoj masi svojnaka, svjetla slavlja.

— Poznaješ mladoženju?

— I ne baš. Vidio sam ga prije pet-šest godina kod jednog prijatelja muzičara. Nismo se upoznali, ali ućinio mi se skroman. Potpuna suprotnost ocu. Mislim da je dobra partija.

— Nadam se. Haled Taksi je drag ovjek, i ima predivnu ker. Znaš da mi je svojevremeno zapela za oko?

— Ne želim znati. Sada pripada drugom i moraš to izbrisati iz glave.

— Rekao sam to tek tako.

— Ne treba govoriti te stvari. Grijeħ je i samo misliti o tome.

Bahia se ponovo pojavila, blistavih oćiju.

— Ostaješ na večeri, Kademe? — zacvrkutala je ne mogavši obuzdati drhtaje u glasu.

— Ne, hvala. Starci mi se ne osjećaju najbolje.

— Ma daj, ostani — kazao sam mu odlučno. — Skoro je devet sati, i bilo bi stvarno nepristojno napustiti nas netom prije večere.

Kadem je stisnuo usnice, oklijevajući.

Bahia je nestrpljivo oćekivala njegov odgovor gnjećeći si ruke.

— U redu — popustio je. — Već odavno nisam okusio tetkinu kuhinju.

— Ja sam pripremila večeru — naglasila je Bahia, rumena lica.

Zatim se sjurila niz stubu, srećna poput djevojice na Bajram.

Nismo još završili jesti, kadli se u daljini začula detonacija. Kadem i ja ustali smo od stola i oćišli pogledati što se zbiva. Susjedi su izišli na terasu, a ubrzo im se pridružio ostatak

obitelji. Na ulici je netko upitao što se događa. Me u si ušnim svjetlima iza vo njaka, zaravan se inila mirnom.

— Avion — kliknuo je netko u mraku. — Vidio sam ga kako pada.

Za uo se tr e i korak kako se uspinje ulicom i udaljava prema trgu. Susjedi su po eli napuštati terasu i hitati po novosti. Ljudi su izlazili iz ku a i okupljali se na svim stranama. U tami, njihove siluete uznemireno su se komešale. *Pao je avion*, govorili su jedni drugima. *Ibrahim ga je vidio kako se ruši*. Trg je vrvio znatiželjnicima. Žene su stajale pred vratima dvorišta, pokušavaju i izmamiti djeli e informacija od prolaznika. *Srušio se avion, ali vrlo daleko odavde*, umirivali su ih...

Iznenada, dva para farova pomohla su se iz vo njaka i jurnula na cestu. Približavala su se k nama velikom brzinom.

— To je loš znak — rekao mi je Kadem gledaju i mahniti automobil kako se drnda po cesti. — To je jako loš znak.

Pohitao je prema stubištu.

Automobil umalo nije skliznuo s puta poskakuju i po stazi što je vodila u Kafr Karam. Njegovo trubljenje dopiralo je do nas u fragmentima, ah i to je bilo dovoljno da nas uznemiri. Farovi su sada dospjeh do prvih ku a sela, a zvukovi trube tjerali su prisutne da se priljube uza zidove. Vozilo je prešlo preko nogometnog igrališta, naglo zako ilo pred džamijom i otklizalo se nekoliko metara prije nego što se zaustavilo u oblaku prašine. Voza je naglo izišao su elice mnoštvu što je tr alo prema njemu. Njegovo je lice bilo izobh eno a njegov pogled užasnut. Prstom je pokazao prema vo njacima i promrmrljao nešto nerazumljivo.

Drugi je automobil stao iza prvog; njegov nam je voza doviknuo kroz prozor:

— Upadajte, brzo. Treba nam pomo kod Haitema. Pala je granata usred slavlja.

Uvidjevši ozbiljnost situacije, ljudi su se rastr ali u svim smjerovima. Kadem me gurnuo u drugi auto i ubacio se kraj mene na stražnje sjedište. Tri mladi a su se nagurala k nama, dok su druga dvojica sjela naprijed.

— Moramo požuriti — viknuo je voza okupljenima.

— Ako ne uspijete na i auto, dodite pješice. Puno je ljudi ostalo pod ruševinama. Uzmite što god možete, lopate, pokriva e, plahte, kutije prve pomo i i ne odugovla ite. Preklinjem vas, požurite...

Okrenuo je auto na mjestu i nasrnuo na vo njake.

— Siguran si da se radi o granati? — upitao ga je jedan od suputnika.

— Ne znam — kazao je voza — još sam pod šokom. Nemam blage veze. Svi su se zabavljali, a onda su stolice i stolovi odletjeli u zrak. isto ludilo, nemogu e; što da vam kažem. Tijela i jauci, jauci i tijela. Ako nije granata, onda je munja nebeska...

Zahvatio me dubok nemir. Pitao sam se što radim u tom autu koji usred no i hita u otvoreni grob, nije mi bilo jasno zašto sam pristao oti i vidjeti užas izbliza, jedva se oporavivši od užasnog incidenta. Znoj mi je oblio le a, tekao mi niz elo. Gledao sam voza a, osobe pred sobom, Kadema koji si je grizao usnice, i nisam mogao vjerovati da sam im se pridružio. *Kuda eš, jadni e?* vikao mi je unutarnji glas. Nisam znao buni li se moje tijelo ili se drmusa zbog rupa na cesti. Proklinjao sam samog sebe, uko enih vilica, šakama se gr evito hvataju i za strah što mi se dizao u trbuhu poput tijesta. *Kamo si navalio, budalo?* Kako smo se približavali vo njacima strah je sve više rastao, rastao je dok mi je mrtvilo obuzimalo udove i duh.

Vo njake je prekrivala morbidna tama. Prošli smo kroz njih kao što se prolazi kroz prokleti teritorij. Ku a Haitema ostala je netaknuta. Pred ulazom su se nazirale sjene, neke od njih na stepenicama, s glavom u rukama, druge oslonjene na zid. Mjesto nesre e nalazilo se malo dalje, u vrtu u kojem je jedno veliko zdanje, vjerojatno dvorana za slavlja, gorjela usred hrpe ruševina koje su se još pušile. Val eksplozije razbacao je stolice i tijela tridesetak metara uokolo. Preživjeli su tumarali, u dronjcima i ispruženih ruku, nalik prosjacima. Nekoliko je unakaženih, pougljenjenih tijela bilo naslagano uz rub puteljka. Automobil su osvjetljavali pokolj farovima dok su se sablasti batrgale me u ruševinama. Zatim urlici, beskrajni urlici, dozivanja i zapomaganja što kao da su htjela zaglušiti cijeli svijet. Žene su izbezumljeno

tražile svoju djecu; na što su ve u šutnju nailazile, to su glasnije vikale. Jedan okrvavljeni muškarac plakao je u e i pred truplom nekog bližnjeg.

Mu nina me presjekla kad sam iskora io iz auta; pao sam na sve etiri i ispovra ao sve iz sebe. Kadem me pokušao podignuti, ali me brzo ostavio kako bi pomogao skupini zaokupljenoj ranjenima. Š u urio sam se pod stablom i, rukama obujmivši koljena, stao promatrati ludilo. Još nekoliko automobila pristiglo je iz Kafr Karama, natrpanih volonterima, lopatama i paketima. Pometnja je operaciju pomo i inila grozni avom i suludom. Neki su golim rukama podizali goru e grede, urušene komade zida, u potrazi za znakom života. Netko je dovukao jednog umiru eg do mene. *Samo nemoj zaspati*, molio ga je. Kako je ranjenik blago tonuo u san, ovaj mu je udario nekoliko šamara kako bi ga sprije io da izgubi svijest. Neki se drugi ovjek približio i nagnuo nad tijelo. *Hodi, više mu ne možeš pomo i*. Ovaj je nastavio pljuscati ranjenika, sve ja e i ja e... *Drži se samo. Drži se... Za što da se drži?* rekao mu je drugi. *Ta vidiš da je mrtav*.

Ustao sam poput mjese ara i potr ao prema garištu.

Ne znam koliko sam dugo ostao ondje, preme u i i prevr u i sve oko sebe. Kad sam došao k sebi, ruke su mi bile krvave, nabrekle od modrica, a prsti razderani na zglobovima. Prožela me takva bol te sam pao na koljena, grudiju ukaljanih dimom i vonjem paleža.

Danje obasjao katastrofu.

Trake dima dizale su se u nebo iz demolirane zgrade poput sagorjelih molitava. Zrak je bio natopljen užasnim isparenjima. Mrtvi - njih sedamnaest, ve inom žene i djeca - ležali su u jednom krilu vrta, prekriveni plahtama. Ranjenici su posvuda stenjali, okruženi bolni arima i rodbinom. Ambulantna kola stigla su tek nedavno i bolni ari nisu znali odakle po eti. Iako se zbrka ublažila, napetost je rasla razmjerno uvidu u razmjere tragedije. S vremena na vrijeme neka bi žena jauknula, i krici i rika nanovo bi se zaorili. Ljudi su se vrtjeli ukруг, preneraženi, izgubljeni. Stigli su prvi policijski automobili. Bili su to Ira ani. Njihov šef odmah se našao na udaru preživjelih. Stvar je izmaknula kontroh i kiša kamenja sru ila se na policajce koji su se vratih u aute i otišli. Vratih su se sat vremena poslije, s poja anjem od dva kamiona punih vojnika. Korpulentan asnik zatražio je da razgovara s predstavnikom obitelji Haitem. Netko mu je bacio kamen. Vojnici su ispalili nekoliko metaka u zrak da smire strasti. U me uvremenu, dvije strane televizijske ekipe opsjele su mjesto nesre e. Jedan ucviljeni otac pokazao im je krvoproli e dovikuju i im: »Gledajte, samo žene i djeca. Slavili smo vjen anje. Gdje su tu teroristi?« Povla e i za rame jednog snimatelja i pokazuju i mu trupla koja su ležala na travi, nastavio je; »Teroristi su gadovi koji su bacili granatu nas...«

Povijenih ruku, u razderanoj košulji i hla ama umrljanim krvlju, ostavio sam vo njake i pješice se vratio ku i poput nekog tko se vra a u maglu...

7.

Bio sam vrlo osjetljiv; tu a patnja me duboko poga ala. Nisam mogao pro i mimo nesre e a da se ona smjesta ne zalijepi za mene. Kao dijete esto sam plakao u sobi, koju bih uvijek zaklju ao jer sam se bojao da me sestra blizanka - *djevojka* - ne zatekne uplakanog. Za nju su tvrdili da je vrš a i manje cmizdrava od mene. Nisam joj to uzimao za zlo. Jednostavno sam bio takav. Mimoza. Majka me upozoravala; »Moraš o vrsnuti. Moraš nau iti otresti se tu ih patnji; one nisu dobre ni za one koji ih podnose ni za tebe. Prevelik si zlosretnik a da bi se sažalijevalo nad tu im sudbinama...« Uzalud. Grubijanom se ne ra a, grubijanom se postaje; nitko se ne ra a kao mudrac, ve u i to postati. Ja sam ro en u bijedi i bijeda me nau ila dijeliti. Svaka patnja se združivala, stapala s mojom. Što se ostalog ti e, bio sam uvjeren da postoji neka volja neba koja unosi u svijet sitne promjene smatra li ih potrebnima, ili, u suprotnom, odbija pomaknuti malim prstom.

U škoh su me smatrali beski menjakom. Uzalud su me provocirah, nikad nisam uzvra ao udarac. ak i ka nisam okretao drugi obraz, držao sam stisnute šake u džepovima. Mangupi bi me na kraju ostavili na miru, obeshrabreni mojim stoicizmom. U stvari nisam bio beski menjak - samo sam se užasavao nasilja. Prisustvuj u i kavgama u dvorištu za rekreaciju,

uvukao bih vrat me u ramena i rekao da mi se nebo sruji na glavu... Možda sam upravo to doživio kod Haitema: nebo mi je palo na glavu. Mislio sam da me svetograbe koje je raznijelo vjetrovano slavlje, pretvorilo zapomaganja u jezive krike agonije, više nikad neće napustiti. Da su naše sudbine zapečaćene, ujedinjene u boli sve dok ih ono najgore ne rastavi. Neki mi je glas ponavljao, kucajući mi u sljepoočnicama, da smrt koja je obasula ovo njake istodobno zagađuje i moju dušu, da sam i ja mrtav..

Ako me slučajno odvesti u ovo njake Haitema - to jest zemlju blaženih, vlasništvo bogatuna koji su nas ignorirali - da vlastitim oči ima vidim cjelokupnu nesuvislost postojanja, potanko sagledam nepostojanost naših izvjesnosti, to je stoga što je, u neku ruku, došlo vrijeme da se osvijestim.

Nemoguće je održati roštilj da gori na spaljenoj zemlji a da si ne spržite prste ili stopala.

Eto kako sam i ja, za kojeg ne pamtim da je ikad imao išta protiv ikoga, bio spreman ugristi, uključi u ruku koja bi me pokušala utješiti... Ali sam se suzdržao. Bio sam sablažnjen, bolestan, prekriven trnjem od glave do pete. Bio sam akacija što luta po limbovima, Krist na vrhuncu svoje agonije, a moj križni put vrtio se ukrug jer mi ništa nije bilo jasno. To što se dogodilo Haitemima nije imalo nikakva smisla. Ne prelazi se od veselja na bol tek tako, dok pucneš prstima. Život nije nikakav trik, premda esto visi o niti. Ljudi ne umiru zbrda-zdola usred plesnog koraka; ne, ono što se dogodilo Haitemima bilo je ne uveno...

Na većernjim vijestima govorilo se o američkom avionu bez pilota koji je navodno detektirao sumnjive znakove na mjestu dvorane za slavlja. Nisu precizirali kakve. Samo su napomenuli da su teroristi ka kretanja već otprije zapažena u sektoru, što su doma i stanovnici odreda opovrgnuli. Američko se zapovjedništvo, me utim, pokušalo opravdati pružajući i još neke argumente sigurnosti, da bi mu naposljetku dodijalo praviti budalu od sebe te je izrazilo žaljenje zbog pogreške i sućut obiteljima žrtava.

Na tome je završilo...

Bila je to samo još jedna vijest koja će obiti svijet prije nego što bude bačena u škart, istisnuta drugim strahotama.

No, u Kafr Karamu, bijes je iskopao ratnu sjekiru; šestorica mladića zamolili su vjernike da mole za njih. Obećali su da će osvetiti mrtve i da se neće vraćati kući sve dok i posljednji *boy* ne bude otpravljen svojoj zamotan u voštano platno... Nakon uobičajenih zagrljaja, ratnici su izašli u noć i nestali.

Nekoliko tjedana poslije, okružni povjerenik ubijen je za volanom službenog auta. Istog dana, jedno vojno vozilo prešlo je preko ruševine mine.

Kafr Karam oplakivao je svoje prve šahide - šestoricu mladića koje je zatekla patrola dok su se spremali napasti nadzornu točku.

Napetost je u selu dosegla nepojmljive razmjere. Svakog dana išeznuo bi pokojni momak. Prestao sam izlaziti na ulicu. Nisam mogao podnijeti pogled starješina iznenađenih što me vide dok su se junaci moje dobi pridružili otporu, ni podrugljiv osmijeh adolescenata koji me podsjećao na onaj mojih drugova iz razreda iz doba kad su se prema meni odnosili kao prema mekušcu. Zatvorio sam se u kuću i pokušao pobjeći u knjige ili kasete koje mi je dao Kadem. Bez sumnje, bio sam bijesan i zamjerao sam saveznicima, ali nisam se mogao zamisliti kako nasumce pucam u prolaznike. Rat nije bio za mene. Nisam bio stvoren da upotrebljavam nasilje — smatrao sam se sposobnijim podnositi ga tisuću godina nego mu u bilo kojem trenutku pribjegnuti.

A jedne noći nebo mi se ponovo srušilo na glavu. Isprva sam pomislio da je granata kad su se vrata moje sobe treskom razvalila. Zasuo me plotun psovki i blještavih svjetala. Nisam imao vremena dosegnuti prekidač. Desetina američkih vojnika narušila je moj integritet. *Ostani ležati! Ne mi i se ili u te raznijeli... Dolje glavu!... Ostani ležati! Dolje! Ruke na glavu! Ni makac!* Svjetiljke su me prikivale za krevet, okruženog pušanim cijevima. *Ni makac ili u ti prosuti mozak!...* Ti krici! Jezivi. Lučak. Ubojiti. Sposobni kidati ovjeku tkivo, vlakno po vlakno, uiniti ga strancem samome sebi... Ne iza su me ruke otrgnule od kreveta i zavrtle na drugu stranu sobe; neke su me druge uhvatile i pritiskivale u zid. *Ruke na leđa!* Što sam u inio? Što se događa? Vojnici su premetali moj ormar, izvrtali moje ladice,

šutirali moje stvari. Jedan je nogom zgnječio moj stari radio. Što se događa? *Gdje si sakrio oružje, ubre?* Nemam oružje. Ovdje nema oružja. *To ćemo tek vidjeti, smrade. Odvedite ga ostalima.* Jedan me je vojnik uhvatio za vrat, a drugi mi je zario koljeno u donji dio trbuha. Našao sam se usred orkana koji me bacao iz jednog vrdoga u drugi; bila je to mora što je na javi sanja mjesečar napadnut od horde duhova. Bio sam napola svjestan kako me povlače po terasi, bacaju niz stube; nisam znao padam li ili lebdim... Slišan darmar odvijao se i na prvom katu. Plašio sam se i nekinja probijao se kroz zaglušnu galamu. Uoči sam sestru Bahiju kako se opire, a onda je odjednom utihnula, vjerojatno utišana kundakom ili izmom... Sestre su se natiskale na dnu predvorja, zajedno s polugolom bljedunjavom djecom. Najstarija, Ajša, privijala je svoje mališane uz haljinu. Drhtala je poput lista na vjetru i nije primijetila da su joj obnažene grudi ispale iz bluze. Mlađa, švelja Afaf, klecala je prstima grčevito stežući i košulju. Trgnuta iz sna, zaboravila je periku na noćnom stolu; njezina je čela blistala pod lusterom, žalosna poput batrljka; toliko se stidjela te se počinu na koji je uvukla vrat u ramena moglo pomisliti da pokušava pobjeći i u vlastito tijelo. Bahija se dobro držala, mimo stojeći s jednim noćnikom u naručju. Rašupane kose i blijeda kao krpa, tiho je prkosila pušci uperenoj u nju; tanak mlaz krvi curio joj je niz vrat...

Osjetio sam da gubim svijest. Ruka mi je uzalud tražila oslonac.

Na dnu dvorišta odjekivale su psovke koje bi sablaznile i samog čavla. Majku su bacili van iz sobe; ustala je i odmah potražila u pomoć svome hendikepiranom mužu. *Pustite ga na miru. Bolestan je.* Vojnici su izveli starog. Nikad ga nisam vidio u sličnom stanju. U iznošenim gaćama što su mu dopirale do koljena i potkošulji koja se doslovno raspadala, odavao je beskraju bijedu. Bio je hodajući mizerija, a njegova neizreciva besprizornost uvreda. *Dajte mi da se obuđem, prostenjao je. Djeca me gledaju. Krivo je to što činite.* Njegov meketavi glas ispunio je predvorje nezamislivim bolom. Majka je pokušala hodati ispred njega kako bi nam sakrila njegovu golotinju. Njegove uspaničene oči i molile su nas, preklinjale da okrenemo glavu. Nisam je mogao okrenuti. Bio sam zatravljen prizorom koji su mi pružala oba roditelja. Nisam čak ni primijetio nasilnike koji su ih okruživali. Vidio sam samo tu prestravljenu majku i toga ispijenog oca u olabavjelim gaćama, otromboljenih ruku i unesrećena pogleda kako posreću pod nasrtajima. Posljednjim trzajem snage, okrenuo se u namjeri da se vrati u sobu po ogrtač. Tada je primio udarac... Ne sjećam se da li kundakom ili šakom, ali to nije ni važno. Tim udarcem kocka je bila bačena. Otac je pao na leđa a bijedna potkošulja zadigla mu se do lica, otkrivši njegov mršavi, smežurani, sivkasti trbuh nalik trbuhu crknute ribe... i ugledao sam, dok je ponos obitelji ležao opružen na tlu, ono što nikako nisam smio ugledati, ono što je svakome častom i poštovanja dostojnom sinu i pravom beduinu zabranjeno vidjeti - tu mlohavu, odurnu, sramotnu stvar; to zabranjeno, tajno, svetogrдно područje: ustranu zabačeno evrenski penis i testise kako vise preko otvora stražnjice... Bio je to kraj. Nakon tog iskustva nema više ni čega, samo beskonačna praznina, nezaustavljivi pad, ništavilo... Sve klanske mitologije, sve legende svijeta, sve zvijezde na nebu izgubile su sjaj. Sunce može izlaziti koliko ga volja, ja više nikada neću moći razlikovati dan od noći... Zapadnjak ne može shvatiti, ne može ni naslutiti razmjere te katastrofe. Za mene, vidjeti spolovilo mog roditelja značilo je svesti čitav moj život, moje vrijednosti i skrupule, moj ponos i moju jedinstvenost na prostački pornografski bljesak - vrata pakla pružila bi mi milostiviji prizor!... Bilo je gotovo sa mnom. Gotovo sa svime. Nepovratno, nepopravljivo. Navukao sam na sebe jaram sramote, posrnuo u paralelni svijet iz kojega nema izlaza. I zatekao sam se kako mrzim svoju nemoćnu ruku koja nije bila kadra ni zadati udarac ni popraviti obične gaće. Tu grotesknu, tanašnu, ružnu ruku koja je bila simbol moje vlastite nemoći; kako mrzim svoje oči koje su odbile odvratiti pogled, a koje su sada vapile za sljepoćom; kako mrzim urlike moje majke koji su me obešćavali. Gledao sam oca i on je gledao mene. U mom je pogledu zacijelo nazro prezir prema svemu što je bilo bitno me u nama, sažaljenje što me je iznenada obuzelo prema osobi koju sam, usprkos svemu, štovao više od svega na svijetu. Gledao sam ga kao s proklete litice u olujnoj noći dok me je on gledao iz dna sramote; u tom času već smo znali da se gledamo posljednji put... *I u tom času, iako se nisam usudio pomaknuti, znao sam da više ništa neće biti kao prije, da je neka ista zvijer počela rikati u dubini moje duše, da sam, prije ili kasnije, ma što bilo, ma što se dogodilo, osuđen da sperem ljagu krvlju sve dok se rijeke i*

oceani ne zacrvene poput ogrebotine na Bahijinu vratu, poput o iju moje majke i lica mojega oca, poput žeravice što mi je proždimala utrobu upoznaju i me s paklom koji me je ekao...

Ne sje am se što se zatim dogodilo. Nije me bilo briga. Nalik olupini, prepustio sam se valovima da me nose. Više nije bilo ni ega što bih mogao spasiti. Larma vojnika više nije dopirala do mene. Njihove puške, njihova revnost nisu ostavljali nikakav dojam na mene. Mogli su prevrnuti nebo i zemlju, rigati vulkansku vatru, tutnjati poput gromova, ništa me od toga nije doticalo. Gledao sam ih kako se pomi u kao iz kakva izloga, mikrokozma sazdanog od sjena i tišine.

Ku a je pažljivo pretražena. Nije na eno nikakvo oružje, ni drška džepnog noži a...

Neke su me ruke gurnule na ulicu na kojoj su momci u ali s rukama na glavi.

Kadem je bio me u njima; njegova je ruka krvarila.

Povici upozorenja izazivali su komešanje u okolnim ku ama.

Ira ki su vojnici vršili smotru nad nama, s popisima u ruci i listovima papira na kojima su bile otisnute fotografije. Jedan mi je podignuo bradu, svjetiljkom mi osvijetlio lice, provjerio u dosjeima te prešao na osobu koja je stajala kraj mene. Po strani, okruženi uzvrpoljenim ameri kim vojnicima, osumnji enici su ekali da ih odvedu; ležali su potrbuške u prašini, svezanih ruku i s vre om preko glave.

Dva helikoptera proletjela su iznad sela, metu i nas reflektorima. Okretanje njihovih elisa imalo je u sebi nešto apokalipti no.

Svitalo je. Vojnici su nas odveli iza džamije gdje su bili razapeh šator. Ispitivali su nas pojedina no, jednog po jednog. Ira ki vojnici su mi pokazivali fotografije; neke su prikazivale lica leševa snimljenih u mrtva nici ili na mjestu krvoproli a. Prepoznao sam Malika, »bogohulnika« iz *Safira*; njegove su o i bile iskola ene a usta širom otvorena; krv mu je curila niz nos i ra vala se na bradu. Prepoznao sam i jednoga svog daljeg ro aka, š u urena pod rasvjetnim stupom, razvaljenih vilica.

asnik mi je naredio da navedem sve lanove svoje obitelji; njegov je tajnik zapisao moje izjave, a onda su me pustili.

Kadem me ekao na uglu ulice. Na ruci mu je zjapila gadna posjekotina što se protezala od vrha ramena do zapeš a. Njegova vesta bila je natopljena znojem i krvlju. Ispri ao mi je kako su ameri ki vojnici uništili lutnju njegova djeda udarivši je cipelom - tu udesnu lutnju neprocjenjive vrijednosti, klansku, pa ak i nacionalnu baštinu.

Samo sam ga napola slušao. Kadem je bio dotu en. O i su mu bile pune suza. Njegov pjevni glas u meni je izazivao ga enje.

Dugo smo sjedili ispod zidi a, ispražnjeni, zadihani, s glavom u rukama. Nebo se polako bistrilo dok se na obzoru, kanda se pomaljaju i iz kakva otvorena prijeloma, sunce spremalo žrtvovati u vlastitim plamenovima. Prvi su se mangupi po eli naganjati iza ograda; tek što nisu zaposjeli trg i prazna zemljišta. Brektanje kamiona nagoviještalo je povratak trupa. Starci su miljeli iz dvorišta i hitali u džamiju. Raspitivali su se: tko je uhi en, a tko pošte en? Žene su tulile pred ulazima, dozivale svoju djecu ili muževe koje su vojnici odveli sa sobom. Malo-pomalo, kako se o ajanje širilo iz jednoga umeza do drugog a jecaji parali ponad krovova, Kafr Karam me ispunio gor inom kadrom odnijeti ga poput poplave.

— Moram oti i odavde — kazao sam.

Zabezeknut, Kadem me ošinuo pogledom.

— Kamo bi htio oti i?

— U Bagdad.

— Zašto?

— Postoje i druge stvari u životu osim muzike.

Odmahnuo je glavom i zamislio se nad mojim rije ima.

Na sebi sam imao samo iznošenu potkošulju i stare hla e od pidžame. I bio sam bosonog.

— Možeš mi u initi uslugu, Kademe?

— Ovisi...

— Moram pokupiti stvari kod ku e.

— I gdje je problem?

— U tome što se ne mogu vratiti kući.

Namrštio se:

— Zašto?

— Eto, tako. Bi li otišao po moje stvari? Bahia e znati što spakirali. Reci joj da idem u Bagdad, k sestri Fari.

— Ništa ne shvaćam. Što se dogodilo? Zašto se ne možeš vratiti kući?

— Molim te, Kademe. Nemoj dalje, samo ućini što tražim.

Kadem je shvatio da se dogodilo nešto vrlo ozbiljno. Sigurno je pomislio na silovanje.

— Stvarno želiš znati što se dogodilo, roća e? — zaurao sam. — Stvarno želiš znati?

— U redu, shvatio sam — progunao je.

— Nisi ti ništa shvatio. Apsolutno ništa.

Jagodice su mu podrhtavale dok je podizao prst prema meni:

— Pazi, stariji sam od tebe. Ne dopuštam ti da mi se obraćáš tim tonom.

— Bojim se da mi više nitko na ovome svijetu ne može ništa dopustiti ili zabraniti, roća e.

Pogledao sam ga ravno u oći:

— Još gore, živo mi se fućka što mi se može dogoditi poćevši od ovoga trenutka, od ove sekunde — dodao sam.

— Hoćeš pokupiti te proklete stvari ili moram oći i bez njih? Kunem ti se da sam spreman uskoćiti u prvi autobus i u ovoj potkošulji i ovim hlaćama. Ništa mi više nije važno, ni ruglo ni krivokletstvo...

— Hajde, saberi se.

Kadem me pokušao uhvatiti za zapešća.

Odgurnuo sam ga.

— Slušaj — kazao mi je tiho dišući kako bi saćuvao prisebnost. — Ovako ćemo. Idemo k meni...

— Želim oći i odavde.

— Molim te, poslušaj. Poslušaj me... Znam da si potpuno...

— Potpuno što, Kademe? Nemaš pojma oćemu se radi. Ne možeš to ni zamisliti.

— U redu, ali idemo prvo k meni. Uzet ćeš si vremena da razmisliš o svemu, i ako budeš htio i dalje oći, osobno ću te otpratiti do susjednog sela.

— Molim te, roća e — kazao sam mu bezvućnim glasom — oći i po moj zavežljaj i moj hodoćasni kićštap. Moram reći nešto dragome Bogu.

Kadem je shvatio da više nisam u stanju slušati maćšto bilo.

— U redu — rekao je. — Idem ti po stvari.

— Ćekam te iza groblja.

— Zašto ne tu?

— Postavljaš previše pitanja, Kademe, a i boli me glava.

S obje me ruke zamolio da se primirim i udaljio se ne osvrćući se.

Kad se Kadem vratio, upravo sam dovršavao kamenovanje jednog rahitićnog grma.

Prošvrljavši grobljem, sjeo sam na humak i poćeo rovati kamenje iz zemlje te gaćati snop grana prekrivenih prašinom i plastićnim vrećicama.

Sa svakim hicem zarzao bih od napora i bijesa. Imao sam dojam da prevrćem planine, tjeram rojeve zlih slutnji što su nagrnule na moje misli, turam ruku u sjećanje na prošlu noćkako bih mu išćupao srce.

Gdje god bi mi se zaustavio pogled, presrela bi gaćta ogavna *stvar* koju sam vidio u predvoiju.

Dvaput mi se želudac silovito dignuo, tjeraju i me da ću nemćkako bih gaćispraznio. Tijelo mi se klimalo na petama, potresano žestokim grćevima; otvorio sam usta ali iz njih nije izlazilo ništa osim hropca divlje zvijeri.

Oko mene je zaudaralo u jutarnjoj žezi. Nesumnjivo kakva strvina. Ali to me nije smetalo. Neprestance sam iskapao kamenje i bacao ga u grm; prsti su mi bili izranjavani.

Iza mene selo se mrzovoljno budilo; nezadovoljstvo se izlivalo iz njega - neki otac derao se na svog sina, neki mladac bunio se protiv starijeg od sebe. Nisam se prepoznavao u tom bijesu. Želio sam nešto veće od svoga bola, krupnije od svoje sramote.

Kadem je migoljio me u grobovima što su poput masnica oticali na parcelama. Izdaleka mi je pokazao moju torbu. Pratila ga je Bahia, glave zamotane u maramu od muselina. Nosila je crnu oproštajnu haljinu.

— Mislili smo da su te odveli vojnici — kazala mi je, lica blijeda poput krpe.

Bilo je otkriveno da me nije došla odvratiti od moje namjere. To nije bio njezin stil. Shvaćala je moje pobude i otvoreno ih je i u potpunosti odobravala, bez zadržke i bez žaljenja. Bahia je bila kćerka i svojega klana. Iako je u klanskoj tradiciji čast muški posao, umjela je raspoznati kad se radi o njoj i zahtijevati je.

Istrgnuo sam torbu iz Kademove ruke i stao prekapati po njoj. Moja gruba kretnja nije promaknula sestričnoj pažnji. Nije me prekorila:

— Spremila sam ti dvije potkošulje, dvije košulje, dva para hlaća, cipele, nesecer...

— A novac?

Iz krila je izvukla mali pažljivo presavijeni i zavezani smotak i pružila ga Kademu koji mi ga je odmah predao.

— Samo moj novac — kazao sam sestri. — Ni novica ni više.

— To je samo tvoja ušteđevina, kunem se... Spremila sam ti i kapu — dodala je prigušujućim jecajem. — Zbog sunca.

— Dobro. Sada se okrenite da se presvućete.

Obukao sam hlaće na tanke pruge, kariranu košulju i cipele koje mi je poklonio Kadem.

— Zaboravila si remen.

— U stražnjem džepu — kazala je Bahia. — S baterijom.

— Odlično.

Kad sam završio s oblačenjem, ne uputivši pogled ni sestri ni bratu, uzeo sam torbu i uputio se niz obronak u smjeru ceste. *Ne okreć se, nalagao mi je neki unutarnji glas. Već si drugdje. Ovdje više nemaš što tražiti. Ne okreć se.* Okrenuo sam se... i ugledao sestru kako stoji na humku, sablasna u haljini koju je mrsio vjetar, i bratima, ruku poduprtih o bokove i brade zarivene u vrat. Vratio sam se putem. Sestra se privinula uz me. Njezine suze rosile su mi obraze. Osjetio sam kako njezino slabašno tijelo podrhtava u mom naručju.

— Molim te, pazi na sebe — kazala mi je.

Kadem je raširio ruke. Zagrlili smo se. Naš je zagrljaj trajao cijelu vječnost.

— Siguran si da ne želiš da te otpratim do susjednog sela? — upitao me stisnuta grla.

— Nema potrebe, rođak. Znam put.

Mahnuo sam im i pohitao prema cesti.

Ne osvrćući se.

Bagdad

8.

Hodao sam do križanja dvaju putova koje se nalazilo desetak kilometara od sela. Povremeno sam se osvrtao ne bih li ugledao kakvo vozilo; ni oblaci prašine nije se podizao na cesti. Bio sam sam, sićušan usred pustinje. Sunce je zasukalo rukave. Nagoviještala se pasja vrućina.

Bila je ondje jedna improvizirana nadstrešnica. Neko se kraj nje zaustavljao autobus koji je prolazio i kroz Kafr Karam. Sada se mjesto činilo napušteno i od ljudi i od životinja. Krov od šatorskog krila slomio se i lamele su visjele iznad klupe. Sjeo sam u sjenu i čekao dva sata - ništa se u međuvremenu nije pomaknulo na obzoru.

Nastavio sam hodati do pristupne ceste kojom su obično prolazili kamioni hladnjače što su opskrbljivali voćem i povrćem izolirane lokalitete regije. S embargom njihov se promet znatno smanjio, ali putuju i trgovci još bi katkada prošao onuda. Dobrano sam se nahodao, a rastu a me vrlo ina satirala.

Ugledao sam dvije crne mrlje na zaravanku što je nadvisivao put. Bila su to dvojica mladića od dvadesetak godina. Ušli su pod suncem, nepomični i neproničivi. Mladić me prostrijelio pogledom, dok je stariji vrškom grane crtao krugove u prašini. Obojica su nosila jednake hlače od trenirke, neodređene bijele boje, i zgužvane i prljave košulje. Do nogu im je, poput oborena plijena, ležala velika torba.

Sjeo sam na pješani humak i tobože stao vezati vezice na cipeli. Neobičajno me osjećaj obuzeo svaki put kad bih podignuo pogled prema dvojici stranaca. Mladić se na neugodan način naginjao nad svog druga i šaputao mu nešto u uho. Ovaj je samo odmahivao glavom, ne ispuštajući i granu. Samo mi je jednom uputio uznemirujući pogled. Nakon dvadesetak minuta mladić je iznenada ustao i uputio se prema meni. Okrznuo me pogledom svojih krvavih oči i ošinuo po licu svojim žarkim dahom. Prošao je ispred mene i stao kraj jednog suhog grma kako bi se pomokrio.

Napravio sam kretnju kao da gledam na sat te nastavio putem ubrzanim korakom. Spopala me luda želja da se osvrnem; odupro sam joj se. Kad sam se dovoljno udaljio, pogledao sam da li me prate. I dalje su bili na zaravanku, ušli i nad svojom torbom poput grabljivica nad strvinom.

Nekoliko kilometara dalje mimoišao me kamionet. Stao sam uz rub ceste i mahao rukom. Kamionet samo što me nije pregazio, nastavlja i uz zveket željezarije i preopterećenih ventila. U kabini sam prepoznao dvojicu od maloprije. Gledali su ravno preda se.

Oko podneva sam bio potpuno iscrpljen. Znoj se pušio iz moje odjeće. Upravio sam se prema stablu - jedinom kilometrima uokolo - što je stajalo na jednom brežuljku. Njegove trnovite i gole grane bacale su na tlo kostursku sjenu. Pohrlio sam u nju kao što se deva baca na lokvu.

Glad i žeđ pojačavali su moj umor. Izuo sam cipele i legao pod stablo licem okrenut cesti. Tek sam nakon dva sata u daljini opazio vozilo. Bilo je ono još samo siva točka koja migolji me u odsjevima, no po tome što je na mahove odbleskivala znao sam da se radi o vozilu. Žurno sam obuio cipele i potrčao prema cesti. Na moje veliko razočaranje, točka je promijenila smjer i nestala u prostranstvu.

Moj sat je pokazivao četiri. Najbliže selo nalazilo se četrdesetak kilometara južno. Da bih dospio donde morao sam ostaviti cestu, a nije mi se nimalo htjelo lutati okolicom. Vratio sam se pod stablo i nastavio čekati.

Sunce je zapadalo kad se sljedeća živahna točka pojavila na obzoru. Smatrao sam razboritim uvjeriti se ide li u željenom smjeru prije nego što napustim svoj zaklon. Bio je to neki drndavi kamion bez blatobrana. Primicao mi se. Pojurio sam kako bih ga presreo, moleći i svece zaštitnike da me ne ostave na cjedilu. Kamion je usporio. Začuo sam škripu rasklimanih košuljica.

Za volanom je sjedio nizak suhonjav čovjek, lica nalik ljepenki i mršavih ruku što su podsjećale na duguljaste štruce kruha. Prevezio je prazne kutije i rabljene madrace.

— Idem u Bagdad — kazao sam mu penjući se na ljestve.

— To i nije nadohvat ruke, druškane — rekao je odmjerivši me. — Odakle?

— Iz Kafr Karama.

— Uf! Šupak svijeta... Ja idem u Basseel. To ti nije usput, ali onuda prolaze taksiji.

— Može.

Vozač me nepovjerljivo promatrao.

— Mogu li provjeriti što imaš u rancu?

Dodao sam mu torbu kroz prozor. Položio ju je na ploču s instrumentima i pažljivo pretražio.

— Dobro, ušli s druge strane.

Zahvalio sam mu i zaobišao haubu. Nagnuo se da mi otvori vrata koja se nisu dala otvoriti izvana. Sjeo sam na suvozačko mjesto, odnosno, to nije, na ono što je od njega ostalo.

Voza je upalio motor koji je ispustio bučan metalni klopot.

— Imaš malo vode?

— Pred tobom je kutura. Ako si gladan možeš uzeti ostatak mogeg obroka, u pretincu je.

Pustio me da se na miru napijem i najedem. Neki veo tuže prekrivao je njegovo ispijeno lice.

— Nemoj mi zamjeriti što sam ti prekopao stvari. Samo želim izbjeći probleme. Previše ih je koji hodaju okolo naoružani...

Nastavio sam šutjeti.

Prošli smo kilometre u tišini.

— I nisi baš razgovorljiv, ha? — dobacio mi je vozač koji se možda nadao da će dobiti malo društva.

— Ne.

Slegnuo je ramenima i prestao se osvrtnati na mene.

Kad smo dospjeli na asfaltiranu cestu, mimoišli smo nekoliko kamiona koji su punom brzinom jurišali u suprotnom smjeru i pokoji narančasto-bijeli rasklimani taksi marke Toyota natrpan putnicima. Vozač je lupkao po volanu, odsutna duha. Propuh je mrsio sijedi pramen kose na njegovu glavu.

Na jednoj nadzornoj točici vojnici su nas natjerali da ostavimo asfalt i uputimo se stazom koju je nedavno izrovao buldožer. Put je bio pun ulegnuća, napola izgrađen, a skretanja ponekad toliko uska te se nije moglo ići brže od deset kilometara na sat. Ubrzo smo dostigli još neke automobile koje su otpravili na kontrolnoj stanici. Jedan kombi hripao je na rubu ceste, s otvorenom haubom; njegovi putnici, u crno zamotane žene i djeca, izišli su i gledali vozača kako se rve s motorom. Nitko nije stao da im pomogne.

— Misliš da je bilo nereda na glavnoj cesti?

— Ne bi nas pustili da prođemo tako lako — kazao mi je vozač. — Prvo bi nas detaljno pretražili a onda pustili da se pržimo na suncu, a možda i da provedemo noć pod vedrim nebom. Da spriječe napade samoubilačkih vozila, vojnici potpuno zaustavljaju promet, uključujući i kola hitne pomoći.

— Hoćemo li izgubiti puno vremena?

— Ne naravno. U Basseelu smo prije mraka...

— Nadam se da ću uspjeti uhvatiti taksi za Bagdad.

— Taksi, po noći?... Uveden je policijski sat, i na snazi je. Čim sunce zađe, cijeli se Irak mora sakriti pred policijom. Jesi li barem ponio papire?

— Da.

Prešao je rukom preko usta i kazao mi:

— I bolje ti je.

Izšli smo na staru cestu, širu i ravniju. Automobili su jurili da nadoknade izgubljeno vrijeme. Podizali su vrtloge prašine i strelovitom nas brzinom ostavljali za sobom.

— Jedinica koju sam nekad opskrbljivao živim namirnicama — rekao mi je vozač pokazujući mi vojni logor na vrhu brijega.

Vojarna je zjapila prazna, usred srušenih utvrda; mogle su se vidjeti barake koje su prozore i vrata odnijeli pljačkaši. Trajna konstrukcija, koja je po svoj prilici služila kao stožer zapovjedništva i upravi jedinice, kao da je nastradala u potresu. Njeni krovovi pretvorili su se u hrpu pocrnjelih greda. Probijene fasade nosile su ožiljke brizantnih granata. Prokuljavši iz ureda, lavine papira uvijale su se na žičanim ogradama iza hangara. Na parkiralištu su se nizali kosturi bombardiranih vozila a vodotoranj podignut na metalnim skelama ležao je, vjerojatno presijecen eksplozijom pri dnu, poprijeko pougljenjene promatranice. Na rabatu onoga što je bila moderna vojarna, portret bucmastog Saddama Husseina s krvožednim osmijehom na licu ljuštio se izrešetan mitraljeskom paljbom.

— Čini se da naši nisu ispalili ni metak. Odmaglili su kao zečevi prije dolaska američkih trupa. Koja sramota!

Promatrao sam tu hrpu jada na brijegu koja je neprimjetno nestajala pod pijeskom. Smeđi izglednjeli pas izišao je iz skrovišta pred ulazna vrata vojarne, zatim se protegnuo i njuškajući po tlu nestao iza gomile ruševina.

Basseel je bio seoce stiješnjeno izme u dvaju velikih stjenjaka izgla anih pustinjским vjetrom. Sklup alo se na dnu kotline što je na pripeci podsje ala na hamam. Njegove nastambe od sušene opeke o ajni ki su se pripijale uz obronke brežuljaka odijeljenih prepletom vijugavih uli ica jedva dovoljno širokih da propuste kola. Središnja avenija, koja je pratila korito davno presahnule rijeke, u as ga je prelazila s jednog kraja na drugi. Crni stijeg na krovovima ozna avao je da se radi o šijitskoj zajednici, što je bio na in da se distancira od makinacija sunita i prikloni strani poklonika novoga režima.

Otkako je državna cesta po ela vrvjeti nadzornim to kama, koje su usporavale promet i pretvarale obi an obilazak u beskona no putovanje, Basseel je postao obavezno putni ko odmorište. Pr varnice i bifei, koje su vijenci lampiona oglašavali kilometrima u no , nicali su poput gljiva po periferiji. Niže, selo je bilo uronjeno u tamu. Niti jedna uli na lampa nije osvjetljavala ulice.

Pedesetak vozila, uglavnom cisterne s gorivom, nagruvalo se na improviziranu parkiralištu pred ulazom u seoce. Malo dalje, kraj kombija, logorovala je jedna obitelj. Mališani su spavali raštrkani uokolo, umotani u plahte. Na jednoj istini voza i kamiona su zapalili vatru i askali oko ajnika; njihove lelujave sjene isprepletale su se u reptilskom plesu.

Moj dobro initelj uspio se ugurati me u navrat-nanos parkirane automobile i stao je nedaleko od gostionice što je odavala dojam razbojni ke špilje. Stolovi i stolice bili su postavljeni u malom dvorištu koje je ve vrvjelo putnicima upalih lica. Usred galame pucketala je kasete sa starim egipatskim pjesmama.

Voza mi je dao znak da ga slijedim u susjednu pr varnicu, skrivenu pod ceradom i krošnjama crvoto nih palmi. Prostorija je bila puna kuštravih i prašnjavih ljudi naguranih oko golih stolova. Neki su ak sjedili na podu, suviše gladni a da bi ekali na slobodnu stolicu. Cijela ta brodoloma ka družina nagurivala se oko svojih tanjura, prstiju s kojih je curio umak i nezaustavljivih vilica: seljaci i voza i kaljeni cestama i kontrolama koji su prikupljali snage da se uhvate ukoštac sa sutrašnjim nevoljama. Svi su me podsje ali na oca jer su na licu nosili biljeg koji ne vara: pe at poraženih.

Moj dobro initelj ostavio me na ulaznim vratima i prekora ivši nekoliko gostiju približio se šanku za kojim je grdosija u dželabi primala narudžbe, vra ala novac i grdila konobare u isti mah. Pogledavao sam po prostoriji u nadi da u opaziti nekog poznatog. Nisam primijetio nijedno poznato lice.

Moj voza se vratio, pokunjen.

— U redu, sada moram i i. Moja mušterija dolazi tek sutra nave er. Morat eš se sna i sam.

Spavao sam pod stablom kad me probudilo brektanje motora. Još nije ni svanulo, a kamiondžije su ve po ele nervozno manevrirali izlaze i iz parkirališta. Prvi je konvoj srnuo na strmu cestu koja je zaobilazila selo. Tr ao sam od jednog do drugog vozila u potrazi za samilosnim voza em. Nitko me nije htio uzeti.

Osje aj frustracije i bijesa obuzimao me kako se parkiralište praznilo. Moj je o aj po eo grani iti s panikom kad su na njemu ostala samo tri vozila: obiteljski kombi kojem se nije htio upaliti motor i dvije prazne krtije; njihovi vlasnici su vjerojatno jeli u nekom bifeu. ekao sam da se vrate, zgr ena želuca.

— Hej, ti! — doviknuo mi je ovjek koji je stajao ispred ulaza u gostionicu. — Što radiš kraj mog auta? Kidaj ili odu jaja.

Rukom mi je pokazao da se udaljim. Mislio je da sam lopov. Krenuo sam prema njemu, zabacivši torbu na le a. Podupro je šake o bokove i s ga enjem me gledao kako mu se približavam.

— Zar ovjek više ne može ni popiti kavu u miru?

Bio je to neki dugajlija bakrenasta tena. Nosio je iste platnene hla e i kariranu jaknu na vestu maslinaste boje. Na ruci mu se isticao težak sat sa zlatnim remenom. Imao je lice pandura, oholog pogleda i surovog izraza.

— Idem u Bagdad — kazao sam mu.

— Zboli me. Ne približavaj se mojem autu, O. K.?

Okrenuo mi je leđa i vratio se za stol blizu ulaznih vrata.

Ja sam se vratio na šljunčani put koji je zaobilazio selo i sjeo pod stablo.

Prošao je prvi auto, toliko natrpan te ga se nisam usudio ni otpratiti pogledom dok je drndaju i odmicao prema sjeveru.

Kombi koji je motor maločas pravio probleme gotovo me je okrznuo dok se spuštao cestom proizvođača i plehnatu škripu.

Sunce je izlazilo iza brijega, glomazno i prijeteće. Niže, u smjeru sela, ljudi su izlazili iz svojih brloga.

Auto se ukazao na horizontu. Ustao sam, ispružio ruku i podignuo palac. Automobil je prošao mimo mene i nastavio voziti još stotinjak metara; u trenutku kad sam se spremao nanovo sjesti, zaustavio se. Nije mi bilo jasno je li to učinio zbog mene ili zbog kakva kvara. Vozač je potrubio, a zatim pružio ruku kroz prozor i dao mi znak da se približim. Uzeo sam torbu i pojurio kao da hvatam životnu priliku.

Bio je to tip iz kafića koji je mislio da sam lopov.

— Za pedeset dinara odbacit ću te do Al Hillaha — predložio mi je bez okolišanja.

— Može — prihvatio sam, zadovoljan što odlazim iz Basseela.

— Mogu li znati što imaš u torbi?

— Samo odjevne predmete, gospodine — kazao sam mu prazne i torbu na haubi.

Uvijek me promatrao, nepomično na lica. Zadigao sam košulju da mu pokažem kako nemam ništa za pojasom. Mahnuo je glavom i bradom mi pokazao da u em.

— Otkuda?

— Iz Kafr Karama.

— Nikad uo... Dodaj mi cigarete iz pretinca.

Učinio sam kako mi je rekao.

Zapalio je cigaretu i ispuhnuo dim kroz nosnice. Odmjerio me i upalio motor.

Nakon otprilike pola sata vožnje, tijekom kojih je vozio zadubljen u vlastite misli, sjetio se da ima društvo.

— Zašto šutiš?

— Takav sam po naravi.

Zapalio je drugu cigaretu i nastavio;

— U današnje vrijeme, oni koji najmanje govore su oni koji najviše čine... Ideš u Bagdad pridružiti se otporu?

— Idem k sestri... Zašto me to pitaš?

Okrenuo je retrovizor prema meni.

— Pogledaj se, ovjete. Izgledaš kao bomba koja tek što nije eksplodirala.

Pogledao sam u retrovizor i vidio samo dva užarena oka na izmučenom licu.

— Idem k sestri — kazao sam.

Makinalno je popravio retrovizor i slegnuo ramenima:

— Fućka mi se.

Više se nije obazirao na mene.

Nakon sat vremena vožnje kroz prašinu i po rupama dospjeli smo na državnu cestu. Bilo mi je drago što sam se vratio na asfalt i oslobodio poskakivanja koja su mi izbijala kralješke. Autobusi i kamioni s prikolicama naganjali su se punom brzinom. Pretekla su nas tri policijska automobila; osobe u njima doimale su se opuštenima. Prošli smo kroz jedno prenapučenoseoće s pločnicima na i kanim otvorenim duanima. Policajac u uniformi, sa zabačenom kacigom i košuljom mokrom na leđima i pod pazusima, regulirao je strku. U središtu sela usporilo nas je okupljeno mnoštvo; bio je to putujući suk na koji se sjatila svjetina. Domaćice u crnom pabirile su po tezgama, smione ruke ali većma prazne košare. Miris pokvarenog voća, u spoju s nesnosnom vrućinom i rojevima muha šio su hrupile na gomile hrane, izazivao je vrtoglavicu. Na samom kraju trga, ispred autobusnog stajališta, svjedoci smo nevjerojatnom naguravanju oko autobusa; usprkos udarcima remenom koje je nasumce dijelio, kondukter nije uspijevaobuzdati navalu putnika.

— Gle stoku — uzdahnuo je voza .

Iako nisam dijelio njegovo mišljenje, suzdržao sam se od komentara.

Pedesetak kilometara dalje cesta se proširila. Od dvije prešla je u tri trake i promet se povećao. Na nekim mjestima prolazili smo slijepljenih branika zbog nadzornih točaka. Oko podneva još nismo prevalili ni pola puta. Povremeno bismo naišli na pougljeni kostur kamiona pomaknut na rub ceste kako bi se omogućio prolaz, ili bi nam velike crne mrlje naznačivale mjesta na kojima je vozila zahvatila eksplozija ili snažna paljba. Komadi i stakla, ispuhane gume i željezarija nizali su se duž ceste. Na jednom zavoj u ugledali smo ostatke američkog Humveea koji se srušio u provaliju, vjerojatno pogoden granatom budući da je mjesto bilo kao stvoreno za zasjede.

Voza mi je predložio da stanemo i nešto prezalogajimo. Odlučio se za jednu benzinsku stanicu. Kad je nadošlo gorivo, pozvao me da se odemo osvježiti u nekoj vrsti kioska preurene u bife. Konobar nam je donio dvije podnošljivo rashlađene sode i ražnjiće sumnjiva izgleda u sendviču iz kojeg se cijedio umak od rajčice, na prizor kojeg mi se okrenuo želudac. Htio sam platiti svoj račun, ali voza me nadlanicom spriječio da ostvarim svoju namjeru. Odmorili smo se dvadesetak minuta i krenuli dalje.

Voza je stavio sunčane naočale i vozio kao da je sam na svijetu. Namjestio sam se na sjedalu i dopustio uljuljkati brektanjem motora...

Kad sam se probudio, stajali smo u redu. Nered je vladao u uskom ždrijelu, pod užarenim suncem. Ljudi su izišli iz automobila i gunjaju i izražavali svoju zlovolju.

— Što se događa?

— Događa se to da smo zaglavili.

Helikopter je preletio nisko iznad nas te iznenada zaokrenuo proizvodeći strahovitu buku. Kružio je, na udaljenosti, oko jednog brijega, a onda počeo lebdjeti u mjestu. Najednput je ispalio dvije rakete što su proparale zrak ispuštajući i prodoran zvižduk. Na sljemenu su se podignula dva oblaka plamena i prašine. Istog trena, cijelu cestu prožeo je silovit drhtaj i ljudi su pohitali natrag u aute. Neki su izgubili živce i napravili polukrug, izazivajući i lančanu reakciju zbog koje se, u manje od deset minuta, red napola smanjio.

Moj voza zabavljeno je promatrao paniku putnika i iskoristio njihova odustajanja kako bi se progurao više desetaka metara naprijed.

— Nema brige — krenuo me umirivati. — Helikopter je samo došao pokupiti plijen. U svakom slučaju, mulja. Da je ozbiljno, poslali bi barem dvije Cobre da se me usobno pokrivaju... Osam mjeseci sam bio »crnjo iz pustinje«. Dobro poznajem njihove fore.

Iznenada se raspričao:

— Radio sam kao tumač u američkim trupama. Zovu nas »crnje iz pustinje«, nas kolaboracioniste... Kako bilo da bilo, ne dolazi u obzir da se vratimo. Nema ni sto kilometara do Al Hillaha i ne namjeravam provesti još jednu noć pod zvijezdama. Izađi ako se bojiš.

— Ne bojim se.

Cirkulacija se normalizirala sat vremena kasnije. Kad smo prispjeli do nadzorne točke, uvelike smo shvatili uzroke nereda. Na nasipu su ležala dva leša, izrešetana mecima; na sebi su imala okrvavljene bijele hlače od trenirke i zamazane košulje. Bila su to dva tipa koji su, one večeri nedaleko od Kafr Karama, ušli na zaravanku oko velike torbe vrebali vozilo na cesti.

— I opet gaf — promumljao je voza . — *Boys* prvo pucaju a onda provjeravaju. To je i jedan od razloga zbog kojih sam napustio službu.

Pogled mi je bio prikovan za retrovizor, nisam ga mogao skinuti s dvaju trupala.

— Osam mjeseci, kažem ti — nastavio je voza . — Osam mjeseci sam trpio njihovu aroganciju i njihova idiotska podbadanja. *Boys* nisu drugo do holivudska reklama. Demagoški trik. Oni nemaju više skrupula od opora hijena kad ih se pusti u tor. Vidio sam ih kako pucaju po djeci i starcima kao da vježbaju na kartonskim metama...

— I ja.

— Ne vjerujem, dečko. Ako nisi skrenuo pameću, to znači da nisi vidio bogzna što. I ja sam spalio. Svaku noć imam more. Bio sam tumač u jednom bataljunu redovne vojske. To su anđeli u usporedbi s marincima. Dobio sam što sam htio. Uz to su me vukli za nos i tretirali

kao govno. Za njih sam bio samo obi na izdajica domovine. Trebalo mi je osam mjeseci da to shvatim. Jedne no i otišao sam zapovjedniku obavijestiti ga da se vra am ku i. Pitao me što ne valja. Odgovorio sam mu: ništa. U stvari sam se bojao da ne po nem sli iti tim mrzovoljnim i uskogrudnim kaubojima. ak i pobije en, više vrijedim ovakav.

Policajci i vojnici energično su nam davali znakove da požurimo. Nisu nikog kontrolirali, suviše zaokupljeni raskrivanjem ceste. Ubrzali smo.

— Smatraju nas zaostalima — progunao je. — Nas, Arape, najfantastičiji narod na zemaljskoj kugli, koji smo toliko toga podarili svijetu, koji smo ih naučili da se ne useknjuju za stolom, da si brišu guzicu, da kuhaju, raunaju, liječe se... A što su zadržali od nas, ti degenerični moderniteta? Karavanu deva na dinamama u zalazak sunca? Debeljka u bijeloj satenskoj haljini i s kefijom što trati milijune u kasinima na Azurnoj obali? Klišeje, karikature...

Rasr en vlastitim rije ima, zapalio je cigaretu i nije više obrao pažnju na mene sve do Al Hillaha. Odveo me ravno na autobusnu stanicu, nestrpljiv da me se riješi, i pružio mi je ruku:

— Sretno ti bilo, mali.

Izvadio sam zavezani smotak iz stražnjeg džepa hla a da mu platim.

— Što radiš? — upitao me je.

— Pa vaših pedeset dinara.

Odgurnuo je novac istom kretnjom nadlanicom kao malo as na benzinskoj pumpi.

— uvaj lov za sebe, de ko. I zaboravi što sam ti rekao. Samo trkeljam gluposti otkad sam spalio. Nikad me nisi vidio, jasno?

— Jasno.

— Ajde, briši sad.

Dodao mi je torbu, na mjestu okrenuo auto i odjurio sa stanice bez ikakva pozdrava.

9.

Autobus je hroptao. Bila je to stara rasklimana prdica koja je zaudarala po gorivu i prezagrijanoj plastici; izgledala je kao na izmaku snaga. Nije vozila, nego se vukla, poput ranjene životinje koja tek što nije pahnula. Svaki put kad bi usporila stegnulo bi mi se srce. Ho e li nas ostaviti usred pustinje? Dva puknu a gume i jedan kvar znatno su nas zadržali, pod nemilosrdnim suncem. Pomo ni kota i nisu ulijevali povjerenje; bili su jednako izlizani i nepouzdana kao oni koje su zamijenili.

Voza je bio iznuren; pao je dok je postavljao ru nu dizalicu. Nisam skidao oka s njega. Povijene ruke zbog neposlušnog kota a, inio se u jako lošem stanju; bojao sam se da se ne sruši na volan. Povremeno je prinomio ustima bocu vode i dugo pio ne gledajući cestu, a onda bi stao brisati znoj krpom obješenom za naslon sjedala. Imao je pedesetak godina, ali se doimao kao da ima deset godina više, o iju duboko usa enih u jajolikoj glavi, sijedoj oko sljepoo nica i elavoj na tjemenu. Nепrestano je psovao loše voza e koje je mimoilazio.

U autobusu je vladala tišina. Klima-ure aj nije radio i bilo je ubita no vru e. Svi su prozori bili otvoreni a putnici zavaljeni u sjedalima. Ve ina ih je spavala; ostali su gledali krajolik odsutna pogleda. Tri reda iza mene, mladi naborana ela neumorno je pr kao po džepnom radioaparatu, neprestano mijenjaju i stanice i proizvode i iritantno pucketanje. Kad bi uhvatio neku pjesmu, sa ekao bi minutu a onda krenuo dalje u potragu za drugim stanicama. Njegovo mi je prtljanje išlo na živce.

Jedva sam ekao da izi em iz toga putuju eg lijesa.

Vozili smo se tri sata bez stanke. Bilo je predvi eno da se zaustavimo i prezalogajimo u nekoj gostionici, no zbog zamjene kota a i krpanja cijevi hladnjaka konduktora je promijenio plan.

Ju er kad me je moj dobro initelj ostavio na stanici u Al Hillahu, propustio sam autobus za nekoliko minuta. Nije mi preostalo drugo nego da ekam sljede i, koji je bio najavljen tek za etiri sata. Stigao je na vrijeme, ali bilo nas je samo dvadesetak putnika. Konduktora nam je objasnio kako autobus ne može krenuti prije nego što se okupi najmanje etrdeset putnika, jer

ina e putovanje ne pokriva troškove. ekali smo i molili da nam se pridruži još putnika. Voza je kružio oko vozila i vikao »Bagdad! Bagdad!« Katkad je pristupao ljudima natovarenim prtljagom i pitao ih idu li u Bagdad. Kad bi odmahnuo glavom, navaljivao bi na druge. Kasno popodne, voza nas je zamolio da si emo i uzmemo prtljagu s polica. Nakon nekoliko prigovora, svi smo se okupili na plo niku i gledali autobus kako se vra a u garažu. Stanovnici grada vratili su se svojim domovima; oni koji su bili na proputovanju povukli su se pod nadstrešnicu da ondje provedu no . I to kakva no ! Lopovi su pokušali orobiti jednog spava a. S toljagom u ruci, žrtva je odbila napad. Napada i su se u prvi as povukli, da bi se ubrzo vratili u ve em broju i, budu i da policija nije ni za što marila, svjedo ili smo gadnim batinama. Držali smo se postrani, zaklonjeni svojim torbama i ruksacima, i nitko se nije usudio prite i u pomo napadnutom ovjeku. Siromah se juna ki branio. Vra ao je udarce. Naposljetku, lopovi su ga oborili na tlo, nagnuli na njega i, otevši mu stvari, odvukli ga sa sobom. Bilo je oko tri ujutro, i od tog asa više nitko nije oka sklopio.

Još jedna vojna kontrola. Dugi red vozila sporo se pomicao, zavijaju i udesno. Nasred ceste stršili su znakovi i veliko kamenje što je razdvajalo dvije trake. Vojnici su bili ira ki. Kontrolirali su sve putnike, pregledavali prtljažnike, krovne kutije, torbe, brižljivo pretraživali osobe sumnjiva izgleda. Ušli su u naš autobus, pregledali naše dokumente i usporedili neka lica s fotografijama traženih osoba što su ih imali uza se.

— Vas dvojica, si ite — naredio je desetar.

Dva mladi a su ustala i rezignirano izišla iz autobusa. Jedan ih je vojnik pretražio i zatim im naredio da se vrate po stvari i po u za njim u šator podignut na pijesku dvadesetak metara dalje.

— U redu — kazao je desetar voza u. — Možeš dalje.

Motor je zakrkljao. Promatrali smo dvojicu putnika pred šatorom. Nisu se doimali uznemirenima. Desetar ih je gurnuo u šator i više ih nismo vidjeli.

Naposljetku su se po ele pomaljati periferijske ku e Bagdada, zavijene u veo oker boje. Pustinjska oluja prošla je onuda i zrak je bio pun prašine. I bolje je tako, pomislio sam. Odbijala me pomisao na iznakažen, prljavi grad prepušten svojim demonima. Neko sam obožavao Bagdad. Neko ? inilo mi se da je to bilo u prijašnjem životu. Bagdad je bio lijep grad, s prostranim arterijama i otmjenim bulevarima punim blistavih izloga i osun anih terasa. Za seljaka poput mene, bila su to prava Elizejska polja o kojima sam sanjao iz svoje mišje rupe u Kafr Karamu. O aravali su me neonski natpisi, dekoracije izloga, i velik dio no i provodio sam krstare i avenijama osvježenim povjetarcem. Gledaju i toliko svijeta kako baza ulicama, i toliko prekrasnih djevojaka kako njišu bokovima na esplanadama, imao sam dojam da si priuš ujem sva putovanja koja mi prilike ne dopuštaju poduzeti. Bio sam bez prebijena nov i a, no imao sam o i sposobne da promatraju sve dok ih ne obuzme vrtoglavica i nos kadar iz petnih žila udisati opojne mirise najbajoslovnijega grada Bliskog Istoka koji je Tigris plavio svojim dobro instvima, valjaju i u svojim okukama aroliju njegovih pri a i njegovih romanca. injenica jest da je Reisova sjena nagrdila njegov sjaj, ali ona nije dopirala do mene. Bio sam mladi zaneseni student glave pune nevjerovatnih planova. Svaka ljepota koju mi je dao naslutiti Bagdad postajala je moja: kako ne podle i arima grada hurija i djelomice se ne poistovjetiti s njime? A, po Kademovu tvr enju, trebalo ga je vidjeti prije embarga...

Iako je preživio UN-ov embargo samo kako bi se narugao Zapadu i njegovim trgovinama utjecajem, Bagdad nikako nije mogao preživjeti sramotu koju mu je nanio njegov vlastiti izrod.

A ja sam sa svoje strane došao u njega izlu iti otrov. Nisam znao kako u to u initi, ali bio sam siguran da u mu zadati gadan udarac. Tako je to od pamtivijeka. Ma koliko bijedni bili, s beduinima nema šale kad je u pitanju ast. Ljaga se mora sprati krvlju, jedinim dopuštenim deterdžentom kojim možemo o uvati samopoštovanje. Bio sam jedini sin u obitelji. Moj je otac bio invalid, i meni je pripao uzvišeni zadatak da ga osvetim za nanesenu uvredu, pa makar to platio životom. S dostojanstvom nema poga anja. Ako ga izgubimo, ni svi mrtva ki pokrovi svijeta ne e biti dostatni da si zastremo lice, i nijedan grob ne e primiti našu strvinu a da istog trenu ne propukne.

Pod vlaš u nekog nepoznatog uroka, i ja sam krenuo pustošiti, prljati svojim rukama zidove koje sam grlio, pljuvati po izlozima pred kojima sam se dotjerivao, dati svoj prinos leševa svetome Tigrisu, ljudožderu protiv svoje volje, koji se negda sladio uzvišenim djevicama žrtvovanim božanstvima a danas ga kljukaju nepoželjnicima iji gnjile i ostaci zagađuju njegove kreposne vode...

Autobus je prešao preko mosta koji je nadvisivao rijeku. Nisam htio gledati trgove za koje sam slutio da su opustošeni ni ljude što su vrvjeli na pločnicima, prema kojima više nisam osjećao nikakvu ljubav. Kako voljeti nakon onoga što sam vidio u Kafr Karamu? Kako i dalje poštovati znamenite neznance kad se izgubi samopoštovanje? Jesam li bio isti onaj od prije? Ako jesam, tko sam bio?... Nisam tražio odgovor na ta pitanja. Ona su za mene bila izgubila svaku važnost. Užad je popucala, svetinje su se srušile, a na njihovim ruševinama nicalo je mnoštvo vradžbina i prokletstava. Užasavajuće u svemu tome bila je lakoća a s kojom sam prelazio iz jednog svijeta u drugi ne osjećajući ništa i se nimalo dezorijentiranim. Kakva lagoda! Zaspao sam kao krotak i umiljat dječak, a probudio se kao utjelovljenje neugasiva bijesa. Moja je mržnja postala moja druga priroda; ona je bila moj oklop i moj Nesov plašt, moj pijedestal i moja loma; ona je bila sve što mi je ostalo u ovome varavom i nepravednom, nezahvalnom i okrutnom životu.

Nisam došao tražiti lijepe uspomene, nego ih zauvijek prognati iz sjećanja. Izmeću Bagdada i mene završilo je vrijeme bezazlenih očajanja. Više si nismo imali što reći. Nalikovali smo si kao jaje jajetu; izgubili smo dušu i spremali smo se krasti tuđe.

Autobus se zaustavio kraj neke vrste prosjake četvrti. Mjesto je vrvjelo od porima odrpanih mališana opaka pogleda i razbacanih ruku. Bila su to djeca ulice, raskalašeni ždera i otpadaka koji su se u bujicama razmiljali iz bankrotiranih sirotišta i rehabilitacijskih centara u grad. Bili su oni novi fenomen, za koji nisam ni naslućivao da postoji. Tek što su prvi putnici zakora ili nogom na tlo, a već je jedan od njih povikao: »Uхватите lopova!« Banda derana domogla se prtljažnika i smjesta se dala na posao. Kad su napokon primijetili što se zbiva, banda je već bila na suprotnoj strani ulice, s plijenom o ramenu.

Brzo sam se udaljio, prstima stisnuvši torbu pod miškom.

Klinika Thawba nalazila se nekoliko blokova udaljena od autobusne stanice. Odlučio sam krenuti pješake kako bih se malo razgibao. Automobili su stajali neuredno parkirani na malom parkiralištu uokvirenom kljastim palmama. Vremena su se promijenila, a s njima i klinika; bila je tek sjena same sebe, njeni su prozori bili rasklimani, zabat potamnio.

Popeo sam se stubištem na krovu si je vrhu jedan zaštitar šibicom udario kao zube.

- Trebao bih doktoricu Faru.
- Pokaži potvrdu da si naručio.
- Ja sam joj brat.

Naložio mi je da sa ekama na stubama i ušao u kućicu konzultirati se s vratarom. Potonji mi je uputio nepovjerljiv pogled prije nego što je okrenuo broj; razgovarao je na telefon. Vidio sam ga kako kima i potvrdno maše zaštitaru da me uvede u oćakonicu s rasparanim sofama.

Fara je prispjela nakon desetak minuta, u bijeloj kuti i sa stetoskopom za vratom. Lice joj je blistalo, pažljivo našminkano, s možda malo previše ruža na usnama. Doćkala me ne odaju i nikakvo oduševljenje, kao da se viđamo svaki dan. Pretpostavio sam da je to zbog posla, koji joj nije davao ni trenutak predaha. Vidno je smršavjela. Njezini poljupci bili su ovlašni a zagrljaj beživotan.

- Kad si stigao? — upitala me.
- Ovaj čas.
- Bahia me prekjućer nazvala da mi najavi tvoj posjet.
- Izgubili smo puno vremena na putu. Zbog svih tih kontrola i prisilnih skretanja...
- Nisi imao druge solucije? — kazala mi je s primjesom prijekora u glasu.

Nisam odmah shvatio, no vrstina njezina pogleda pomogla mi je da vidim što je posrijedi. Nije se radilo o umoru, uzrok nije bio posao; sestri nije bilo drago što me vidi.

- Jesi li tu? —
- Ne.

— Imam još tri pacijenta. Odvest u te u sobu. Prvo eš se dobro oprati, jer jako zaudaraš, a onda e ti bolni arka donijeti hranu. Budem li kasnila, legni na krevet i odmori se dok ne do em...

Uzeo sam torbu i pošao za njom do kraja hodnika i zatim na kat, gdje me uvela u sobu opremljenu krevetom i no nim stoli em. Imala je i mali televizor na zidnoj konzoli i tuš iza plasu ne zavjese.

— Sapun i šampon su u ormari u, ru nici tako er. Voda je ograni ena — napomenula je. — Nemoj je trošiti uzalud.

Pogledala je na sat.

— Moram požuriti.

Otišla je.

Neko sam vrijeme ostao zuriti u mjesto gdje je stajala pitaju i se nisam li u ne emu pogriješio. injenica jest daje Fara uvijek bila distancirana. Bila je ona pobunjenik i borac, jedina k i Kafr Karama koja se usudila prekršiti klanska pravila i postupati po svojoj volji. Njezina smjelost i drskost zacijelo su joj oblikovale karakter, ine i ga agresivnijim i nepomirljivijim, no unato tome njezin me do ek zabrinjavao. Zadnji smo se put vidjeli prije dvije godine. Došla nas je posjetiti u Kafr Karam i, premda je ostala kra e nego što je trebala, ni u jednom trenutku nismo stekli dojam da nas gleda svisoka. Istina, rijetko je se moglo uti da se smije, no kako je zbog toga smatrati kadrom pružiti vlastitom bratu tako hladan do ek...?

Svuкао sam se, ušao pod tuš i po eo se sapunati od glave do pete. Kad sam izišao, osje ao sam se kao da sam promijenio kožu. Obukao sam istu odje u i ispružio se na madracu od spužve prekrivenom voštanim platnom. Bolni arka mi je donijela tanjur s hranom. Proždrom sam je i utren zaspao.

Bilo je predve erje kad se Fara vratila. Doimala se opuštenijom. Sjela je polovicom stražnjice na rub kreveta i prekrížila bijele noge.

— Ve sam bila svratila, ali spavao si kao top pa te nisam htjela buditi.

— Ve dva dana i dvije no i nisam oka sklopio.

Po ešala se po sljepoo nici, s primjetnom nelagodom.

— Izabrao si loš trenutak za posjet. Bagdad je danas najopasnije mjesto na svijetu.

Njezin pogled, maloprije nepomi an, po eo je izmicati.

— Smetam te? — upitao sam je.

Ustala je i otišla upaliti svjetlo. Besmislena gesta, jer je soba bila dobro osvijetljena. Naglo se vratila i upitala me:

— Zbog ega si došao u Bagdad?

I opet, ona primjesa prijekora u njezinu glasu me je povrijedila.

Fara i ja nikad nismo bili jako bliski. Bila je mnogo starija od mene i vrlo je rano otišla od ku e; naši su odnosi stoga ostali površni. ak i za vrijeme mog studija vi ali smo se tek zgodimice. Sada, gledaju i je kako stoji preda mnom, postao sam svjestan da ona nije drugo do strankinja. I još gore, da je ne volim.

— U Bagdadu se doga aju samo gadarije — ustvrdila je.

Obliznula je usnice.

— U klinici nam ne daju da dišemo. Svakog dana dovode nam bolesnike, ranjenike, osaka ene. Pola mojih kolega diglo je ruke. Kako više ne dobivamo pla u, ostalo nas je samo dvadesetak da pokušamo spasiti što se spasiti da.

Izvadila je omotnicu iz džepa i pružila mi je.

— Što je to?

— Nešto novca. Na i si hotel na nekoliko dana, dok ti ne prona em smještaj.

Nisam mogao povjerovati svojim ušima.

Odbio sam omotnicu.

— Ho eš re i da su ti oduzeli stan?

— Nisu mi ga oduzeli, ali ne mogu te primiti u njemu.

— Zašto?

— Ne mogu.

- Kako to? Ne pratim te. U obitelji, uvijek se snađemo jedni za...
- Nisam u Kafr Karamu — kazala je — nego u Bagdadu.
- Ja sam ti brat. Ne eš valjda bratu zalupiti vrata pred nosom.
- Źao mi je.

Zagledao sam se u nju. Skrenula je pogled. Nisam je mogao prepoznati. Nije odgovarala slici osobe koju sam zadržao u pamćenju. Njezina fizionomija nije mi ništa govorila; bila je ona netko daigi.

— Što, sramiš me se? Raskinula si s korijenima; postala si gradska djevojka, moderna i sve to, a ja sam ostao seljina koju treba sakriti? Gospoda je lijebnica. Źivi sama u otmjenom stanu u koji više ne prima vlastitu rodbinu jer se boji da ne postane ruglo susjeda...

— Ne mogu te primiti jer živim s nekim — prekinula me osornim tonom.

Osjetio sam kako mi se na glavu izlio leden tuš.

— Źiviš s nekim? Što pričaš? Udala si se bez znanja obitelji?

— Nisam se udala.

Skođio sam na noge.

— Źiviš s muškarcem? Źiviš u grijehu?

Podignula je glavu i uputila mi strog pogled.

— A štoje to grijeh, mali brate?

— Nemaš pravo, to je... To je zabranjeno od, od... Pa jesi li poludjela? Imaš obitelj. Jesi li pomislila na obitelj? Na njenu glavu? Na svoju vlastitu? Ti ne možeš živjeti u grijehu, ne ti...

— Ne živim u grijehu, živim svoj život.

— Više ne vjeruješ u Boga?

— Vjerujem u ono što radim, i to mi je dovoljno.

10.

Lutao sam gradom sve dok više nisam mogao stavljati nogu pred nogu. Nisam htio misliti ni na što, ništa vidjeti, ništa osjeti. Ljudi su se komešali oko mene; nisam ih bio svjestan. Koliko me je samo puta zvuk trube natjerao da skođim natrag na kolnik? Nađas bih izronio iz svojih mutnih dubina, eda bih smjesta uronio natrag. Osjećao sam se ugodno u tami, zaštićen od svojih muka, izvan dohvata neugodnih pitanja, sam u svome bijesu što mi je tekao venama i isprepletao se s vlaknima mojega bića. Fara je bila zaboravljena priča. Izbacio sam je iz srca i glaveđim sam se rastao od nje. Više nije bila drugo dođovolica, obična kurva; nije zauzimala više nikakvo mjesto u mom životu. U tradiciji predaka, kad netko od rodbine zastrani, rutinski je izopćen ili izopćena iz zajednice. A ako se radi o djevojci, izopćenje je utoliko promptnije.

Netko me je zatekla na klupi jednog propalog trga u neposrednoj blizini autopraonice oko koje su vegetiraliđudaci od svake ruke, napušteni i od anđela i od demona, nasukani u ovim predjelima poput kitova koje je vrtoglavica oceana prestala doživati - hrpa pijanih klošara zamotanih u krpe, klinaca zakaćenih na postolarsko lje pilo, upropaštenih žena što su molile pod stablima s dojenđadi na koljenima...đetvrt nekođnije bila takva. Nikad nije bila otmjena, no bila je mirna iđista, puna blistavih butika i dobrođudnih prolaznika. Sada je postala leglom izgladnjele sirođadi, mladih vukodlaka prekrivenih prnjama i krastama, spremnih na svaku vrstu opaćine.

S torbom u krilu promatrao sam banduvuđi koja je kružila oko moje klupe.

— Što hođeš? — kazao sam balavcu koji je sjeo do mene.

Bio je to dječak od desetak godina, izbrazdana lica i šmrcava nosa. Kosa mu se mrsila nađelu poput zmija na Meduzinoj glavi. Njegove su ođi bile nemirne ađrub usta izvijen u perfidan osmijeh. Nosio je košulju koja mu je sezala do listova, razderane hlađe i bio je bosonog. Njegovi oštećeni i crni nokti zaudarali su po strvini.

— Valjda se imam pravo odmoriti — zaštektao je gledajući me ravno u ođi. — Ovo je javna klupa, nije tvoje vlasništvo.

Držak noža virio mu je iz džepa.

Nekoliko metara dalje tri su se derana pretvarala da se zabavljaju s busenom trave. U stvari su nas krišom promatrali ekaju i da im drug daje znak da se približe.

Ustao sam i udaljio se. Balavac mi je s klupe doviknuo opscenu psovku i pokazao mi donji dio trbuha. Njegova tri pomaga a gledala su me kese i se. Najstariji nije imao ni trinaest godina, ali vonj smrti ve se širio oko njega kilometrima uokolo.

Ubrzao sam korak.

Nekoliko uli ica dalje, sjene su isko ile iz tame i nasrnule na mene. Zate en, priljubio sam se uza zid. Ruke su vrsto stezale moju torbu i pokušavale je istrgnuti. Zamahnuo sam nogom, pogodio nekog u bedro pa tresnuo le ima u ulazna vrata ku e. Zlodusi su udvostru ili bijes. Osjetio sam kako puca remenje torbe te slao nasumce udarati. Nakon žestoke borbe, napada i su odustali i pobjegli. Kad su prošli ispod uli ne svjetiljke, prepoznao sam etiri vu i a od maloprije.

u nuo sam na plo nik i, s glavom u rukama, duboko udahnuo da povratim dah.

— Kakva je ovo zemlja? — uo sam samog sebe kako sop em.

Kad sam ustao, u inilo mi se da je moja torba postala lakša. I doista, bila je presje ena na jednoj strani i pola je mojih stvari nestalo. Opipao sam stražnji džep na hla ama i s olakšanjem ustanovio da je novac još tu. Tada sam pojurio k centru, ska u i ustranu svaki put kad bih mimoišao kakvu sjenu.

Ru ao sam u nekoj pe enjarnici, za stolom u kutu udaljenim od vrata ili prozora, s jednim okom na ražnji ima a drugim na mušterijama što su ulazile i izlazile kao u mlinu. Nijedno mi se lice nije dopalo i naježio bih se od svakog pogleda s kojim bi mi se susrele o i. Bilo mi je neugodno me u tim raš upanim osobama koje su u meni pobu ivale ujedno nepovjerenje i užasavanje. Imali su malo toga zajedni ko s ljudima iz mojeg sela, osim možda ljudski oblik, koji nimalo nije ublažavao njihov brutalni izgled. Sve mi je u njima pobu ivalo hladno neprijateljstvo. Bilo je to kao da sam zalutao na neprijateljski teritorij — gore, u minsko polje, i da svaki as mogu odletjeti u zrak.

— Opusti se — kazao mi je konobar odlažu i tanjur prženih krumpiri a preda me. — Ve minutu tu stojim s tanjurom a ti buljiš kroz mene. Što ti je? Uspio si umaknuti raciji ili si izvukao živu glavu iz napada?

Namignuo mi je i otišao poslužiti druge mušterije.

Kad sam slistio ražnji e i krumpiri e, naru io sam još jednu porciju, pa još jednu. Nevjerojatna glad upijala je sve što sam progutao, i što sam više jeo to je više rasla. Sasuo sam u sebe litru sode, vr vode, dvije košarice kruha i dvadeset ili više punjenih ražnji a. Ta me bulimija iznenada prestravila.

Zatražio sam ra un da joj stanem na kraj.

— Postoji li kakav hotel u blizini? — upitao sam blagajnika dok mi je vra ao novac.

Podignuo je obrvu i iskosa me promotrio:

— Ima jedna džamija na drugom kraju ulice, iza parka. Kad iza eš iz njega nalijevo. To je mjesto gdje putnici preno e. Ako ništa drugo, tamo barem možeš spavati na miru.

— Želim hotel.

— Vidi se da nisi odavde. Svi su hoteli nadzirani. A policija toliko gnjavi vlasnike da ih je ve ina zatvorila du an. .. Odi u džamiju. Racije su tamo rijetke, a usto je besplatno.

— Na tvom mjestu bih ga poslušao — šapnuo mi je konobar prišuljavši mi se sle a.

Uzeo sam torbu i izišao na ulicu.

Džamija je ustvari bila magazin pretvoren u molitvenu dvoranu u prizemlju dvokatnice zbijene izme u velikog bazara i stambene zgrade. Ulica je bila oskudno osvjetljena jednom jedinom uli nom svjetiljkom, a s obje njene strane nizale su se trgovine mješovitom robom sa zagra enim izlozima. Mjesto mi se otprve nije svidjelo. Slutilo je na zlo. U jedanaest sati nave er, osim nekoliko uli nih ma aka što su prekopavale po hrpama sme a, na ulici nije bilo ni žive duše. Molitvena dvorana bila je evakuirana i besku nici su se okupili u drugoj prostoriji, dovoljno velikoj da primi pedesetak osoba. Pod je bio prekriven izbljedjelim pokriva ima. Luster je osvjetljivao bezobli ne mase što su se kvr ile razbacane naokolo.

Dvadesetak siromaha ležalo je odjeveno, neki na le ima otvorenih usta, drugi sklup an; zaudaralo je po nogama i dronjcima.

Odlu io sam le i u kut kraj jednog starca. Podmetnuvši torbu pod glavu, stao sam zuriti u strop i ekati.

Luster se ugasio. Hrkanje se zaorilo, sve više ja alo a onda se prorijedilo. Slušao sam kako mi krv kuca u sljepoo nicama, disanje ubrzava; napadi mu nine izbijali su mi iz želuca i završavali u prigušenim podrizima. Samo jednom, slika oca kako pada na le a zabljesnula mi je u svijesti; odmah sam je izbacio iz glave. Moja je zlosre a bila prevelika a da bih se dopustio optere ivati uznemiruju im sje anjima.

Sanjao sam kako me opor pasa progoni kroz mra nu šumu punu urlika i trnovitih grana. Bio sam nag, krvavih nogu i ruku, kose prekrivene izmetom. Iznenada, pred šikarom se otvorila provalija. Upravo sam trebao upasti u nju, kadli me probudio mujezinov poziv.

Ve ina spava a je napustila prostoriju. I starac je otišao. Samo su još etiri bijedne podrtine ostale ležati ondje. Moja je torba nestala. Opipao sam stražnji džep hla a; novac je nestao tako er.

Sjede i na plo niku s bradom u dlanu, promatrao sam policajce u uniformi kako kontroliraju vozila. Tražili su dokumente od voza a, provjeravali one njihovih putnika, ponekad sve prisiljavali da izi u i podvrgavali ih sustavnim pretragama. Podrobno su pregledavali prtljažnike; gledali su pod haube i šasije. Ju er je na istom mjestu presretanje jednih ambulanskih kola završilo tragedijom. Lije nik je pokušao objasniti da se radi o hitnom slu aju. Policajci su se oglušili na njegove molbe. Lije nik je naposljetku izgubio živce pa ga je jedan narednik udario šakom u lice. Sivar je izmaknula kontroli. Udarci su pljuštali na obje strane, uvrede su odvra ale na prijetnje. Na kraju je narednik izvadio pištolj i ispalio metak u hje nikovu nogu.

etvrt je bila na zlu glasu. Dva dana prije tog incidenta ovjekje ubijen upravo na mjestu gdje je policija podignula barikadu. Bio je to neki pedesetogodišnjak. Izišao je iz trgovine preko puta, s vre icom namirnica u ruci. Ulazio je u auto kad je do njega stao motocikl. Ispaljena su tri metka i ovjek se srušio, glavom na vre ici.

Na istome mjestu, tri dana prije, umoren je jedan mladi izaslanik. Sjedio je za volanom kad ga je sustignuo motocikl. Rafal, i vjetrobran je prekrila pau ina. Automobil je naglo skrenuo na plo nik i srušio prolaznicu prije nego što se razlupao udarivši u uli nu svjetiljku. Zakukuljeni ubojica pohitao je otvoriti vrata automobila. Izvukao je mladog izaslanika van, polegao ga na tlo i izrešetao izbliza. Zatim je, bez žurbe, sjeo natrag na motor i zuje i odjurio.

Policija je opkolila predio nesumnjivo u namjeri da ublaži krvoproli a. Ali Bagdad je bio sito. Puštao je na sve strane. Ubojstva i napadi postali su svakodnevicom. Kad bi se za epila jedna, ot epila bi se neka nova rupa, još pogubnija. To više nije bio grad, ve bojno polje, streljana, golema klaonica. Ostavio sam koketni grad, a kad sam se vratio naišao sam na smežuranu hidru što se bori protiv vlastitih napuklina. Nekoliko tjedana prije savezni kih bombardiranja ljudi su još vjerovali u udo. Svugdje, diljem planete, u Rimu jednako kao i u Tokiju, u Madridu i Parizu, Kairu i Berlinu, mase su se okupljale u povorkama — milijuni neznanaca jatili su se u središtima gradova kako bi rekli ne ratu. Tko ih je uo?

Jednom kad se Pandorina kutija otvorila, ne ista zvijer nadmašila je samu sebe. inilo se da je više ništa nije u stanju ukrotiti. Bagdad se raspadao. Dugo pritegnut sidrom represija, sada se osloba ao svoje mu eni ke užadi i prepuštao strujama da ga nose, o aran svojim samoubila kim bijesom i vrtoglavicom nekažnjivosti. Sa svrgnu em tiranina iznova je otkrio, netaknute, svoju prisilnu šutnju, svoj osvetni ki kukavi luk, svoje zlo u prirodnoj veli ini, i nasilu je istjerao stare demone. Ne mogavši izazvati ni trunku sažaljenja u svojih krvnika, nije nalazio na in da se smiluje nad sobom samim sada kad su sve zabrane ukinute. Tažio je žed na izvorima svojih povreda, u živcu u koji ga je pogodio bod sramote: u svome zlopam enju. Opijen svojom patnjom i ga enjem što ga je ona izazivala, po eo se smatrati oli enjem svega onoga što ne podnosi, uklju uju i sliku koju je izgradio o sebi, a koju je u potpunosti odbacio; najprljavije o ajanje bilo je ono iz ega je crpio sastojke svojega mu enišva.

Grad je bio zreo za ludnicu.

Budu i da mu lu a ke košulje nisu nimalo pristajale, zamijenio ih je eksplozivnim pojasevima i barjacima sašivenim od mrtva kih pokrova.

Dva tjedna... Ve dva tjedna lutao sam ruševinama, praznih džepova i dezorijentiran. Spavao sam gdje sam stigao, jeo što sam našao, poskakuju i u ritmu eksplozija. Okružen nepreglednim nizovima bodljikave žice što je ograničavala strogo zaštićene četvrti, tim improviziranim barikadama, tim protutenkovskim preprekama na kojima su trunula samoubilačka vozila, tim promatračnicama iznad proelja, tim ježevima nasred ceste i tim mjesecima što više nisu znali koje svece astiti i koji bi, trenutak nakon napada, grnuli na mjesto tragedije poput muha na kap krvi, osjećao sam se kao na frontu.

Bio sam iznuren, utučen, revoltiran i zgačen u isti mah. Svakog dana, moj prezir i moj bijes za stupanj bi porasli. Bagdad je ubrizgao u mene svoje ludilo. Htio sam nasrnuti na njega svom snagom.

Tog jutra zastao sam pred izlogom i nisam se mogao prepoznati. Bio sam obrastao i kuštrav, zgužvana lica koje su dva užarena oka činila odbojnim, ispucalih usana; moja odjeća nije pružala blistav prizor; postao sam klošar.

— Odlazi odavde — doviknuo mi je jedan policajac.

Nisam odmah shvatio da se obraćam meni.

Prezirnomo mi je kretnjom dao znak da se izgubim.

— Hajde, bježi...

Ne znam koliko sam sati prosjedio na pločniku, preko puta kontrolne stanice. Ustao sam, malko ošamučen od gladi koja mi je razdirala utrobu. Ruka mi je pipala u potrazi za osloncem, ne nalazeći ga. Udaljio sam se teturajući.

Hodao sam i hodao... Imao sam dojam da se krećem u nekom paralelnom svijetu. Bulevari su se otvarali preda mnom poput divovskih ždrijela. Posrtao sam usred mnoštva, zamučena pogleda i otvrdnutih listova. Povremeno bi me gurnula kakva razdražena ruka. Ustajao sam i nastavljao svoj besciljni put.

Na jednom mostu gomila je okružila zapaljeno vozilo. Probio sam se kroz gužvu lako poput ledolomca kroz zaleđeno more.

Rijeka je zapljuskivala svoje obale, gluha za zapomaganja proklctnika. Vjetar pun pijeska ošinuo me je po licu. Nisam znao šro uiniti sa svojom sjenom, ni sa svojim koracima.

— Hej!

Nisam se osvrnuo. Nisam se imao snage osvrnuti; jedan krivi pokret i srušio bih se. Činilo mi se da ću se održati na nogama jedino ako nastavim hodati, gledajući ravno preda se i ne dopuštajući da se omesti.

Truba je zatrabila još jednom, pa još jednom... Zatim me sustigao zvuk koraka i ruka me uhvatila za rame.

— Zar si gluh?

Debeljko mi je prepriječio put. Isprva ga nisam prepoznao jer mi je sve treperilo pred očima. Raširio je ruke, otkrivajući i trbušinu koja mu se izlivala na bedra. Njegov osmijeh sličio je ogrebotini.

— To sam ja...

Bilo je to kao da se oaza pomolila iz mojeg delirija. Zadrhtao sam čitavim bićem. Sumnjam da sam ikada doživio takvo olakšanje, takvo veselje. Čovjek koji mi se osmjehivao vratio me na zemlju, uskrisio. Smjesta je postao moje jedino utočište, moj jedini spas. Bio je to Omar Desetar

— Misliš da haluciniraš, ha? — uzviknuo je, razdragan. — Vidi me kako sam se upicanio — kazao je okrećući se oko svoje osi — ko prava zvijezda, jel' da?

Pogladio se po jakni, ispeglanim hlačama...

— Ni flekice, ni nabora — uzviknuo je. — Tvoj rođak bezgrešni. Novi čovjek. Sjećaš se, u Kafr Karamu? Uvijek sam imao na sebi neku mrlju od masti ili ulja. E pa, otkad sam došao u Bagdad to mi se više ne događalo.

Njegovo je oduševljenje odjednom splasnulo. Postao je svjestan da se ne osjećam dobro, da se jedva držim na nogama, da tek što se nisam onesvijestio.

— Bože mili! Otkud si ti izronio?

Uhvativši se pogledom za njegov kao što se unesre enik nošen strujom hvata za granu, kazao sam mu:

— Gladan sam.

11.

Omar me odveo u neku pr varnicu. Nije prozborio ni rije dok sam jeo. Shvatio je da nisam u stanju slušati ma što bilo. Bio sam prikovan za tanjur kao za vlastitu sudbinu. Pred o ima sam imao samo omekšale krumpiri e koje sam grabio šakom i ubacivao u usta i kruh koji sam divlja ki proždirao. Imao sam dojam da se ni ne trudim žvakati. Grlo mi je bilo oderano razuzdanim zalogajima, prsti ljepljivi, brada puna umaka. Mušterije koje su sjedile za obližnjim stolovima užasnuto su me promatrale. Omar se morao mrštiti kako bi odvratile pogled.

Nakon tog prežderavanja odveo me u butik kupiti mi odje u. Zatim me ostavio u javnom kupalištu. Kad sam izašao iz kupke osje ao sam se bolje.

— Pretpostavljam da nemaš kamo — kazao mi je Omar s primjesom nelagode u glasu.

— Nemam.

Po ešao si je bradu.

— Nemoj se osje ati obaveznim — rekao sam mu, razdražljiv.

— Ne radi se o tome, ro a e. Našao si se u dobrim rukama, ali koje nisu potpuno slobodne. Dijelim sobicu s jednim drugom.

— Nema veze. Sna i u se.

— Ne gledam kako da te se riješim. Samo dumam što emo i kako emo. Što se mene ti e, nema teorije da te ostavim samog. Bagdad ne oprašta izgubljenima.

— Ne želim ti praviti probleme. Ve si dovoljno u inio za mene.

Dlanom mi je pokazao da ušutim kako bi razmislio. Nalazili smo se na ulici, ja stoje i na plo niku, on oslonjen na svoj kombi, prekriženih ruku i brade podbo ene kažiprstom, trbuha isprije ena poput prepreke izme u nas.

— Što se može — odjednom je kazao. — Re i u svome cimeru da se preseli nekamo dok ti ne na emo nešto. Tip je u redu. Ima obitelj tu u blizini.

— Siguran si da ne smetam?

Ustao je uz nagli trzaj i otvorio mi vrata.

— Upadaj, ro a e. Ruka ruku mi je.

Kako sam oklijevao, uhvatio me za rame i gurnuo na sjedalo.

Omar je stanovao na prvom katu ku e u Salman Parku, perifernoj etvrti u jugoisto nom dijelu grada. Bila je to oronula zgrada na po etku ulice preplavljene dje urlijom. Ulazne stube bile su u ruševnu stanju, a vrata su napola iskakala iz šarki. U stubištu punom kužnih isparenja poštanski sandu i i visjeli su napola ili posve iš upani iz zida. Nezdrava polutama stvarala je crne lokve na napuknutim stepenicama.

— Nema svjetla — upozorio me Omar. — Zbog lopova. Odmah razbiju žarulju ako je zamijenimo.

Dvije vrlo male djevoj ice igrale su se na podestu, odbojno prljavih lica.

— Majka im je luda — šapnuo mi je. — Ostavlja ih itav dan tu i baš je briga što rade. Ponekad ih prolaznici pokupe s ceste. A majka se uvrijedi ako joj se kaže da pripazi na klince... Živimo u svijetu lu aka.

Otvorio je vrata i pomaknuo se da u em. Soba je bila mala, opremljena oskudno poput trogloditove špilje. Sadržavala je madrac za dvoje na golom podu, drveni sanduk na kojem je po ivao mali televizor i, uza zid, tabure. Lokotom zatvoreni ormar stajao je nasuprot prozoru koji je gledao na dvorište. To je bilo sve. Tamnica bi pružila više komfora zatvoreniku nego što ga je Omarov sobi ak pružao svojim uzvanicima.

— Evo mojeg kraljevstva — uskliknuo je Desetar popra aju i svoje rije i teatralnom kretnjom. — U ormaru eš na i pokriva e, konzerve i kekse. Nemam kuhinju, a ako se ho u posrati moram uvu i trbuh i provu i se do zahoda.

Palcem je pokazao kuti .

— Voda je ograničena. Jedan dan u tjednu ima je na kapljice. Ako si vani ili ne pripaziš, morat ćeš čekati na sljede u dostavu. Ništa ne možeš postići i ako izgubiš živce. Samo možeš si navući i nevolje na vrat i postati još žedniji... Dva su kanistera u zahodu. Za umivanje, jer voda nije pitka.

Prošepkao je po lokotu i skinuo lanac s vrata kako bi mi pokazao sadržaj ormara.

— Osjećaj se kao kod kuće... Moram gubiti ako ne želim dobiti otkaz. Nazad sam za tri-četiri sata. Donijet ću jelo i ima da se naprimamo o dobrim starim vremenima sve dok ne povjerujemo u fantazije.

Prije nego što je otišao preporučio mi je da dobro zaključam vrata i spavam s jednim okom otvorenim.

Kad se Omar vratio sunce je zalazilo.

Sjeo je na tabure i promatrao me kako se protežem na madracu.

— Spavao si dvadeset četiri sata u komadu — dao mi je na znanje.

— Šališ se!

— Kunem se. Ujutro sam te uzalud pokušavao probuditi. Vratio sam se oko podneva i još si uvijek duboko spavao. Čak te ni eksplozija u blizini nije uspjela probuditi.

— Napad?

— U Bagdadu si, rođak. Ako nije bomba, onda je plinska boca. Ovaj put se radilo o nesreći. Bilo je mrtvih, ali nisam provjerio brojke. Budem sljedeći put.

Osjećao sam se klimavo, ali zadovoljan što se nalazim pod krovom, s Omarom uz sebe. Dva tjedna klošarenja su me satrila. Ne bih još dugo bio izdržao.

— Smijem li znati zašto si došao u Bagdad? — upitao me Omar zureći si u nokte.

— Osvetiti se za uvredu — odgovorio sam kao iz puške.

Pogledao me. Njegov je pogled bio tužan.

— U današnje vrijeme ljudi dolaze u Bagdad osvetiti se za uvrede nanesene drugdje, zbog čega se događaju da totalno promaše metu... Što se dogodilo u Kafr Karamu?

— Amerikanci.

— Što su učinili?

— To ti ne mogu reći.

Kimnuo je.

— Shvaćam... Hajdemo se malo prošetati — kazao je listajući mi. — A onda klopnuti nešto u restoran. Jezik bolje radi kad je mješavica puna...

Prešli smo četvrt uzduž i poprijeko, razgovarajuć i o sitnicama, uvajajući glavnu temu za kasnije. Omar je bio zabrinut. Duboka bora brazdala mu je čelo. Brade zarivene u jamicu ispod vrata i zabacivši ruke na leđa, vukao se kao pod kakvim teretom. Neprestano je šutirao konzerve po putu. Mrak je polako padao na grad bremenit delirijima. Povremeno su nas mimoilazili policijski automobili, sa zavijajućim sirenama, da bi smjesta poslije nanovo zavladao uobičajena gungula gusto naseljenih četvrti, gotovo neprimjetna zbog svoje banalnosti.

Ružičasti smo u malom restoranu na trgu. Omar je poznavao vlasnika. Osim nas bile su ondje još samo dvije mušterije: muškarac zavodničkog izgleda, s naočalama od titana i u tamnom odijelu, i prašnjavi vozač kamiona koji nije skidao oka sa svog kamiona parkiranog pred ulazom, na dohvat jedne bande mangupa.

— Koliko si već u Bagdadu? — upitao me Omar.

— Dvadesetak dana.

— I gdje si spavao?

— Na trgovima, na nasipima uz Tigris, u džamijama. Kako kad. Ovisi gdje bi mi noge popustile.

— Zaboga, pa kako si dospio dovdje? Da si se samo vidio jučer. Prepoznao sam te izdaleka, ali kad sam ti se približio, pitao sam se jesi li to ti. Izgledao si kao da te neka debela sifilitična kurva zaplašala dok si joj lizao muf.

Tipi na izjava Desetara Kafr Karama. Neobi no, njegova me opscenost nije prekomjerno sablaznila.

— Došao sam misle i ostati prvo vrijeme kod sestre — krenuo sam mu kazivati — ali to nije bilo mogu e. Imao sam nešto novca, dovoljno za otprilike mjesec dana. Dotle u, mislio sam, na i neko mjesto za odsjesti. Prve no i spavao sam u jednoj džamiji. Kad sam se probudio, sve stvari i novac su nestali... Kako je reagirao tvoj sustanar? — upitao sam kako bih promijenio temu.

— Tip je na mjestu. Shva a stvar.

— Obe avam ti da ne u zloupotrijebiti tvoju gostoljubivost.

— Ne baljezgaj, ro a e. Uop e mi ne smetaš. U inio bi isto za mene da sam u tvojoj situaciji. Mi smo beduini. Nemamo mi nikakve veze s ovima ovdje...

Sklopio je šake pred ustima i prostrijelio me pogledom.

— Ho eš mi sad ispri ati o toj osveti? Što to no namjeravaš u initi?

— Nemam blage veze...

Naduo je obraze i ispustio nesuzdržljiv uzdah. Vratio je desnu ruku na stol, uzeo žlicu i stao miješati hladnu juhu na dnu tanjura. Omar je naslutio što mi se vrzma po glavi. Seljaka što su nahrupljivali sa svih strana zemlje kako bi se pridružili fedajinima bila je sva sila. Svakog jutra autobusi bi ih u gomilama iskrcavali na autobusnim stanicama. Njihovi su motivi bili kojekakvi, svi su imali isti cilj. On je upadao u o i.

— Nemam pravo odgovarati te od tvoje odluke, ro a e. Nitko ne posjeduje cijelu istinu. Osobno nemam pojma jesam li u pravu ili ne. Stoga ti ne mogu dati nikakav savjet. Nanesena ti je uvreda, i jedino sam možeš odlu iti što ti je initi.

Njegov glas bio je pun krivih tonova.

— Radi se o asti, Omare — podsjetio sam ga.

— Ne želim unedogled raspravljati o tome. Ali trebao bi znati to no u što se uvaljuješ. Pogledaj što otpor svakog dana ini. Prouzro io je smrt tisu a Ira ana. A za koliko Amerikanaca? Ako te se to pitanje ne ti e, to je tvoj problem. Ali ja mislim druga ije.

Naru io je dvije kave da dobije na vremenu i sakupi argumente te nastavio:

— Ako ho eš istinu, došao sam u Bagdad sve uništiti, doslovno. Nikad nisam uspio probaviti uvredu koju mi je Jasin nanio u kafi u. Nedostajalo mi je samopoštovanja, i sve otad, svaki put kad pomislim na to — što e re i više puta na dan — patim od nedostatka zraka. Kao da sam postao astmatič ar.

Sje anje na incident koji je pretrpio u Kafr Karamu ga je uzrujalo. Izvadio je rup i iz džepa i obrisao znoj.

— Uvjeren sam da e mi se ta uvreda lijepiti za guzicu sve dok je ne sperem krvlju — priznao je. — Nema sumnje u to: prije ili kasnije, Jasin e platiti životom...

Konobar je odložio dvije šalice kave kraj naših tanjura. Omar je sa ekao da se udalji i nanovo se po eo brisati. Njegova krupna ramena su podrhtavala.

Kazao je:

— Sram me je onoga što se dogodilo u Kafr Karamu, u *Safiru*. Uzalud sam se opijao, ništa nije koristilo. Odlu io sam oti i i potražiti se drugdje. Bio sam pun energije. Poželio sam žariti i paliti sve dok ne pretvorim cijelu zemlju u garište. Sve što sam stavio u usta imalo je okus krvi, zrak koji sam udisao zaudarao je po paljevini. Ruke su mi žudjele za elikom puške i kunem ti se da sam osje ao obara pod prstom svaki put kad bih ga pomaknuo. Dok sam se vozio u busu za Bagdad pred o ima sam imao samo rovove koje u iskopali u pustinji, skrovišta i zapovjedne postaje. Razmišljao sam kao inženjerac, shva aš? ...Stigao sam u Bagdad upravo na dan kad je izbio onaj veliki nemir na mostu zbog lažne uzbune, kad je poginulo oko tisu u demonstranata. Kad sam vidio to, ro a e, sve te leševe na tlu, brda cipela na mjestu nesre e, kad sam vidio poplavljenela lica djece poluzatvorenih o iju, kad sam vidio svu tu štetu koju su Ira ani nanijeli Ira anima, odmah sam si rekao, to nije moj rat. Sve me je tada prošlo, ro a e.

Primo je šalicu ustima, ispio gutljaj i pozvao me da u inim isto. Njegovo se lice trzalo, a njegove su nosnice podsje ale na nosnice ribe što se guši.

— Došao sam pridružiti se fedajinima — rekao je. — Ništa mi drugo nije bilo na pameti. Kad je i afera s Jasinom pala u drugi plan. Sredit ćemo raune kad za to dođe vrijeme, mislio sam. Kao prvo, morao sam računati sa svojim dezertersvom. Morao sam nanovo pronaći oružje koje sam ostavio na frontu pred dolaskom neprijatelja, zaslužiti mir koji nisam znao obraniti kad se smatralo da moram moći i umrijeti za njega... Ali dovraga! Ne ratuje se s vlastitim narodom samo da se zapapri ovje anstvu.

Rekao je svoju reakciju koje nije bilo, mrsio kosu obeshrabrena izraza lica. Moja šutnja ga je uznemirila. Vidio je da ne dijelim njegove osjećaje, da se vrlo držim svojih. Takvi smo mi beduini. Kad šutimo, to zna i da je sve rečeno, da se više nema što dodati. On je vidio kaos na mostu, dok ja nisam vidio ništa, čak ni oca kako pada na leđa. Nalazio sam se u stanju poslije šoka i poslije uvrede; svjestan jedino dužnosti da sperem ljagu, moje svete dužnosti i mojega apsolutnog prava. Nisam ni sam znao što to zna i, kako se to oblikovalo u mojoj svijesti; znao sam samo da me pokreće nezaobilazna obveza. Nisam bio ni uznemiren ni ushićen; nalazio sam se u nekoj drugoj dimenziji u kojoj su jedini orijentiri bili izvjesnost da u dokraja provesti u djelo zakletvu koju su moji preci zapetitali krvlju i bol budući da su postavili mast iznad vlastita života.

— Slušaš li me, rođane?

— Da.

— Postupci fedajina ponižavaju nas u ovom svijetu... Mi smo Iračani, rođane. Imamo jedanaest tisuć godina povijesti iza sebe. Mi smo naučili ovje anstvo kako da sanja.

U jednom je gutljaju ispraznio šalicu i nadlanicom obrisao usta.

— Ne pokušavam utjecati na tebe.

— I sam znaš da to nije moguće.

Pao je mrak. Topao vjetar zapahivao je zidove. Nebo je bilo prekriveno prašinom. Dječaci su igrali nogomet na esplanadi, ne obazirući se na tamu. Omar je hodao kraj mene. Strugao je nogama po tlu, teška i odsutna koraka. Kad smo se našli pod uličnom svjetiljkom, zastao je i pozorno me pogledao.

— Misliš da guram nos u stvari koje me se ne tiču, rođane?

— Ne mislim.

— Nisam te išao pridobivati, ja ne djelujem ni u tvoje ime.

— To nisam ni u jednom času pomislio.

Sada sam ja njega fiksirao pogledom:

— U životu postoje pravila bez kojih bi se ovje anstvo vratilo u kameno doba. Omare. Naravno, ne odgovaraju nam sva mećunja, neka nisu uvijek pouzdana ni razumna, ali nam omogućuju da zadržimo određeni kurs...

Znaš li što bih volio u ovom trenutku? Volio bih da sam kod kuće, u svojoj sobi u potkrovlju, da slušam svoj unjkavi radio i sanjarim o komadu kruha i čaši svježeg vode. Ali više nemam radio i više se ne bih mogao vratiti kući a da ne umrem od srama pred njenim pragom.

12.

Omar je radio kao dostavljač za jednog trgovca namještajem, nekadašnjeg zastavnika kojeg je upoznao u bataljuni. Slučajno su se susreli kod stolara. Omar je tek bio prispio u Bagdad. Tragao je za svojim drugovima iz odreda, no adrese kojima je raspolagao više nisu bile valjane; mnogi su se preselili ili nestali. Omar je upravo bio nudio svoje usluge stolaru kad je zastavnik došao naručiti stolove i ormare. Stari su si poznanici pali u naručje. Nakon zagrljaja i uobičajenih pitanja, Omar je bivšem nadređenom izložio svoju situaciju. Zastavnik nije ležao na novcu i nije bio u financijskoj prilici da si priušti nove radnike, no timski duh nadjačao je utilitarne razloge te je desetar dezerters smjesta dobio posao. Poslodavac mu je dodijelio plavi kombi koji je vozio i pobožno održavao i iskopao mu je sobu u Salman Parku. Omar je primao skromnu plaću koja je ponekad kasnila tjednima, ali zastavnik je bio pošten. Omar je otpočetka znao da će kulući za crkavicu, no barem je imao

krov nad glavom i znao da ne može umrijeti od gladi. U usporedbi s onime što je gledao oko sebe, mogao je samo zahvaliti svojim svecima i blagoslovu svojih predaka.

Omar me odveo svome poslodavcu u namjeri da mi nađe namještenje. Upozorio me da ne mogu biti pučanj u prazno. Poslovi su propadali, a i najimu niji su na jedvite jade pokrivali elementarne obiteljske troškove. Ljudi su imali druge prioritete i druge neodgodive potrebe nego što je kupnja novih vitrina ili zamjena fotelja. Zastavnik, dugonogi lik koji je podsjećao na pauka, došao me s velikim poštovanjem. Omar me predstavio kao bliskog rođaka i hvalio je vrline koje nisu nužno bile moje. Zastavnik je potvrdno kimao i zadivljeno podizao obrve, s prigušenim osmijehom na licu. Kad je Omar dospio do razloga moje prisutnosti u magazinu, zastavnikov osmijeh je iščeznuo. Šutke je nestao iza skrivenih vrata i vratio se s registrom koji nam je turio pod nos. Redovi riječi, pisanih plavom, nizali su se unedogled, ali redovi brojki, podcrtanih crvenom, nisu ih slijedili. Prihoda takore i nije bilo, a i rubrika posvećena narudžbama, označena zelenom, bila je sažeta poput službena saopćenja.

— Žao mi je, ali presušili smo — priopćio nam je.

Omar nije navaljivao.

Nazvao je nekoliko prijatelja na mobilni telefon i povlačio me s jednog kraja grada na drugi; nijedan nam poslodavac nije obećavao da će nas obavijestiti ako bude kakve novosti. Omara je sve to uzrujalo, a sa svoje strane imao osjećaj da ga preopterećujem. Peti dan, vidio i da mi se više ne otvaraju nijedna vrata, odlučio sam prestati mu biti na teret.

Omar me nazvao kretenom:

— Ostat ćeš kod mene sve dok ne staneš na vlastite noge. Što bi naši mislili kad bi saznali da sam te ostavio na cjedilu? Ionako već ne trpe ni moj prljavi jezik ni moj ugled pijanca, ne mogu dopustiti da mi još nalijepe i etiketu licemjera. Dobro znam da sam pun mana; sigurno je da neću ići u raj - ali imam svoj ponos, rođaka, kojeg se nizašto ne odričem.

Jednog poslijepodneva, dok smo Omar i ja vrtjeli paljevicama u kutu sobe, na vrata je pokucao neki mladić. Bio je to sramežljiv momak krhkih plećaka, djevojačkog lica i kristalno bistrih očiju. Bio je više-manje moje dobi, dvadesetak godina. Nosio je havajsku košulju otvorenu na ruži astim prsima, uske traperice i nove, na stranama izgrebane cipele. Uznemirila ga je moja prisutnost, a uporan pogled koji je uputio deseteru automatski me isključivao.

Omar nas je brže-bolje predstavio jedan drugome. I Omar je bio zatečen; njegov glas neobično je podrhtavao kad mijekazao:

— Rodak, ovo je Hani. Moj kolega i moj cimer

Hani mijek pružio krhku ruku koja mi je gotovo nestala u dlanu i zatim je, ne obazirući se više na mene, dao znak Omaru da izađe na podest. Zatvorili su vrata za sobom. Nekoliko minuta poslije Omar se vratio i obavijestio me da on i njegov kolega moraju popričati o nečemu nasamo u sobi te me zamolio da ga sačekam u obližnjem kafiću.

— Nema problema, ionako sam skoro zaspao ovdje — rekao sam mu.

Omar se još jednom uvjerio da mu zaista ne zamjeram pa me otpratio niz stubište.

— Naravno i što hoćeš, ja astim.

Njegove oči blistale su od neobičajne ushićenja.

— Sluti na dobru vijest — kazao sam mu.

— Eh, pa... — smeo se — tko bi ga znao? Nebo ne šalje uvijek samo pošasti.

Prinio sam ruku sljepočnici u znak pozdrava te otišao u kafiću za uglom. Omar mi se pridružio sat vremena poslije. Doimao se zadovoljan razgovorom sa svojim kolegom.

Hani nas je više puta posjetio. Svaki put Omar bi me zamolio da ga sačekam u kafiću. Naposljetku, sustanar, koji je sve to vrijeme odbijao pobliže se upoznati sa mnom, jedne je noći izjavio kako je pokazao veliko strpljenje i kako je došlo vrijeme da si normalizira život; htio se vratiti u sobu. Omar ga je pokušao odgovoriti. Hani je ostao pri svome. Priznao je da se ne osjeća dobro kod ljudi kod kojih je odsjeo i da mu je dosta podnositi njihovo licemjerje kad ima kamo otići. Hani je bio nepokolebljiv. Njegov kameni izraz lica i tvrdina njegova pogleda isključivali su svaku mogućnost pregovora.

— Ima pravo — kazao sam Omaru. — Ovo je njegov dom. Bio je vrlo strpljiv

— U redu. Želiš se vratiti? Dogovoreno. Ali ovaj tip je moj rođak i ne uga ostaviti pred pragom ni za što na svijetu. Ako mu veeras ne naem neki smještaj, spavat u s njim na klupi. A tako e biti svake noći, sve dok ne prona e krov nad glavom.

Pokušao sam se usprotiviti. Omar me gurnuo na podest i zalupio vrata za nama.

Omar je prvo svratio k jednoj poznanici provjeriti može li me udomiti na dva-tri dana, ali nije našao zajednički jezik s njom; zatim se obratio svome poslodavcu. On mi je ponudio da spavam u magazinu. Omar je prihvatio ideju, za svaki slučaj, i nastavio kucati na druga vrata. Kad mu je postalo jasno da je svaki trud uzaludan, vratili smo se u magazin izigravati noćne stražare.

Nakon tjedan dana ustanovio sam da Omar postaje sve šutljiviji. Povukao se u sebe i nije obraćao pažnju na moje riječi. Bio je nesretan. Naša neizvjesna situacija izbrazdala je njegove obraze i ostavila talog na dnu njegova pogleda. Osjećao sam se odgovornim za njegovu potištenost.

— Što misliš o Sajidu, Sokolovom sinu? — upitao me jednog jutra.

— Ništa posebno. Zašto?

— Nikad nisam uspio prokužiti tog tipa. Nema pojma čime se taj zapravo bavi, ali znam da je vlasnik trgovine elektroničke opreme u centru grada. Hoćeš da skočimo do njega, da vidimo može li ti on pomoći?

— Jasno. Što te brine u toj priči?

— Ne želim da misliš da te se hoću riješiti.

— Ma ne dolazi u obzir.

Potapšao sam ga po zapešu kako bih ga umirio.

— Hajdemo k njemu, Omare. Ovaj čaš.

Usko ili smo u kombi i odjurili prema centru. Morali smo se vratiti istim putem zbog napada na obližnju policijsku stanicu i zaobišli velik dio grada da bismo se naposljetku domogli prostranog bulevara koji je vrvio svijetom. Sajidova trgovina činila je ugao s apotekom u produžetku jednoga nedirnutog trga. Omar je parkirao desetak metara od zgrade. Bio je nervozan.

— Imamo sreće. Sajid je za blagajnom — kazao mi je.

— Ne moramo čekati itav bogovetni dan... Naći ćeš ga. Pravit ćeš se da slučajno prolaziš onuda i da si ga prepoznao kroz izlog. Sigurno će te upitati što radiš u Bagdadu. Reci mu samo istinu, kako se tjeđnima vucaraš ulicama, nemaš kamo otići, kako si ostao bez novca. On će ti ili pomoći ili će ti navesti milijun problema kao izliku da se pokupiš. Ako te primi pod svoje, obećaj mi da se ne ćeš vratiti u magazin. Barem ne odmah. Sa ekaj tjeđan-dva. Ne želim da Sajid zna gdje živim i što radim. Bit će ti zahvalan ako nikad ne spomeneš moje ime u njegovoj prisutnosti. Ja se vraćam u magazin. Ako ne doćeš veeras, znat će da si primljen.

Žurno me pogurnuo u željenom smjeru, pokazao mi palac i brzo se promigoljio kroz automobile što su vijugali me u prolaznicima.

Sajid je ruku kao po registru. Stajao je, u košulji zasukanih rukava, kraj malog ventilatora sa zujećim propelerima. Podignuo je noga na čelo i zaškiljio opazivši moju neodređenu siluetu pred vratima trgovine. Trebalo mu je neko vrijeme da me locira u pamćenju, budući da nikad nismo bili jako bliski. Srce mi je poskocilo. Zatim, lice Sokolova sina se ozarilo i razvuklo u širok osmijeh.

— Ne mogu vjerovati! — uzviknuo je šireći ruke i primajuć me u zagrljaj.

Dugo me je držao u naručju.

— Pa što ćeš ti u Bagdadu?

Ispricao sam mu manje-više ono što mi je savjetovao Omar. Sajid me slušao nezainteresirano, bezizražajna lica. Nisam mogao dokučiti pogleda li ga moja nesreća ili ne. Kad je podignuo ruku kako bi me prekinuo, pomislio sam da će me otjerati. Na moje veliko olakšanje, položio mi je ruku na rame i kazao mi da su od ovoga trenutka moje brige i njegove i da, ako sam zainteresiran, mogu raditi u njegovoj trgovini i stanovati u sobici na katu.

— Prodajem televizore, satelitske antene, mikrofone i slično. Tvoj posao je samo voditi evidenciju ulaza i izlaza robe. Ako me pamćenje ne vara, bio si na faksu?

— Prva godina na humanisti kim znanostima.

— Sjajno! Knjigovodstvo je pitanje poštenja, a ti si pošten momak. Ostalo eš nau iti putem. Vidjet eš, nije kvantna fizika... Jako mi je drago da si mi došao, doista.

Odveo me na kat pokazati mi sobu. U njoj je stanovao jedan mladi no ni stražar, zadovoljan što su mu dodijeljeni drugi zadaci i što se može vratiti ku i nakon zatvaranja trgovine. Mjesto mi se svi alo. Bilo je opremljeno poljskim krevetom, televizorom, stolom i ormarom za odje u. Sajid mi je posudio novac da se odem okupati i kupiti si toaletni pribor i odje u. A i pozvao me na ve eru u pravi restoran.

Spavao sam kao beba.

Sutradan u osam i trideset podignuo sam zaštitnu ogradu na ulazu u trgovinu. Prvi radnici — bila su ih trojica — ve su ekali na plo niku. Sajid nam se pridružio nekoliko minuta kasnije i predstavio nas jedne drugima. Radnici nisu odavali nikakvo oduševljenje dok su se rukovali sa mnom. Bili su to mladi, nepristupa ni i nepovjerljiva Bagda ani. Najkrupniji, Rašid, brinuo se za skladište u koje nitko dragi nije imao pristupa. Njegov zadatak bio je skladištiti robu i nadzirati njenu isporaku. Najstariji, Amr, bio je dostavlja . Tre i, Ismail, inženjer elektrotehnike, bio je zadužen za servis.

Sajidov ured služio je kao prostorija za prijem. Nalazio se nasuprot velikog prozora, prepuštaju i ostatak prostora izloženim artiklima. Zidovi su bili potpuno prekriveni metalnim policama. Televizori azijskih maraka, malog ili velikog ekrana, ovjen ani satelitskim antenama i svakovrsnom sofisticiranom opremom zauzimali su ve inu prostora. Bilo je ondje i elektri nih aparata za kavu, kuhinjskih ure aja, roštilja i ku nih potrepština. Za razliku od prodavaonice trgovca namještajem, Sajidova, smještena na važnoj trgova koj aveniji, nikad nije bila prazna. Mušterije su se nagurivale u njoj tokom cijelog dana. Dakako, ve ina ih je dolazila samo pasti o i, no izlazi robe bili su konstantni.

Sve je bilo dobro do dana kad me je Sajid obavijestio da me »tri draga prijatelja« ekaju u mojoj sobici na katu. Bio sam se vratio iz gostionice. Sajid je koraknuo ispred mene i otvorio vrata: ugledao sam Jasina i blizance Hasana i Huseina kako sjede na poljskome krevetu. Zadržtao sam od glave do pete. Blizanci su bili oduševljeni što me vide. Sko ili su na mene i obasuli me prijateljskim naguravanjem i smijehom. Jasin nije ustao. Nepomi no je sjedio na krevetu, uspravne ki me, poput kobre. Pro istio sije grlo kao znak bra i da prekinu sa šalom i uperio u mene onaj pogled koji nitko u Kafr Karamu nije mogao podnijeti.

— Trebalo ti je dugo da do eš k sebi — kazao mi je.

Nisam shvatio što mi time želi re i.

Blizanci su se naslonili na zid i ostavili me samog usred sobice, licem u lice s Jasinom.

— Kako je? — upitao me.

— Ne žalim se.

— Ali zato te ja žalim.

Promeškoltio se kako bi oslobodio rub jakne koji mu je zapeo pod stražnjicom. Jasin se promijenio. Dao bih mu deset godina više. Nekoliko mjeseci dostajalo je da njegove crte lica ogrube. Njegov pogled i dalje je ulijevao strah, no kutovi njegovih usta bili su toliko izbrazdani te se inilo kao da ih je posprdni podsmijeh što ih je neprestano tiještio napokon razvalio.

Odlu io sam ne dati se zastrašiti.

— Mogu li znati zašto me žališ?

Kimnuo je.

— Misliš da nisi za žaljenje?

— Slušam te.

— Sluša me... Kona no uje, naš dragi bunardžijin sin. ime emo li ga sad zagnjaviti?

Odmjerio me:

— Pitam se što ti se vrzma po glavi, stari moj. Treba biti autisti an da se ne vidi što se doga a. Zemlja je u ratu, a milijuni idiota prave se kao da ga nema. Kad grune na ulici vra aju se ku i i spuštaju rolete, misle i da si tako peru ruke. Ali stvar je u tome da tako jednostavno ne ide. Prije ili kasnije rat e pomesti njihovo tobožnje uto ište i zate i ih u krevetu... Koliko

sam samo puta to ponovio u Kafr Karamu? Govorio sam vam: ne krenemo li ususret požaru, požar će krenuti ususret nama. Tko me slušao? Reci, Hasane, tko me slušao?

— Nitko — kazao je Hasan.

— A ti, jesi li ti otkivao požar?

— Nisam, Jasine — kazao je Hasan.

— Jesi li otkivao da će te kujini sinovi izvući, usred noći, iz kreveta i time te privesti svijesti?

— Ne — kazao je Hasan.

— A ti, Huseine, je li tebi trebalo da te ti kujini sinovi vuku po blatu da se pribereš?

— Ne — kazao je Husein.

Jasin me ponovo odmjerio:

— Ja nisam rekao da mi se pljune na samopoštovanje kako bih se pobunio. Što mi je falilo u Kafr Karamu? Na što sam se mogao žaliti? Mogao sam spustiti rolete i za epiri ući. Ali znao sam da će, ako ne krenem ususret požaru, požar krenuti ususret meni. Tako sam uzeo oružje u ruke da ne završim kao Sulejman. Pitanje opstanka? Ne, samo logike. Ovo je moja zemlja. Gamad mi je hoće oteti. I što mi je činiti? Po tvom mišljenju, što mi je činiti? Misliš da trebam čekati da mi siluju majku pred oči, pod vlastitim krovom?

Hasan i Husein su pognuli glavu.

Jasin je polako disao i, ublaživši oštrinu svojeg pogleda, kazao mi:

— Znam što se dogodilo u tvojoj kući.

Namrštio sam se.

— E, da — dometnuo je. — Ono što je grob za muškarce povrtnjak je za njihove nježnije polovice. Žene ne razumiju smisao riječi »tajna«.

Pognuo sam glavu.

Naslonio se na zid, prekrižio ruke na grudima i netremice me promatrao, šuteći. Njegov pogled u meni je pobuđivao nelagodu. Prekrižio je noge i položio dlanove na koljena.

— Ja znam što to znači i vidjeti obožavanog oca oborenog na tlo, s mudima u zraku, od strane običnog grubijana — rekao je.

Adamova jabučica zastala mi je nasred grla. Nisam mu namjeravao dopustiti da iznosi moje prljavo rublje u javnosti! Bilo bi to previše.

Jasin je titao na mome licu ono što sam vikao u sebi. Ali nije imao obzira.

Bradom je pokazao na blizance, zatim na Sajida, i nastavio:

— Svi mi ovdje, ja kao i drugi, kao i prosjaci što prose na ulici, savršeno znamo što ta sablazan znači... Ali ne i američki vojnik. On ne može biti svjestan razmjera tog svetograda. On čak ni ne zna što je to svetogrado. U njegovom svijetu roditelji se šalju u staračke domove i ondje ih se zaboravlja kao posljednjuru na svirali; majku se naziva starom babom a oca imbecilom... Što se može otkivati od takvog stvora, ha?

Gušio sam se od bijesa.

Jasin me prozirao; nastavio je:

— Što se može otkivati od balavca koji je kadar smjestiti u umiruću ženu koja ga je nosila u utrobi, u mukama donijela na svijet, za čela svako njegovo vlakno, podizala ga korak po korak, bdjela nad njime kao zvijezda nad pastirima? ...Da poštuje naše majke? Da ljubi čela naših staraca?

Sajidova šutnja i šutnja blizanaca povećale su moj bijes. Imao sam osjećaj da su me namamili u klopku i zamjerao sam im na tome. To da Jasin gura nos u ono što ga se ne tiče u neku je ruku činilo dio njegova ugleda, ali srdilo me što ostali sudjeluju u igri odbijaju i posve se uključe.

Sajid je opazio da sam na rubu eksplozije.

Kazao je:

— Oni nemaju više poštovanja za svoje roditelje nego za svoju djecu. To ti Jasin pokušava objasniti. Ne prekora te. Samo ti pripovijeda. Vjeruj mi, ono što se dogodilo u Kafr Karamu sve nas je strahovito potreslo. Do jutros nisam znao za to. Kad su mi ispričali, htio sam puknuti od bijesa. Jasin ima pravo. Amerikanci su otišli predaleko.

— Iskreno, što si o ekivao? — progundao je Jasin, kojeg je Sajidova upadica razdražila.
— Da okrenu glavu pred golotinjom hendikepiranog i prestravljenog šezdesetogodišnjaka?

Okrenuo je ruku u smjeru kazaljke na satu.

— Zašto?

Ostao sam bez riječi.

Sajid je to iskoristio kako bi mi zadao konačni udarac:

— Zašto želiš da okrenu glavu, oni koji su u stanju zate i najboljeg prijatelja u krevetu s vlastitom ženom i nakon toga se ponašati kao da se ništa nije dogodilo? Stid je nešto što su već davno izgubili. Šta? Izopa ili su njene zakone. To nisu drugo do raspomamljeni degenerici, koji preokreću vrijednosti poput slonova u porculanskoj radnji. Dolaze iz jednoga nepravednog i okrutnog svijeta, bez ljudskosti i bez morala, u kojemu se moćnici hrane mesom svojih podinjenih, u kojemu se povijest svodi na nasilje i mržnju, u kojemu makijavelizam oblikuje i opravdava inicijative i ambicije. Što oni mogu shvatiti od našega svijeta; koji u sebi sadrži najveliku anstvenije epizode ljudske civilizacije, u kojemu temeljne vrijednosti nisu dobile ni boru, u kojemu zakletve nisu popustile ni pedlja, u kojemu se stari orijentiri nisu promijenili ni za jotu?

— Ne bogzna što — kazao je Jasin, koji je ustao i prišao mi, unoseći mi se u lice. — Ne bogzna što, brate.

A Sajid je nastavio:

— Oni ne poznaju naše običaje, naše snove i molitve. A ponajmanje znaju da imamo na koga se osloniti, da je naše pamćenje netaknuto a naši odabiri pravedni. Što oni znaju o Mezopotamiji, o tome fantastičnom Iraku koji preplavljuju svojim usranim komandosima? O Babilonskoj kuli, Vise i im vrtovima, Harunu Al-Rašidu, *Tisu u i jednoj noći*? Ništa! Nikad ne gledaju s te strane povijesti i u našoj zemlji ne vide drugo do golemu lokvu nafte iz koje se laptati sve dok nam ne ispiju i zadnju kap krvi. Oni ne žive u povijesti, nego u izvoru bogatstva, zlatnom rudniku, otimaćini. To su samo plaćenici u službi bijelih financijskih elita. Svaki su sve vrijednosti na sablasno pitanje novca, a sve vrline na onu profita. To su užasne grabljivice, ništa drugo. Gazili bi i po Kristovu tijelu da si natrpaju džepove. A kad izrazimo neslaganje vade svoju tešku artiljeriju i pucaju po našim svecima, kamenuju naše spomenike i useknjuju se u naše drevne pergamente.

Jasin me gurnuo k prozoru i kliknuo:

— Pogledaj ih; hajde, naviri se kroz prozor i vidjet ćeš što su zapravo: mašine.

— A te mašine nagrabusit će u Bagdadu — kazao je Sajid. — Tamo vani, na našim ulicama, odvija se najveća bitka svih vremena, okršaj titana: Babilon protiv Disneylanda. Babilonska kula protiv Empire State Buildinga, Vise i vrtovi protiv Golden Gate Bridgea, Šeherezada protiv Ma Barker, Sindbad protiv Termatora...

Bio sam opčinjen, potpuno zatravljen. Imao sam dojam da se nalazim usred kakve maškarade ili kazališne probe, okružen lošim glumcima koji su napamet naučili ili tekst nesposobni popratiti ga talentom koji zaslužuje, a ipak... a ipak... a ipak, činilo mi se da je to upravo ono što želim čuti, da su njihove riječi i upravo ono što mi nedostaje i čije mi pomanjkanje izaziva glavobolje i nesanicu. Bilo je malo važno je li Sajid iskren ili izgovara li Jasin vlastite riječi i koje mu izvire iz utrobe; jedina izvjesna činjenica bila je da mi maškarada odgovara, pristaje poput rukavice, da je tajna o kojoj sam tjednima mozgao napokon podijeljena, da moj bijes više nije sam, da mi se vratio dobar dio moje odlučnosti. Trudio sam se objasniti sebi tu alkemiju koja bi kod mene u drugim okolnostima izazvala urnebesni smijeh, a koja me je sada tako umirila. Jasin, ta hulja, iščupao mi je gadan trn iz pete. Umio je pogoditi to no onamo kamo treba, pokrenuti svu prljavštinu što se nakupila u meni od one noći i kada mi se nebo srušilo na glavu. Došao sam u Bagdad osvetiti se za uvredu. Nisam znao kako to učiniti. Sada se to pitanje više nije postavljalo.

Tako da kad je Jasin konačno pristao raširiti ruke i primiti me u zagrljaj, bilo je to kao da mi otvara jedini put prema onome što sam tražio više od svega na svijetu: časti mogega roda.

13.

Jasin i njegova dva anela uvara, Hasan i Husein, više nisu dolazili u trgovinu. Sajid nas je onoga dana svu četvoricu pozvao k sebi na ručak, kako bismo proslavili susret i zapečatili svoju zakletvu; zatim, nakon jela, tri su druga otišla i nestala iz optjecaja.

Nastavio sam obavljati posao u uvari koji se sastojao od toga da otvaram trgovinu radnicima i zatvaram je nakon njihova odlaska. Tjedni su protjecali. Moji kolege nisu me nimalo prihvatili. Poželjeli bi mi dobar dan ujutro i laku noć, a izmeću toga baš ništa. Njihova me ravnodušnost dovodila do ludila. Sa svoje strane sam se trudio zadobiti njihovo povjerenje; na kraju sam ih i sam počeo ignorirati. Ostalo mi je još dovoljno ponosa da si zabranim glupavo se smješkat i osobama koje mi ne umiju odgovoriti na osmijeh.

Jeo sam na trgu pored, u restoranu sumnjive higijene. Sajid se dogovorio s poslovođom da mi otvori račun i šalje dug u trgovinu na kraju mjeseca. Vlasnik je bio sitan crnomanjstovjek, žustar i srđan. Dobro smo se slagali. Kasnije sam saznao da je taj restoran Sajidovo vlasništvo, kao i jedan kiosk, dvije trgovine mješovitom robom, jedna trgovina cipela na bulevaru, jedan fotografski laboratorij i prodavaonica telefonskog pribora.

Sajid mi je davao dobru plaću u krajem tjedna. Kupio sam si odjeću i još neke drangulije, a ostatak novca spremio sam u kožnu torbu namijenivši ga svojoj sestri blizanki Bahiji; namjeravao sam joj poslati sve što budem stavio sa strane.

Stvari su se posložile bez poteškoća. Stvorio sam si rutinu po mjeri. Nakon zatvaranja trgovine otišao bih na inični krug po gradu. Godilo mi je hodati. U Bagdadu je svakog dana nicalo pokoji centar atrakcija. Pucnjava je odvala na napade, racije na zasjede, »pogromi« na prosvjedne marševe. Ljudi su se naviknuli na situaciju. Mjesto se još ne bi oporavilo od eksplozije ili smaknuća po kratkom postupku, a svjetina bi ga već nanovo opsjela. Fatalisti ka. Stoi ka. Više sam puta naletio na još svježije krvoproliće i kradomice promatrao užas sve do dolaska pomoć i vojske. Gledao sam kako bolni ari skupljaju komade mesa na pločnicima, vatrogasci evakuiraju pogone zgrade, policajci ispituju stanovnike. Stajao sam tako satima, s rukama u džepovima, zaboravljaju i se. Inicirao sam se u prakticanje bijesa. Pitao sam se, dok su bližnji žrtava podizali ruke u nebo urlaju i od boli, jesam li sposoban drugima nanijeti takvu patnju, i opazio sam da me ta pitanja ne sablažnjavaju. Vrao sam se u sobicu spokojnim korakom. Košmar ulica nikad mi nije poremetio san.

Jednom zgodom, oko dva sata ujutro, probudili su me neki prigušeni zvukovi. Upalio sam svjetlo na katu i zatim u prizemlju da provjerim je li lopov ušao dok sam spavao. U trgovini nije bilo nikoga i činilo se da su svi izloženi predmeti na mjestu. Zvukovi su dolazili iz skladišta, ija su vrata bila zatvorena iznutra. Bila je to radionica za popravke, podruje zabranjeno neovlaštenim osobama. Meni nije bio dopušten pristup. Stoga sam ostao u prodavaonici sve dok uljezi nisu otišli. Sutradan sam o tome obavijestio Sajida. Objasnio mi je da inženjer katkada mora svratiti u sitne sate kako bi opslužio zahtjevne mušterije i podsjetio me da radionica za popravke ne spada u moju nadležnost. U njegovoj sam tonu razabrao oštro upozorenje.

Jednog petka popodne, dok sam tumarao me u beskućnicima na obalama Tigrisa, pristupio mi je Omar Desetar. Nismo se vidjeli tjednima. Nosio je istu odjeću, ali iznošenu, groteskne nove sunčane naočale i imao je mrlju od strojnog ulja na prenapetoj košulji.

— Duriš se na mene ili što? — kazao mi je. — Svaki dan se raspitujem o tebi u magazinu i zastavnik mi kaže da nisi navrao. Zamjeraš mi nešto?

— Što bih li zamjerio? Bio si mi i više nego brat.

— Zašto me onda izbjegavaš?

— Ne izbjegavam te. Samo sam previše zauzet, to je sve.

Pokušao je pročitati u mojem pogledu skrivam li mu štogod. Bio je uznemiren.

— Brinem se za tebe — priznao mi je. — Ne mogu si oprostiti što sam te gurnuo u ruke Sajidu. Svaki put kad pomislim na to upam si kosu.

— Nemaš razloga. Odlino se slažemo.

— Neću si moći oprostiti ako te uvali u sumnjive... krvave priče.

Više je puta progutao slinu prije nego što ju je ispljunuo. Crne naočale skrivale su njegov pogled, ali izraz njegova lica ga je odavao. Omar je bio u škripcu, pritiješnjen tim pitanjem savjesti. Pustio je bradu u znak kajanja.

— Nisam došao u Bagdad zarađivati za život, Omare. Već smo razgovarali o tome. Nemam ništa za dodati.

Umjesto da ga umiri, moj odgovor ga je uvrijedio. Procepkao je prstima po kosi, grizu i se.

— Hajde — kazao sam mu — idemo pojesti nešto. Ja ću i jaštim.

— Nisam gladan. Istini za volju, ne jedem otkad sam došao na tu avolsku ideju da te povjerim Sajidu.

— Molim te...

— Moram gibati. Nemam apsolutno nikakvu želju da me vide s tobom. Tvoji prijatelji i ja ne funkcioniramo na istoj frekvenciji.

— Slobodan sam vidjeti se s kim hoću.

— Ja nisam.

Nervozno sije gnjeđio prste i, nepovjerljivo se osvrnuvši oko nas, predložio mi:

— Razgovarao sam o tebi s jednim prijateljem iz vojske. Ponudio se da te primi k sebi na neko vrijeme. On je bivši poručnik, simpatičan tip. Osniva firmu i trebaju mu ljudi od povjerenja.

— Našao sam upravo ono što sam tražio.

— Sigurno?

— Potpuno sigurno.

Bezvoljno je odmahnuo glavom.

— Dobro onda — rekao mi je pružajući mi ruku. — Ako znaš što želiš, ne ostaje mi drugo nego da dignem ruke. Ako slučajno promijeniš mišljenje, znaš gdje me možeš naći. Možeš računati na mene.

— Hvala, Omare.

Uvukao je bradu u vrat i udaljio se.

Nakon desetak koraka predomislio se i vratio. Njegove jagodice grčevito su se trzale.

— Još nešto, rođak — šapnuo mi je. — Ako si se već odlučio boriti, bori se za svoju zemlju a ne protiv cijelog svijeta. Objektivno sagledaj situaciju i odvoji žito od kukolja. Ne ubijaj koga bilo, ne pucaj nasumce. Pogiba više nevinih nego gadova. Obećavaš?

— ...

— Vidiš? Već si na krivom putu. Svijet nije naš neprijatelj. Sjeti se samo svih naroda koji su prosvjedovali protiv preventivnog rata, milijuna ljudi koji su marširali u Madridu, Rimu, Parizu, Tokiju, u Latinskoj Americi i Aziji. Svi su oni bili i još jesu na našoj strani. Od njih smo dobili već u podršku nego iz arapskih zemalja. Ne zaboravljaj to. Sve nacije su žrtve nezasićenosti šašice multinacionalnih kompanija. Bila bi grozna pogreška sve ih staviti u isti koš. Otirati novinare, pogubljevati pripadnike nevladinih organizacija koji su nam došli samo pomoći, to ne čini dio naših obaveza. Želiš li se osvetiti za uvredu, nemoj je nikome nanositi. Smatraš li da tvoja vlast mora ostati neokaljana, nemoj obećavati svoj narod. Ne podliježi ludilu. Odmah bih se objesio da te vidim na nekoj od onih snimaka što ne prave razliku između proizvoljnog smaknuća i vojnog podviga...

Zapešćen je obrisao nos, kimnuo, vrata uvučena me u ramenima, i zaključio:

— Sigurno bih se odmah objesio, rođak. Odsada, znaj da me se sve što činiš direktno ti kaže.

Zatim je brže-bolje nestao u dezorijentiranom mnoštvu što je bauljalo obalom rijeke.

Dva mjeseca nakon mog razgovora s Omarom, moji se refleksi nisu ni za dlaku promijenili. Buđenje u šest ujutro, podizanje ograde dva sata kasnije, knjiženje prijenosa ulazaka i izlazaka robe, zatvaranje trgovine predvečer, Nakon što bi radnici otišli, Sajid i ja zatvorili bismo se u trgovini i izradili prodajnu bilancu i popis novih akvizicija. Jednom kad su prihodi bili utvrđeni i proračunati za sutradan načinjeni, Sajid bi mi predao svežanj ključeva i odnio sa sobom torbu punu novčanica. Ta me je rutina počela tištati, i moj se svijet suzio

poput šagrinske kože. Prestao sam odlaziti u grad i obilaziti kafi e. Moja se ruta ograničila na dvije točke udaljene stotinjak metara jedna od druge: restoran i trgovinu. Večerao sam rano, kupio si limunadu i kekse u dućanu na uglu te se zatvorio u sobu. Vrijeme sam provodio zureći u televizor, vrteći i kanale, nesposoban koncentrirati se na pojedinu emisiju ili film. Ta situacija uinila me je bezvoljnim, izobličila moj karakter. Postajao sam sve osjetljiviji, sve nestrpljiviji, a moje riječi i kretnje poela je odlikovati agresivnost za koju dotad nisam bio svjestan da je posjedujem. Više nisam podnosio da me kolege ignoriraju i nisam propuštao priliku da im to pokažem. Kad neki od njih ne bi odgovorio na moj osmijeh, promrmljao bih »tikvane« tako da me tuže, a ako bi se usudio namrštit, suočio bih se s njime i poeo ga provocirati. Stalo bi na tome, i ostao bih nezadovoljne žudnje.

Jedne večeri, ne mogavši se više suzdržati, upitao sam Sajida zašto me večer jednom ne pošalje na front. Odgovorio mi je tonom koji me je povrijedio: »Sve u svoje vrijeme!« Imao sam osjećaj da sam sitna riba i da ne vrijedim ništa. Vidjeti te vi, kazao sam sebi; jednog u vam dana pokazali za što sam sposoban. Budući da trenutno nisam bio u stanju uiniti prvi korak, ograničio sam se na to da prežvakavam svoje frustracije i ispunjavam besane noćni veli anstvenim planovima osvete.

A zatim su se događaji poeli nizati...

Otpustio sam zadnju mušteriju i napola spustio zaštitnu ogradu, kadli su me dvije osobe natjerale da se pomaknem i pustim ih da uđu. Radnici, Amr i Rašid, koji su pospremali svoje stvari namjeravaju i otići, prekinuli su sve radnje. Sajid je ponovo stavio naočale; kad je prepoznao goste, ustao je iz ureda, izvadio omotnicu iz ladice i hitro je bacio na stol. Neznanci su se pogledali i prekrížili ruke. Stariji, koji je prevalio pedesetu, bio je uvijek opaka lica naseeno na debeo vrat nalik crkvenoj vodorigi. Na desnom obrazu imao je ružan trag opeklina, koji mu je sezao sve do poluzatvorena kapka. Bio je on grubijan u sirovu stanju, podmukla pogleda i ciničan podsmijeha. Nosio je kožnu jaknu izlizanu na laktovima, a ispod nje maslinastozelenu vestu posutu prhuti. Drugi, muškarac od tridesetak godina, usiljeno se smješkao pokazujući o njake mladog vuka. Njegov nehaj odavao je skorojevića u nezaustavljivu zamahu, uvjerenog da policijski činovi na njegovom kaputu imaju talismanske moći. Njegove su traperice bile nove, zavrnutе na gležnjevima, iznad iznošenih mokasinki. Netremice je gledao Rašida posjetnog na visoku stolcu.

— Zdravo, dobro činitelju moj — kazao je pedesetogodišnjak.

— Zdravo, kapetane — odvratio je Sajid tapkajući prstom po omotnici. — čekala te je.

— Bio sam na zadatku ovih dana.

Kapetan se polagano približio stolu, odvagao omotnicu i promrmljao:

— Stanjila se.

— Sve je unutra.

Policijski službenik nabacio je sumnjičavu grimasu.

— Znas moje obiteljske probleme, Sajide. Imam hitavo pleme za nahraniti, a već šest mjeseci nisam dobio plaću.

Upeno je palac u svojega kolegu;

— I moj kompi je u govornima. Htio bi se oženiti a ne može naći ni smrdljivu sobu u kojoj bi prespavao.

Sajid je naborao usne i ponovo turio ruku u ladicu. Izvukao je nekoliko dodatnih novčanica koje su kao aronijom nestale u kapetanovoj ruci.

— Pravi si dobro činitelj, Sajide. Bog će te nagraditi.

— Prolazimo kroz kritično razdoblje, kapetane. Moramo si pomagati.

Kapetan se poešao po ranjenom obrazu, napravio grimasu kao da mu je neugodno i, inilo se, iz pogleda svojega druga smogao hrabrosti da probije led:

— Istina glasi da nisam došao po kuvertu. Moj kompičija osnivamo posao i mislio sam da bi možda bio zainteresiran, da bi nam mogao pomoći.

Sajid je sjeo i pritisnuo usta između palca i kažiprsta.

I kapetan je sjeo, nasuprot njemu, i prekrížio noge.

— Otvaram malu putničku agenciju.

— U Bagdadu? Misliš da je ova zemlja tražena destinacija?

— Imam obitelj u Ammanu. Ona misli da bih trebao investirati ondje. Dosta sam se potučao oko a, ruku na srce, ne vidim kraj tunela ovdje kod nas. Svjedo imo drugom Vijetnamu, i ne namjeravam mu dopustiti da mi do e glave. Imam tri metka u tijelu i Molotovljev koktel skoro me unakazio. Odlu io sam predati zna ku i oti i u Jordan obogatiti se. Posao je unosan. Stopostotna zarada. I legalan je. Ako želiš, uzet u te za partnera.

— Ve imam dovoljno muke s vlastitim poslovima.

— Ma hajde. Dobro ti ide.

— I ne baš.

Kapetan je stavio cigaretu me u usne i zapalio je jednokratnim upalja em. Ispuhnuo je dim Sajidu u lice koji je samo blago okrenuo glavu.

— Šteta — kazao je policajac. — Propuštaš izvrsnu priliku, prijatelju. Stvarno te ne golica?

— Ne.

— Nije strašno. Nego, mogu li sada prije i na razlog moga posjeta?

— Slušam te.

— Imaš li povjerenja u mene?

— Na što ciljaš?

— Otkad se brinem za tvoje poslove, jesam li te ijednom pokušao nasamariti?

— Ne.

— Jesam li se pokazao pohlepan?

— Ne.

— A ako te sada zamolim da mi posudiš malo novca kako bih pokrenuo svoj posli , misliš li da ti ga ne u vratiti?

Sajid je o ekivao ovakav rasplet. Nasmiješio se i raširio ruke:

— Znam da si astan ovjek, kapetane. Posudio bih ti milijune zatvorenih o iju, ali u dugovima sam do grla i posao zapinje.

— Pri aj ti to nekom drugom! — rekao je kapetan gase i jedva na etu cigaretu o staklena vrata ureda. — Plivaš u novcu. Što misliš da radim itav dan? Sjednem u kafi preko puta i bilježim transporte tvojih kombija. Dvapat više robe izlazi nego što ulazi. Samo danas — dodao je izvla e i mali notes iz unutrašnjeg džepa jakne — isporu io si dva velika frižidera, etiri vešmašine, etiri televizora i mnoštvo je ljudi izašlo iz du ana s kutijama razli itih dimenzija. A još je i ponedjeljak. S obzirom na to koliko brzo prodaješ svoje stvari trebao bi osnovati vlastitu banku.

— Špijuniraš me, kapetane?

— Ja sam tvoja zvijezda, Sajide. Bdi jem nad tvojim sitnim muljažama. Jesi li ikad morao pla ati poreze? Jesu li ti drugi murjaci dolazili po novac? Možeš poslovati kako te volja. Znam da su tvoji ra uni krivotvoreni kao i tvoje jamstvene izjave i brinem se da ostanu izvan dohvata zakona. A ti mi dijeliš mrvice sa stola i misliš da me odijevaš u svilu. Nisam prosjak, Sajide.

Naglo je ustao i krenuo ravno prema skladištu. Sajid ga nije imao vremena zaustaviti. Kapetan je uletio u stražnju prostoriju i zna ajnom kretnjom pokazao bezbrojne kartonske kutije koje su, naslagane jedne na druge, zauzimale tri etvrtine prostora.

— Kladim se da ništa od ovoga nikad nije prošlo carinsku kontrolu.

— Svi u Bagdadu rade na crno.

Sajid se znojio. Bio je jako srdit, ali se trudio svladati. Policajci su imali razdragani izraz lica svojstven osobama što vladaju situacijom željeznom rukom. Znali su što ho e i kako to posti i. Primanje mita bila je glavna vokacija svih državnih dužnosnika, osobito u tijelima sigurnosti; bio je to dobar stari obi aj naslije en iz bivšega sistema koji se nastavio prakticirati nakon okupacije, poduprt pometnjom i neobuzdanom pauperizacijom što su vladale zemljom u kojoj su financijski motivirane otmice, podmi ivanja, utaje i iznu ivanja novca bile uobi ajene pojave.

— Što misliš, koliko ima tu unutra? — dobacio je kapetan svome kolegi.

— Dovoljno da se kupi otok u Tihom oceanu.

— Misliš da zahtijevamo previše, inspektore?

— Samo koliko je potrebno da ne skapamo od gladi, šefe.

Sajid je rup i em obrisao znoj. Amr i Rašid stajali su na vratima, iza dvojice policajaca, ekaju i znak od gazde.

— Hajdemo natrag u ured — promrmljao je Sajid kapetanu. — Vidjet u što mogu u initi da vam pomognem pokrenuti vaš posao.

— Pametna odluka — kazao je kapetan rastavljaču i luke. — Samo, ako se opet radi o kuverti kakvu si mi utrapio, ne vrijedi truda.

— Ne, ne — otpovmno je Sajid, željan što prije izi i iz magazina. — Na i emo neko rješenje. Vratimo se u ured.

Kapetan se namrštió.

— Kao da tajiš nešto, Sajide. Zašto nas tjeraš odavde? ega ima u skladištu osim ovoga što se vidi?

— Ni eg, vjeruj mi. Ali vrijeme je zatvaranja i imam dogovoreni sastanak na drugom kraju grada.

— Sigurno?

— A što misliš, što bih skrivao ovdje? Ovo je sva moja roba, u ambalaži.

Kapetan je sklopio desni kapak. Je li nešto posumnjao i pokušao Sajida natjerati u škripac? Približio se bedemu od kutija, pronjuškao ovdje-ondje i zatim se naglo okrenuo kako bi provjerio je li Sajid zadržao dah. Uko enost Amra i Rašida stavila mu je bubu u uho.

u nuo je da pogleda iznad naslaganih televizora i raznoraznih škatulja, ugledao vrata skrivena u jednom kutu i uputio se prema njima;

— Što je iza?

— Radionica za servis. Zaklju ana je. Inženjer je otišao prije sat vremena.

— Mogu li baciti oko?

— Zaklju ana je iznutra. Inženjer ulazi s druge strane.

Odjednom, u trenutku kad se kapetan spremao odustati, iza vrata se za ula lupa koja je skamenila Sajida i njegove radnike. Kapetan je podignuo obrvu, sretan stoje ulovio sugovornika u laži.

— Vjeruj mi, kapetane, bio sam siguran da je otišao.

Kapetan je pokucao na vrata.

— Otвори, kompa, ili razvaljujem.

— Trenutak, dok ne zavarim — kazao je inženjer.

Za ula se škripa i zatim štropot metala; klju se okrenuo u bravi i vrata su se otvorila pred inženjerom u potkošulji i hla ama od trenirke. Kapetan je ugledao stol prekriven metalnim žicama, sitnim maticama, vijcima, kanticama s bojom i ljepilom i varila kim materijalom razasutim oko rastavljenog televizora iji je poklopac, vra en na svoje mjesto u žurbi, pao i otkrivao klupko šarenih žica u kutiji. Kapetan je ponovo zaškiljio na desno oko. U trenutku kad je opazio bombu napola skrivenu u ure aju, na mjestu katodne cijevi, njegovo se grlo stisnuo, a lice mu se naglo smrknulo kad mu je inženjer prislonio cijev pištolja na vrat.

Zaostavši, inspektor isprva nije shvatio što se doga a. Zbog tišine koja je zavládala u prostoriji nagonski je posegnuo prema remenu. Nije stigao dohvatiti oružje. Amr ga je uhvatio sle a, jednom mu rukom prekrio usta a drugom duboko zario nož pod lopaticu. Inspektor je u nevjerici iskola io o i, zadrhtao od glave do pete i blago se svalio na tlo.

Kapetan se tresao cijelim tijelom. Nije stigao ni podignuti ruke u znak predaje niti se nagnuti prema naprijed.

— Ne u nikome re i, Sajide.

— Samo mrtvi znaju obuzdati jezik, kapetane. Jako mi je žao zbog tebe, kapetane.

— Preklinjem te. Imam šestero djece...

— Na to je trebalo prije misliti.

— Preklinjem te, Sajide, poštedi me. Kunem se da ne u nikom re i. Želiš li, primi me u svoju ekipu. Bit u tvoje o i i uši. Nikad nisam odobravao ovo što ine Amerikanci. Mrzim ih. Murjak sam, ali možeš provjeriti, nikad nisam podigao ruku na borca otpora. Svim sam srcem uz vas... Sajide, rekao sam ti istinu; mislim zbrisati odavde. Tako ti Boga, nemoj me ubiti. Imam šestero klinaca, najstariji nema ni petnaest.

- Špijunirao si me?
- Nisam, kunem se. Samo sam se polakomio.
- Ako je tako, zašto nisi došao sam?
- Evo mi drugara.
- Ne mislim na idiota s kojim si došao, nego na ekipu koja te čeka vani.
- Nitko me ne čeka, kunem ti se...

Nastala je tišina. Kapetan je podignuo pogled; ugledavši Sajida kako se zadovoljno smiješi, shvatio je da je napravio krupnu grešku. Trebao je malo lukavije postupati, uvjeriti nas da nije sam. Nije imao sreće.

Sajid mi je naredio da odem dokraja spustiti ulaznu ogradu. Poslušao sam ga. Kad sam se vratio, kapetan je bio na koljenima, ruku svezanih na leđima. Popišao se u gaće i ridao je kao malo dijete.

- Pogledao si van? — upitao me Sajid.
- Nema nikog.
- U redu.

Sajid je navukao komad plastične ambalaže na kapetanovu glavu i, uz Rašidovu pomoć, polegao ga na tlo. Policajac se lukavo otimao. Vrećica se bijelila od pare. Sajid je prstima stegnuo otvor vrećice oko kapetanova vrata. Ovaj je vrlo brzo izgubio zrak i počeo se savijati i batrgati, Njegovo su tijelo proželi siloviti grčevi koji su se s vremenom prorijedili i ublažili; naglo su prestali nakon posljednjeg trzaja. Sajid i Rašid nastavili su pritiskati kapetana svojom težinom i ustali su tek kad se truplo potpuno ukočilo.

— Riješite me ovih lešina — naredio je Sajid Amru i Rašidu. — A ti — kazao je okrećući se prema meni — o istu ovu krv prije nego što se osuši.

14.

Sajid je zadužio Amru i Rašida da se pobrinu za trupla. Inženjer je predložio da se zatraži otkupnina od obitelji policajaca i na taj način odglumi otmica i zametu tragovi. Sajid mu je odgovorio: »To je tvoj problem« i pozvao me da pomognem za njim. Ušli smo u njegov crni Mercedes i odvezli se kroz grad na drugu stranu Tigrisa. Sajid je vozio polako. Pustio je CD s orijentalnom glazbom i odvrnuo zvuk. Njegova me prirodna flegmatičnost zbunjivala.

Uvijek sam se pribojavao trenutka prelaska preko praga; sada kad sam ga ostavio za sobom nisam osjećao ništa naročito. Prisustvovao sam ubojstvu s istom ravnodušnošću u koju sam sa uvao su elice žrtvama napada. Više nisam bio onaj osjetljivi dečko iz Kafr Karama. Netko je drugi zauzeo mjesto moje duše. Bio sam zaprepasten lako otkom s kojom se prelazi iz jednoga svijeta u drugi i gotovo sam žalio što sam toliko dugo strepio od tog prelaska. Daleko je sada bio beskičmenjak koji je povraćao kad bi vidio mlaz krvi i gubio glavu čim bi za uo rafal; daleko podrtina što se onesvijestila tijekom nesreće koja je odnijela Sulejmana. Preporaćao sam se u koži nekoga prekaljenog, hladnog, beščutnog stranca. Ruke mi nisu drhtale. Srce mi je normalno kucalo. Moje lice u retrovizoru nije odavalo nikakav osjećaj: bilo je ono voštana maska, nepronikniva i nepristupačna.

Sajid me odveo u luksuznu kuću u jednoj rezidencijalnoj četvrti. Stražari su podignuli rampu čim su prepoznali njegov Mercedes. Svi su se čuvari odnosili prema Sajidu s velikim poštovanjem. Parkirao je u garaži i uveo me u raskošan stan. To nije bio onaj kamo je pozvao Jasina, blizance i mene. U ovome je sve poslove obavljao jedan diskretan i uslužan starac. Sajid mi je preporučio da se okupam i nakon toga mu se pridružim u dnevnoj sobi s prozorima zastrtim zavjesama od tafta.

Svkao sam se i ušao u kadu koja se punila vodom iz kromirane i poput čajnika velike pipe. Voda je bila vruća. Smjesto sam osjetio njeno balzamirajuće djelovanje.

Starac nam je poslužio večeru u malom dnevnom boravku koji je blistao od srebrnine. Sajid je na sebi imao vrlo zategnutu kožnu ogrtač zagasitocrvene boje u kojem je izgledao kao nabob. Većerali smo u tišini. Čulo se samo zveketanje žlica koje bi tu i tamo narušio zvuk mobilnog telefona. Sajid bi prvo pogledao tko ga zove, a tek onda odgovorio ili ne. Inženjer je nazvao u vezi s dvama leševima. Sajid ga je slušao svako malo ponavljajući i »aha«; kad je

sklopio mobitel, napokon me je pogledao i iz njegova pogleda mogao sam shvatiti da su Rašid i Amir dobro obavili posao.

Starac nam je donio košaricu s voćem. Sajid me nastavio pažljivo promatrati u tišini. Možda je očekivao da započne razgovor. Nisam nalazio nikakvu zajedničku temu. Sajid je bio šutljiv, štoviše arogantan čovjek. Nije mi se sviđao na način na koji se odnosio prema svojim radnicima. Zahtijevao je potpunu poslušnost i njegove su odluke bile konačne. Paradoksalno, njegov me autoritet umirivao. S tipom njegova kalibra kraj sebe nisam si imao razloga postavljati pitanja; on je mislio na sve i bio se spreman suočiti se s bilo kakvom situacijom.

Starac mi je pokazao moju sobu i zvono na noćnom ormariću u slučaju da zatrebam njegove usluge. Pažljivo je provjerio je li sve na svome mjestu i povukao se na vršcima prstiju.

Sajid je došao vidjeti trebam li što god. Nije upalio svjetlo. Ostao je na vratima, s rukom na kvaku.

— Sve u redu? — upitao je.

— U najboljem redu.

Kimnuo je, pritvorio vrata i ponovo ih otvorio.

— Vrlo sam ti zahvalan za prisebnost koju si pokazao u magazinu — kazao mi je.

Sutradan sam se vratio u trgovinu i svoju sobu na katu. Posao je nastavio i u uobičajenim tokom. Nitko nas nije došao upitati jesmo li vidjeli dvojicu policajaca u okolici. Nekoliko dana poslije fotografije kapetana i njegovog pratioca inspektora objavljene su u časopisu koji je izvijestio o njihovoj otmici i otkupnini koja se traži za njihovo oslobođenje.

Rašid i Amir više me nisu izbjegavali i nisu mi više zatvarali vrata pred nosom. Postao sam jedan od njihovih. Inženjer je nastavio ugrađivati bombe u katodne cijevi. Dakako, obrađivao je samo jedan od deset televizora, i nisu sve mušterije bili prijevoznici smrti. Primijetio sam samo da su primaoci eksplozivnih paketa uvijek iste osobe, trojica mladih i mehaničar arskim kombinezonima; dolazili su u kombijima s velikim plavim logotipom na vratima i natpisom na arapskom i engleskom: »Dostava u kuću«. Parkirali bi iza skladišta, potpisali isporuku i smjesta otišli.

Sajid je izbivao tjedan dana. Kad se vratio, izrazio sam mu želju da se pridružim Jasinu i njegovoj bandi. Skapavao sam od dosade, a prokleti zadatak Bagdada imao je kužan utjecaj na moje misli. Sajid me zamolio da se strpim. Da mi pribavi neku zanimaciju preko noći, donio mi je DVD-e na kojima su markerom bila ispisana imena Bagdada, Basre, Mosula, Safwana itd., popraćena datumom i brojkom. Bile su to snimke preuzete iz televizijskih reportaža ili djela videoamatera koja su prikazivala saveznička zločina: opsadu Faludže, protuarapske »pogrome« što su ih britanski vojnici izvršili nad iračkim dječacima zarobljenim tijekom javnog prosvjeda, smaknuće po kratkom postupku ranjenog civila usred džamije od strane američkog vojnika, noćni i nenajavljena paljba američkog helikoptera po seljacima koji se kamion pokvario na polju; ukratko, filmografija poniženja i pogrešaka koje su za mene postajale sve banalnije. Pogledao sam sve DVD-e ne trepnuvši okom. Bilo je to kao da je netko ušutio u mene sve moguće i zamislive razloge da se svijet digne u zrak. Tome se Sajid nesumnjivo i nadao: napuniti mi glavu svim tim, zgrnuti u mojoj podsvijesti što veći u kolonijalnoj bijesi koji je, kad za to dođe vrijeme, može i podariti mojoj surovosti zanos i određenu legitimitet. Nisam nasjeo; činilo mi se da sam se predozirao mržnjom i da nema potrebe nadalje je poticati. Bio sam beduin, a nijedan se beduin ne može pomiriti s uvredom a da ne prolije krv. Sajid je valjda izgubio iz vida to nepromjenjivo i neumoljivo pravilo koje je nadživjelo vjekove i pokoljenja; gradski život i tajnovita putovanja zacijelo su ga odale ili od kolektivne duše Kafr Karama.

Ponovo sam se susreo s Omarom. Cijeli se dan bio smučao po lokalima. Pozvao me da odemo nešto prezalogajiti i ja sam prihvatio uz uvjet da ne pokrene škakljiva pitanja. Pokazao se uviđenim tijekom objeda, a onda su mu se oči iznenada napunile suzama. Bilo me je sram upitati ga što ga muči. Nisam ni trebao. Sam mi je ispričao sitne stvari što mu ih je zadavao Hani, njegov sustanar. Ovaj je planirao otići u Libanon, što se Omar nije slagao. Na pitanje što mu nije po volji u toj odluci, odgovorio je da mu je Hani jako drag i da ne

preživjeti njegov odlazak. Rastali smo se na nasipu uz Tigris, on mrtav pijan a ja zaziru i od pomisli da se moram vratiti svojoj sobi i svojim tugama.

U trgovini, rutina se pretvorila u kulu enje. Tjedni su gazili po meni poput stada bivola. Gušio sam se. Dosada me trgala na komade. Prestao sam ak posje ivati mjesta napada, a bagdadske sirene više nisu dopirale do mene. Vidno sam smršavio, gotovo više nisam ni jeo i lijegao sam kasno, napuhane glave. Više puta dok sam mrljio iza izloga, zatekao sam se kako gestikuliraju i razgovaram sam sa sobom. Osje ao sam da gubim vezu s vlastitom prošloš u, da se rastvaram u svojoj gor ini. Naposljetku sam odlu io još se jednom obratiti Sajidu i kazati mu da sam *spreman* i da me nema potrebe mamiti svim tim cirkusom.

Sjedio je u svome malenom uredu i ispunjavao formulare. Nakon što je dugo promatrao nalivpero, odložio ga je na hrpu papira, podignuo nao ale na tjeme i okrenuo stolicu kako bi mi se postavio su elice.

— Ne vu em te za nos, ro a e. ekam upute koje se odnose na tebe. Mislim da imamo nešto za tebe, nešto iznimno, samo što je stvar još u idejnom stadiju.

— Ne mogu više ekati.

— U krivu si. Nalazimo se u ratu, a ne pred ulaskom u stadion. Ako sada izgubiš strpljenje, ne eš znati sa uvati prisebnost kada to bude potrebno. Vрати se svojim poslovima i nau i obuzdati tjeskobu.

— Ne mu i mene tjeskoba.

— Mu i.

Nato me je otprovio.

Jedne srijede ujutro kamion je eksplodirao na kraju bulevara, odnose i sa sobom i dvije ku e. Najmanje stotinjak izobli enih tijela ležalo je na tlu. Eksplozija je izdubila krater dubok dva metra i raznijela ve inu izloga u okolici. Nikad nisam vadio Sajida u sli nom stanju. S rukama na glavi teturao je plo nikom i promatrao štetu. Shvatio sam da se nešto nije odvijalo po planu budu i da je, otkako su izbila neprijateljstva, etvrt dosad bila pošte ena.

Amr i Rašid spustili su ogradu trgovine, a Sajid me smjesta odvezao na drugu stranu Tigrisa. Dok smo se vozili vaše je puta nazvao »suradnike« i pozvao ih da se hitno okupe na »broju 2«. Koristio se šifriranim jezikom koji je sli io obi nu razgovoru izme u trgovaca. Došli smo u perifernu etvrt punu ruševnih zgrada iji su stanovnici vegetirali prepušteni samima sebi, a zatim smo ušli u dvorište ku e u kojem su se dva automobila bila taj as parkirala. Osobe koje su iz njih izišle, dva muškarca u odijelima, ušle su s nama u ku u. Jasin nam se pridružio nekoliko minuta kasnije. Sajid ga je ekao da otvori zasjedanje. Skup je trajao jedva etvrt sata. Kretao se uglavnom oko napada na bulevar. Trojica muškaraca su se pogledavali, nesposobni iznijeti bilo kakvo pretpostavku. Nisu znali tko stoji iza napada. Zamijetio sam da su Jasin i dva neznanca šefovi grupa koje operiraju u etvrtima povezanim s bulevarom i da ih je jutrošnji napad svu trojicu iznenadio. Sajid je zaklju io da se nova grupa, nepoznata i neminovno odmetni ka, pokušava infiltrirati u sektor i da je pod svaku cijenu treba identificirati i sprije iti je da pomrsi naše akcijske planove i time naruši sadašnju operativnu podjelu. Zasjedanje je završilo. Tipovi u odijelima su otišli, a Sajid me, prije nego što je usko io u auto, povjerio Jasinu »do dalje obavijesti«.

Jasinu nije bilo drago što me mora primiti u svoju grupu, osobito sada kad su neznanci prodrli u njegov teritorij. Odveo me u skrovište u sjevernom dijelu grada, rupu jedva ve u od kabine opskrbljenu krevetom na kat i minijaturnim ormari em. U njoj je stanovao mršav mladi , oštrih crta lica iz kojeg je stršio velik kukast nos iji su izgled ublažavali tanki svijetli brkovi. Spavao je kad smo ušli. Jasin mu je objasnio da me mora udomiti na dan-dva. Mladi je potvrdno kimnuo. Kad je Jasin otišao, pozvao me da sjednem na donji krevet.

— Murja ti je za petama?

— Ne.

— Tek si došao?

— Ne.

Shvatio je da nisam raspoložen za razgovor pa je odustao.

Sjedili smo tako jedan kraj drugog sve do podneva. Ljutio sam se na Jasina i na sve što mi se dogodilo. Imao sam osje aj da se nabacuju mnome kao obi nom loptom.

— Dobro — kazao je mladi — idem po sendvi e. Piletina ili janje i ražnji i?

— Svejedno.

Navukao je jaknu i izišao na podest. Uo sam ga kako silazi stubištem, a zatim je nastala tišina. Na ulio sam uši. Ni šuma. Zgrada se inila napuštenom. Primaknuo sam se prozoru i ugledao mladi a kako hita prema trgu. Maglovito sunce odapinjalo je zrake ponad etvrti. Obuzela me želja da otvorim prozor i povratim u prazno.

Mladi mi je donio sendvi s piletinom zamotan u novinski papir. Dvaput sam zagrizao i odložio ga na ormari , zgr ena želuca.

— Ja sam Obid — kazao mi je mladi .

— Zašto sam ovdje?

— Ne znam. I ja sam tu tek tjedan dana. Stanovao sam u centru. Tamo sam i djelovao. A onda sam umaknuo raciji. Sada ekam da me prebace u neki drugi sektor, možda u drugi grad... A ti?

Pravio sam se da ne ujem pitanje.

Nave er me obradovao posjet jednog od blizanaca, Huseina. Obavijestio je Obida da sutradan automobil dolazi po njega. Obid je sko io od radosti.

— A ja?

Husein mi se osmjehnuo od uha do uha:

— Ti ideš sa mnom iz ovih stopa.

Husein je vozio mah razlupani auto. Bio je nespretn i stalno se zalijetao u plo nik. Vozio je tako loše da su mu se pješaci instinktivno mical i s puta. A on se smijao, zabavljen panikom koju je izazivao i predmetima koje je rušio. Pomislio sam da je pijan ili drogiran. Nije bio ni jedno ni drugo; nije znao voziti, a njegova je voza ka bila krivotvorena kao i papiri od automobila.

— Ne bojiš se da e te uhapsiti?

— Zašto? Još nikog nisam pregazio.

Malko sam se opustio kad smo izišli neozlije eni iz gusto naseljenih etvrti. Husein se stalno cerekao. Nisam ga poznavao u tom izdanju. U Kafr Karamu bio je, dakako, uljudan, ali i pomalo sporog shva anja.

Husein je parkirao svoju kramu na ulazu u naselje koje je bilo ozbiljno ošte eno raketnom paljbom. Potleušice su se inile napuštenima. Tek nakon što smo prešli odre enu liniju razgrani enja postao sam svjestan da se stanovnici skrivaju. Kasnije sam saznao da je to znak prisutnosti fedajina. Kako ne bi privla ili pažnju vojnika i policije, ljudima je nare eno da daju što manje znakova od sebe.

Popeli smo se smradnom ulicom do groteskne visoke trokatnice. Drugi blizanac, Hasan, i neki neznancem otvorili su nam vrata. Husein me upoznao s neznancem. Zvao se Halis i bio je ku edoma in, blijed tridesetogodišnjak koji je izgledao kao da je pobjegao iz operacijske sale. Odmah smo sjeli za stol. Objed je bio vrlo bogat, ali nisam imao teka. Kad je pao mrak, u daljini se za ulo kako je podrignula bomba. Hasan je pogledao na sat i kazao: »Zbogom, Marvane! Vidimo se na nebu.« Marvan je valjda bio samoubojica koji se upravo raznio.

Hasan se okrenuo prema meni:

— Ne znaš koliko mi je drago što te vidim, ro a e.

— Samo ste vas trojica u Jasinovoj grupi?

— Misliš da to nije dovoljno?

— Gdje su drugi nestali?

Husein je prasnuo u smijeh.

Njegov ga je brat potapšao po koljenu da ga umiri.

— Na koga misliš pod »drugi«?

— Na ostatak vaše bande iz Kafr Karama; Adila Genijalca, Saliha, bravarova zeta i bricinog sina Bilala.

Hasan je kimnuo:

— Salih je trenuta no s Jasinom. Izgleda da nas neka odmetni ka grupa pokušava istisnuti... Adil je mrtav. Bilo je predvi eno da se raznese u jednom policijskom regrutnom centru. Osobno sam bio protiv toga da mu se povjeri taj zadatak. Adil nije bio potpuno pri

sebi. Jasin je, me utim, tvrdio da je sposoban. Stavili su mu eksplozivni pojas i sve to. Kad je ušao u centar zaboravio je kako aktivirati detonator. A to je bilo sasvim jednostavno. Trebalo je samo pritisnuti gumb. Zapleo se i izgubio živce. Skinuo je jaknu i po eo udarati po pojasu. Regruti su opazili što Adil ima oko pasa i zbrisali. U dvorištu je ostao samo Adil pokušavaju i se sjetiti kako aktivirati bombu. Naravno, murjaci su otvorili paljbu na njega i Adil se razletio a da nikog nije ozlijedio.

Husein se grohotom nasmijao, previjaju i se:

— Samo je Adil svršio na taj na in.

— A Bilal?

— Nitko ne zna što se dogodilo s njim. Trebao je prevesti jednog vo u otpora u Kirkuk. Vo a je ekao na dogovorenome mjestu ali Bilal se nije pojavio. Nikad se nije saznalo što se dogodilo... Tražili smo po mrtva nicama, bolnicama, posvuda, pa ak i u policiji i kasarnama u kojima imamo svoje veze, ništa... I autu se izgubio svaki trag.

Ostao sam tjedan dana kod Halisa, podnose i Huseinove besmislene provale smijeha. Huseinu nisu bili svi na broju. Nešto mu je puknulo u glavi. Njegov ga je brat angažirao samo za ku ne poslove. Ostatak vremena Husein je provodio u fotelji pred televizorom sve dok ga netko ne bi poslao u nabavku ili da ode po nekog.

Samo mi je jednom Jasin dopustio da se pridružim Hasanu i Halisu. Naš je zadatak bio prevesti taoca iz Bagdada u jednu poljoprivrednu zadrugu. Krenuli smo usred bijela dana. Halis je poznavao sve pre ice i zaobilazio je nadzorne to ke. Talac je bila Europljanka, pripadnica neke nevladine organizacije, oteta u dispanzeru gdje je djelovala kao lije nica. Zatvorili su je u podrum vile nedaleko od komesarijata. Prevezli smo je bez poteško a, pred nosom policije, i predali drugoj grupi povu enoj na farmu dvadesetak kilometara dalje u južnom dijelu grada.

Mislio sam da u nakon tog pothvata ste i više povjerenja i ubrzo dobiti drugi zadatak. Uzalud sam se nadao. Tijekom tri tjedna Jasin mi se nijednom nije obratio. Tu i tamo bi nas posjetio i dugo razgovarao s Hasanom i Halisom; ponekad je jeo s nama; a onda bi Salih, bravarov sin, došao po njega, i ja bih ostao na emu sam i bio.

15.

Loše sam spavao. Mislim da sam sanjao Kafr Karam, ali nisam siguran. Izgubio sam nit im sam otvorio o i. Glava mi je bila puna nejasnih slika, smrznutih na pokvarenu ekranu, i ustao sam s vonjem svojega sela u nosnicama.

Od svojeg sna, dubokog i potmulog, zadržao sam samo prodornu bol u zglobovima. S nezadovoljstvom sam prepoznao sobu u kojoj sam tjednima venuo ekaju i tko zna što. Imao sam dojam da sam najmanja od ruskih babuški, zatvorena u ve u koja je bila moja soba, pa u još ve u koja je bila ku a i tako redom, sa smrdljivom etvrti kao zadnjim poklopcem. U vlastitu sam se tijelu osje ao kao štakor uhva en u klopku. Moja se svijest rastr ala na sve strane, ali nije nalazila izlaz. Je li to bila klaustrofobija? ...Imao sam potrebu rastrojiti se, eksplodirati poput bombe, koristiti ne emu, ugledati se na nesre u.

Oteturao sam do kupaonice. Ru nik što je visio na avlu bio je pocrnio od prljavštine. Prozor godinama nije vidio krpu. Zaudaralo je po mokra i i plijesni; hvatala me mu nina.

Na prljavome umivaoniku komad izobli ena sapuna po ivao je kraj neotvorene paste za zube. U zrcalu sam ugledao izmoždeno lice mladi a na kraju snaga. Promatrao sam se kao što se promatra stranc.

Nije bilo vode. Sišao sam u prizemlje. Izvaljen u fotelji, Husein je gledao crtani film. Smijuljio se i posezao u tanjur s prženim bademima. Na ekranu, banda uli nih ma aka što su isko ile iz kanti za sme e maltretirala je prestravljenog ma i a. Husein se nasla ivao strahom koji je utjelovljivala životinjica izgubljena u džungli predgra a.

— Gdje su ostali? — upitao sam ga.

Nije me uo.

Otišao sam u kuhinju, skuhao si kavu i vratio se u dnevni boravak. Husein je promijenio kanal; sada je sa zanimanjem pratio boksa ki me .

— Gdje su Hasan i Halis?

— To se meni ne govori — promrmljao je. — Trebali su se vratiti prije mraka, a još ih nema.

— Nitko mje zvao?

— Ne.

— Misliš da im se nešto dogodilo?

— Osjetio bih da mi je brat u neprilici.

— Možda bi trebalo nazvati Jasina.

— To je zabranjeno. Uvijek on zove.

Pogledao sam kroz prozor. Ulice su se kupale u jutarnjoj bistrini. Uskoro se moglo očekivati da se ljudi pomole iz svojih umeza a derani preplave mjesta poput skakavaca.

Husein je eprkao po upravlja u i promijenio više kanala. Nije nalazio emisiju koja bi mu zadržala pažnju. Ne gase i televizor, promeškoltio se na svome sjedalu.

A onda je ispalio:

— Mogu te nešto upitati, ro a e?

— Naravno.

— Sigurno? Odgovorit eš mi bez okolišanja?

— Zašto ne bih?

Zabacio je glavu prepuštaju i se onom smijehu od kojeg sam se ježio i koji sam po eo mrziti. Bio je to apsurdan smijeh, bez ikakva smisla i povoda. uo sam samo njega. Danju i no u. Jer Husein nikad nije spavao. Sjedio je u toj fotelji od jutra do mraka, s upravlja em u ruci kao magi nim štapi em, mijenjaju i svijet i jezik svakih pet minuta.

— Iskreno eš mi odgovoriti?

— Obe avam.

O i su mu neobi no zablistale; obuzelo me sažaljenje prema njemu.

— Misliš li da sam... prolupao?

Grlo mu se stegnulo kad je izgovorio zadnju rije . inio se tako nesretan da mi je postalo neugodno.

— Zašto me to pitaš?

— To nije nikakav odgovor, ro a e.

Pokušao sam odvratiti pogled ali ga je njegov zadržao.

— Ne mislim da si... prolupao.

— Lažove! U paklu e te objesiti za jezik iznad roštilja... Isti si kao i drugi, ro a e. Govoriš jedno a misliš suprotno. Ali u krivu si, nisam ja nikakav lu ak. Glava mi je potpuno na mjestu, kao i sva njezina pomagala. Znam brojati na prste, znam vidjeti u pogledu ono što mi se skriva. injenica je da ne mogu obuzdati smijeh, ali nisam zbog toga lud. Smijem se jer... jer... Ne znam zapravo zbog ega. To su neobjašnjive stvari. Pobrao sam virus kad sam vidio Adila Genijalca kako se žvcira jer ne zna upaliti detonator bombe koju je nosio na sebi. Nisam bio daleko i promatrao sam ga kad se pomiješao s kandidatima u dvorištu. Prvi as me uhvatila panika. A kad je eksplodirao pod hicima policajaca, bilo je to kao da sam se ja rasprsnuo s njim... Jako mi je bio drag taj tip. Odrastao je u našem dvorištu. A kasnije, nakon što je žalost prošla, svaki put kad ga se sjetim kako pr ka po eksplozivnom pojasu i psuje prasnem u smijeh. Bilo je to tako suludo i tako šašavo... Ali nisam zbog toga lud. Znam brojati na prste i umijem lu iti žito od kukolja.

— Ja nikad nisam tvrdio da si lud, Huseine.

— Ni drugi to ne tvrde. Ali misle. Misliš da nisam skop ao stvari? Prije su me uvijek slali u žarište bitke. Zasjede, otmice, smaknu a, bio sam na vrhu popisa... Sada me šalju u kupovinu ili da pokupim nekog sa svojom krtijom. Kad se ponudim za ozbiljan posao, kažu mi da nema potrebe, da je sve na broju i da ne treba bezrazložno prorje ivati naše redove. Što to zna i, prorje ivati redove?

— Ni meni još nisu povjerali nikakav zadatak.

— Bolje po tebe, ro a e. Jer, re i u ti što ja mislim. Borimo se za pravednu stvar, ali je jako loše branimo. Ako tu i tamo prasnem u smijeh, to je upravo zbog toga.

— E, sad si po eo baljezgati, Huseine.

— A kamo nas vodi ovaj rat? Reci, vidiš li mu ti kraja?

— Šuti, Huseine.

— Istina je. Ništa od ovog što se zbiva nema smisla. Krvoproli a, krvoproli a i još krvoproli a. Danju i no u. Na trgu i u džamiji. Više se ne zna tko je tko i svi su potencijalne mete.

— Bulazniš...

— Znaš kako je poginuo Adnan, pekarov sin? Pri a se da se slavodobitno zaletio u nadzornu to ku. To je laž. Dozlogrdili su mu svi ti masakri. Sve vrijeme je provodio ili pucaju i po ljudima ili postavljaju i bombe. Tukao je po sukovima i civilima. A jednog je jutro digao u zrak školski autobus i jedan dje ak ostao je visjeti na vrhu stabla. Pomo je došla, unijeli su mrtve i ranjene u ambulantna kola i odvezli ih u bolnicu. Tek dva dana poslije prolaznici su osjetili smrad raspadanja. Nekim slu ajem Adnan se baš tog dana našao ondje. Vidio je kako dobrovoljci spuštaju dje aka s grane. Da ti ne pri am. Naš ti se Adnan u trenu promijenio. Za sto osamdeset stupnjeva. Nije to više bila ona ratni ina koju smo poznavali. Jedne je no i opasao pojas sa štrucama kruha umjesto dinamita i otišao pred stražarnicu provocirati vojnike. Naglo je otvorio kaput pokazuju i svoju opremu i vojnici su ga izrešetal. Pretvorili su ga u kašu. Kako pojas nikako nije htio eksplodirati, nastavili su pucati. Ispraznili su šaržere, svoje i one svojih drugova. Nakon toga više se nisu mogli razlikovati komadi i mesa od komadi a kruha... To ti je istina, ro a e. Adnan nije poginuo u borbi, ve je svojevrijedno otišao u smrt, nenaoružan i ne ispustivši ratni pokli ; jednostavno se ubio.

Nije više dolazilo u obzir da ostanem i minutu duže s Huseinom. Odložio sam šalicu na stoli i ustao u namjeri da izi em na ulicu.

Husein je ostao sjediti u fotelji.

Kazao mi je:

— Još nikog nisi ubio, ro a e. Zato briši odavde... Razvij jedra u kome god smjeru i ne osvr i se. I sam bih to u inio da me itava vojska sablasti ne drži za skute.

Odmjerio sam ga pogledom koji kao da ga je htio satrti.

— Mislim da Jasin ima pravo, Huseine. Dobar si samo za to da te se šalje u kupovinu.

Brže sam bolje zalupio vrata za sobom.

Otišao sam do Tigrisa. Okrenuti le a gradu. Zure i u rijeku zaboraviti zgrade na suprotnoj obali. Mislio sam na Kafr Karam. Prisjetio sam se pješ anog stadiona na kojem su klinci ganjali loptu, dviju rekonvalescentskih palmi, džamije, brice dok striže glave repastih oblika, dvaju kafi a koji su se ponosito ignorirali, vlakana prašine što su se sukala duž srebaste ceste te usjeka u kojem mi je Kadem dao da slušam Fajruz i horizonata mrtvih poput godišnjih doba... Pokušao sam se vratiti putem u selo, ali pam enje me odbilo slijediti. Razjedinjeni tijekom sje anja se naglo ubrzao, zaustavio i nestao pod velikom tamnom mrljom, i ponovo sam se zatekao u Bagdadu, usred njegovih beskrvnih arterija, esplanada punih utvara, odrpanih stabala i njegove graje. Sunce je nemilosrdno tuklo, toliko blizu te se inilo kao da bi ga se moglo poprskati vatrogasnom djevi. Mislim da sam prevalio kilometre ne primijetivši apsolutno ništa od onoga s ime sam se susreo, što sam vidio i uo. Nisam se ni na as zaustavio otkad sam se rastao od Huseina.

Kako nisam uspijevao utopiti misli u rijeci, nastavio sam hodati. Ne znaju i kamo. Bio sam u Bagdadu poput fiksidade izgubljene u mrmoru ništavila. Sa svih strana okružen vrtložnim sjenama. Zrno pijeska u oluji.

Nisam volio taj grad. Ništa mi nije zna io. Prolazio sam kroz njega kao kroz prokleti teritorij; podnosio me kao strano tijelo. Bili smo dvije neuskладive nesre e, dva paralelna svijeta koja su tekla jedan kraj drugog nikad se ne doti u i.

S moje lijeve strane, ispod metalne skele, pokvareni kombi privukao je pažnju dje urlije. Malo dalje, blizu utihnulog stadiona, ameri ki kamioni izlazili su iz vojnog kampa. Brujanje konvoja ponovo me vratilo u Kafr Karam. Od naše ku e, uronjene u polumrak, prepoznao sam samo neodre eno stablo pod kojim više nitko nije sjedio. Nikog nije bilo ni u dvorištu. Ku a je bila prazna, bez duše i bez duhova. Tražio sam sestre, majku... Ni žive duše. Osim

ogrebotine na Bahijinu vratu, nijedno lice, nikakav obris. Kao da su te osobe, neko toliko drage, bile prognane iz mojeg sje anja. Nešto se srušilo u mome pam enju, pokapaju i pod svojim ruševinama svaki trag mojih bližnjih...

Tutanj kamiona natjerao me da sko im natrag na plo nik.

— Probudi se, budalo — doviknuo mi je voza . — Što misliš, gdje si? U maj inom dvorištu?

Neki su prolaznici zastali, spremni okupiti oko sebe i druge znatiželjнике. Uvijek sam se udio kako je u Bagdadu i najneznatniji incident povodom nevjerojatne gužve. ekao sam da voza krene dalje kako bih prešao cestu. Noge su mi se žarile u cipelama.

Hodao sam ve satima.

Sjeo sam na terasu nekog kafi a i naru io sodu. Iako cijeli dan nisam jeo, nisam bio gladan. Bio sam samo iscrpljen.

— Ne mogu vjerovati! — rekao je netko iza mene. Koja sre a! Kakvo olakšanje kad sam prepoznao Omara Desetara. Tiskao se u novom radnom odijelu iz kojeg mu je mješina napola ispala.

— Što ti radiš u ovom kvartu?

— Pijem sodu.

— Ima je u svim kafi ima. Zašto baš u ovom?

— Postavljaš previše pitanja. Omare, a i nisam u najboljoj formi.

Raširio je ruke i zagrlio me. vrsto je prislonio usne na moje obraze. Bio je zbilja sretan što me vidi. Izvukao je stolicu ispod stola i svalio se na nju, brišu i znoj rup i em.

— Topim se poput sira — kazao je, zadihan. — Jako mi je drago što te vidim, ro a e. Stvarno.

— I meni.

Mahnulo je konobaru i naru io limunadu.

— I, što ima?

— Kako je Hani?

— Ah, ta bena. Nikad ne znaš na emu si s njim.

— Još uvijek namjerava oti i?

— Taj bi se izgubio bilo gdje, zadrta gradski tip kakav je. Zove u pomo im izgubi iz vida svoj blok ku a. Vukao me za nos, shva aš? Htio je vidjeti je li mi doista stalo do njega... A ti?

— Još uvijek radiš za svojega zastavnika?

— A što bih drugo? On mi barem posu uje novac kad poslovi zapnu. Tip je O. K... Nisi mi odgovorio, što radiš ovdje?

— Ništa. Vrtim se ukруг.

— Shva am:... Ne moram li ponavljati da uvijek možeš ra unati na mene. Ako želiš ponovo šljakati kod nas, nema problema... Udružiti emo snage.

— Namjeravaš možda sko iti u Kafr Karam? Trebao bih poslati nešto novca obitelji.

— Zasad ne... Nego, zašto se ne vratiš ako smatraš da nemaš što tražiti u Bagdadu?

Omar me pokušavao ispipati. Gorio je od želje da sazna može li pokrenuti pitanja koja su me jedila. Ono što je pro itao u mojem pogledu navelo ga je na uzmak. Podignuo je ruke:

— Pitao sam to samo tako — kazao mi je pomirljivo.

Moj sat pokazivao je tri i petnaest.

— Moram se vratiti — rekao sam.

— Daleko si?

— Poštena šetnja.

— Ako ho eš, mogu te odbaciti. Parkirao sam kombi na trgu.

— Ne želim te gnjaviti.

— Ne gnjaviš me, ro a e. Upravo sam dostavio jedan ormar tu u blizini i nemam više nikakva posla.

— Upozoravam te, morat eš na initi dobar krug da bi se vratio.

— Imam pun rezervoar.

Naiskap je popio limunadu i dao znak blagajniku da ne prima moj novac.

— Stavi to na moj raun, Seade.

Blagajnik je odbio novac koji sam mu pružio i napisao na komadi u papira dug dodaju i Omarovo ime.

Večer je poela padati. Zadnji trzaji svjetlosti škropili su vrhove zgrada. Uli ni zvukovi su se stišali. Bio je to težak dan; tri napada u centru grada i sukob u okolici jedne crkve.

Nalazili smo se u Halisovoj kući. Jasin, Salih, Hasan i vlasnik zatvorili su se u sobu na katu. Zacijelo planiraju i sljedeći prepad. Huseina i mene nisu pozvali na vijekovanje. Husein se pravio da ga nije briga, ali vidjelo se da je duboko pogođen. Ja sam bio izvan sebe i, poput njega, gutao sam bijes u tišini.

Vrata na katu su zaškripala; zbrka glasova označila je kraj sastanka. Salih je sišao prvi, jako se promijenio. Bio je ogroman, njegovo lice bilo je kao u izbacivača a njegove dlakave, neprestano stisnute šake kao da su davile zmiju. Sve je u njemu vrilo. Bio je poput vulkana. Rijetko je govorio, nikad nije iznosio vlastito mišljenje i držao se podalje od drugih. Slušao je samo Jasina i nije se micao od njega. Kad smo se prvi put vidjeli nije me čak ni pozdravio.

Jasin, Hasan i Halis nakratko su se zadržali u razgovoru na vrhu stuba prije nego što su nam se pridružili. Njihova lica nisu odavala ni napetost ni ushićenje. Sjeli su na tapeciranu klupu preko puta nas. Husein je nevoljko dohvatio upravljač koji mu je ležao do nogu i ugasio televizor.

— Smrdao si motor? — upitao ga je Jasin.

— Nitko me nije upozorio da treba uliti ulje.

— Mogao si vidjeti na ploču.

— Vidio sam da se upalila crvena lampica, ali nisam znao zašto.

— Mogao si pitati Hasana.

— Hasan se pravi kao da ne postojim.

— O čemu ti to? — dobacio mu je brat blizanac. Husein je načinio nejasan pokret rukom i s naporom ustao iz fotelje.

— Tebi govorim — podsjetio ga je Jasin autoritarnim tonom.

— Nisam gluh, ah idem pisati.

Salih je zadrhtao od glave do pete. Da je ovisilo o njemu, smjesta bi sredio račun. Salih nije tolerirao da se itko drsko odnosi prema šefu. Snažno je frknuo i prekrizio ruke na grudima, stisnutih vilica.

Jasin je znatiželjno pogledao Hasana. Ovaj je raširio ruke u znak nemoć i zatim šmugnuo u zahod. Čuli smo kako tiho prekorava brata.

Halis se ponudio da nam skuha čaj.

— Nemam vremena — kazao mu je Jasin.

— Gotov je za manje od minute — zapeo je kućedomin.

— U tom slučaju ostaje ti pedeset osam sekundi.

Halis je pojurio u kuhinju.

Zazvonio je Jasinov mobitel. Prinio ga je uhu, slušao; njegovo se lice izobličilo. Naglo je ustao, primaknuo se prozoru, ležima priljubljen uz zid, i oprezno zadignuo zavjesu.

— Vidim ih — rekao je u mobitel. — Koga vraga rade ovdje?... Nitko ne zna zbog čega smo u kvartu. Siguran si da traže nas?... (Drugom je rukom naredio Salihu da ode na kat provjeriti što se događa na ulici. Salih se četveronoške popeo stubama. Jasin je nastavio govoriti u mobitel.) — Koliko znam, u sektoru nije bilo nereda.

Kad se vratio iz zahoda, Hasanu je odmah postalo jasno da nešto nije u redu. Odšuljao se do druge strane prozora i sa svoje strane blago podignuo zavjesu. Ono što je vidio natjeralo ga je da odskoči unazad. Opsovao je i otišao potražiti mitraljez skriven u ormaru, upozoravajući i usput Halisa koji je pristavljao čaj.

Salih je sišao, hladnokrvan.

— Najmanje dvadeset murjaka okružilo je kuću — obavijestio je vadeći veliki pištolj iz opasača.

Jasin je pažljivo promotrio suprotni krov i izvio vrat da promotri zajedničke terase. Kazao je u mobilni telefon:

— Gdje se to no nalaziš?... U redu. Napadni ih sle a i probij nam negdje prolaz... Kroz garažu, siguran si? Koliko ih je? Ovako emo. Ti ih zabavi, a ja u se pobrinuti za ostalo.

Sklopio je telefon i kazao nam:

— Mislim da nas je neko ubre otkucalo. Murjaci nas ekaju na krovovima sjeverno, isto no i južno. Dževad i njegovi ljudi e nam pomo i da se iskobeljamo iz ovoga. Izbit emo pokraj garaže. Do ekat e nas trojica ili etvorica izdajnika.

Halis je bio izbezumljen.

— Kunem ti se, Jasine, da nema krtica u kvartu.

— O tom potom. Sada misli o tome kako emo izvu i živu glavu.

Halis je otišao po ru ni baca sovjetske izrade. Kad je došao do sredine sobe, prozor se rasprsnuo i Halis se srušio na le a, mrtav. Metak, ispaljen vjerojatno s obližnje terase, razmrskao mu je gornju vilicu. Mlazovi krvi po eli su izbijati iz njegove glave i ra vati se po podu. Odjednom, kiša projektila sru ila se na prostoriju, satiru i srebrninu, rešetaju i zidove i podižu i vrtlog prašine i kojekakvih komadi a oko nas. Bacili smo se na pod i puzali prema hipotetskim zaklonima. Salih je nasumce pucao kroz prozor; ispraznio je šaržer ispuštaju i divlja ke krike. Jasin, smireniji, u nuo je na mjestu na kojem se nalazio. Zurio je u izobleno Halisovo tijelo, razmišljaju i što mu je initi. Husein se š u urio u hodniku, s otvorenim rasporom na hla ama. Kad je primijetio Halisa kako leži na podu prasnuo je u smijeh.

Salih je jurnuo na baca , napunio ga i glavom nam dao znak da izi emo iz dnevne sobe. Hasan je pokrivaao Jasina koji je potr ao prema hodniku. Pucnjava je iznenada prestala i, u grobnoj tišini, mogli su se uti samo daleki krici žena i djece. Hasan je iskoristio primirje kako bi me gurnuo preda se.

Štektanje je ponovo zapo elo poja anim intenzitetom. Ovaj put nas nije pogodio nijedan projektil. Jasin je objasnio da Dževad i njegovi ljudi pokušavaju odvu i pažnju policajaca i da je to znak da izi emo na stražnju stranu.

Salih je upravio baca u jednu terasu i otvorio paljbu. Strahoviti prasak probio mi je bubnji , popra en sagorijevanjem i gusti i jednak dim ispunio je prostoriju.

— Bježite — viknuo nam je Salih. — Pokrivam vas.

Obezglavljen, stao sam tr ati za drugima. Meci su pljuštali oko mene, zviždali mi kraj ušiju. Pognutom, s rukama na sljepoo nicama, inilo mi se da prolazim kroz zidove. Prošao sam mimo prozor i a na vratima i naletio na hrpu izmeta. Husein se hihotao i grabio ravno preda se. Njegov ga je brat stigao i natjerao da po e za njim niz uli icu. Pucnjevi su bljeskali ispred nas. Iza nas za ula se eksplozija. Netko je urliknuo, pokošen praskom. Njegovi su me krici dugo pratih. Stisnuo sam zube i tr ao, tr ao kao nikad prije...

16.

Jasin se gušio od bijesa. U skrovištu u koje srno se sklonili umaknuvši policijskom napadu uo se samo on. Lupao je po namještaju, udarao nogom u vrata. Ruku prekriženih na grudima, Hasan je stajao pogleda prikovana za tlo. Njegov se brat š u urio na dnu predvorja, na golome podu, glave me u koljenima i ruku sklopljenih iza vrata. Salih se nije odazivao, i to je dodatno pove avalo Jasinov gnjev Na busije se bio naviknuo, ali ostati bez svojega najvjernijeg zamjenika!...

— Ho u glavu izdajice koja nas je otkucala — zatutnjao je. — Ho u je, i to na pladnju.

Pogledao je mobitel.

— Zašto Salih ne zove?

Razdiran izme u srdžbe i zabrinutosti, Jasin je izgubio prisebnost. U trenucima kad nas ne bi rešetao svojom bjelkastom slinom, prevrtao je sve što bi mu se našlo na putu. Jedva smo upali u naše novo uto ište, a ve je sve bilo ispreturano.

— Nije bilo krtice u kvartu — ponavljao je. — Halis je bio apsolutno siguran u to. Mjesecima smo ovdje i nijednom nam nitko nije došao stvarati probleme. Nema sumnje, uprskao je netko od vas dvojice, ili ti (prostrijelio me prstom) ili Husein.

— Ja nisam uprskao — progundao je Husein. — I daj me već jednom prestani smatrati kretenom.

Upravo je na to rekao Jasin, razdražen našom šutnjom. Nasrnuo je na blizanca, uhvatio ga za ovratnik košulje i silovitim trzajem podignuo s tla.

— Ne obrađaj mi se tim tonom, jasno?

Husein je dopustio, u znak pokornosti, da mu se stegnu ruke s obje strane tijela, ali je podignuo glavu dovoljno visoko da pokaže šefu kako ga se ne boji.

Jasin ga je silovito odgurnuo i promatrao dok je leđima uza zid polako spuznuo u po etni položaj. Kad se okrenuo prema meni, osjetio sam kako me njegov usijani pogled strijelja od glave do pete.

— A ti? Siguran si da nisi ostavio kakav kamen iza na putu?

Još sam bio ošamućen. Eksplozije i urlici odjekivali su mi u glavi. Teško sam mogao povjerovati da smo se izvukli zdravi i čitavi iz te ognjene poplave i unakrsne vatre trer i uli icama poput podivljalih lučaka. Nisam više osjećao ni noge na kojima sam se držao, malaksao, rasut, preneražen. Ponajmanje sam želio proći kroz još jednu kušnju. A Jasinov pogled visio je nado mnom poput sjekire.

— Nisi se sprijateljio s nekim neznancem? Nisi rekao nekom nešto što nije trebalo?

— Ne poznajem nikoga.

— Nikoga?... Kako onda objašnjavaš ovu svinjariju koja nas je zadesila iz vedra neba? Mjesecima smo nesmetano boravili u toj kući. Ili imaš smolu ili si uinio gaf. Moji su ljudi prekaljeni. Gledaju dvaput kamo stavljaju nogu. Samo ti nisi potpuno naš. S kim se vi oš izvan grupe? Kamo odlaziš kad izideš iz kuće? Ime se baviš u slobodno vrijeme?...

Njegova su se pitanja svaljivala na mene, jedno za drugim, ne dajući mi vremena da prozborim i riječ ili dođem do daha. Moje ih ruke nisu uspijevale ni obuhvatiti ni odgurnuti. Jasin me pokušavao stjerati do ruba. Bio sam slaba karika u lancu, a njemu je trebao mu enik. Uvijek je tako bilo; kad se ne nalazi smisao nesreće traži se krivac. Nizao sam nije ne odgovore, trudio se oduprijeti, obraniti se, ne dati se zastrašiti, kadli mi se, iznenada, u bijesnom krik i da toga nisam bio svjestan, omaknulo ime Omara Desetara. Bio je to rezultat umora, ili zasićenja, ili pak na in da se oslobodim beskrajno podlog Jasinova pogleda. Kad sam postao svjestan svoje nesmotrenosti već je bilo kasno. Bio bih prodao dušu da sam mogao progutati svoje riječi, ali Jasinovo lice već se napunilo žeravicom.

— Što? Omar Desetar?

— Tu i tamo se sretnemo, to je sve.

— Znao je gdje stanuješ?

— Ne. Samo me jednom odbacio do trga. Ali me nije otpratio do kuće. Rastali smo se kod benzinske pumpe.

Nadao sam se da će Jasin prije i preko toga i ponovo navaliti na Huseina ili se obrušiti na Hasana. Ali sam se prevario.

— Da li ja to sanjam? Odveo si tu ništariju do našega skrovišta?

— Pokupio me na cesti i ljubazno mi ponudio da me odbaci. Što tu ima loše? Pumpa je daleko od našeg skrovišta. Omar nije mogao pogoditi kamo idem. Uz to, Omar nije bilo tko. On nas nikad ne bi odao.

— Jesi mu rekao da si sa mnom?

— Molim te. Jasine, sigurno nije to.

— Jesi mu rekao?

— Da...

— Kretenu... Idiote! Usudio si se dovesti tog seronju sve do...

— Nema on veze s ovime.

— Otkud znaš? Bagdad, kao i cijela zemlja, vrvi špijunima i kolaboracionistima.

— Stani malo, Jasine, griješiš...

— Za ep! Jezik za zube. Nije ti više dopušteno ni pisnuti. Ni pisnuti, jasno? Gdje živi taj dupeglavac?

Uvidio sam da sam uinio ozbiljnu grešku, da je Jasin sposoban ubiti me ako se ne iskupim. Iste me no i prisilio da ga odvedem Omaru. Dok smo se vozili, primijetivši da se

malko opustio, zamolio sam ga da ne okrivljuje pogrešnu osobu. Osjeo sam se loše, jako loše; nisam znao što mi je ini; morila me grižnja savjesti i bojao sam se da ne budem uzrokom groznog nesporazuma. Jasin mi je obećao da će pustiti Omara na miru ako se ustanovi daje nedužan.

Vozio je Hasan, s lova kim nožem pod jaknom. Na prizor njegova ukočena vrata prošli su me srsi. Jasin sije promatrao nokte na suvoza kom mjestu, kamena lica. Zgrčio sam se na stražnjem sjedištu, vlažnih ruku, uzdrhtale utrobe i stegnutih bedara kako bih obuzdao nesuzdrživu potrebu da se popišam.

Zaobilaze i kontrole i velike arterije ušuljali smo se u siromašnu četvrt u kojoj sam proveo nekoliko dana. Poznata zgrada uzdizala se u tami nalik zlokobnu putokazu: nijedan prozor nije bio osvijetljen, nikakva silueta nije se pomaknula u okolici. Bilo je oko tri sata ujutro. Parkirali smo automobil u malome zapuštenom dvorištu i, osvrnuvši se oko sebe. krišom smo ušli u zgradu. Imao sam ključ sa sobom. Jasin mi ga je oduzeo prije nego što sam ga uspio umetnuti u ključanicu. Blago je otvorio vrata, napipao prekidač, upalio svjetlo... Omarje ležao na slamnjači, nag kao od majke rođen, s nogom prebačenom preko Hanijeve kuka; Hanijevo prozračno tijelo tako čvrsto je bilo potpuno razodjeveno. Prizor nas je u prvi mah smeo. Jasin se prvi pribrao. Ustobio se, ruku poduprtih o bokove, i u tišini promatrao dva gola tijela pod sobom.

— Vidi, vidi... Poznavao sam Omara Pijanca, a evo sad i Omara Sodomista. Sada ševide kičme. Što li još možemo očekivati od njega?

Prezir u njegovu glasu nagnao me da progutam slinu.

Ljubavnici su spavali kao zaklani, usred praznih boca i prljavih tanjura. Zaudarali su. Hasan je vrškom cipele dotaknuo Omara. Ovaj se tromo promeškoltio, grcnuo i nastavio hrcati.

— Pričekaj nas u autu — naredio mi je Jasin.

Bio sam tri do pet godina mlađi od njega, i smatrao je da nisam dovoljno zreo da svjedočim tako nepristojnu prizoru, osobito u njegovoj prisutnosti.

— Obećao si da ćeš ga pustiti na miru ako je nedužan — podsjetio sam ga.

— Uini što sam ti rekao.

Poslušao sam ga.

Nakon nekoliko minuta Jasin i Hasan su se vratili u auto. Nisam čuo krike ni pucanj, te sam mislio da je najgore prošlo. A onda sam vidio kako Hasan briše krv - s ruku u pazuhu i sve mi je postalo jasno.

— To je bio on — priopćio mi je Jasin sjedajući u auto.

— Priznao je.

— Niste ostali ni pet minuta. Kako ste postigli da progovori tako brzo?

— Reci mu, Hasane.

Hasan je ubacio u prvu i krenuo. Kad smo došli do kraja ulice, okrenuo se prema meni i kazao mi:

— To je sigurno bio on, rođak. Nema nikakvog razloga da si razbijaš glavu time. Smeđe nije oklijevalo ni sekundu kad nas je vidjelo kako stojimo pred njim. Pljunuo nas je i rekao: »Gubite se odavde.«

— Znao je zbog čega ste došli?

— Shvatio je čim se probudio. Čak nam se i počeo smijati u lice... Stvari su jasne, rođak. Vjeruj mi, to je čvrsto kakvog nema, svinja i izdajica. Više ne može praviti štetu.

Htio sam saznati više, što je to no Omar rekao i što se dogodilo s njegovim drugom Ranijem. Jasin se naglo okrenuo i riknuo:

— Hoćeš službeni izvještaj ili što? U ratu ne paziš na fineze. Ako osjećaš da nisi spreman, povuci se. I nikom ništa.

Kako sam ga mrzio. Bože! Nisam vjerovao da sam sposoban za toliku mržnju. A on je bio posvema svjestan njena intenziteta, jer je njegov samoproglasheno nesalomljiv pogled na as ustuknuo pred mojim. U tom trenutku znao sam da sam si stvorio zakletog neprijatelja, koji mi sljedeći put neće progledati kroz prste.

*

Oko podneva, dok smo grizli nokte u našem novom skrovištu, zazvonio je Jasinov telefon. Bio je to Salih. Izvukao se. Udom. Ako je vjerovati televizijskoj reportaži posve enoj napadu, od Halisove ku e ostale su samo razvaline. Urušila se pod paljbom velikokalibarskog oružja i ve im je dijelom izgorjela u požaru. Prema svjedo anstvu susjeda, bitka je trajala cijelu no , a poja anja poslana na mjesto sukoba samo su pove ala pometnju izazvanu prekidom struje i paniku što je obuzela susjede me u kojima je bilo pojedinaca pogo enih zalutalim metkom i krhotinama granata.

Jasinu se vratila uobi ajena boja lica. Kad je prepoznao glas svojega zamjenika s druge strane žice umalo je briznuo u pla . Ali se brzo sabrao. Izgrdio je bjegunca i predbacio mu njegovu »upornu šutnju«, da bi ga potom pristao slušati bez prekidanja. Neprestano je kimao i gurao prst pod ovratnik, dok smo ga mi gledali u tišini. Naposljetku je podignuo bradu i rekao u telefon:

— Ne možeš ga dovesti ovamo?... Pitaj Dževada, on e znati kako prenijeti paket...

Prekinuo je vezu i, ne uputivši nam ni rije , uletio u susjednu sobu i zalupio nam vrata pred nosom.

»Paket« nam je stigao no u, u prtljažniku auta kojim je upravljao policijski službenik u uniformi, stamen ovjek masivna ela kojeg sam nekoliko puta vidio u Sajidovoj trgovini. Naru ivao je televizore. Dolazio je k nama u civilnoj odje i. To je bio Dževad — ratni nadimak — i nije mi bilo nakraj pameti da obavlja funkciju pomo nika okružnog povjerenika.

Objasnio nam je da je vrativši se s rutinskog zadatka ustanovio kako je jurišna grupa njegove jedinice krenula u operaciju.

— Kad su mi iz centrale dojavili koordinate intervencije, nisam mogao vjerovati. Komesar je na nišan uzeo vaše skrovište. Odlu io se za solo akciju da postigne bod više od svojih suparnika.

— Mogao si me odmah upozoriti — prigovorio mu je Jasin.

— Nisam bio siguran. Tvoje skrovište bilo je jedno od najsigurnijih u Bagdadu. Nije mi bilo jasno kako su ga mogli otkrili, sa svim alarmima koje sam postavio okolo. Upozorili bi me. Da budem potpuno siguran, otišao sam na lice mjesta, i tek sam onda skop ao.

Podignuo je poklopac prtljažnika auta koji je parkirao u garaži. Unutra, sklup an, ovjek je pokušavao do i do daha. Bio je vrsto svezan rolom samoljepljive trake, za epljenih usta, izobli ena i tragovima udaraca prekrivena lica.

— Ovaj vas je otkucao. Bio je prisutan tijekom napada, s komesarom, kojemu je pokazao gdje se skrivate.

Jasin je zatresao glavom, oja ena izraza lica.

Salih je miši avam rukama grubo izvukao zarobljenika iz prtljažnika. Bacio ga je na tlo i udarcima nogom udaljio od auta.

Jasin je u nuu kraj neznan eve glave i oslobodio mu usta:

— Ako po neš kri ati iskopat u ti o i i baciti tvoj jezik štakorima.

ovjek je imao oko etrdeset godina. Bio je slabunjav, upala lica i prosijede kose kod sljepoo nica. Zgr io se u svojoj lu a koj košulji poput crva.

— Poznata mi je njuška — kazao je Husein.

— Bio je vaš susjed — ustvrdio je policajac klate i se, prstiju zaka enih za pojas. — Stanovao je u ku i koja ini ugao s du anom, onim s fasadom prekrivenom bršljanom.

Jasin je ustao.

— Zašto? — upitao je neznanca. — Zašlo si nas otkucao? Zaboga, pa za tebe smo se borili!

— Nitko nije ništa tražio od vas — odgovorio je doušnik prezirno. — Da me spašavaju propalice poput vas?... Radije u crknuti!

Salih ga je snažno udario nogom u slabinu. Doušnik se prevrnuo na drugu stranu, ostavši bez daha. im je povratio svijest po eo je iznova:

— Umišljate si da ste fedajini. A zapravo ste obi ni kolja i, vandali i ubojice djece. Ne bojim vas se. Radite sa mnom što vas volja, ne ete me uspjeti uvjeriti da ste išta drugo doli bijesni psi, bolesnici koji se ne boje ni Boga ni vraga... Mrzim vas!

Po eo nas je pljuvati, redom.

Jasinje bio zabezeknut.

— Je li ovaj normalan? — upitao je.

— Potpuno. Radi kao u itelj u osnovnoj školi — potvrdio je policajac.

Jasin se prstima uhvatio za bradu kako bi razmislio.

— Kako nas je uspio otkriti? Nigdje nismo registrirani, dosjei su nam isti... Kako je saznao tko smo?

— Prepoznao bih ovu majmunsku njušku među tisu u drugih — kazao je doušnik glavom pokazujući i Salihu. — Šugavo pseto, kopile jedno, kurvin sine...

Salih ga je krenuo razvaliti; Jasin ga je zadržao.

— Bio sam prisutan kad si ubio sindikalista Muhameda Sobhija — rekao je doušnik zajapuren od bijesa. — e kao sam ga u autu pred zgradom. Vidio sam te kako mu pucaš u le a kad je izišao iz stubišta. U le a. Kukavi ki. Izdajico obi na, izrode, ubojico! Da imam slobodne ruke, pojeo bih te živog. Ne znaš ništa drugo nego pucati ljudima u le a i onda ute i kao zec. A poslije se smatraš herojem i ko operiš na ulici. Bolje bi bilo prepustiti Irak psima i vucibatinama nego da ga moraju braniti kukavice poput tebe. Vi ste obi ni jadnici, sjebani u mozak...

Jasin gaje prekinuo udarcem nogom u lice.

— Jesi išta shvatio od ovog bulažnjenja, Dževade?

Policajac je nakrivio usta;

— Muhamed Sobhi, sindikalist, bio je njegov brat. Gad je prepoznao Salihu kad se vra o u skrovište. Otišao je obavijestiti komesarijat.

Jasin je napu io usne i napravio opreznu grimasu.

— Za epite mu usta — naredio je — i odvedite ga daleko oдавde. Želim da umre na laganoj vatri, malo-pomalo, i da istrune prije nego što ispusti dušu.

Salih i Hasan su se pobrinuli da njegova zapovijed bude izvršena.

Vratili su »paket« u prtljažnik i izišli s autom ugašenih farova iz garaže, pa krenuli za policajcem koji je vozio Salihov automobil.

Husein je zatvorio vrata.

Jasin je ostao kao ukopan na mjestu na kojem je ispitivao zarobljenika. Pognute glave, spuštenih ramena. Stajao sam tik iza njega, spreman sko iti mu za vrat.

Morao sam smognuti snagu iz najve ih dubina svoga bi a da dodem do daha i kažem mu:

— Vidiš? Omar nije imao ništa s tim.

Bilo je to kao da sam otvorio Pandorinu kutiju. Jasin se protresao od glave do pete, naglo se okrenuo prema meni i, uperivši u mene prst oštar poput sje iva, procijedio tonom koji me je sledio:

— Reci još jednu rije , samo još jednu rije , i odgrist u ti grkljan.

Nato me odgurnuo nadlanicom i vratio se u sobu iskaliti bijes na namještaju.

Izišao sam u no ,

Bila je to potpuno glupa no , ije je nebo zaboravilo svoje zvijezde i koja je zaudarala po grobnici; no svjesna da je pala vrlo nisko i ostala ondje, prepuštaju i se sjeti. Pod anemi nom svjetloš u bulevara, dok je policijski sat obnavljao snagu, sagledavao sam neskladnost bi a i stvari. Bagdad se oglušio na sve, uklju uju i vlastite molitve. A ja se više nisam prepoznavao u svojim. Vukao sam se potajice poput siluete, zdvojan... *Što sam u inio?... Bože Svemogu i! Što da uradim da mi Omar oprost?*

17.

San je postao moje istilište. im bih zaspao, po eo bih tr ati spletosima labirintskih hodnika, progonjen od sjene nekog pretka. Pratila me ona posvoida, opsjedala moj podivljali dah... Budio sam se u trzaju, mokat od glave do pete, ispruženih ruku. Uvijek je bila prisutna. U bistro i zore. U tišini no i. Iznad mog kreveta. Objema bih rukama pritisnuo sljepoo nice i š u urio se pod plahom... *Ali što sam uradio?* To pitanje neprestano me sustizalo, u punom

se letu obrušavalo na mene, poput sokola na droplju. Omarova utvara postala je moja ku na životinja, moja putuju a bol, moje pijanstvo i moje ludilo. Tek što bih sklopio o i posve bi mi zaokupila svnjest, a im bih ih nanovo otvorio zastrla bi mi cijeli svijet. Na svijetu više nije bilo ni ega osim nas dvoje. Mi smo bili svijet.

Molio sam je, preklinjao da me bar na trenutak ostavi na miru, ali uzalud; nije se pomicala s mjesta, šutljiva i smetena, toliko stvarna te bih je dotaknuo ispruživši ruku.

Protteklo je tjedan dana i stvari su se pogoršale; hranile su se mojim napastima, nadahnjivale mojim klonu ima kako bi si dale poticaja i održale se na životu, potiru i jedna drugu bez milosti i predaha...

Osje ao sam kako sve dublje tonem u depresiju.

Želio sam umrijeti.

Otišao sam k Sajidu obavijestiti ga o svojoj želji da svršim sa svime. Dobrovoljno sam se ponudio za samoubila ki napad. Bio je to najuvjerljiviji, a i najisplativiji pre ac. Ta mi se ideja vrzmala po glavi i prije pogreške koja je dovela do Desetarove smrti. Sada je postala mojom fiksijom. Nije mi ulijevala strah. Više me ništa nije vezalo ni za što. Nisam vidio što to bombaši samoubojice imaju a ja nemam. Svakog ih se dana ulo kako se raznose, ujutro na trgu, no u zalije u i se u kampove. Odlazili su u smrt kao na gozbu, usred zapanjuju ih vatrometa.

— Karika si u lancu, kao i svi drugi — odbrusio mi je Jasin. — I ekaš svoj red.

Izme u Jasina i mene pukla je svaka veza. Nisam ga mogao podnijeti; nasmrtno sam ga mrzio. Neprestano me gnjavio, prekidaju i me kad bih pokušao što god re i, otpravljaju i me kad bih se ponudio za pomo . Naši odnosi zagor avali su život ostalim lanovima grupe; tragedija se slutila u zraku. Pokušavao me slomiti, dovesti u red. Nisam bio naprčica, nisam osporavao ni njegov autoritet ni njegovu karizmu; mrzio sam ga, a on je prijezir što ga je pobu ivao u meni držao za nepokornost.

Sajid se naposljetku morao suo iti s injenicama. Moj suživot s Jasinom prijetio je loše završiti, ugrozili cijelu grupu. Dopustio mi je da se vratim u trgovinu, i ushi eno sam se nanovo uselio u svoju sobicu na katu. Omarova utvara uselila se sa mnom; imala me itavog za sebe, no radije sam podnosio njezina maltretiranja nego i sam pogled na Jasina.

Bila je srijeda. Vratio sam se iz gostionice nakon zatvaranja trgovine. Iza gradskih zgrada, Sunce se zaplitalo u svojim užarenim gvaševima. Sajid me ekaio pred ulaznim vratima. Njegove su o i blistale u tami. Bio je iznimno uzbu en.

Popeo se sa mnom u moju sobu i uhvatio me za ramena:

— Danas sam primio najve u vijest u svome životu.

Privinuo me uza se, ozarena lica, te, ne mogavši se više suzdržati, dao oduška svojoj sre i.

— To je fantasti no, ro a e. Fantasti no.

Zamolio me da sjednem na krevet, trude i se obuzdati oduševljenje; zatim mi je priop io:

— Pri ao sam ti o onom zadatku. Htio si se baciti na posao a ja sam ti rekao da možda imam nešto za tebe i da samo ho u biti potpuno siguran... E, pa, udo se ostvarilo. Upravo su mi potvrdili, prije manje od sat vremena. Taj blagoslovljeni zadatak napokon je postao mogu . Jesi li ga u stanju preuzeti?

— I te kako!

— Radi se o najvažnijem zadatku ikad poduzetom. O kona nom zadatku. Onome koji e natjerati Zapad na bezuvjetnu predaju i definitivno nam osigurati prva mjesta u novoj ravnoteži sila... Misliš da si sposoban za to?

— Spreman sam, Sajide. Moj život ti stoji na raspolaganju.

— Ne radi se samo o tvome životu. Ljudi umiru svaki dan, a ni moj život ne pripada meni. Ovo je klju ni zadatak. Zahtijeva nepokolebljivo posve enje.

— Sumnjaš u mene?

— Da sumnjam ne bismo nikad pri ali o tome.

— U emu je onda problem?

— Slobodan si da ga odbiješ. Ne želim vršiti pritisak na tebe.

— Nitko ne vrši pritisak na mene. Unutra sam, bezuvjetno.

— Cijenim tvoju odluku, rođak. Ako ti to išta zna i, znaj da imaš moje potpuno povjerenje. Promatram te otkad si došao k meni. Svaki put kad te pogledam, osjećam se kao da lebdim; noge mi se odlijepe od tla... Bio je to težak izbor. Kandidata ima napretek. Ali meni je važno da onaj kojeg će zapamtiti povijest bude moj zemljak, iz zaboravljenog Kafr Karama.

Zagrlio me i poljubio u čelo.

Uzdignuo me na rang osoba kojima se iskazuje poštovanje.

Te sam noć i opet sanjao Omara. Ali nisam bježao.

Sajid je još nekoliko puta došao provjeriti kako dišem. Htio je biti siguran da se nisam prenamagao.

Nedugo prije nego što su započele pripreme za zadatak, kazao mi je:

— Dajem ti tri dana da dobro razmisliš. Nakon toga režemo konopce.

— Razmislio sam; želim stupiti u akciju.

Sajid me smjestio u mali luksuzan stan s pogledom na Tigris. Pokušao me fotografirati. Nakon fotografiranja uslijedilo je šišanje i kupanje. Prije nego što sam, isti tjedan, napustio Bagdad, svratio sam u poštu poslati Bahiji prikupljeni novac.

Iz Bagdada sam otišao jednog petka nakon džume. Kamionom za prijevoz stoke kojim je upravljao neki stari seljak s turbanom. Glumio sam njegova nećaka i pastira. Moji su novi papiri bili isti, krivotvoreni od izlizanih dokumenata kako bi ih se u inoć uvjerljivijima. Moje se ime nalazilo u trgovačkom registru. Prošli smo kontrole bez poteškoća i prispjeli u Ar Ramadi prije mraka. Sajid nas je pokušao na farmi dvadesetak kilometara zapadno od grada. Uvjerivši se da se sve odvila kako treba, objedovao je s nama i uputio nas u predstojeći plan putovanja te otišao. Sutradan u zoru nastavili smo put prema jednome seocetu na istočnoj obronku Sirijske pustinje gdje me preuzeo drugi prijevoznik s kamionetom. Proveli smo noć u selu iz kojeg smo otišli prije svitanja u pravcu Rutbe, nedaleko od granice s Jordanom. Sajid je već bio ondje; primio nas je u dvorištu klinike. Liječnik u iznošenoj pregačici i ponudio nam je da se operemo i smjestimo u bolesničku sobu. Naš je odlazak tripot bio odgođen zbog razmještaja trupa u regiji. Četvrti dan, iskorištavajući i pustinjsku oluju uputili smo se u smjeru Jordana. Vidljivost je bila katastrofalna, no vozač je spokojno vozio po cestama koje je izgleda znao napamet. Nakon vaće sate drndanja i gušenja od prašine zaustavili smo se u isušenu koritu gdje je vjetar neprestano mrmorio. Odguravši vozilo pod prirodni zaklon sklonili smo se u jednu špilju i založili, a potom se vozač, sitan suhonjavić i neproničan ovjek, popeo na vrh grebena. Vidio sam ga kako vadi mobilni i javlja koordinate provjeravajući i navigacijski uređaj.

Kad se vratio, priopćio mi je:

— Ja noćas neću spavati pod vedrim nebom.

To je bio jedini put da mi se obratio.

Otišao je leći u špilju i više se nije obazirao na mene.

Oluja se stišala i njeni su se nasrtaji prorijedili; vjetar je još grgotao u najdubljim pukotinama špilje; zatim, kako se krajolik malo-pomalo pomaljao iz crvenoćute pustinjske prašine, ostao je bez daha i, odjednom, posve utihnuo.

Sunce se rumenilo u dodiru s tlom, isti ući i gole brećuljke koji su davali obrise horizontu. Iznenada, izniknuvši niotkud, dva mazgara uputila su se koritom prema našoj špilji. Kasnije sam saznao da se radi o pripadnicima mreće nekadašnjih švercera koji su se prometnuli u krijumćare oruđa i povremeno prućali pomoć, kao vodići, dobrovoljcima što su se dolazili pridrućiti redovima iraćkog otpora. Vozaćim je estitao na toćnosti, raspitao se o prevladavajućoj operativnoj situaciji u sektoru i povjerio me njima. Bez ikakva pozdrava vratio se u vozilo i navrat-nanos odmaglio.

Neznanci su bili visoki i vitki mućkarcice lica omotanih u praćnjave kećfije. Na sebi su imali hlaćce od trenirke, debele pulovere i sportske espadrile.

— Sveće biti dobro — umirio me vićši od njih.

Dao mi je debelu lanenu vestu i kapu.

— Noći su ovdje hladne.

Pomogli su mi da zajašem mulu i dali znak za polazak. Pala je noć. Digao se vjetar, leden i iritantan. Moji su se vodi i izmjenjivah na drugoj muli. Kozji putovi ravni su se pred nama, svjetlucaju i pod mjesecom. Spuštali smo se niz strme obronke i se penjali uz njih, zastaju i samo kako bismo oslušnuh i pozorno ispitali sjenovata područja. Putovanje se odvijalo kako su vodi i predvidjeli. Napravih smo kratku stanku na dnu jedne udoline kako bismo prezalogajili i okrijepili se. Halapljivo sam pojeo nekoliko komada sušena mesa i iskapio mijeh izvorske vode. Moji su mi pratioci preporučili ili da ne jedem prebrzo i da se pokušam odmoriti. Obasipah su me pažnjom i svako me malo zapitkiivali osjećajima li se dobro, želim li si i s mule i protegnuti noge. Zamolio sam ih da nastavimo putovanje.

Prešli smo jordansku granicu oko četiri ujutro. Nekoliko trenutaka prije mimoišle su se dvije granične patrolne, jedna u vojnom terencu, druga pješice. Promatranica se nalazila na vrhu brežuljka, prepoznatljiva po stražarnici i anteni osvijetljenoj ulicom svjetiljkom. Moji su je vodi i promatrali kroz infracrveni dalekozor. Kad se izvidnica vratila u kamp, uhvatili smo mule za uzde i odšuljali se duž rijeke u korita. Nekoliko kilometara dalje dočeka nas je mali kombi natrpan plastičnim lavorima. Njegov vozač bio je uvijek u tradicionalnoj tunici i s beduinskom maramom na glavi. Pohvalio je moje vodičice i na tlu im je nacrtao sigurnu rutu za povratak u Irak. Upozorio ih je da preko sektora prelježe u avioni bez pilota i potanko im objasnio kako izbjeći njihovu detekciju; zatim im je objasnio kako da zaobiđu novu jedinicu saveznika snaga što se nedavno postrojila iza linije razgraničenja. Vodičice su mu postavili nekoliko pitanja praktične prirode i potom nam, zadovoljni, poželjeli sreću i vratili se putem.

— Sada se možeš opustiti — kazao mi je neznanac. — Odsada će sve biti lako. Nalaziš se u najboljim rukama struke.

Bio je to krčljiv uvijek preplanula lica, glave krupnije od ramena, zbog čega se činilo da tetura na mjestu. Izme u njegovih punih usnica nizala su se dva reda zlatnih zuba što su odsjajivala u svjetlosti zore. Vozio je kao sumanut, ne mareći ni za rupe na cesti ni za neprestana nasumična događaja zbog kojih bih svaki čas završavao u vjetrom branu.

Sajid se pojavio navečer, u kući i mojega novog vodiča. Dugo me držao u zagrljaju.

— Još dvije etape i možda ćeš se odmoriti.

Sutradan nakon izdašna doručka odveo me, u velikom autu, do jednog graničnog sela. Ondje me povjerio Šakeru i Imadu, dvojici mladića koji su odavali dojam studenata, rekavši mi:

— S one strane je Sirija, a odmah do nje Libanon. Vidimo se preksutra u Bejrutu.

Bejrut

18.

Moj boravak u Bejrutu bliži se kraju. Čekam već tri tjedna. Brojim sate na prste. Stoje i kraj prozora svoje sobe, promatram pustu ulicu. Kiša bubnja po prozorima. Na pločniku pometenom vjetrom, skitnica si puše u ruke kako bi ih ugrijao. Vreba samilosnu dušu. Ondje je već duže vrijeme i još mu nitko nije tutnuo novim životom u ruke. Što on očekuje od buduće nastoje? Njegove su gamaše skroz promošile, cipele su mu natopljene vodom; njegov izraz lica jednostavno je groteskan. Opesceno je živjeti poput psa, bliži ulicima nego ljudima. Taj pojedinac nije čak dostojan ni da ima sjenu koju bi mogao spojiti sa svojim propadanjem. A zapravo je ni nema. Osamljen poput crva u pokvarenoj vodi, on zaboravlja da je mrtav i izgubljen. Nemam nimalo sućuti za nj. Pomišljam, ako ga je sudbina svela na razinu kloake, to mora dajeti u činila kako bi utjelovljavao neki simbol. Koji simbol? Onaj koji mi služi da postanem svjestan nepodnošljive lakrdije života. Izvjesno je da se taj uvijek nada. Ali čemu? Da ga obaspe mana s neba? Da prolaznik uvidi njegovu bijedu? Da se sažale nad njim?...

Budalo! Postoji li život nakon sažaljenja?... Kadem nije potpuno u pravu; nije se svijet toliko nisko srozao, ve ljudi nalaze zadovoljstvo u niskosti. Upravo jer odbijam sli iti toj živu oj smrti došao sam u Bejrut. Ili živjeti kao ovjek, ili umrijeti kao mu enik. Nema druge mogu nosti za onoga koji želi biti slobodan. Loše se osje am u koži poraženog. Od one no i kad su ameri ki vojnici banuli u našu ku u, izvr u i red stvari i starinske vrijednosti, ekam!... ekam trenutak da vratim samopoštovanje bez kojeg je ovjek puka ljaga. Od sebe o ekujem sve i ne o ekujem ništa. Ono kroz što sam dosad prošao, što sam proživio i pretrpio nije važno. One no i slika se zaledila. Zemlja se za mene prestala okretati. Ne nalazim se u Libanonu, nisam u hotelu; u komi sam. O meni ovisi ho u li se ovdje preporoditi ili istruliti.

Sajid se osobno pobrinuo da mi ništa ne manjka. Smjestio me ujedan od najskupljih hotelskih apartmana i stavio mi na raspolaganje Imada i Šakera, dvojicu sjajnih mladi a koji mi pružaju svu mogu u i zamislivu pažnju, raspoloživi danju i no u, ekaju i i na najmanji znak, spremni udovoljiti mojim najekstravagantnijim željama. Odbijam smatrati se važnom li noš u. Ostao sam momak iz Kafr Karama, skroman i povu en, iako sam svjestan važnosti koju poprimam, nisam se ogriješio o pravila koja su me iskovala u jednostavnosti i poštenju. Moj jedini hir bio je taj što sam zahtijevao da se iz apartmana uklone televizor, radio i sve slike sa zidova; da se zadrži nasušni minimum, to jest namještaj i nekoliko boca mineralne vode u mini-baru. Da sam mogao birati, izabrao bih kakvu pustinjsku špilju u želji da pobjegnem od besmislenih ispraznosti tetošenih. Htio sam biti svoje jedino središte pažnje, svoj jedini orijentir, provesti ostatak svojeg boravka u Libanonu mentalno se pripremaju i za to da budem na visini onoga što su mi bližnji povjerali.

Više me nije strah ostati sam u mraku.

Ve sam se inicirao u pljesnivi zadah grobova.

Spreman sam!

Ukrotio sam svoje misli, upokorio svoje dvojbe. Vladam sobom željeznom rukom. Moji nemiri, moja krzmanja i nesаницe jesu završena pri a. Gospodarim nad onim što mi prolazi kroz glavu. Ništa mi ne izmi e, ništa mi ne pruža otpor. Doktor Džalal oplijevio je moj put, za epio moje breše. A sada sam dozivam svoje nekadašnje strahove i podvrgavam ih ispitivanju. Mogu se vratiti u Kafr Karam kad god poželim, pokucati na koja god vrata, u i u koje god dvorište i narušiti iju god privatnost. Majka, sestre, bližnji i ro aci nižu mi se u sje anju. To mi ni najmanje ne kvare raspoloženje. U mojoj sobi nastanile su se utvare i pokojnici. Omar dijeli moj krevet; Sulejman jurca sobom; slavljenci ubijeni u vo njacima Haitema paradiraju oko mene. ak je i otac ondje. Pada ni ice preda mnom, s testisima u zraku. Ne odvra am pogled, ne zaklanjam si lice. I dok ga udarac kundakom ruši na tlo, ne pomažem mu da se pridigne. Ostajem stajati; krut sam poput Sfinge i ne uspijevam se nagnuti ak ni nad svojeg roditelja.

Za nekoliko dana svijet e morati pasti ni ice preda mnom.

Najvažniji revolucionarni zadatak ikad poduzet otkako je ovjek nau io ne savijati ki mu!

A ja sam izabran da ga ispunim.

Kakva osveta sudbini!

Nikad mi prakticiranje smrti nije izgledalo tako zanosno, tako kozmi ko.

No u, izvaljen na kanapeu ispred prozora, prisje am se svih opa ina koje su obilježile moj život i sve one samo potkrepljuju moj angažman. Ne znam što u to no u initi, koja je priroda mojeg zadatka — *nešto što e svesti 11. rujna na gužvu za školskim odmorom*. Jedno je sigurno: ne u pokleknuti!

Netko kuca na vrata.

To je dr. Džalal.

Odjeven je u istu trenirku koju je nosio ju er i još si nije dao truda zavezati cipele.

Ovo je prvi put da je prekora io preko mojeg praga. Njegov alkoholni zadah širi se prostorijom.

— Crkavao sam od dosade u svojoj sobi — kazao mi je. — Mogu li ti na as praviti društvo?

— Slobodno.

— Hvala.

Klati se do kanapea, ešu i si stražnjicu s rukom u gajama. Zaudara. Kladam se da se nije okupao cijelu vječnost.

Zadivljeno se osvrće po apartmanu.

— Uau! Tatica je nabob?

— Moj je otac bunardžija.

— Moj je bio ništarija.

Postaje svjestan neumjesnosti svojeg odgovora, otklanja ga rukom te, križaju i noge, zauzima mjesto uz naslon kanapea i gleda u strop.

— No, ja nisam oka sklopio — jada se. — U zadnje vrijeme nikako ne mogu zaspati.

— Previše radiš.

Trese bradom:

— Vjerojatno imaš pravo. Predavanja me iscrpljuju.

Uoči sam za dr. Džalala u gimnaziji. Dakako, bio je na zlu glasu. Pročitao sam dvije ili tri njegove knjige, osobito *Zašto su muslimani bijesni*, o gledanju džihadističkog fundamentalizma koji je pobudio negodovanje ondašnjeg klera. Izazvao je velike kontroverzije u arapskim intelektualnim krugovima i mnogi su ga htjeli izvrnuti javnom ruglu. Njegove teorije o defektima suvremenoga muslimanskog mišljenja predstavljale su prave optužnice koje su imami u potpunosti odbacivali, čak i prijete i paklom onima koji ih branitaju. Za sve inu vjernika dr. Džalal nije bio drugo do šarlatan u službi zapadnjakih klika neprijateljski nastrojenih prema islamu općenito i Arapima pojedinačno. I sam sam ga mrzio, predbacuju i mu neumjereno i ekshibicionističko usvajanje uvriježenih predrasuda te otičanski prezir prema istovjericima. Za mene je on predstavljao najodvratniju vrstu tih vjerolomnika što se roje poput štakora u europskim medijskim i sveuilišnim sferama, spremnih prodati dušu da im se fotografije pojave u časopisu i da se na njima u centru rasprava, i odobravao sam fetve koje su ga osuđivale na smrt kako bi se stalo na kraj njegovim provokativnim mahnitanjima koja je objavljivao u zapadnom tisku i sa sablažnjivom gorljivošću u izlagao u televizijskim studijima.

Stoga me zapanjio njegov preokret. A, ruku na srce, donio mi je i stanovito olakšanje.

Prvi put sam vidio dr. Džalala glavom i bradom dva dana nakon što sam prispio u Bejrut. Sajid je inzistirao da me odvede na njegovo predavanje: »Fantastičan je!«

Predavanje je održano u dvorani za slavlja nedaleko od sveuilišta. Okupilo se vrlo mnogo svijeta, stotinjak osoba stajalo je oko redova stolica zauzetih na juriš satima prije doktorova nastupa. Studenti, žene, mlade djevojke, oboje obitelji, funkcionari tiskali su se u golemoj predavaonici. Njihova graja podsjeća na vulkan koji se priprema provaliti. Kad je doktor izašao na podij, u pratnji milicajaca, zidovi su zadrhtali i prozori zazveketali od silne vake. Održao nam je briljantan tečaj o imperijalističkoj hegemoniji i kampanjama dezinformiranja kao uzrocima dijabolizacije muslimana.

Taj dan obožavao sam tog čovjeka.

Činjenica jest da je neugledan, da vuče noge i odijeva se kojekako, da njegovi mamurluci i indolentnost okorjelog alkoholičara uznemiruju, ali kad uzme riječ. Bože dragi!, kad savije mikrofon i uperi pogled u publiku, tribinu pretvara u Olimp. Bolje od ikoga drugog umije iskazati naše patnje, uvrede koje nam se nanose i potrebu da se pobunimo protiv svojih šutnji. *Danas smo sluge Zapada; sutra će naša djeca biti njegovi robovi*, istaknuo je riječ po riječ. A slušateljstvo je eksplodiralo. Upalo u kolektivni delirij. Da je nekom šaljivčini u tom času palo na pamet uzviknuti »Naprijed na neprijatelja!«, sve zapadne ambasade u gradu pretvorile bi se u prah pod topotom svjetine. Doktor Džalal sposoban je mobilizirati i najbjednijeg bogalja. Osnovanost njegovih riječi i djelotvornost njegovih argumenata ista su radost. Nijedan imam nije mu do koljena, nijedan govornik ne umije bolje od njega pretvoriti mrmljaj u krik. To je preosjetljiva duša, obdarena udesnom inteligencijom; nevjerojatno karizmatičan mentor.

»Pentagon bi i samog avla natjerao da upadne u vlastitu klopku«, kazao je potkraj predavanja, odgovarajući na pitanje nekog studenta. »Ti ljudi misle da su u znatnoj prednosti pred dragim Bogom... Što se ti čine rata protiv Iraka, oni ga već godinama u tajnosti pripremaju. 11. rujna nije ono što ga je pokrenulo, nego ono što je pružilo izliku za njega. Ideja da se Irak

uništi potje e od trenutka kad je Saddam postavio prvi kamen svojega nuklearnog postrojenja. Meta nije bio ni tiranin ni nafta, nego iranska inženjerija. No, u isto vrijeme, nije bilo naodmet spojiti ugodno s korisnim; pokoriti zemlju i isisati joj krv. Amerikanci obožavaju ubijati više muha jednim udarcem. S Irakom su izvršili savršen zlo in. ak i više: pokreta a zlo ina pretvorili su u jamca svoje nekažnjivosti... Jasnije re eno: zašto napasti Irak? Zato što se sumnja da se u njemu skriva oružje za masovno uništenje. Kako ga napasti bez prevelikih rizika? Uvjerivši se da ne raspolaze tim oružjem. Nije li to vrhunac ra undžijskog genija? Ostalo je išlo spontano, kao po loju. Amerikanci su uspostavili kontrolu nad cijelim svijetom ulijevaju i mu strah. Zatim, kako bi osigurali svoje trupe od svake opasnosti, prisilili su UN-ove stru njake da obave prljavi posao umjesto njih, besplatno. Kad su se uvjerali da u Iraku nema nikakve nuklearne praskavice, poslali su vojske na narod vješto zatupljen embargima i psihološkim maltretiranjem. I tako je na injen puni krug.«

Meni je nanesena uvreda koju moram sprati krvlju; za beduina je to svetinja kao što je molitva za vjernika. Zahvaljuju i dr. Džalalu, uvreda se spojila sa Stvari.

— Bolestan si? — pita me pokazuju i zalihu lijekova na mome no nom ormari u.

Zatekao me nespremnog.

Kako nisam pomišljao na to da u ga jednoga dana primiti u apartmanu, nisam poduzeo mjere predostrožnosti.

Bijesan sam na sebe. Zašto sam ostavio te lijekove svima nadohvat, dok sam ih trebao spremati u ormari za prvu pomo u kupaonici? Jer Sajidovi su nalozi striktni; ništa ne prepustiti slu aju, nemati povjerenja ni u koga.

— Hej, pa s ovime bi se dalo izlije iti cijelo pleme.

— Imam zdravstvenih problema — kažem mu glupavo.

— Gadnih problema, po ovome što vidim. Što ti je da moraš piti sve ovo?

— Ne bih o tome.

Dr. Džalal uzima nekoliko kutija, prevr e ih u ruci, naglas ita naziv lijekova kao što se itaju nerazumljivi grafiti, šute i prelistava nekoliko uputa za uporabu. Mršti se, grabi razli ite bo ice, promatra ih, trese kraj uha.

— Da nisi slu ajno prošao presa ivanje?

— Pogodak — kažem mu, spašen njegovim zaklju ivanjem.

— Bubreg ili jetra?

— Molim te, ne bih o tome.

Na moje veliko olakšanje, vra a bo ice na njihovo mjesto i vra a se na kanape.

— U svakom slu aju, iniš se u formi.

— Zato što se strogo držim uputa. Te u lijekove morati uzimati do kraja života.

— Znam.

Kako bih promijenio temu, pitam ga:

— Smijem li ti postaviti jedno indiskretno pitanje?

— O smicalicama moje majke?

— To se ne bih usudio.

— Opisao sam naduga ko i naširoko njezine ludorije u jednom autobiografskom djelu. Bila je ona kurva. Najobi nija. Moj je otac to znao, ali je šutio. Prezirao sam ga više nego nju. Neugodno mi je.

— I, koje je to tvoje... *indiskretno* pitanje?

— Pretpostavljam da su ti ga postavili milijun puta.

— Da?

— Kako je došlo do tvog pretvaranja iz zakletog neprijatelja džihadista u njihova glasnogovornika?

Spopada ga nagao smijeh, opušta se. Vidno je odobrovoljen. Sklapa ruke iza vrata, nepristojno se proteže; zatim prelazi jezikom preko usnica i kazuje, iznenada se uozbiljivši:

— To ti je jedna od onih stvari koje te sna u kad im se najmanje nadaš. Kao neko otkrivenje. Odjednom jasno vidiš, a sitni detalji na koje se nisi obazirao poprimaju goleme razmjere... Živio sam u nekom mjeħuru. Nesumnjivo, mržnja prema majci zasljepila me toliko da mi se gadilo sve što me vezalo uz nju, uklju uju i krv, domovinu, obitelj... U stvari,

bio sam samo sluga zapadnjaka. Oni su prozreli moje slabosti. Po asti i pažnja kojima su me obasipali služili su samo tome da me se još više podjarmi. Bio sam tražen u apsolutno svim televizijskim studijima. Bilo je dovoljno da bomba grune ma gdje bilo, i ve bih se našao okružen mikrofonima i reflektorima. Moja su izlaganja bila u skladu s o ekivanjima zapadnjaka. Tješio sam ih. Govorio sam ono što su željeli uti, što bi sami željeli re i da nisam bio ondje kako bih ih poštedio tog dosadnog posla i gnjavaža kojima je popra en. Bio sam takore i njihova rukavica... A onda sam jednoga dana došao u Amsterdam. Nekoliko tjedana nakon ubojstva onog nizozemskog sineasta od strane jednog muslimana povodom bogohulnog dokumentarca u kojem se prikazuje gola žena prekrivena kuranskim stihovima. Sigurno si uo za to.

— Na uo.

Dr. Džalal razvla i lice u kratkotrajnu grimasu 1 nastavlja:

— Predavaonica na sveu ilištu na kojem sam nastupao obi no je bila dupkom puna... Toga dana mnoge su stolice bile prazne. Osobe koje su se potrudile do i u inile su to kako bi izbliza vidjele ne istu zvijer. Lica su im odavala mržnju. Više nisam bio dr. Džalal, njihov saveznik, koji brani njihove vrijednosti i njihovai koncepciju demokracije. Sve je to završilo u košu za sme e. U njihovim o ima, više nisam bio drugo do Arapin, slika i prilika Arapina koji je ubio sineasta. Radikalno su se promijenili, ti predšasnici modemiteta, najtolerantniji, najemancipiraniji od svih Europljana. A eto ih kako izlažu svoj rasizam poput trofeja. Odsada, svi su Arapi teroristi. A ja?... Ja, doktor Džalal, zakleti neprijatelj fundamentalista, koji sam posrtao pod fetvama i lomio koplja za njih?... U njihovim o ima, bio sam obi na izdajica svoga naroda, i utoliko još vredniji prezira... U tom trenutku doživio sam nešto nalik prosvjetljenju. Shvatio sam kakva sam budala bio i, ponajprije, gdje mi je mjesto. Zato sam pokupio kov ege i vratio se svojim.

Olakšavši dušu, poprima sumoran izraz lica. Shva am da sam dotaknuo osobito osjetljivo nijesto i pitam se nisam li svojom indiskretnoš u stavio sol na ranu koju bi on volio vadjeti kako zarasta.

19.

Nakon odlaska dr. Džalala, koji je u me uvremenu zaspao na kanapeu, brže-bolje sklanjam lijekove. Srdit sam. Gdje mi je bila glava? Svaku bi budalu zgranuo arsenal bo ica i tableta na mome no nom ormari u. Je li dr. Džalalu nešto sumnjivo? Zašto je, potpuno neo ekivano, došao u moju sobu? Nije imao obi aj prilaziti drugima. Osim u slu ajevama kad bi se opijao sam u baru, gotovo ga se nije dalo sresti u hodnicima hotela. Mrgodan, distanciran, nije uzvra ao ni na osmijeh ni na pozdrav. Hotelsko osoblje ga je izbjegavalo jer bi ga zbog sitnice spopao strahovit bijes. S druge strane, koliko znam, nije mu poznat razlog mojeg boravka u Bejrutu. On je došao u Libanon zbog predavanja; ja sam ovdje iz razloga koji se drže u tajnosti. Zašto mi se ju er pridružio na terasi, on koji se užasava društva?

Nema sumnje, pobu ujem njegovia znatiželju.

Uzimam hrpu lijekova koje mi je propisao jedan profesor nakon što me podvrgnuo bezbrojnim pretragama kako bi se ustanovilo na koje sam proizvode alergi an i moje tijelo pripremlilo da se odupre eventualnim nuspojavama. Tre i dan mojeg boravka u Bejrutu pregledali su me razli iti lije nici, podvrgavaju i me uzastopnim va enjima krvi i detaljnim pretragama, šalju i me bez predaha od skenera pod kardiograf. Kad se ustanovilo da sam zdrav tijelom i duhom, predstavili su me stanovitu profesoru Ghanyju, jedinom ovlaštenom odlu iti ho u li ili ne u sudjelovati u zadatku. Bio je on mršav starac, suh kao prut, glave ovjen ane sijedom i zamršenom kosom. Sajid mi je objasnio da je profesor Ghany virolog, ali koji zalazi i u druga znanstvena podru ja; besprimjerna siva eminencija, malne arobnjak koji je desetlje ima radio na najuglednijim istraživa kim institutima prije nego što su ga otjerali zbog njegova arapstva i njegove religije.

Do ju er, stvari su tekle najuobi ajenijim tokom. Šaker me odveo u jednu privatnu kliniku u sjevernom dijelu grada. ekao me u autu dok konzultacije nisu završile. Zatim me odvezao natrag u hotel. Ne postavljaju i pitanja.

Upad dr. Džalala mi ne da mira.

Otkako je otišao neprestance preispitujem naše rijetke susrete. Gdje sam pogriješio? Od kojeg sam asa po eo pobu ivati njegovu radoznalost? Je li netko od ljudi koji me okružuju u inio nesmotrenost? Što zna i njegova tvrdnja »Nadam se da ne eš štedjeti tu gamad«? Tko ga je ovlastio da mi se obra a na taj na in?

Šaker me zatje e kako razbijam glavoi tim pitanjima. Moja zaokupljenost smjesta izaziva njegovu pažnju.

— Nešto nije u redu? — pita zatvaraju i vrata za sobom.

Ležim na kanapeu, le ima okrenut prozoru. Kiša je prestala. Izvana dopire samo šumor automobila što prolaze preplavljenom cestom. Bakrenasti oblaci zgušnjavaju se na nebu, spremni sasuti svoje breme na grad.

Šaker uzima stolac i sjeda na nj raskre enih nogu. To je krupan momak od tridesetak godina, nao it i otvoren, s dugom kosom za ešljanom unatrag i skupljenom u jedar konjski rep. Ima oko metar osamdeset, široka ramena i istaknutu bradu. Njegove plave o i imaju mineralan sjaj i neodreden pogled, tek dva ažurna oka smještena nasumce, kanda izvan glave. Prihvatio sam ga im sam mu prvi put stisnuo ruku, kad me Sajid povjerio njemu i Imadu na sirijskoj granici kradom me uvevši u Libanon. injenica je da ne govori mnogo, ali unato tome umije biti prisutan. Sposobni smo sjediti jedan kraj drugog i promatrati isti predmet a da ne prozborimo ni rije . Me utim, na njemu je došlo do odre ene promjene. Otkako su našli njegova prijatelja Imada predoziranog u parku, Šaker se pokunjo. Prije je pucao od energije. Ne bih stigao ni poklopiti slušalicu, a on bi ve zvonio na vrata. Letio je na sve strane uvijek s istom žustrinom, s istom posve enoš u. A onda je policija našla tijelo njegova najbližeg suradnika i to je za njega bio hladan tuš. To ga je preko no i zablokiralo.

Nisam se uspio zbližiti s Imadom. Izuzev našega zajedni kog prelaska iz Jordana, vrlo je malo vremena proveo u mojoj blizini. Dolazio je sa Šakerom po mene u hotel i to je bilo sve. Bio je plah mladi , uvijek u sjeni svojega sudruga. Nije izgledao kao da se drogira. Kad sam uo da je na en na javnoj klupi, poplavljenih usta, posumnjao sam u prurušeno smaknu e. Šaker je bio istoga mišljenja, ali ga je držao za sebe. Samo sam ga jednom upitao što misli o Imadovoj smrti; njegov ažurni pogled se smrknuo. Otad izbjegavamo tu temu.

— Problemi?

— Ne pravi — odgovaram.

— Izgledaš zabrinut,

— Koliko je sati?

Gleda na sat i obavješ uje me da imamo još dvadesetak minuta. Ustajem i odlazim se umiti u kupaonicu. Ledena voda me razvedrava. Dugo ostajem nagnut nad lavaboom, škrope i si lice i vrat.

Uspravljaju i se, zatje em Šakera kako me promatra u ogledalu. Prekrižio je ruke na prsima, nagnuo glavu u stranu i ramenom se oslonio na zid. Gleda me kako provla im mokre prste kroz kosu, staklasta pogleda.

— Ako se ne osje aš dobro, odgodit u sastanak — veli.

— Nema potrebe...

Pu i usne, sumnji av.

— Ti najbolje znaš... Sajid je jutros stigao. Bilo bi mu drago da te vidi.

— Petnaest dana nije dao znaka od sebe — napominjem.

— Vratio se u Irak... Stvari se tamo pogoršavaju — dome e pružaju i mi ru nik.

Brišem se, stavljam ru nik oko vrata.

— Danas popodne me posjetio dr. Džalal — bubnem.

Šaker podiže obrvu.

— A da?

— I ju er mi je prišao na terasi.

— Pa?

— Brine me to.

— Rekao ti je nešto sumnjivo?

Okre em se prema njemu.

— Kakav je to tip, taj doktor?

— Nemam pojma. To nije moja domena. Ako ti smijem dati savjet, ne sekiraj se bez veze.

Vra am se u sobu obu i cipele i jaknu pa ga obavješ ujem da sam spreman.

— Idem po auto — kaže. — ekaj me pred ulazom.

Pomi na vrata klinike otvaraju se uz škripu. Šaker skida crne nao ale i uvodi svog terenca na šljunak unutrašnjeg dvorišta. Parkira izme u dvojica ambulatna kola i gasi motor.

— ekam te tu — kaže mi.

— U redu — dobacujem mu izlaze i iz auta.

Namiguje mi i naginje da zatvori vrata.

Penjem se stepenicama prostranoga granitnog stubišta. Bolni ar me do ekuje u predvorju klinike i vodi u ured profesora Ghanyja na prvom katu. Sajid je ondje, zavaljen u fotelju, prstima stiš e koljena. Vide i me kako se približavam lice mu ozaruje osmijeh. Ustaje i širi ruke. Privijamo se jedan uz drugoga. Sajid je jako smršavio. Pod njegovim sivim odijelom osje am samo kosti.

Profesor eka da završimo s grljenjem i pokazuje nam da sjednemo na stolice nasuprot njemu. Nervozan je; neprestano lupka olovkom po zapisniku.

— Rezultati pretraga su izvrsni — obavješ uje me. — Kura koju sam propisao bila je uspješna. Savršen si za zadatak.

Sajid ne skida oka s mene.

Profesor odlaže olovku, podbo uje se o stol i, podižu i bradu, gleda me ravno u o i.

— Ne radi se o bilo kakvom zadatku — napominje mi.

Ne odvra am pogled.

— Radi se o posve jedinstvenoj operaciji — produžuje profesor, kojeg moja krutost i šutnja pomalo izbacuju iz takta. — Zapad nam ne daje alternativu. Sajid se upravo vratio iz Bagdada. Stanje je alarmantno. Ira ani su pomahnitali. Na rubu su gra anskog rata. A mi moramo brzo intervenirati želimo li sa uvati regiju od kaosa od kojeg se nikad ne e oporaviti.

— Šijiti i suniti se me usobno razdiru — nadovezuje se Sajid. — Ima ve stotinjak mrtvih, a želja za osvetom širi se poput plamena.

— ini mi se da vas dvojica gubite vrijeme — kažem. — Kažite što o ekujete od mene i to u izvršiti.

Profesorova olovka se smiruje.

Njih se dvojica oprezno pogledavaju.

Profesor reagira prvi, i dalje drže i olovku u zraku.

— Posrijedi nije obi an zadatak — kaže. — Oružje koje ti povjeravamo u inkovito je koliko i nepronalažljivo. Nijedan skener, nikakva kontrola, ništa ga ne može otkriti. Možeš ga nositi kamo želiš. I gol ako ho eš. Neprijatelj ne e ništa opaziti.

— Slušam vas.

Olovka ovlaš doti e zapisnik, polako se podiže te pada na hrpu papira i prestaje micati.

Sajid gura ruke me u stegna. Kao da smo sva trojica paralizirani. Tišina se nastavlja minutu ili dvije, nepodnošljiva. uje se samo daleko brujanje klima-ure aja ili štampa a. Profesor ponovo dohva a olovku, prevr e je među prstima. Zna da je kucnuo as, ali ga se pribojava. Progutavši knedlu, smaže hrabrost pa me ošinje, stisnutih šaka:

— Radi se o virusu.

Ni da bih trepnuo. Nisam shvatio. Ne vidim kakve to veze ima sa zadatkom. Rije virus ispunjava mi svijest, nerazumljiva zna enja. Kao da sam sve ovo ve doživio. Što je to? Virus... virus... Gdje sam ve uo tu rije što mi se vrti u glavi a da je ne uspijevam locirati? Zatim pretrage, rendgeni, lijekovi nalaze mjesto u slagalici i rije virus se pojašnjava, djeli po djeli sve dok ne otkrije svoju tajnu - mikrob, mikroorganizam, gripa, bolest, epidemija, lije enje, hospitalizacija; svakovrsne stereotipne slike prolaze mi glavom, ispreple u se i stapaju... Ali i dalje ne vidim vezu.

Kraj mene, Sajid je napet poput luka.

Profesor mi objašnjava:

— Revolucionarni virus. Godinama sam radio na njemu. Silan je novac utrošen na projekt. Ljudi su žrtvovali život da bi ga omogu ili.

O emu on to govori?

— Virus — ponavlja profesor.

— Dobro sam uo. I gdje je problem?

— Jedini problem je u tebi. Jesi li spreman ili nisi?

— Ja nikad ne uzmi em.

— Ti eš biti njegov nosilac.

Teško ga pratim. Nešto mi u njegovim rije ima izmi e. Nešto ne uspijevam probaviti. Kao da postajem autisti an.

Profesor dodaje;

— Sve ove pretrage i lijekovi imali su za cilj provjeriti je li tvoje tijelo u stanju primiti ga. Reagiralo je upravo savršeno.

Tek tada povezujem konce. Odjednom mi sve postaje jasno. *Radi se o virusu. Moj zadatak je prenijeti virus. To je to, fizi ki me pripremaju da primim virus. Virus. Moje oruđe, moja bomba, moja samoubila ka naprava...*

Sajid me pokušava uhvatiti za ruku; mi em je.

— iniš se iznena en — kaže mi profesor.

— Iznena en sam. Ali ništa više od toga.

— Ima problema?

— Apsolutno nikakvog — kažem odrješito.

— Mi smo... — pokušava nastaviti virolog.

— Professore, kažem vam da nema apsolutno nikakvog problema. Virus ili bomba, koja je razlika? Nema potrebe da mi navodite razloge, samo mi kažite kada i kako. Nisam ni bolji ni manje hrabar od Ira ana koji svakodnevno umiru u mojoj zemlji. Kad sam pristao slijediti Sajida rastao sam se od života. Ja sam mrtvac koji eka pristojan pokop.

— Nisam ni na trenutak posumnjao u tvoju odlu nost — kaže mi Sajid podrhtavaju im glasom.

— U tom slu aju, zašto ne bismo odmah prešli na konkretne stvari? Kad e mi se pružiti... ast da služim svojoj Stvari?

— Za pet dana — odgovara profesor.

— Zašto ne danas?

— Strogo se pridržavamo plana.

— U redu. Ne u izlaziti iz hotela. Do ite po mene kad ho ete. Što prije, to bolje. Žudim obnoviti dušu.

Sajid moli Šakera da nas ostavi same i poziva me da u em u njegov auto. Prelazimo pola grada u tišini. Osje am kako bezuspješno traži rije i. U jednom trenutku, nesposoban podnijeti šutnju pruža ruku prema radiju i smjesta je povla i. Kiša je ponovo po ela lijevati, još ja e nego prije. Zgrade izgledaju kao daje rezignirano podnose. Njihova turobnost podsje a me na skitnicu kojeg sam maloprije promatrao s prozora svog apartmana.

Prolazimo kraj neke etvrti s ruševnim zgradama. Tragovi rata odolijevaju vremenu. Gradilišta se trude dosko iti tome: proždiru rubove grada, na i kane dizalicama i buldožerima što se ustremljuju na ruševine poput krvolo nih pasa. Na križanju, dva voza a psuju se na pasja kola; auti su im se upravo sudarili. Asfalt je posut komadi ima stakla. Sajid se ne obazire na crveno svjetlo i zamalo se zalije e u automobil koji se pojavio iz susjedne ulice. Zvukovi trube obasipaju nas sa svih strana. Sajid ih ne uje, izgubljen je u svojim brigama.

Kre emo obalnom cestom. More je uzburkano. Izgleda poput pobunjena golemog mra nog bijesa. Nekoliko brodova eka da u u u luku; okruženi sivilom, podsje aju na fantomske la e.

Tek nakon što smo prevalili etrdesetak kilometara Sajid izlazi iz svoje pomutnje. Primje uje da smo pošli ukrivo, izvija vrat kako bi se orijentirao te naglo skre e i parkira uz rub ceste, ekaju i da mu se srede misli.

— To je jako važan zadatak — kaže. — Jako, jako važan. Nisam ti govorio o tome, o virusu, jednostavno zato što se radi o najstrožoj tajni. Stvarno sam mislio da će ti nakon svih tih obilazaka klinike na kraju sinuti... Shvaćaš? Nisam te htio dovesti pred gotovinu. Ali još ništa nije odlučeno. Preklinjem te da u tome ne vidiš nikakav pritisak, nikakvu zloupotrebu povjerenja. Smatraš li da nisi spreman, da ti zadatak ne odgovara, možeš se povući i nitko ti neće ništa zamjeriti. Znaj samo da će sljedeći kandidat proći isti put kao i ti. Neće ništa znati sve do posljednjeg trenutka. Zbog sigurnosti svih nas i zbog uspjeha zadatka.

— Bojiš se da nisam dorastao?

— Ne... — uskliknuo je prije nego što se sabrao; lancij njegovih prstiju bjelicali su se koliko je snažno pritisnuo volan. — Oprosti, nisam htio podići glas pred tobom. Zbunjen sam, to je sve. Ne bih si nikad oprostio da se osjećam izigran ili namamljen u klopku. Upozorio sam te, u Bagdadu, da je ovaj zadatak drukčiji od svih. Nisam ti mogao reći više. Shvaćaš?

— Sada da.

Vadi rupčić i prelazi njime po kutovima usta i ispod ušiju.

— Zamjeraš mi?

— Ni najmanje, Sajide. Ovo s virusom me iznenadilo, ali nemoj sumnjati u moju privrženost. Beduin nikad ne uzmiče. Njegova je riječ hitac. Jednom kad iziđe, više se ne vraća. Prenijet u taj varus. U svoje ime i u ime svoje domovine.

— Ne spavam otkako sam te povjerio profesoru. To nema veze s tobom. Znam da ćeš ići do kraja. Ali to je tako... kapitalno. Ne možeš pojmiti važnost te operacije. To je naše posljednje sredstvo, shvaćaš? Nakon toga nastat će novo doba, i Zapad nas više nikad neće gledati istim oči. Ne bojim se smrti. Naprotiv, bojim se toga da moja smrt ni za dlaku ne promijeni našu situaciju. Da su naši muškenici umrli uzalud. Bila bi to najgnusnija psina koja im se može napraviti. Za mene, život je samo besmislena oklada; ono što opravdava njegov ulog je na in na koji se umire. Ne želim da naša djeca pate. Da su naši roditelji svojedobno uzeli stvari u svoje ruke, ne bismo bili tako nesretni. Nažalost, oni su čekali mjesto da ga odu potražiti, i mi smo sada prisiljeni suprotstaviti se sudbini.

Okreće se prema meni. Njegovo je lice blijedo, u njegovim očima blistaju suze bijesa.

— Da vidiš samo u što se pretvorio Bagdad, sa svojim uništenim svetištima, ratovima izmeću džamija, bratoubila kim krvoprolićima. Gušimo se. Pozivamo na mir i nitko nas ne sluša. Istina je da smo u Saddamovo vrijeme bili taoci. Ali, Bože dragi, sada smo zombiji! Naša su groblja pretrpana, a naše molitve razlijeću se u komade zajedno s minaretima. Kako smo došli do tih krajnosti?... Ne spavam jer otključujemo sve, *apsolutno sve*, od tebe. Ti si naše zadnje utočište, naša posljednja bitka. Uspiješ li, dovest ćeš stvari natrag u red i napokon nam omogućiti da stanemo na noge. Ne znam je li ti profesor objasnio u čemu se sastoji virus?

— Nije ni trebao.

— Ipak, trebaš znati. Važno je da znaš što tvoja žrtva zna i za tvoj narod i za sve ugnjetene narode svijeta. Ti si kraj imperijalističke hegemonije, upokoravanje nesreće, iskupljenje pravednika...

Ovaj put ja njega hvatam za zapešak.

— Molim te, Sajide, nemoj sumnjati u mene. Ne mogu to podnijeti.

— Ne sumnjam u tebe.

— Onda stani sad s prirodom. Pusti stvari da se dogode. Nemam potrebu za pratnjom. Sam u na i svoj put.

— Samo ti pokušavam reći koliko tvoja žrtva...

— To je bespotrebno. K tome, znaš kakvi smo mi iz Kafr Karama. Nikad ne govorimo o planovima koje zaista namjeravamo jednog dana provesti u djelo. Želje moraju ostati prešućene da bi se ostvarile. Zato, ušutimo... Želim ići dokraja. S punim povjerenjem. Shvaćaš li me?

Sajid potvrdno kima:

— Vjerojatno imaš pravo. Tko ima vjere u sebe nema potrebu za tuđom.

— Upravo tako, Sajide, upravo tako.

Vozi unatrag, vraća se putem do šljunčane ceste i zaokreće kako bi se vratio u grad.

Najve i dio no i proveo sam na hotelskoj terasi, nagnut nad balustradu što gleda na aveniju, nadaju i da e mi se pridružiti dr. Džalal. Tišti me samo a. Pokušavam se dovesti u red. Potreban mi je bijes dr. Džalala da ispuni moje praznine. Ali od Džalala ni traga ni glasa. Dvapat sam pokucao na njegova vrata. Nije bio u sobi. Ni u baru. Sa svoje prigodne promatra nice nadzirem automobile koji se zaustavljaju kraj plo nika, iš ekuju i njegovu rasklimanu siluetu. Osobe ulaze i izlaze iz hotela; njihovi glasovi dopiru do mene u poja anim fragmentima prije nego što se rastvore u mrmoru no i. Na nebu blista polumjesec, bijel i oštar poput srpa. Iznad njega, niske zvijezda izlažu svoju krasotu. Hladno je; oko mojih uzdaha preple u se vlakna pare. U zakop anoj jakni i razroga enih o iju pušem u utrnule šake. Ve sat vremena ne mislim ni na što. *Toksin* što mi zaokuplja svijest otkako se u njoj usadila rije »virus« eka i najmanji znak da se osmjeli. Ne želim mu dati priliku da posije smutnju u mojoj duši. Taj toksin je avo. Zamka na putu. On je moje klonu e, moja propast; zakleo sam se pred svojim svecima i precima da ne u pokleknuti. Stoga promatram; promatram ulicu preplavljenu no obdijama, automobile što prolaze, igru neonskih svjetala na fasadama, mušterije kako opsjedaju du ane; promatram, o iju otvorenih šire od pitanja, o iju namjesto glave. I promatram ovaj grad, toliko vi an mamljenju!... Još nedavno, golemi mrtva ki pokrov prekrivao ga je s jednog kraja na drugi, zapljenjuju i njegova svjetla i njegove odjeke, svode i njegove negdašnje ekscese na bijedni strah od praznine i nedostatka nadahnu a, taj grad sazdan od hladno e i zbunjenosti, teškog poraza i neizvjesnosti... je li zaboravio svoju agoniju do te mjere da ne suosje a s patnjom svojih bližnjih? Beznadni Bejrut! Usprkos aveti gra anskog rata što se nadnosi nad njegove gozbe, on se ponaša kao da se ništa ne doga a. Kamo to hitaju njegovi stanovnici, raštrkani po plo nicima poput žohara u cijevima? Koji ih san pomiruje s njihovim po inkom? Koja zora s budu noš u?... Ne, ne u završiti kao oni. Ne želim im ak ni sli iti.

Dva su sata.

Više nikog nema na ulici. Trgovine su spustile ograde, posljednje su se sablasti razišle. Džalal ne e do i. Je li mi on zapravo potreban?

Vra am se u sobu, promrzao ali oknjepljen. Svježi zrak mi je godio. Toksin koji mi je zaokupljao svijest naposljetku se povukao. Uvla im se pod plahte i gasim svjetlo. Osje am se ugodno u mraku. Okružuju me moji bližnji, živi i mrtvi. Virus ili bomba, koja je razlika kad se u jednoj ruci maše uvredom a u drugoj Stvari? Ne u uzeti tabletu za spavanje. Vratio sam se u svoj element. Sve je u redu. *Život je samo besmislena oklada; ono što opravdava njegov ulog je na in na koji se umire.* Tako se ra aju legende.

20.

Na recepciji se pojavljuje postariji ovjek. Krupan je i koš at, žu kaste boje kože svojstvene asketima. Nosi stari sivi kaput na tamno odijelo i iznošene, ali svježje ulaštene kožne cipele. Nao ale s debelim okvirima i kravata iji su dani odavno prošli daju mu dostojanstven i dirljiv izgled u itelja pred mirovinom. S novinama pod miškom, podignute brade, pritiš e zvonce na pultu i mirno eka da ga se posluži.

— Izvolite?

— Dobar dan. Molim vas, recite dr. Džalalu daje Mohammed Seen ovdje.

Recepcionar se okre e prema polici za klju eve i ne primje uje klju pod brojem 36; laže:

— Dr. Džalal nije u svojoj sobi, gospodine.

— Vidio sam ga kako ulazi prije dvije minute — ustrajno e gost. — Valjda je prezauzet ili se odmara, ali ja sam stari prijatelj i bit e vrlo nezadovoljan ako sazna da sam prošao ovuda a da ga se nije obavijestilo.

Recepcionar upravlja pogled iznad posjetio eva ramena. Sjedim u sobi za primanje i pijem aj. Po ešavši se iza uha, podiže telefon.

— Provjerit u je li u baru... Vi ste?

— Mohammed Seen, romanopisac.

Recepcionar okre e broj, rasteže leptir-mašnu kako bi si olakšao vrat i ugriza se za usnicu za uvši glas s druge strane žice.

— Recepcija ovdje, gospodine. Je li dr. Džalal u baru?... Traži ga stanoviti Mohammed Seen... U redu, gospodine.

Recepcionar prekida vezu i moli romanopisca da prieka.

Doktor izlazi iz stubišta što gleda na sobe, širom otvorenih ruku i osmjehuju i se od uha do uha. »*Alah, ja baba!* Kojim dobrom, *habibi?* Uau! Veliki Seen me se sjetio.« Dva se muškarca srda no grle, ljube u obraze, sretni što se vide; dugo se promatraju i tapšaju po leima.

— Kakvo predivno iznenađenje! — kliče doktor. — Otkad si u Bejrutu?

— Već tjedan dana. Došao sam na poziv Francuskog instituta.

— Sjajno. Nadam se da ćeš produžiti boravak. To bi me jako obradovalo.

— Moram se vratiti u Pariz u nedjelju.

— I ovako imamo još puna dva dana pred sobom. Kako božanstveno mirišeš! Hodi, idemo na terasu vidjeti zalazak. Prekrasan je pogled odozgo na svjetla grada.

Išezavaju u stubištu.

Dva muškarca sjedaju za stol u ostakljenom alkovenu na terasi hotela. Ujmem ih kako se smiju i svako malo tapšaju po ramenu, krišom se provlače iza drvene pregrade i špijuniraju ih.

Mohammed Seen svlači kaput i odlaže ga kraj sebe, na naslon za ruke na fotelji.

— Jesi za kafićicu?

— Ne, hvala,

— Bože mili! Prošla je bitava vještina! Gdje se skrivaš sve to vrijeme?

— Potucam se po svijetu.

— Pročitao sam tvoju zadnju knjigu. Prava divota.

— Hvala.

Doktor se zavaljuje u stolicu i križa noge. Ne može pogled od romanopisca, osmjehuju i se, vidno razdragan njegovom prisutnošću.

Romanopisac se laktima opire o koljena, sklapa ruke poput budističkog svećenika i blago podbojuje bradu vršcima prstiju. Njegovo oduševljenje je splasnulo.

— Čemu tako kiselo lice, Mohammede? Nevolje?

— Jedna jedina... A to si ti.

Doktor se naglim trzajem odguruje unatrag uz kratak i suh smijeh. Smjesta se pribire, kao da je ujedanput apsorbirao riječi i svojega sugovornika.

— Imaš problema sa mnom?

Romanopisac uspravlja vrat; prstima se hvata za koljena.

— Ne pokušaj, Džalale. Prekjude sam bio na tvom predavanju. Još se uvijek ne mogu oporaviti od njega.

— Zašto mi nisi prišao odmah poslije?

— Uz svu onu rulju što se okupila oko tebe?... Zbilja te nisam mogao prepoznati. Bio sam toliko zbunjen da mislim da sam zadnji izišao iz dvorane. Stvarno, totalno si me zgromio. Kao da mi je pala cigla na glavu.

Osmijeh nestaje s Džalalova lica. Zamjenjuje ga bolan izraz. Smrkava se i njegovo se lice nabire. Dugo si čeka donju usnu, nadaju i se iščekivati riječi kadru probiti nevidljivi zid što se podigao između njega i romanopisca.

Namrštivši se, veli napuklim glasom:

— Stvarno te toliko pogodilo, Mohammede?

— Kažem ti, još ne mogu doći k sebi.

— Pretpostavljam da si mi došao izvući uši, u čitlju... Dobro, ne brini...

Romanopisac podiže kaput, nervozno ga opipava i vadi kutiju cigareta. Pruža je doktoru, ali ovaj osorno odbija. Grubost njegove kretnje ne promiče piscu.

Doktor se zagrađuje iza razočarane grimase. Njegovo je lice napeto, a iz njegova pogleda isijava hladno neprijateljstvo.

Pisac traži upaljač ali ga ne uspijeva naći; kako mu Džalal ne pruža svoj, odustaje od pušenja.

— ekam — podsje a ga doktor grlenim glasom.

Pisac potvrdno kima. Vra a cigaretu u kutiju pa kutiju u džep kaputa koji ponovo odlaže na naslon. Kao da se trudi dobiti na vremenu, srediti misli sada kad je prisiljen izraziti se.

Snažno frk e i bez daljnjeg razmišljanja ispaljuje;

— Kako je mogu e promijeniti stranu preko no i?

Doktora prožima drhtaj. Miši i na njegovu licu se gr e.

Nije o ekivao tako frontalan napad... Nakon duge šutnje, tijekom koje nepomi no zuri u jednu to ku, odgovara:

— Nisam promijenio stranu, Mohammede. Samo sam uvidio da sam dosad bio na krivoj.

— Bio si na pravoj, Džalale.

— I sam sam to mislio. Prevario sam se.

— Zato što ti nisu dodijelili *Orden triju Akademija*?

— Misliš da ga nisam zaslužio?

— Mislim da si ga itekako zaslužio. Ali nije kraj svijeta.

— To je bio kraj mojih snova. Dokaz je da se sve otad promijenilo.

— Što se promijenilo?

— Situacija. Odsada mi dijelimo karte i bodove. Bolje re eno: mi name emo pravila igre.

— Koje igre, Džalale? Igre lin ovanja?... Ona nikog ne zabavlja, baš naprotiv... Isko io si iz vlaka u pokretu. Prije si bio na svome mjestu.

— Kao dežurni potr ko?

— Nisi bio nikakav dežurni potr ko. Bio si prosvije en ovjek. Danas smo mi savjest svijeta. Ti i ja i ostale osirotjele inteligencije, izviždane od svojih i prezrene od okoštalih mozgova. Svakako, inimo manjinu, ali nas ima. Jedino smo mi kadri promijeniti stvari, ti i ja. Zapad je ispao iz trke. Doga aji su ga nadvladali. Prava se bitka vodi izme u muslimanskih elita, odnosno izme u nas dvojice i vo a.

— Izme u arijske i *arjenske** rase.

— To je laž. I sam to dobro znaš. Danas se sve doga a tu kod nas, izme u nas. Muslimani su uz onoga tko najdalje pronosi njihov glas. Fu ka im se je li on terorist ili artist, varalica ili pravednik, crna ili siva eminencija. Njima treba mit, idol. Netko sposoban zastupati ih, izraziti njihovoi kompleksnost, braniti ih na svoj na in. Perom ili bombama, njima je malo važno. Na nama je da izaberemo oružje, Džalale, na nama: tebi i meni.

— Ja sam izabrao svoje. A drugog ni nema.

— Ne misliš to što govoriš.

— Mislim.

— Ma ne misliš. Tvoja se strana promijenila, ne ti.

— Ne dopuštam ti...

— U redu — prekida. — Nisam tu da bih ti vrije ao osje aje. Nego da bih ti kazao sljede e: na nama je golema odgovornost, Džalale. Sve ovisi o nama, tebi i meni. Naša pobjeda je spas cijelog svijeta. Naš poraz, kaos. Imamo ne uveno oru e u rukama; svoju dvostruku kulturu. Ona nam omogu uje vidjeti što je na stvari, gdje je krivnja a gdje pravda, gdje je slabost jednih i što ko i druge. Zapad nagrizi sumnja. Njegove teorije, koje je nametao kao apsolutne istine, popuštaju pred olujom prosvjeda. Dugo uljuljkivan u svojim iluzijama, sada gubi orijentire. Odatle metastaza što je vodila razgovoru gluhih upravljenom protiv pseudo-moderniteta i pseudo-barbarstva.

— Zapad nije moderan; on je bogat. »Barbari« nisu barbari, nego siromašni, koji nemaju sredstva za svoj modernitet.

— Potpuno se slažem s tobom. I upravo tu mi upadamo kako bismo doveli stvari natrag na njihovo mjesto, ublažili strasti, izoštrili perspektive, ukinuli stereotipe na kojima se temelji taj užasni nesporazum. Mi smo zlatna sredina, Džalale, to ka ravnoteže.

— Pri am ti pri u!... I ja sam vjerovao u to. Povode i se za intelektualnim imperijalizmom koji me gledao svisoka, i ja sam si, erudit, stalno ponavljao to no ovo što si upravo izgovorio. Ali samo sam se zavaravao. Bio sam dobar samo za to da izlažem život opasnosti u televizijskim studijima osu uju i svoje sunarodnjake, svoje tradicije, svoju

* *Arjenska rasa: ubogi, bijednici.* (Autor)

religiju, svoje bližnje i svoje svece. Iskorištavali su me. Služili su se mnome kao bakljom. Nisam ja nikakva baklja. Ja sam dvosjekli ma . Otupili su mi jednu oštricu; ostaje mi druga da ih sasije em. Ne vjerujem da je to zbog *Ordene triju Akademija*. To je bio baksuz me u mnoštvom drugih. Istina leži drugdje. Zapad je postao senilan. Njegove imperijalne nostalgije sprje avaju ga da prizna kako se svijet promijenio. Loše podnosi starost, i postao je paranoi an i nepodnošljiv. Više ga se ne može urazumiti. Zbog toga ga treba eutanazirati... Ne može se graditi na staroj podlozi. Treba sve srazniti i onda po eti iznova od samih temelja.

— ime? Dinamitom, eksplozivnim paketima, spektakularnim sudarima? Vandal ne gradi, nego razara... Moramo nau iti preuzeti stvari na sebe, Džalale, prihvatiti niske udarce i nepravde onih koje smatramo saveznicima, nadi i svoj bijes. U pitanju je budu nost svijeta. Koju važnost imaju naša razo aranja u usporedbi s prijetnjom koja ugrožava svijet? Ne pori em da su bili nekorektni prema tebi...

— I prema tebi, ne zaboravi.

— Je li to dovoljan razlog da se sudbina naroda svijeta svede na uobraženost ša ice templara?

— Za mene, ta ša ica kretena utjelovljuje cjelokupnu aroganciju s kojom se Zapad odnosi prema nama.

— Zaboravljaš svoje u enike, svoje kolege, tisu e europskih studenata koje si odgojio i koji pronose tvoje ideje. To je ono bitno, Džalale. Dovraga s ugledom ako ti ga pružaju ljudi koji ti nisu ni do koljena. *Kad se genije pojavi na ovome svijetu, prepoznat ete ga po tome što se svi glupani udružuju protiv njega*, rekao je Jonathan Swift. Tako je od pamtivijeka... Tvoj uspjeh sastoji se u znanju što ga prenosiš drugima, umovima koje prosvjetljuješ. Ne možeš okrenuti le a tolikim radostima i zadovoljstvima samo zato da udovoljiš ljubomori bande nesvjesnih zelota.

— Ti, Mohammede, o igledno nikada ne eš shvatiti. Preblag si i naivan do boli. Ja se ne osve ujem; zahtijevam da mi se vrati moj genij, moj integritet, moje pravo da budem velik i lijep i posve en. Prihvatiti isklju enost, zaboraviti puste godine ostracizma, intelektualnog, segregacionisti kog i glupavog despotizma... više ne dolazi u obzir. Ja sam profesor u miru...

— Bio si, Džalale. Sada više nisi. Stupaju i za govornicu mra njaštva, pokazuješ svojim nekadašnjim u enicima i onima koji su te povrijedili da, uzevši sve u obzir, ne vrijediš bogzna što.

— Ni oni ne vrijede bogzna što za mene. Odsada, kurs koji su mi nametali više nije na snazi. Sada sam sam svoja jedinica mjere. Sam svoja lisnica. Sam svoj rje nik. Odlu io sam preispitati sve od po etka, sve preodrediti. Nametnuti *vlastite* istine. Prošlo je vrijeme puzavih laskanja. Da bi se svijet mogao uspraviti, treba ga osloboditi onih koji savijaju ki mu. Mit tropskih šešira pripada prošlosti. Raspoložemo sredstvima za pobunu. Više se ne dopuštamo vu i za nos i vi emo s krovova, na sav glas i ne skrivaju i se, da Zapad nije drugo do masna šala. Sofisticirana laž. Najkoketnija himba. Odlu io sam zadignuti njegovu sve anu haljinu i pogledati je li njegovo donje rublje jednako zamamno kao njegovi atributi... Vjeruj mi, Mohammede, Zapad je loša partija. Odvajkada nam pjevuši svoje uspavanke kako bi manipulirao nama u našem drijemežu. Dokad e to trajati? Rekli smo mu dosta; moraš preispitati svoje agende. Svojedobno je uživao u tome da kroji svijet po vlastitoj volji. Zvao je starosjedioca uro enikom, slobodnog ovjeka divljakom i samovoljno stvarao i razarao mitologije, svode i naše barde na vašarski folklor i uzdižu i šarlatane na rang božanstava. Danas, poniženi narodi ponovo dolaze do rije i. A imaju i što re i. Upravo to govore naši topovi.

Pisac udara dlanom o dlan:

— Bulazniš, Džalale. Spusti se malo na zemlju, Boga ti! Tvoje mjesto nije me u onima što ubijaju, kolju i zastrašuju. I sam to znaš! Znam da znaš. Slušao sam te prekju er. Tvoje je predavanje bilo jadno, i ni u jednom trenutku nisam primijetio ni trunku one iskrenosti koja te odlikovala u vrijeme kad si se borio za to da trezvenost nadvlada bijes, da se nasilje, terorizam, nesre a prognaju iz mentaliteta...

— Dosta! — plane doktor dekomprimiraju i se poput opruge. — Ako uživaš u tome da ti besprizorna ubrad liže guzicu, to je tvoja stvar. Ali nemoj meni govoriti da je sranje u kojem

se valjaš gozba. Ja znam prepoznati smrad klozeta, dovraga! I tvoje prenemaganje isto tako smrdi. Ideš mi na jetra, jebote!... A sve je tako jasno. Zapad nas ne voli. Ni tebe ne e voljeti. Ne e te nositi u srcu jer ga nema i nikad te ne e uznijeti u oblake jer te gleda svisoka. Želiš ostati kukavna ulizica, servilni Arapin. povlašteni balija; želiš i dalje o ekivati od njih ono što ti nisu sposobni dati? U redu. Strpi se i ekaj. Tko zna? Kakva kost možda jednog dana ispadne iz njihovog koša za sme e. Ali nemoj meni dolaziti prodavati svoje pri e ista a cipela, *ja velid*. Savršeno znam kamo idem i što želim.

Mohammed Seen podiže ruke u znak odustajanja, uzima kaput i ustaje.

Brzo se povla im.

ujem kako Džalal grdi pisca na stubama:

— *Pružam im Mjesec na srebrnu pladnju. Oni vide samo muhoserinu na pladnju. Kako mislite da bi ih mogao o arati Mjesec?* To si ti napisao.

— Nemoj me mamiti na taj teren, Džalale.

— Zašto toliko gor ine u tom priznanju poraza, gospodine Mohammede Seene? Zašto si prisiljen patiti zbog svoje velikodušnosti? Zato što oni odbijaju priznati tvoju pravu vrijednost. Tvoju retoriku opisuju kao »bombasti nost« a tvoje uznosite bljeskove kao »stilske smjelosti«. Ja se borim protiv te nepravde, bunim se protiv tog redukcionisti kog pogleda kojim se usu uju sagledavati našu veli anstvenost. Treba da ti ljudi postanu svjesni nepravde koju nam nanose, da shvate kako e se, ako nastave pljuvati po onome najboljem što imamo, morati suo iti s onim što imamo najgore. Sasvim jednostavno.

— Svijet intelektualaca je svugdje jednak, sumnjiv i podao kao bilo koja razbojni ka špilja. To je podzemlje svoje vrste, bez skrupula i bez kodeksa asti. On ne štedi ni svoje ni druge... Ako te to tješi, nailazim na ve i otpor i ve u mržnju me u svojim nego bilo gdje drugdje na svijetu. Tvrdi se da nitko nije prorok u svojoj zemlji. Zamjenjujem to ku zarezom i dodajem: i nitko nije gospodar kod drugih. *Nitko nije prorok u svojoj zemlji, i nitko nije gospodar kod drugih*. Moj spas dolazi iz tog otkri a; ne želim biti ni gospodar ni prorok. Ja sam samo romanopisac koji pokušava podariti trun icu svoje velikodušnosti onima koji su je voljni primiti.

— Ako nalaziš zadovoljstvo u tome da se zadovoljavaš mrvicama.

— Potpuno, Džalale. Draže mi je nalaziti zadovoljstvo u ni emu nego varati se u svemu. Moja me patnja oboga uje im nikog ne osiromašuje. A najgora je bijeda ona što sije nesre u ondje gdje bi trebalo sijati život. Izme u no i svoje nevolje i jada svojih prijatelja, biram mrak koji mi omogu uje da sanjam.

Susre emo se u hodniku na dnu zgrade. Pravim se da izlazim iz toaleta. Toliko su uronjeni u svoju intelektualnu razmiricu da prolaze mimo mene, bruje i, titravi, neugasivi, ne primje uju i me.

— Sjediš na dvije stolice, Mohammede. To je vrlo neugodan položaj. Nalazimo se u samom jeku sukoba civilizacija. Morat eš izabrati stranu.

— Ja sam svoja vlastita strana.

— Umišljeni e! Ne može se biti svoja vlastita strana, to samo vodi u izolaciju.

— Onaj tko kora a prema svjetlosti nikad nije sam.

— Kojoj svjetlosti? Ikarovoj ili onoj no nih leptira?

— Onoj moje savjesti. Onoj koja je oslobo ena svake sjene.

Džalal naglo zastaje i promatra romanopisca kako se udaljava. U trenutku kad ovaj odguruje vrata što gledaju na recepciju, doktor se sprema potr ati kako bi ga sustigao, predomišlja se i pušta ruke da mu padnu na bedra:

— Ti si u analnom stadiju osvješ ivanja, Mohammede. Pokrenut je jedan svijet, a ti se baviš tricama... Ništa ti ne e dati, apsolutno ništa — dovikuje mu. — ak i te mrvice koje ti ostavljaju na stolu, jednog e dana i njih tražiti nazad... Ništa, kažem ti, ništa, i ništa, i nikad ništa...

Vrata se zatvaraju uz cihk. Piš evi teški koraci još neko vrijeme odzvanjaju, slabe i, da bi se napokon ublažili ugušeni tepihom u predvorju.

Dr. Džalal se objema rukama hvata za glavu i mrmlja neku nerazumljivoj psovku.

— Želiš da mu prospem mozak? — pitam ga.

Prostrjeljuje me ubojitim pogledom:

— Sikter! — dobacuje mi. — Postoje i druge stvari u životu.

21.

Dr. Džalal nije izišao nepovrije en iz razgovora s piscem. Rijetko ustaje prije podneva, a no u ga ujem kako kora a sobom. Šaker tvrdi da je otkazao predavanje što ga je najavio na Bejrutskom sveu ilištu i intervjuue za tisak i da nije ni primirisao knjizi koju dovršava.

Teško mi je prihvatiti da erudita njegova kalibra može izbaciti iz takta servilno škrabalo. Dr. Džalal umio je od krpe u initi ratni barjak. injenica da ga obi no piskaralo može zate i nespremna me ozloje uje.

Danas ujutro sjedi u fotelji poput hrpe nabacana granja. Le ima okrenut recepciji. Njegova cigareta jedva tinja pod štapi em pepela. Zuri u ugašen televizor, raširenih nogu, ruku opuštenih s obje strane naslona, nalik ošamu enu boksa u.

Ne podiže pogled prema meni.

Na stolu, prazne boce piva prave društvo aši viskija. Pepeljara je natrpana opušcima.

Iz sobe za primanje odlazim u restoran na dnu predvorja, naru ujem pe eni odrezak, pržene krumpiri e i zelenu salatu. Doktor ne dolazi. e kao sam ga, pogleda prikovana za vrata. Kava mi se ohladila. Konobar dolazi po istiti i uzeti moj broj sobe. Ulazna vrata restorana ostaju zatvorena.

Vra am se u ekaonicu. Doktor sjedi na istome mjestu, vrata oslonjena o naslon, i gleda u strop. Ne usu ujem mu se približiti. Ne usu ujem se vratiti u sobu. Izlazim na ulicu i gubim se u gužvi.

— Pa gdje si ti? — prekora me Šaker, snažno udaraju i šakom o šaku kad me ugledao kako ulazim.

Zakovan je za kanape, usred apartmana, blijed kao krpa.

— Posvuda te tražim.

— Malo sam se zaboravio na esplanadi.

— Tako ti Boga! Pa mogao si nazvati. Još malo i dao bih znak za uzbunu. Dogovorili smo se u pet ovdje.

— Kažem ti da sam zaboravio.

Šaker se jedva obuzdava da mi ne sko i za vrat. Moja ga flegmati nost iritira, moj nehaj razbješnjuje. Podiže ruke i pokušava se smiriti. Zatim uzima mali kartonski fascikl što mi je ležao kraj nogu i pruža mi ga.

— Avionske karte, tvoja putovnica i sveu ilišne isprave. Prekosutra letiš za London, u osamnaest i deset.

Odlažem fascikl na no ni ormari , ne otvorivši ga.

— Je li sve u redu? — pita.

— Zašto uvijek postavljaš isto pitanje?

— To mi je posao.

— Jesam li se na išta požalio?

Šaker se oslanja rukama o bedra i ustaje. Ne izgleda dobro; o i mu se crvene kao da no as nije spavao.

— Obojica smo umorni — kaže mi iznurena glasa. — Probaj se odmoriti. Pokupit u te sutra u osam ujutro. Do klinike. Moraš biti natašte.

Želi nešto dodati, ali odustaje.

— Slobodan sam?

— Naravno.

Trese bradom, baca posljednji pogled na kartonski fascikl i odlazi. Ne ujem ga kako se udaljava hodnikom. Valjda je ostao stražariti na vratima, trljaju i si bradu i pitaju i se tko zna što.

Liježem na krevet, provla im ruke ispod vrata i promatram luster iznad glave. e kam da Šaker ode. S vremenom sam ga upoznao i znam da je, kad mu nešto izmi e, nesposoban

donijeti bilo kakvu odluku prije nego što sebi potpuno razjasni stvari. Vra am se u sjede i položaj i uzimam u ruke kartonski fascikl. U njemu nalazim putovnicu, dvije karte British Airwaysa, studentsku i bankovnu karticu, dvjesto funti i sveu ilišne isprave.

Tableta koja mi je obi no pomogla da zaspim ne djeluje. Budan sam kao da sam popio litru kave. Leže i posve odjeven, zavezanih cipela, zurim u strop što ga neonski znak izvana obasjava jarkocrvenim odsjajima. Promet se ublažio. Rijetka vozila prolaze uz prigušenu breku, jedva remete i tišinu koja je obuzela grad.

I dr. Džalal bdije u susjednoj sobi. ujem ga kako kruži po sobi. Njegovo se stanje pogoršalo.

Pitam se zašto nisam upozorio Šakera na piš ev posjet.

Šaker dolazi na vrijeme. eka me u apartmanu da izi em iz kupaonice. Presvla im se i slijedim ga do auta parkiranog ispred bazara. Usprkos ledenom povjetarcu, nebo je bistro. Sunce odbljeskuje na prozorima, oštro poput žileta.

Šaker ne ulazi u unutrašnje dvorište klinike. Zaobilazi zgradu i ulazi u garažu su elice suterenu. Parkiravši se na malome podzemnom parkiralištu, penjemo se tajnim stubama. Profesor Ghany i Sajid ekaju nas na izlazu u velikoj prostoriji što sli i laboratoriju. Vrata što gledaju na gornji dio klinike blindirana su i zatvorena lokotom. Na dnu hodnika na i kanog stropnim svjetlima nalazi se soba ija su sva etiri zida obložena blistavim kerami kim plo icama. Staklena pregrada dijeli je na dva dijela. S druge strane stakla zamje ujem neku vrstu zubne ordinacije, s razvu enim naslonja em ispod sofisticiranog projektora. Posvuda uokolo nižu se metalne police natrpane kromiranim kutijama.

Profesor otpušta Šakera.

Sajid me izbjegava pogledati. Pravi se da mu profesor zaokuplja pažnju. Obojica su napeti. I ja sam nervozan. Trnci mi prolaze listovima. Otkucaji mog srca odjekuju mi poput udaraca maljem u sljepoo nicama. Povra a mi se.

— Sve je u redu — umiruje me profesor pokazuju i mi stolicu.

Sajid sjeda kraj mene; tako se ne e morati okrenuti prema meni. Njegove su ruke crvene od silnog gnje enja.

Profesor ostaje stajati. S rukama u džepovima kute, obavještava me da je kucnuo as.

— Za koji tren emo ti ubrizgati injekciju — kaže grla stisnuta od ganu a. — Dopusti da ti objasnim što e ti se dogoditi. Klini ki gledano, tvoje tijelo je spremno primiti... *strano tijelo*. Na po etku e biti nekih sporednih sekundarnih efekata. Vjerojatno vrtoglavica prvih sati, slaba mu nina, i zatim e se sve vratiti u normalu. Budi siguran u to. Ve smo više puta isprobali stvar na dobrovoljcima. Vršili smo ispravke u hodu, ve prema komplikacijama do kojih je dolazilo. Ta... *vakcina* koju eš primiti uspjela je da ne može bolje. Što se toga ti e možeš biti miran... Nakon injekcije zadržat emo te na promatranju itav dan. Puka mjera predostrožnosti. Nakon što izi eš iz centra tvoje fizi ko zdravlje bit e posve nenarušeno. Gotovo je s lijekovima koje sam ti propisao. Više nisu potrebni. Umjesto njih uzimat eš dvije vrste tableta triput dnevno tijekom tjedan dana... Sutra ideš u London. Tamo e se za tebe pobrinuti drugi lije nik. Prvi tjedan sve e se odvijati uobi ajenim tokom. U razdoblju inkubacije ne e biti ozbiljnijih negativnih efekata. Ono varira od deset do petnaest dana. Prvi simptomi e se o itovati u obliku visoke temperature i gr eva. Lije nik e biti kraj tebe. Zatim e ti se mokra a malo-pomalo zacrvenjeti. Od tog trenutka zaraza je operativna. Preostat e ti samo da obilaziš metroe, stanice, stadione i velike površine kako bi zarazio što ve i broj ljudi. A osobito stanice, kako bi se pošast proširila i u druge dijelove kraljevstva... Bolest e se širiti nevjerojatnom brzinom. Prije nego što umru, osobe koje eš zaraziti prenijet e zarazu u manje od šest sati. Mislit e da se radi o španjolskoj gripi, no katastrofa e poharati velik dio stanovništva prije nego što se ustanovi da nema veze s tim. Mi jedini znamo kako spasiti ostatak. A intervenirat emo jedino ako se ispune naši uvjeti... Radi se o nezaustavljivom virusu. Mutiraju em. O velikoj revoluciji. On je naše apsolutno oružje... Lije nik u Londonu e ti rastuma iti sve što želiš znati. Možeš imati potpuno povjerenje u njega. On je moj najbliži suradnik... Imat eš tri do pet dana za obilazak najposje enijih javnih mjesta.

Sajid vadi rubac i briše si olo i sljepoočnice. Na rubu je nesvjestice.

— Spreman sam, profesore.

Nisam prepoznao svoj glas.

Osjećam kao da upadam u neko abnormalno stanje.

Molim nebo neka mi ulije snagu da ustanem i napravim tih nekoliko koraka do ulaza u kabinet iza staklene pregrade. Moj se pogled nakratko zamućuje. Moram crpiti iz dubina utrobe da dođem do daha. Zatim se pribirem i, u naglom trzaju, osovljudem na noge. Listovi mi i dalje brišu, noge klecaju, ali tlo ne izmiče pod mojim nogama. Profesor oblači srebrnasti kombinezon koji ga pokriva od glave do pete te masku i rukavice; Sajid mi pomaže da dođem do svojih i gleda nas kako nestajemo iza staklene pregrade.

Liježem na naslonjač koji se smjesta razvlači i podiže uz mehanički zvižduk. Profesor otvara aluminijsku kutiju i iz nje izvlači špricu futurističkog izgleda. Zatvaram oči. Zadržavam dah. U trenutku kad mi igla ulazi pod kožu, osjećam kako sve stanice mojeg tijela ujedanput grnu k mjestu uboda; imam dojam da padam kroz pukotinu na zaleđenu jezeru u nedokučive dubine.

Sajid me poziva na večeru u restoran nedaleko od hotela. Posrijedi je oproštajna večera, sa svom nelagodnom i nespretnostima što ih ta prilika u njegovom slušanju podrazumijeva. Kao da je izgubio mogućnost govora. Ne uspijeva istisnuti ni riječ, ni pogledati me u oči.

Sutra me neće otpratiti na aerodrom. Ni Šaker. Taksisti će doći po mene točno u četiri sata.

Ostao sam sitav dan u suterenu klinike. Profesor Ghany povremeno me dolazio pregledati. Sa svakim je posjetom bio sve zadovoljniji. Imao sam samo dvije vrtoglavice nakon bezdana i tupog četverosatnog sna. Probudio sam se strahovito žedan. Donijeli su mi juhu i povrće koje nisam mogao pojesti dokraja. Nisam se osjećao loše; bio sam grogirao, usta su mi bila gnjecava a u ušima mi je neprestano šumilo. Izlazeći iz kreveta višeput sam kleknuo; zatim mi se malo-pomalo vratila sposobnost da upravljam svojim kretnjama i normalno hodam.

Profesor se nije došao oprostiti.

Šaker je otišao svojim poslom i Sajid je ostao sa mnom cijelo popodne. Išli smo iz klinike kroz garažu, malim unajmljenim autom. Počeo je padati mrak i grad je rasuo svoja svjetla sve do brežuljaka; njegove arterije bile su uzavrele poput mojih vena.

Odlučili smo zauzeti stol na dnu prostorije kako nas se ne bi ometalo. Restoran je dupkom pun. Klijentela je raznolika: obitelji okružene djecom, parovi neraspletivih prstiju, skupine veselih prijatelja, poslovni ljudi neuhvatljiva pogleda. Konobari su se razletjeli na sve strane, neki balansiraju i punim pladnjevima na dlanu, drugi uslužno zapisuju i narudžbe u sićušne notese. Nedaleko od ulaznih vrata, udak divovska stasa grca u grohotnom smijehu, razjapljena ždrijela. Ženi koja sjedi s njim po svemu sudeći je neugodno; okreće se prema osobama za susjednim stolom i usiljeno im se smješka, kao da se želi ispričati za nedolično ponašanje svojeg pratioca.

Sajid neprestano iznova čita jelovnik, neodlučan. Slutim da mu je žao što me pozvao.

— Jesi li se vraćao u Kafr Karam? — pitam ga.

Prolazi ga drhtaj, pravi se da nije čuo pitanje.

Ponavljam ga. To mu malko smanjuje napetost, budući da napokon odlaže jelovnik koji mu je služio kao prozorska rešetka i podiže oči prema meni.

— Ne, nisam se vraćao u Kafr Karam. Bagdad mi ne daje ni trenutak predaha. Ali ostao sam u kontaktu s našima. Često mi telefoniraju i obavještavaju me o novostima. Prema zadnjim vijestima, a vojnicima Haitema podignut je vojni kamp.

— Poslao sam malo novca svojoj sestri blizanki. Ne znam je li ga dobila.

— Pošiljka je sretno stigla... Prije dva tjedna razgovarao sam s Kademom preko telefona. Htio te je čuti. Rekao sam mu da ne znam gdje si. Tada mi je dao Bahiju. Htjela ti je zahvaliti što si se javio. Obećao sam joj da ću te pokušati pronaći.

— Ne zna gdje sam?

— Nitko u Iraku to ne zna. Preksutra se namjeravam vratiti u Bagdad. Posjetiti ću tvoju obitelj. Obećavam ti da joj ništa neće nedostajati.

— Hvala.

Više ne nalazimo ništa za dodati.

Ve eramo u tišini, svaki zadubljen u svoje misli.

Sajid me ostavlja pred hotelom. Prije nego što sam izašao iz auta, okrenuo sam se k njemu. Uputio mij je toliko tužan osmijeh te mu se nisam usudio pružiti ruku. Rastali smo se bez poljubaca i zagrljaja, kao što se rastaju dva potoka pred stijenom.

22.

Na recepciji me eka poruka. Pismo omotano samoljepljivom trakom. Na omotnici ne piše ništa. Unutra, karta s apstraktnim crtežom. Na pole ini piše masnom olovkom: *Ponosan sam što sam te poznavao*. Potpis: *Šaker*.

Stavljam pismo u unutrašnji džep jakne.

U sobi za primanje, mnogo lana obitelj opsjela je okrugli stoli . Djeca se sva aju i ska u po stolicama. Njihova ih majka bezuspješno pokušava primiriti a otac se smijulji, s mobitelom vidljivo prislonjenim na uho. Malo dalje, razdražen dje jom drekom, dr. Džalal se utapa u aši.

Penjem se u sobu. Na krevetu nalazim novu novcatu crnu kožnu torbu. U njoj, dvoje hla e s etiketom, potkošulje, ga ice, arape, dvije košulje, veliki pulover, jakna, par cipela u vre ici, nesesar, etiri debele knjige anglosaksonske književnosti. I komadi papira pri vrš en pribada om za remen. *Ovo je tvoja prtljaga. Ostalo eš kupiti kad stigneš*. Bez potpisa.

Dr. Džalal ulazi bez kucanja. Pijan je i mora se vrsto pridržavati da ne padne.

— Ideš na put?

— Sutra sam namjeravao do i pozdraviti se s tobom.

— Ne vjerujem ti.

Posr e, iz druge uspijeva zatvoriti vrata i naslanja se na njih. Razdrljen, s košuljom što mu napola viri iz otvorena šlica, izgleda kao klošar. Na lijevoj nogavici ima blatnu mrlju; vjerojatno je pao na ulici. Njegovo je lice zgužvano, nabreklih kapaka iznad divljeg pogleda i napr ena nosa.

Zapeš em briše usta; mekana usta, nesposobna izgovoriti dvije rije i zaredom a da se ne zasline.

— I tako, ode ti, na vršcima prstiju poput razbojnika? Ve satima amim u ekaonici da mi ne bi zbrisao. A ti pro eš bez pozdrava.

— Moram srediti stvari...

— Tjeraš me?

— Ne radi se o tome. Potrebno mi je da budem sam. Moram se spakirati i obaviti još dosta toga.

Sužava o i i pu i usnice, tetura te, uz duboki uzdah, uspravlja se svim snagama koje su mu preostale i dobacuje mi:

— Boli me briga!

Iako je njegov usklik slabašan, umalo ga nije srušio na tlo. Rukom se hvata za kvaku na vratima.

— Smijem li znati gdje si se smucao od jutra do mraka?

— Posjetio sam neke ro ake.

— Ne kenjaj!... Znam ja gdje si se skrivao, dragi moj. Ho eš da ti kažem gdje si se skrivao itav dan?... Bio si u klinici... Bolje re i u umobolnici. Serem ti se ja na to! Kakvi su to sve idioti!

Zgranut sam. Paraliziran.

— Misliš da nisam shvatio? Presa ivanje? Možeš mislit! Nemaš više ožiljaka na tijelu nego dasaka u glavi... Ali jebem mu! Jel' shva aš ti uop e što su ti napravili u toj usranoj klinici? Moraš biti totalni kreten da se uzdaš u profesora Ghanya. On je potpuni bolesnik. Poznajem ga. Nikad nije bio uspio ni secirati bijelog miša a da se ne poreže.

Ne može znati, ponavljao sam si. *Nitko ne zna. Blefira. Pokušava me namamiti u klopku.*

— O emu ti to? — ispaljujem. — Kakva klinika? Kakav profesor?... Bio sam kod ro aka.

— Sirota budalo! Misliš da te vozam? Taj debil Ghany je totalno spalio. Ne znam što ti je ubrizgao, ali sigurno neku pizdariju. (Objema rukama se hvata za glavu.) Bože dragi! Što je ovo? Spielbergov film? Uo sam da taj luak vrši pokuse na ratnim zarobljenicima, tamo kod talibana. Ali ovo je stvarno prevršilo mjeru.

— Odlazi odavde...

— Nema govora! U gadnu si se stvar upleo. Jako gadnu. To je nepojmljivo. Nezamislivo. Znam da ne može uspjeti. Taj smrdljivi virus će te pojesti, i to je sve. Ali ni tako nisam miran. A što ako je ta propalica uspjela? Jesi li svjestan kakva bi to katastrofa bila? Ne radi se o napadima, bombici ovdje, sudar i u ondje; radi se o pošasti, apokalipsi. Bit će stotine tisuća, milijuni mrtvih. Ako je doista posrijedi revolucionaran, mutiraju i virus, tko će mu stati na kraj? Ime, kako? To je posve nedopustivo.

— Rekao si da Zapad...

— Više se ne radi o tome, budalo. Izvalio sam tisuću u gluposti u životu, ali ovo ne mogu dopustiti da se dogodi. Svaki rat ima granice. Ali ovaj se izmaknuo kontroli. Što se očekuje da ostane nakon apokalipse? Što će ostati od svijeta, osim kuge leševa i kaosa? I sam bi si Bog stao upati kosu sve dok mu mozak ne bi procurio na lice...

Proslrjeljuje me prstom:

— Dosta je bilo gluposti! Sve zaustavljamo, gotovo je. Nikamo ti ne ideš. Ni svinjarija koju nosiš u sebi. Očitati lekciju Zapadu je jedna stvar, dići planet u zrak druga. Nemoj misliti da se šalim. Više nema šale. Predat će se policiji. I to ovaj čas. S malo sreće, uspijet ćemo te izliječiti. Ako ne, crkнут ćeš sam, i Bogu hvala da smo te se riješili. Budalo glupa!...

Šaker smjesta dolazi. Zadihan. Kao da mu je za petama horda zloduha. Upadaju i u apartman i zatječu i unere enog dr. Džalala na tepihu, s lokvom krvi umjesto aureole, prinosi ruku ustima i promrsi psovku. Zatim, vide i me kako nepomično sjedim u fotelji, sjeda na pete kraj tijela na podu i provjerava diše li. Nabire čelo. Polako povlači ruku i ustaje. Kaže mi napukla glasa:

— Odi u sobu. Ovo više nije tvoj problem.

Ne uspijevam se odlijepiti od fotelje. Šaker me hvata za ramena i odvlači u sobu. Pomaže mi da sjednem na kanape, pokušava mi istrgnuti iz ruku pepeljaru poprskanu grumenom i ima krvi koju stežem u ukojenoj ruci.

— Daj mi to. Gotovo je.

Ne shvaćam što mi pepeljara radi u ruci ni zašto su mi lanci prstiju oderani. Potom mi se sve vraća i osjećam kao da mi duh ponovo zadobiva vlast nad tijelom; drhtaj me prožima od glave do pete, prodoran poput munje.

Šaker uspijeva podignuti moj palac, uzima pepeljaru i stavlja je u džep kaputa. Ujmem ga, u susjednoj sobi, kako zove nekog na telefon.

Ustao sam da provjerim u kojem sam stanju ostavio doktora. Šaker mi preprečuje put i vodi me, bez grubosti ali čvrsto, natrag u salon.

Dvadesetak minuta kasnije dvojica bolničara ulaze u apartman, vrpolje se oko doktora, stavljaju mu masku s kisikom, polažu ga na nosila i odnose. S prozora ih gledam kako unose teret u ambulantna kola, zatvaraju vrata i odlaze uz zavijanje sirena.

Šaker je oistio krv na tepihu.

Sjedi na rubu kreveta, dlanovima podbočivši bradu; zuri u mjesto na kojem je ležao doktor, kao da gleda u prazno.

— Je li ozbiljno?

— Izvukli su se — kaže neuvjerljivo.

— Misliš da će mi bolnica praviti probleme?

— To su naši bolničari. Odvođe ga u našu kliniku. Ne zamaraj se time.

— Znao je za sve, Šakere. Za virus, kliniku, profesora Ghanyja. Kako je to moguće?

— Sve je moguće u životu,

— Nitko to ne bi trebao znati.

Šaker podiže glavu. Njegove oči i gotovo su posve izgubile svoju plavet.

— To više nije tvoj problem. Doktor je u našim rukama. Izvest ćemo to na istac. Misli na svoje putovanje. Imaš papire?

— Da.

— Trebaš me?

— Ne.

— Želiš da ti malo pravim društvo?

— Ne.

— Sigurno?

— Sigurno.

Ustaje i izlazi u hodnik.

Kaže: *Bit u u baru, u slu aju da...* Zatvara vrata. Bez pozdrava, bez ikakva znaka pažnje.

Recepcija me obavještava da je taksi došao po mene. Uzimam torbu, prelije em pogledom sobu, salon, prozor škropljen svjetloš u. Što ostavljam ovdje? Što odnosim sa sobom? Ho e li me moje utvare slijediti, ho e li se moja sje anja znati sna i bez mene? Spuštam pogled i grabim hodnikom. Par s dvije male djevoj ice utovaruje prtljagu u dizalo. Žena ne uspijeva pomaknuti ogromnu torbu; njezin je muž promatra ne pomišljaju i joj pomo i. Silazim stubama.

Recepcionar je zaokupljen ubilježbom dvojice mladi a. Laknulo mi je što se ne moram pozdraviti s njime. Žurno prelazim predvorje. Taksi stoji pred ulazom u hotel. Uska em na stražnje mjesto, odlažem torbu kraj sebe. Voza me gleda u retrovizoru. To je gojazan momak, zamotan u preširoku bijelu majicu s kratkim rukavima. Uvojci duge crne i kovr ave kose padaju mu niz le a. Iz nekog nepoznatog razloga, sun ane nao ale daju mu komi an izraz.

— Aerodrom.

Potvrдно kima i nehajno ubacuje u prvu. Zatim polako pali motor. Ubacuje se izme u kombija i kamiona za dostavu te uranja u promet. Toplo je za travanj. Pljuskovi su dobrano isprali ceste s kojih se puši. Zrake sunca odska u s karoserija poput loptica.

Na semaforu voza pali cigaretu i poja ava zvuk na radiju. Fajruz pjeva *Habajtak*. Njezin glas izbacuje me izvan vremena i granica. Poput meteorita slije em u udolinu nedaleko od mojega sela gdje mi je Kadem puštao svoje omiljene pjesme. Kadem! Vidim se u njegovoj ku i kako promatram portret njegove prve žene. *Bagdadske sirene...* Na kraju ne u saznati na koje se odnosi. Trebao sam biti uporan. Naposljetku bi mi odsvirao svoju skladbu i možda bih nazro puls njegova genija.

— Možete li stišati?

Voza se mršti.

— To je Fajruz,

— Molim vas...

Moja ga molba ozlovoljuje i zacijelo razdražuje. Njegov masni vrat drhti poput želatine.

— Ako želite, mogu ugasiti radio.

— Bio bih vam zahvalan.

Gasi. Srdit je, no miri se sa sudbinom.

Pokušavam ne misliti na ju erašnji incident, ali ga ne uspijevam izbaciti iz glave. Dr. Džalalovi krici odzvanjaju u šupljinama moje lubanje, gromki poput krika ranjene hidre. Odmi em pogled prema svjetini na plo nicima, fasadama trgovina, vozilima što se izmjenjuju slijeva i zdesna, no on svugdje nailazi na njega, tog ovjeka nesmaslih gesta, grubog jezika ali nepobitnih rije i. Promet se od epljuje na cesti za aerodrom. Spuštam prozor jer mi smeta dim cigarete. Vjetar me šiba po licu ali me ne osvježuje. Gore mi sljepoo nice i bu ka mi se u trbuhu. Prošle no i nisam oka sklopio. Ništa nisam ni pojeo. Ostao sam zatvoren u sobi, broje i sate i suzbijaju i poriv da uronim glavu u bide i isповra am dušu.

Check-in pultovi su pretrpani. Ženski glas unjka kroz zvu nike. Ljudi se grle, rastaju, sastaju, traže u gužvi. Izgleda kao da se svi spremaju napustiti Libanon. Stojim u redu i ekam. Žedan sam, osje am žestoku bol u listovima. Mlada djevojka traži na uvid putovnicu i avionske karte. Kaže mi nešto što ne razumijem. *Nemate prtljagu? Zašto me pita za prtljagu?* Naginje se nad moju torbu. *Ponijet ete je sa sobom? Što bi to trebalo zna iti? Omata*

naljepnicu oko ručice moje torbe. Pokazuje mi broj na karti za ukrcaj i red letenja te pruža ruku prema mjestu gdje se ljudi grle i rastaju. Uzimam torbu i upravljam se k drugim pultovima. Službenik u uniformi nalaže mi da stavim torbu na pokretnu traku. S druge strane stakla žena nadzire ekran. Moja torba nestaje u crnoj kutiji. Službenik mi pruža mali pladanj i traži od mene da odložim na nj sve metalne predmete koje imam uz sebe. Inim to. *I kovanice*. Prolazim kroz detektor. Osoba me čeka s druge strane, pretražuje me i pušta. Uzimam torbu, sat, remen i kovanice te krećem prema izlazu naznačenom na karti za ukrcaj. Nema nikoga za pultom. Sjedam na sjedalo blizu staklene pregrade i promatram ples aviona po asfaltu. Avioni naizmjenički slijeću na pistu i odlijeću s nje. Nervozan sam. Prvi put sam nogom kročio na aerodrom.

Mislim da sam zaspao.

Moj sat pokazuje 17 sati i 10 minuta. Oko mene više nema slobodnog sjedala. Dvije gospođice vrpole se iza pulta, pod sada upaljenim ekranom. Čitam broj svog leta, riječ London s logotipom British Airwaysa. Na klupi zdesna, postarija dama vadi mobitel iz torbe, provjerava je li joj stigla poruka, vraćajući ga u torbu. Nakon dvije minute ponovo ga vadi. Uznemirena je, očekuje poziv koji ne dolazi. Preko puta nje, budući otac milo gleda svoju suprugu čiji trbuh napinje trudni kuhaljinu. Jako je pažljiv prema njoj, te čeka i najmanju njezinu kretnju kako bi joj pokazao koliko je sretan. Njegove oči blistaju od ushice. Na sedmom je nebu. Oslonjen na bankomat stoji zagrljen mladi par Europljana, lica zamršenih u zlatnu kosu. Mladić je krupan, nosi majicu s kratkim rukavima fluorescentno narančaste boje i uske traperice. Djevojka, kose plave poput snopa žita, mora se uspeti na vrške prstiju da bi dosegla usta svojega dečka. Njihov zagrljaj je strastven, lijep, plemenit. Kako je to kad se poljubi nekog u usta? Nikad nisam poljubio djevojku u usta. Ne sjećam se da sam ikad primio za ruku neku od svojih rođakinja, ikad se makar približio mogućnosti ljubavne avanture. U Kafr Karamu sanjao sam o djevojkama izdaleka, potajice, malne se srame i svoje slabosti. Na sveučilištu sam upoznao Neval, brinetu medenih očiju. Dvoje ekivali smo se migovima, rastajali dobacujući si pritajene poglede. Mislim da smo osjećali nešto jedno za drugo. Ali nikad nismo smogli hrabrosti saznati to no što. Nismo bili u istoj grupi. Nalazili smo na ulazima da se mimoilazimo na hodniku. Kraj je nastupio vrlo brzo. Osmijeh nam je bio dovoljan za sreću. Bili smo opijeni njime od početka do kraja predavanja. A onda je jedne večeri moju fantazmu pred sveučilištem sačeka otac ili stariji brat i oteo mi je do sutrašnjeg dana. Rat koji je uslijedio zadao joj je konačan udarac.

Najavljuju ukrcaj putnika za London. Oko mene širi se nervoza. Već su se dva reda stvorila oko pulta. Dama zdesna ostaje sjediti. Tisućiti put vadi mobitel i zuri u njega očima nemim pogledom.

Očajna, pristupa zadnja. Jedna od gospođica za pultom provjerava njezinu putovnicu, pruža joj dio karte. Posljednji se put osvrće i nestaje u hodniku.

Ostajem još samo ja.

Gospođice se šale s kolegom, smiju se. Muškarac nestaje iza staklenih vrata i vraćajući se nakon nekoliko minuta. Jedan kasnilac utraćava uz tužnu škripu torbe na kotačima i ima. Počinje se silno ispričavati. Gospođice mu se osmjehuju i pokazuju mu hodnik u koji žurno utraćava.

Službenik gleda na sat, zabrinuta izraza lica. Njegova se kolegica naginje nad mikrofon i upućuje posljednji poziv putniku koji nedostaje. Izgovara moje ime. Zove me svakih pet minuta. Na kraju sliježe ramenima, posprema stvari iza pulta i trči kako bi sustigla kolege koji su je pretekli u hodniku.

Dovoljno je moj avion nasred asfalta. Gledam ga kako se polako udaljava i približava pisti.

Ekran iznad pulta se gasi.

Mrak je već odavno pao. Još nekoliko putnika pravi mi društvo prije nego što nestanu u hodniku. Sada se najavljuje drugi let i sjedala su ponovo zauzeta.

— Idete u Pariz? — pita me uzbuđeni čovjek koji je sjeo kraj mene.

— Pardon?

— Ovdje je let za Pariz?

— Da — umirujem ga.

Airbus za Pariz polije e, veli anstven, nedodirljiv. Prostrane ekaonice obuzima san. Ve ina odjela se ispraznila. Šezdesetak putnika eka u jednom krilu s pobožnom sabranoš u.

Zaštitar se pribhžava s voki-tokijem u ruci. Ve je dva-tri puta prošao ovuada jer mu je moja prisutnost pobudila znatiželju. Zastaje preda mnom, pita me je li sve u redu.

— Propustio sam avion.

— To sam si i mislio. Koji let?

— Za London.

— Ve eras više nema letova za London. Pokažite mi vaše karte... British Airways... Svi uredi su zatvoreni u ovo doba. Ne znam što bih mogao uiniti za vas. Morat ete se vratiti sutra i raspraviti se s doti nom kompanijom. Upozoravam vas da su nepopustljivi. Ne vjerujem da e vam priznati kartu od danas... Imate kamo oti i? Ne možete ovdje provesti no . U svakom slu aju, morate srediti stvari s kompanijom, a to je izvan slobodne zone. Molim vas, po ite za mnom.

Upu ujem se prema izlazu, prazne glave. Uzdam se u svoje korake. Nemam izbora. Nemam što raditi na aerodromu. Prostorije su preplavljene tišinom. Neki službenik gura niz kolica pred sobom. Drugi povla i krpu po podu. U zakucima se još pomi u sjenke. Barovi i prodavaonice su zatvoreni. Moram izi i.

Automobil se zaustavlja kraj mene dok lutam zadubljen u brige. Otvaraju se vrata. To je Šaker... *Upadaj...* Sjedam na suvoza ko mjesto. Šaker zaobilazi parkiralište, staje pred znakom za zaustavljanje te skre e na cestu uz iji se rub nižu uli ne svjetiljke. Dugo se vozimo u tišini i ne gledaju i se. Šaker ne vozi prema Bejrutu. Krenuo je zaobilaznicom. Njegovo teško disanje u ritmu je s gugutanjem motora.

— Bio sam siguran da eš ustuknuti — kaže bezvu nim glasom.

U njegovu glasu nema prijekora, tek daleko veselje, kao ono koje nas obuzme kad se pokaže da smo u pravu.

— Postalo mi je jasno kad sam uo kako izgovaraju tvoje ime na zvu nicima.

Odjednom lupa rukom u volan:

— Pa zašto, zaboga? Zadao si nam svu tu brigu samo da bi u zadnjem trenutku odustao?

Smiruje se, opušta šaku; postaje svjestan da vozi kao lu ak i podiže nogu s gasa. Ispod nas, grad podsje a na golemu otvorenu kutiju punu dragulja.

— Što se dogodilo?

— Pojma nemam.

— Kako to, pojma nemaš?

— Sjedio sam u ekaonici za ukrcaj, gledao putnike kako ulaze u avion i nisam pošao za njima.

— Zašto?

— Kažem ti, pojma nemam.

Saker na as razmišlja, a onda gubi živce:

— Ne mogu vjerovati!

Približavaju i se vrhu brežuljka, molim ga da stane. Želim promatrati svjetla grada.

Šaker parkira sa strane. Misli da u povra ati, moli me da ne uprljam auto. Kažem mu da bih se htio prošetati. Makinalno prinosi ruku pojasu, hvata dršku pištolja.

— Nemoj izigravati pametnjakovi a — upozorava me. — Ne bih se žacao ukokati te kao psa.

— A kamo misliš da bih otišao s tim usranim virusom u sebi?

Tražim u mraku mjesto gdje mogu sjesti, napipavam kamen, sjedam na nj. Drhtim na povjetarcu. Zubi mi cvoko u i koža mi se ježi na rukama. Daleko na horizontu parobrodi brazdaju tamu, nalik krijesnicama za vrijeme poplave. Žagor mora jaše na pisku valova i ispunjava tišinu uskomešanom tamom. Niže, povu en kako bi umaknuo nasrtajima valova, Bejrut broji svoje blago pod nabujalim mjesecom.

Šaker mi prilazi i spušta se u u anj, s rukama me u nogama.

— Nazvao sam de ke. ekaju nas na farmi još malo gore. Nisu nimalo, nimalo zadovoljni.

Stiš em se u jakni kako bih se ugrijao.

— Ne mi em se odavde — kažem mu.

— Nemoj me tjerati da te vu em za noge.

— Radi što te volja, Šakere. Ja se ne mi em odavde.

— U redu. Javit u im gdje smo.

Vadi mobitel i naziva *de ke*. Bijesni su. Šaker ostaje miran; objašnjava im da ga odrješito odbijam poslušati.

Sklapa telefon i obavještava me da stižu, da e uskoro biti tu.

Obujmljujem rukama noge i, brade zarivene me u koljena, promatram grad. Pogled mi se muti; suze naviru. Obuzima me tuga. Kakva? Ne bih znao re i. Moje se brige stapaju s mojim sje anjima. Cijeli mi život prolazi kroz glavu; Kafr Karam, moja obitelj, moji živi i moji mrtvi, osobe koje mi nedostaju, osobe koje me proganjaju... No, od svih uspomena, najjasnije su one najsvježije. Dama na aerodromu koja je svako malo provjeravala mobitel; budu i tata koji nije znao što bi sa sobom od sre e; i onaj par mladih Europljana privijenih jedno uz drugo... Oni zaslužuju da žive tisu u godina. Nemam pravo opovrgnuti njihove poljupce, uništiti njihove snove, upropastiti njihova o ekivanja. A ja, što sam ja u inio od svoje sudbine? Imam tek dvadeset godina te jasnu svijest o tome da sam dvadeset i jedan put promašio svoj život.

— Nitko te nije tjerao — mrmlja Šaker. — Zbog ega si se predomislio?

Ne odgovaram mu.

Nema potrebe.

Minute prolaze. Smrzavam se. Šaker kora a amo-tamo iza mojih le a; skuti njegova kaputa klepe u na vjetru. Naglo zastaje i kli e:

— Evo ih.

etiri fara izlaze s ceste i upu uju se putem koji vodi k nama.

Posve neo ekivano, Šaker mi samilosno polaže ruku na rame.

— Žao mi je što smo došli dovde.

Kako se automobili približavaju, tako se njegovi prsti zarivaju dublje u moje meso i nanose mi bol.

— Odat u ti jednu tajnu, stari moj. uvaj je za sebe. Mrzim Zapad koliko ga se samo može mrziti. Ali bolje razmislivši, smatram da si u inio pravu stvar. Bila je to loša ideja.

Škripa guma na šljunku širi se oko kamena. ujem kako se zatvaraju vrata auta i korake kako mi se približavaju.

Kažem Šakeru:

— Neka budu brzi. Ne u im ništa zamjeriti. Uostalom, više nikome ništa ne zamjeram.

Zatim se usredoto ujem na svjetla toga grada koja dosad nisam mogao opaziti usred ljudskoga bijesa.

KRAJ